GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ
SZÁZ ÉV MAGÁNY

REGÉNY

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ
CIEN AÑOS DE SOLEDAD

1967, EDITORIAL SUDAMERICANA SOCIEDAD ANÓNIMA, BUENOS AIRES
©GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ, 1980

HUNGARIAN TRANSLATION © SZÉKÁCS VERA, 1971

NEGYEDIK KIADÁS

HU ISSN 0133 395 X

Hosszú évekkel később, a kivégzőosztag előtt, Aureliano Buendía ezredesnek eszébe jutott az a régi délután, mikor az apja elvitte jégnézőbe. Macondo akkor húsz vályog- és bambuszházból álló falu volt egy folyó partján, melynek áttetsző vize őskori tojás nagyságú, sima, fehér köveken hömpölygött. Annyira új volt a világ, hogy sok minden még nevet se kapott, s ha meg akarták említeni, ujjal mutattak rá. Minden év márciusában egy ágrólszakadt cigánycsalád vert sátrat a falu végén, és sípok, dobok fülsiketítő lármájával hirdette a legújabb találmányokat. Először a mágnest mutatták be. Egy testes, torzonborz szakállú, verébkezű cigány, aki Melchiades néven mutatkozott be, harsány hangon bocsátotta közszemlére a macedóniai alkimista bölcsek nyolcadik csodáját, ahogy ő nevezte. Két fémrudat hordott házról házra, és mindenki rémülten látta, hogy az üstök, fazekak, parázsfogó vasak, tepsik leesnek a helyükről, a fa kiszakadni kívánkozó szögek és csavarok elszánt igyekezetétől recseg, a régóta elkallódott tárgyak is sorra előbújnak onnan, ahol a legjobban keresték őket, és eszeveszett kavarodásban vonszolják magukat Melchiades bűvös vasai után. – A dolgoknak is megvan a maguk élete – hirdette a cigány érdes kiejtéssel –, csak fel kell ébreszteni a lelküket. – José Arcadio Buendía, akinek hatalmas képzelőereje mindig túlszárnyalta a természet leleményességét s még a csodákat és a mágiát is, úgy gondolta, hogy a haszontalan találmány segítségével ki lehetne húzni az aranyat a földből. Melchiades, aki becsületes ember volt, figyelmeztette: – Arra nem jó. – De José Arcadio Buendía akkoriban nem hitt a cigányok becsületességében, így hát odaadott egy öszvért meg egy fél tucat bakkecskét a mágneses rudakért. Ursula Ignaránnak, a feleségének, aki ezekkel az állatokkal szerette volna a zsugorodó családi vagyont szaporítani, nem sikerült lebeszélnie. – Hamarosan annyi lesz az aranyunk, hogy a padlót is azzal borítjuk – felelte a férje. Hónapokon át munkálkodott, hogy igazolja a feltevését. A két vasrudat cipelve, araszról araszra végigvizsgálta a vidéket meg a folyó medrét is, s közben fennhangon mondogatta Melchiades varázsigéit. De semmi mást nem szedett ki a földből, mint egy XV. századi páncélt; részeit összeforrasztotta a rozsda, és a belseje úgy kongott, mint egy hatalmas, kavicsokkal teli tök. Amikor José Arcadio

Buendíának az expedíció négy emberével együtt végre sikerült szétszednie a páncélt, egy elmeszesedett csontvázat talált benne, a nyakában réz amulett volt, női hajfürttel. Márciusban visszatértek a cigányok. Ezúttal távcsövet és egy nagyítóüveget hoztak, akkora volt, mint egy dob, és úgy mutatták be, mint az amszterdami zsidók legújabb találmányát. A falu végén leültettek egy cigánylányt, a távcsövet pedig a sátor bejáratába helyezték. Az emberek öt reál ellenében belenézhettek a távcsőbe, és a cigánylány ott volt az orruk előtt. – A tudomány kiküszöbölte a távolságokat – hirdette Melchiades. – Az emberek rövidesen megláthatnak mindent, akárhol történik, a föld bármely pontján, még csak ki sem kell tenniük a lábukat a házból. – Egy forró délben döbbenetes mutatványt végeztek az óriáslencsével: az út közepére szénakupacot raktak, és a napsugarakat oda összpontosítva, lángra gyújtották. José Arcadio Buendíában, aki még alig vigasztalódott meg mágneseinek kudarca miatt, megfogant az ötlet, hogy a találmányt harci eszközként alkalmazza. Melchiades újból megpróbálta lebeszélni. De végül a nagyítóért cserébe elfogadta a két mágnes rudat és azonkívül három régi aranypénzt. Ursula sírva fakadt a megdöbbenéstől. A pénz egy aranyakkal tele ládából került elő, apja kuporgatta össze, egy hosszú élet lemondásai árán: ő elásta az ágy alatt, valami jó alkalomra várva, amikor majd kamatoztathatja. José Arcadio Buendía még csak vigasztalni se próbálta, annyira elmerült hadi kísérleteiben, önfeláldozóan, mint egy tudós, az életét is kockáztatva. Hogy bemutassa, milyen hatással van a nagyító az ellenséges csapatra, ő maga állt a sugárkévébe, és olyan égési sebeket kapott, hogy kifekélyesedtek, és hosszú idő telt el, míg begyógyultak. Hiába tiltakozott a veszélyes találmánytól rémüldöző felesége, majdnem felgyújtotta a házat. Hosszú órákon át ült a szobájában, és mérlegelte az új fegyver stratégiai alkalmazását, aztán egy didaktikailag bámulatosan világos és ellenállhatatlanul meggyőző kézikönyvet állított össze. A könyvet a kísérletek számos szemtanújának nyilatkozataival és szemléltető rajzokkal együtt elküldte a hatóságoknak; a küldönc hegyeket mászott meg, vég nélküli mocsarakban bolyongott, örvénylő folyókon gázolt át, és majdnem áldozatul esett a vadállatoknak, a kétségbeesésnek és a pestisnek, míg kijutott a levélhordó öszvérek útjára. Annak ellenére, hogy akkoriban egy fővárosi utazás a lehetetlennel volt határos, José Arcadio Buendía megfogadta: azonnal nekivág az útnak, mihelyt megjön a kormány utasítása, hogy találmányát a gyakorlatban is szemléltesse a katonai vezetők színe előtt, és személyesen avassa be őket a napsugárharc bonyolult művészetébe. Több éven keresztül várta a választ. Végül, a várakozást megunva, elpanaszolta Melchiadesnek a vállalkozása kudarcát, s a cigány akkor meggyőző tanújelét adta becsületességének: a nagyító ellenében visszaadta az aranyakat, sőt néhány portugál térképpel és hajózási műszerrel is megajándékozta. Melchiades saját kezűleg leírta Hermann atya tanulmányainak tömör összefoglalását, útmutatóul az asztrolábium, az iránytű és a szextáns használatához. José Arcadio Buendía az esős évszak hosszú hónapjaira bezárkózott egy kis szobába, amelyet a ház legeldugottabb sarkába épített, hogy senki ne zavarhassa a kísérleteit. A házi tennivalókat is teljesen elhanyagolva, egész éjszakákon át vizsgálta az udvaron a csillagok pályáját, és a hőguta kerülgette, miközben azon igyekezett, hogy pontos módszert dolgozzon ki a délpont meghatározására. Miután megtanulta a műszerek kezelését, úgy el tudott igazodni a térben, hogy ismeretlen tengereket hajózott be, lakatlan földrészeket fedezett fel, és csodálatos lényekkel érintkezett, bár ki sem mozdult a laboratóriumából. Ekkor vált a szokásává, hogy a házban fel-alá járkálva, s másokra ügyet sem vetve, magában beszéljen, miközben Ursula és a gyerekek a veteményeskertben görnyedtek, és a banánt meg a malangát, a jukkát meg a namét, az ahuyamát meg a padlizsánt gondozták. Lázas tevékenysége egyszer csak minden magyarázat nélkül abbamaradt, és valami révületféle váltotta fel. Napokon át, mint egy megigézett, halkan mormogta magában elképesztő megsejtéseit, mit sem törődve a saját józan esze sugallatával. Végül decemberben, egy keddi napon, ebédnél hirtelen kitört belőle, ami a lelkét nyomta. A gyerekeknek egész életükre emlékezetes maradt, ahogy apjuk fennkölt ünnepélyességgel, láztól reszketve, a hosszú

virrasztástól és képzeletének lobogásától elgyötörten leül az asztalfőn, és kinyilatkoztatja felfedezését:
– A föld kerek, mint a narancs.
Ursulának elfogyott a türelme. – Ha már meg kell őrülnöd, őrülj meg magadnak – kiáltotta. – De a fiaid fejét ne tömd tele azzal a cigánymaszlaggal. – José Arcadio Buendía érzéketlen maradt, és akkor sem rettent meg, amikor a felesége dühében földhöz vágta az asztrolábiumot: másikat készített helyette, kis szobájába összehívta a helység férfinépét, és valamennyiük számára érthetetlen elméletek alapján bebizonyította, hogy az ember, ha mindvégig keletnek hajózik, visszaér a kiindulási pontra. Az egész falu biztos volt benne, hogy José Arcadio Buendiának elment az esze, de végül megérkezett Melchiades, és tisztázta a dolgot. Nyilvánosan magasztalta José Arcadio Buendía értelmi erejét, hiszen pusztán asztrológiai spekulációk alapján olyan elméletet sikerült kidolgoznia, amelyet a gyakorlat már igazolt, noha Mócondóban mindaddig nem tudtak róla: csodálatának jeléül pedig megajándékozta valamivel, ami aztán döntő hatást gyakorolt a falu jövőjére: egy alkimista vegykonyha kellékeivel.
Melchiades közben elképesztő gyorsasággal megöregedett. Az első látogatásai idején José Arcadio Buendíával egykorúnak látszott. De míg emez megőrizte rendkívüli erejét, amellyel fülénél fogva a lovat is le tudta dönteni a lábáról, a cigányt mintha valami makacs kór sorvasztotta volna. Nem csoda, hiszen megszámlálhatatlan világ körüli útján sok ritka betegséget szedett össze. Ő maga úgy mondta José Arcadio Buendíának, miközben a laboratórium fölszerelésében segédkezett, hogy a halál mindenütt a sarkában jár, a nadrágját szaglássza, de még nem szánta rá magát, hogy a mancsával leterítse. Kilábolt már mindenféle csapásból és vészből, ami csak embert érhetett. Perzsiában túlélte a pellagrát, Malájföldön a skorbutot, Alexandriában a leprát, Japánban a beriberít, Madagaszkárban a bubópestist, Sziciliában a földrengést, a Magellán-szorosban pedig ezrek közül menekült meg egy hajótörésből. E csodálatos lény, aki állítása szerint a zsebében hordta Nostradamus kulcsait, komor ember volt, bánat lengte körül, s ázsiai tekintete mintha a dolgok másik oldalát látta volna. Nagy, fekete kalapot viselt, olyat, mint a holló kiterjesztett szárnya, és bársonyzekét, amit belepett az évszázadok penésze. Mérhetetlen tudása és titokzatossága ellenére romlandó teste, földi mivolta a mindennapi élet apró-cseprő bajaihoz láncolta. Az öregkor nyavalyáit nyögte, szűkös anyagi gondok kínozták, és hosszú idő óta felhagyott a nevetéssel, mert a skorbuttól minden foga kihullott. A fullasztó déli órában, amikor a cigány felfedte titkait, José Arcadio Buendía megbizonyosodott róla, hogy nagy barátság vette kezdetét. A cigány fantasztikus történetei ámulatba ejtették a gyerekeket. Aureliano, aki akkor még csak ötéves volt, egész életében úgy emlékezett rá, ahogy azon a délutánon maga előtt látta: háttal ül az ablak fémes, visszaverődő fényének, mély orgonahangjával bevilágítja a képzelet legsötétebb tereit, s közben a hőségtől megolvadt zsír végigcsorog a halántékán. José Arcadio, a bátyja pedig úgy adta tovább a csodálatos képet, mint valami öröklődő emléket valamennyi utódjának. Ursulában viszont rossz emléket hagyott a látogató: éppen akkor lépett a szobába, amikor Melchiades szórakozottságból eltört egy üveg higanykloridot.
– Az ördög bűze – mondta Ursula.
– Kizárt dolog – felelte Melchiades. – Kimutatták, hogy az ördögnek kénes tulajdonságai vannak, ez meg csak egy kis szublimát.
Oktató szerepéből továbbra sem zökkenve ki, belefogott a cinóber ördögi varázserejének tudományos magyarázatába, de Ursula nem hallgatott oda, hanem imádkozni vitte a gyerekeket. Az a maró bűz örökre az emlékezetébe ivódott, Melchiades képéhez rögződve.
A kezdetleges laboratórium tartozékai – a fiolák, tégelyek, tölcsérek, retorták és szűrők összevisszaságát nem számítva – a következők voltak: egy primitív athanor, egy keskeny és hosszú nyakú üvegedény, amely a bölcsesség tojására hasonlított, és egy lepárló készülék, amit maguk a cigányok szerkesztettek a zsidó Mária háromágú lombikjának modern leírásai

alapján. Melchiades ezenfelül mintákat adott a hét bolygónak megfelelő hét fémből, s átadta Mózes és Zosimus aranykettőzési formuláit, valamint számos feljegyzést és rajzot a Nagy Magisterium műveleteihez: aki meg tudja fejteni, a bölcsek kövének előállításával is megpróbálkozhatik. José Arcadio Buendía az aranykettőzési formulák egyszerűségétől csábíttatva heteken át udvarolt Ursulának, hogy kiáshassa a földből az antik aranypénzeket, hisz úgy elszaporíthatja őket, akár a higanyt, amelynek minden cseppje számtalan további cseppre bontható. Ursula, mint mindig, most is engedett férje törhetetlen csökönyösségének. Ekkor José Arcadio Buendía harminc aranyat egy tégelybe szórt, s rézforgáccsal, auripigmenttel, kénnel és ólommal összekeverte. Egy nagy ricinusolajas üstben az egészet tűzre tette, és addig forralta, amíg sűrű és bűzös sziruppá nem főtt, amely inkább közönséges karamellhez hasonlított, mint a fenséges aranyhoz. Ursula értékes öröksége kockázatos és kétségbeesett lepárlási műveletek után, a hét bolygófémmel összeötvözve, hermetikus higannyal meg ciprusi vitriollal maratva, majd retekolaj híján disznózsírban újra megsütve elszenesedett, töpörtyűvé zsugorodott, és nem lehetett az üst aljáról levakarni.
Mire a cigányok visszatértek, Ursula már az egész falu népét ellenük hangolta. De a kíváncsiság legyőzte a félelmet, mivel a cigányok ezúttal mindenféle fajta hangszerek fülrepesztő zenebonájával verték fel a falut, miközben a kikiáltó hírül adta, hogy itt látható a nazianzosiak legmesésebb találmánya. Oda is gyűlt mindenki a sátorhoz, és egy centavo ellenében megnézhették Melchiadest, aki ismét fiatal volt, friss erőben, ráncok nélkül, új és vakító fogsorral. Akik emlékeztek skorbut rágta ínyére, sorvadt orcájára és fonnyadt ajkaira, a cigány emberfeletti hatalmának e döntő bizonysága láttán reszketni kezdtek a rémülettől. A rémületből pánik lett, amikor Melchiades épen, egészben, ínyestül kivette a fogait, és egy pillanatra a közönség felé emelte – egy röpke pillanatra, amelyben ismét a korábbi aggastyánná változott –, majd a helyükre rakta őket, és újra elmosolyodott a visszanyert ifjúság magabiztos mosolyával. Még José Arcadio Buendía is úgy vélte, hogy ez már több a soknál, és Melchiades tudása borzadállyal töltötte el, de amikor a cigány négyszemközt elmagyarázta neki a protézis szerkezetét, jóleső öröm járta át. Annyira egyszerűnek, ugyanakkor csodálatosnak tartotta az újdonságot, hogy máról holnapra elmúlt az alkímiai kutatások iránti érdeklődése; kedélye ismét elborult, elhanyagolta az étkezést, és egész nap fel-alá járkált a házban. – Hihetetlen dolgok történnek a világban – mondta Ursulának. – Amott, a folyó túlsó partján mindenféle varázslatos készülék van, mi pedig továbbra is úgy élünk, mint a tulkok. – Akik Macondo megalapításának idejétől fogva ismerték, elámultak, hogy mennyire megváltozott Melchiades hatására.
José Arcadio Buendía eleinte afféle ifjú pátriárka volt, irányította a. vetési munkálatokat, tanácsokat osztogatott a gyerekek ésa háziállatok nevelését illetően, mindenkinek segített még a kétkezi munkában is, a közösség jóléte érdekében. Mivel kezdettől fogva az ő háza volt a legszebb a faluban, a többit is annak képére és hasonlatosságára építették. Tágas és világos bejárata volt, teraszos ebédlője élénk színű virágokkal, két hálószobája, egy belső udvara óriási gesztenyefával, dús veteményeskertje és baromfiudvara, ahol kecskék, disznók és tyúkok éltek békés közösségben. A házból, sőt az egész faluból egyetlen állatfajtát száműztek csupán: a viadalok kakasát.
Ursula szorgalma nem maradt el a férjéé mögött. Az apró termetű, mozgékony, szigorú és kötélidegzetű asszony, akit egész életében senki se hallott énekelni, hajnaltól késő estig mindenütt ott volt halkan suhogó alsószoknyáival. Keze nyomán a döngölt földpadló, a meszeletlen vályogfalak, a saját kezűleg ácsolt rusztikus bútorok mindig tiszták voltak, s az öreg ládákból, ahol a ruhákat tartották, enyhe bazsalikomillat áradt.
José Arcadio Buendía, aki olyan vállalkozó szellem volt, amilyen sohasem akadt a faluban, úgy szabta meg a házak helyét, hogy mindenkinek egyformán kellett fáradoznia, ha vízért ment a folyóra, és olyan ügyesen jelölte ki az utcákat, hogy a hőség órájában egyik házra sem tűzött jobban a nap, mint a másikra. Macondo néhány év alatt rendezett és dolgos falu lett,

olyan, amilyet háromszáz lakosa még sohasem látott. Csakugyan boldog falu volt, ahol senki sem múlt harmincéves, és még senki sem halt meg.
José Arcadio Buendía már a falu alapításakor csapdákat és kalitkákat keszített. Rövid idő alatt rigókkal, kanárikkal, gyurgyalagokkal és vörösbegyekkel árasztotta el nemcsak a saját, hanem a falu valamennyi házát. A rengeteg és sokféle madár füttykoncertje oly süketítő volt, hogy Ursula méhviasszal tömte be a fülét, hogy a valóság iránti érzéke meg ne zavarodjon. Amikor Melchiades törzse fejfájás elleni üveggolyókat árulva első ízben felbukkant, mindenki csodálta, hogyan találhattak rá a mocsár mélyén szunnyadó falura: a cigányok akkor bevallották, hogy a madárcsicsergés vezette oda őket.
A közügyek ápolásának szelleme hamarosan elenyészett; elűzte a mágnesláz, az asztronómiai kutatás, az anyag átváltoztatásának álma és az a vágy, amely a világ csodáinak megismerésére sarkallta José Arcadio Buendíát. Tetterős, tiszta emberből lompos öltözetű csavargó lett, s úgy elvadult a szakálla, hogy Ursula csak konyhakéssel tudta nagy nehezen megnyesni. Akadtak olyanok is, akik valami különös varázslat áldozatának tartották. De még azok is, akik biztosra vették, hogy megbolondult, faképnél hagytak munkát és családot, és hozzászegődtek, amikor csákánnyal és baltával a vállán mindenkit felszólított: vágjanak utat közös erővel, hogy Macondo népe megismerhesse a nagy találmányokat.
José Arcadio Buendía egyáltalán nem ismerte a vidék földrajzát. Annyit tudott, hogy kelet felé áthatolhatatlan sierra van, s annak túlsó oldalán Riohacha ősi városa, ahol hajdani korokban – nagyapja, az első Aureliano Buendía elbeszélése szerint – Sir Francis Drake ágyúval vadászott a kajmánokra, aztán befoltoztatta és szalmával tömette ki őket, ajándékul Erzsébet királynőnek. Amikor José Arcadio Buendía még fiatalember volt, társaival együtt elhatározta, hogy elvándorol a tengerhez. Ekkor történt, hogy asszonyokkal, gyerekekkel, állatokkal és mindenféle cókmókkal átkeltek a sierrán, de huszonhat hónap múlva elálltak a vállalkozástól, s hogy a megtett úton ne kelljen visszamenni, megalapították Macondót. Ez az út tehát most már nem érdekelte, mivel csak a múltba térhetett volna vissza rajta. Délen a láp terült el örök növénytakarója alatt, s azon túl a nagy mocsárvilág, amelynek a cigányok állítása szerint nem volt határa. A nagy mocsár nyugaton végtelen víztükörbe veszett, amelyben sima bőrű cetfélék úszkáltak; női fejük és felsőtestük volt, s hatalmas emlőik igézete sok hajóst elveszejtett. A cigányok hat hónapig hajóztak ott, míg elérték a szilárd földszegélyt, ahol a postaöszvérek jártak. José Arcadio Buendía számításai szerint a civilizációhoz egyedül észak felé lehetett eljutni. Ugyanazokat a férfiakat, akik Macondo alapításakor a társai voltak, most favágó szerszámokkal és vadászfegyverekkel látta el, irányjelző műszereit és térképeit hátizsákba tette, és nekivágott a vakmerő kalandnak.
Az első napokban nem ütköztek komolyabb akadályba. A köves folyóparton addig a helyig ereszkedtek le, ahol évekkel azelőtt a páncélra akadtak, s ott egy vadnarancsfáktól szegélyezett ösvényen az erdőbe hatoltak. Az első hét végén elejtettek és megsütöttek egy szarvast, de csak a felét ették meg: a többit besózták az elkövetkező napokra. E bölcs előrelátás arra szolgált, hogy ne mindig arapapagájt kelljen enniük, mert kék húsának fanyar pézsmaíze volt. Azután több mint tíz napon át nem látták a napot. A talaj olyan puha és nedves lett, mint a tűzhányók hamuja, a növényzet egyre alattomosabb, mind távolabbról hallatszott a madarak rikoltozása és a majmok veszekedése, s a világ végérvényesen szomorú lett. Az expedíció tagjaiban réges-régi emlékeket támasztott fel ez a nedvesség, ez a csönd, az eredendő bűn előtti paradicsom, ahol a csizmák füstölgő olajtócsákba süppedtek, a kések pedig vérző liliomokat és aranyló szalamandrákat szeltek ketté. Egy héten át botorkáltak, hangos szót alig ejtve, mint az alvajárók, e bús rengetegben, világító rovarok seregeinek halovány fényében, fojtó vérszagtól elnehezült tüdővel. Visszaút nem volt, mert az ösvény, amit az erdőben lépésről lépésre vágtak, hamarosan bezárult mögöttük, az új növényzet szinte a szemük láttára burjánzott el.

– Nem baj – mondta José Arcadio Buendía. – Az a fontos, hogy ne veszítsük el az irányt. – Konokul az iránytűhöz igazodva vezette tovább embereit a láthatatlan észak felé, míg végre kijutottak az elvarázsolt vidékről. Sűrű, csillagtalan éjszaka volt, de a sötétséget új, tiszta levegő itatta át. A hosszú átkeléstől kimerülten felakasztották a függőágyakat, és két hét óta először mély álomba merültek. Mikor fölébredtek, a nap már magasan járt, a bámulattól mozdulni se tudtak. Előttük páfrányok és pálmafák között, a néma reggeli fényben fehéren és porlepetten egy hatalmas spanyol gálya állt. Enyhén az oldalára dőlt, ép árbocairól az orchideáktól tarkálló kötelek közt rongyos vitorlafoszlányok lógtak. A megkövesedett halakkal és lágy mohával sűrűn beborított hajótest szilárdan befúródott a köves talajba. Az egész építmény mintha külön térben állt volna a magány és a feledés birodalmában, ahol a pusztító idő és a madarak nem háboríthatták. Az expedíció tagjai néma buzgalommal kutatták át a belsejét, de csak sűrű virágerdőt találtak benne.
A tenger közelségét jelző gálya felbukkanása kedvét szegte José Arcadio Buendíának. Csúfondáros sorsának tréfáját látta abban, hogy amikor gyötrődve és kínlódva kereste a tengert, nem talált rá, s most anélkül, hogy kereste volna, elháríthatatlan akadályként ott találta az útjában. Amikor hosszú évekkel később Aureliano Buendía ezredes is áthaladt e vidéken, már rendszeres posta járt arra, s csak az elszenesedett bordázat maradt meg a hajóból egy pipacsmező közepén. Ekkor győződött meg róla, hogy a történet nem apja képzeletének szüleménye volt, és feltette magában a kérdést: vajon hogyan hatolhatott be a gálya a szárazföld e távoli pontjára? De José Arcadio Buendíát ez nem nyugtalanította, amidőn további négynapos gyaloglás után, a gályától tizenkét kilométerre, a tengerhez érkezett. Álmai véget értek e hamuszínű, tajtékos és piszkos tenger partján, melyért nem volt érdemes a kaland veszélyeit és áldozatait vállalni.
– A súly essen belé! – kiáltotta. – Macondót mindenütt víz veszi körül.
Az az elképzelése, hogy Macondo félszigeten áll, hosszú időn át tartotta magát, az önkényes térkép alapján, amelyet José Arcadio Buendía a felfedező útról visszatérve rajzolt. Haragosan húzta meg a térkép vonalait, rosszindulatúan eltúlozva a közlekedés nehézségeit, mintegy önnön büntetéséül, amiért oly esztelenül választotta meg a helyet. – Soha sehová nem jutunk el – panaszolta Ursulának. – Itt kell megrohadnunk élve, a tudomány jótéteményei nélkül. – Ez a bizonyosság, amin hónapokig rágódott a laboratórium kis kamrájában, megérlelte benne a tervet, hogy Macondót kedvezőbb környékre telepíti át. De Ursula ezúttal elébe vágott lázas tervezgetéseinek. Titokban törhetetlen hangyaszorgalommal lázítgatta a falu asszonyait a férfiak hóbortja ellen, akik már hozzá is kezdtek a költözködés előkészületeihez. José Arcadio Buendía nem is tudta, hogy a tervei pontosan mikor és milyen ellenséges erők következtében vesztek bele az ürügyek, váratlan akadályok és kifogások sűrű szövevényébe, míg végül puszta illúzió lett belőlük. Ursula ártatlan arccal figyelte, és még egy kis szánalmat is érzett iránta, amikor egy reggelen az eldugott kamrában találta; férje éppen a költözködési ábrándjairól dünnyögött, és eredeti ládáikba csomagolta a laboratóriumi eszközöket. Ursula hagyta, hadd fejezze be. Hagyta, hogy leszögezze a ládákat, és egy festékbe mártott izsóppal sorban ráírja a kezdőbetűit; egyetlen szemrehányás nélkül nézte, de már annak tudatában, hogy a férje is tudja (mert süket monológjaiban beszélt róla), hogy a falu férfiai nem fogják követni. Csak amikor férje már a kamra ajtaját kezdte szétszedni, Ursula akkor bátorkodott megkérdezni, hogy miért, s ezt a keserű választ kapta: – Mivel senki sem akar innét elmenni, egyedül megyünk. – Ursula nem vesztette el a hidegvérét.
– Nem megyünk el – mondta. – Itt maradunk, mert itt született a gyermekünk.
– De nincs még halottunk – mondta a férje. – Az ember addig nem tartozik sehová, amíg nincs a földben halottja.
Ursula szelíd eltökéltséggel válaszolt:
– Ha meg kell halnom, hogy itt maradjatok, hát meghalok.

José Arcadio Buendía nem gondolta, hogy a felesége akarata ennyire hajthatatlan. A képzelet varázsával próbálta hát elcsábítani, egy csodálatos világot ígérve neki, ahol elég, ha valami bűvös folyadékot öntenek a földre, s a növények máris olyan gyümölcsöket teremnek, amilyeneket akar az ember, és ahol potom pénzért mindenféle fájdalomcsillapító masinákat lehet kapni.
E látnoki szavak azonban nem hatottak Ursulára.
– Ahelyett, hogy folyton azokon a bolond találmányaidon járna az eszed, inkább a fiaiddal törődnél – felelte. – Nézz csak rájuk, úgy ki vannak csapva az Isten szabad ege alá, akár a barmok.
José Arcadio Buendía szó szerint vette, amit a felesége mondott. Kinézett az ablakon, meglátta a két gyereket mezítláb a napsütötte veteményeskertben, és az az érzése támadt, mintha Ursula varázsigéitől fogantak volna, s csupán attól a pillanattól fogva léteznének. És akkor lejátszódott benne valami: valami titokzatos és döntő folyamat, mely kiszakította a jelenből, és az emlékek felderítetlen tájai felé sodorta. Mialatt Ursula tovább söpörte a házat, amit, immár biztosan tudta, élete végéig nem fog elhagyni, ő elmerülten nézte gyermekeit, míg csak könnyezni nem kezdett, keze fejével megtörülte a szemét, és beletörődése jeléül mélyet sóhajtott.
– Jól van – mondta. – Küldd ide őket, segítsenek kirámolni a ládákat.
José Arcadio, a nagyobbik fiú tizennégy éves múlt. Szögletes feje volt, bozontos üstöke és olyan önfejű természete, mint az apjának. Bár magas termetével és testi erejével az apjára ütött, már akkor is nyilvánvalónak látszott, hogy nincs fantáziája. A sierrán való keserves átkelés idején, Macondo alapítása előtt fogant és jött a világra, és szülei hálát adtak az égnek, amikor látták, hogy nincs egyetlen állati testrésze sem. Aureliano, az első emberi lény, aki Macondóban született, márciusban töltötte be a hatodik évét. Csöndes és visszahúzódó gyermek volt. Már az anyja hasában sírt, és nyitott szemmel született. Míg elvágták a köldökzsinórját, a fejét forgatta, a szobában levő tárgyakat szemlélte, kíváncsian, de minden elképedés nélkül fürkészte az emberek arcát. Majd közönyt tanúsítva azok iránt, akik odamentek hozzá, hogy megnézzék, figyelmét a pálmamennyezetre összpontosította, mely az eső rettentő nyomása alatt már-már beszakadni látszott. Ez az átható tekintet csak azon a napon jutott Ursula eszébe, amikor a kis Aureliano hároméves korában belépett a konyhába: ő éppen levett a tűzről egy fazék forró levest, és az asztalra tette. A gyerek, az ajtóban megtorpanva, így szólt: – Le fog esni. – A fazék biztosan állt az asztal közepén, de ahogy a gyerek a jóslatot kimondta, menthetetlenül megindult az asztal széle felé, mintha egy belső erő taszítaná, és darabokra tört a padlón. A rémült Ursula elmesélte az esetet a férjének, de ez természetes jelenségnek tartotta. Ilyen volt mindig, idegenül állt a fiaival szemben, részint mivel a gyermekkort a szellemi fogyatékosság korszakának tekintette, másrészt mert mindig teljesen belemerült a saját hóbortos spekulációiba.
De attól a délutántól, hogy segítségül hívta a gyerekeket a laboratóriumi eszközök kipakolásához, a legjobb óráit nekik szentelte. A félreeső szobácskában, amelynek falait lassanként fantasztikus térképek és mesebeli ábrák borították el, írni, olvasni és számolni tanította őket, s a világ csodáiról beszélt nekik: azokról, amelyeket ismert és azokról, amelyek határtalan képzeletében öltöttek testet. Így tanulták meg a gyerekek, hogy Afrika legdélibb részén mily művelt és békés emberek élnek, s egyetlen szórakozásuk, hogy ülnek és gondolkodnak; és hogy az Égei-tengeren a szaloniki kikötőig szigetről szigetre ugorva, gyalog is át lehet kelni. E kápráztató leckeórák úgy bevésődtek a gyerekek fejébe, hogy hosszú évek múltán, egy másodperccel azelőtt, hogy a reguláris hadsereg tisztje tüzet vezényelt a kivégzőosztagnak, Aureliano Buendía ezredes újból átélte a langyos márciusi délutánt, amikor apja egyszer csak félbeszakította a fizikaórát, s mintha megbűvölték volna, keze megállt a levegőben, szeme kimeredt, úgy hallgatta a sípok, csörgők, dobok távoli hangját: a cigányok újból a faluba érkeztek, hírül adva a memphiszi bölcsek legújabb, elképesztő felfedezését.

Új cigányok voltak. Fiatal férfiak és nők, akik csak a saját nyelvükön beszéltek, olajos bőrű és finom kezű, szép emberpéldányok, akiknek tánca és zenéje szilaj jókedvet árasztott szerte az utcákon, s voltak tarka papagájaik, melyek olasz románcokat adtak elő, egy tyúkjuk, amely dobpergés mellett száz aranytojást tojt, és egy idomított, gondolatolvasó majmuk és egy mindentudó gépük, amely egyidőben gombot varrt fel és lázat csillapított, és egy rossz emlékeket feledtető készülékük meg valami flastromuk, amitől elmúlik az idő, és még ezer más, olyan szellemes és újszerű találmányuk, hogy José Arcadio Buendía szerette volna feltalálni az emlékező gépet, nehogy egyet is elfelejtsen közülük. Egy szempillantás alatt felforgatták a falut. A zsibvásártól elbódult macondói lakosok egyszer csak azon kapták magukat, hogy fejvesztetten bolyonganak a saját utcáikon.
José Arcadio Buendía mindkét gyermekét kézen fogva, nehogy a zűrzavarban elveszítse őket, aranyfogú kikiáltókba és hatkarú egyensúlyozó művészekbe botolva, a tömeg zavaros, trágya- és szantálfaszagú leheletétől fulladozva, mint egy őrült, mindenfelé kereste Melchiadest, hogy megtudja tőle e mesés lidércnyomás számtalan titkát. Sok cigányt megkérdezett, de nem értették a szavait. Végül arra a helyre ért, ahol Melchiades sátra szokott állni, s egy hallgatag örményt talált ott, aki spanyol nyelven ajánlgatta szirupját, amelytől láthatatlanná válik az ember. Az örmény éppen felhajtott egy pohárral az ámbraszínű léből, amikor José Arcadio Buendía utat tört a könyökével a látványosságra odagyűlt bámészkodók csoportjában, és föltette a kérdést. A cigány végigjártatta rajta elképedt pillantását, majd bűzös és füstölgő kátránytócsává alakult át: a tócsa fölött ott lebegett válaszának visszhangja: – Melchiades meghalt. – José Arcadio Buendía a hírtől fejbe kólintva, dermedten állt, és igyekezett úrrá lenni a fájdalmán, míg az embercsoport egyéb mutatványoktól csábítva szétoszlott, s a hallgatag örmény tócsája egészen elpárolgott. Később más cigányok is megerősítették, hogy Melchiades valóban láztól pusztult el a szingapúri fövenyen, és testét a jávai tenger legmélyebb pontján vízbe vetették. A gyerekeket nem érdekelte a hír. Mindenáron azt akarták, hogy az apjuk vigye oda őket a memphiszi bölcsek csodálatos találmányához, amit egy sátor bejáratában hirdettek: maga a sátor, mint mondták, Salamon királyé volt. Annyira erőszakoskodtak, hogy José Arcadio Buendía legombolta a harminc reált, és a sátor közepére vezette őket, ahol egy szőrös mellű és borotvált fejű óriás állt rézgyűrűvel az orrában, súlyos vaslánccal a bokáján, és egy kalózládát őrzött. Amikor az óriás fölemelte a láda fedelét, jeges lehelet csapta meg őket. Csak egy hatalmas, átlátszó tömb látszott számtalan tűvel a belsejében, amelyeken sziporkázó színekben tört meg az alkony fénye. Mivel José Arcadio Buendía tudta, hogy a fiai azonnali magyarázatot várnak tőle, zavartan hebegte:
– Ez a világ legnagyobb gyémántja.
– Nem – igazította ki a cigány. – Ez a jég.
José Arcadio Buendía értetlenül nyúlt a jégtömb felé, de az óriás visszatartotta. – Csak öt reálért lehet megfogni – mondta. José Arcadio Buendía fizetett, majd rátette a kezét a jégre, és perceken át rajta tartotta, miközben szívét félelem és ujjongás töltötte el a misztérium érintésétől. Szóhoz sem jutott, csak kifizetett még tíz reált, hogy a csodálatos élményben a fiai is részesüljenek. A kis José Arcadio nem volt hajlandó megfogni. Aureliano viszont odalépett, rátette a kezét, és abban a pillanatban vissza is rántotta. – Forró – kiáltott fel rémülten. De az apja oda se hallgatott. Megrészegülve a nyilvánvaló csodától, egészen megfeledkezett habókos vállalkozásainak kudarcáról és Melchiades testéről, amely a tintahalak martaléka lett. Újabb öt reált fizetett, és kezével a jégtömbön, mintha a Szentírásra esküdne, felkiáltott:
– Ez a mi korunk nagy találmánya!

Amikor Francis Drake, a kalóz a XVI. században megtámadta Riohachát, Ursula Iguarán dédanyja a félrevert harangoktól és az ágyúdörgéstől úgy megijedt, hogy idegei felmondták a szolgálatot, és ráült egy égő tűzhelyre. Az égési sebektől egész életére használhatatlan feleség lett. Csak féloldalasan tudott ülni, párnák között, és valami furcsa lehetett a járásában, mert

soha többé nem tett egy lépést mások előtt. Minden társadalmi összejövetelről lemondott, mert az volt a rögeszméje, hogy a teste kozmás szagot áraszt. Az udvaron lepte meg a hajnal: nem mert elaludni, mert azt álmodta, hogy az angolok harci vérebeikkel bemásztak a hálószobája ablakán, és izzó vasakkal szégyenletes kínzásoknak vetették alá. Férje, egy aragóniai kereskedő, akitől két gyermeke volt, a fél üzletét gyógyító és szórakoztató eszközökre költötte, hogy enyhíteni próbáljon felesége rettegésén. Végül fölszámolta a boltot, és családjával együtt messzire költözött a tengertől, egy békés indián tanyára a sierra nyúlványainál: ablaktalan hálószobát épített a feleségének, hogy a lidérces álmok kalózai ne tudjanak bemászni.
Az eldugott kis tanyán már régóta élt egy kreol dohánytermesztő, don José Arcadio Buendía, akivel Ursula dédapja oly jól jövedelmező társulásra lépett, hogy néhány év alatt meggazdagodtak. Több évszázaddal később a kreol ükunokája feleségül vette az aragóniai ükunokáját. Ezért Ursula, valahányszor a férje bolondságai kihozták a sodrából, átugrott háromszáz év viszontagságain, és átkozta az órát, amelyben Francis Drake Riohacha ellen támadt. Csak a mérgét adta ki vele, mert valójában olyan kötelék fűzte össze őket mindhalálig, amely a szerelemnél is erősebb volt: a közös lelkifurdalás. Unokatestvérek voltak. Együtt nőttek fel a régi tanyán, amelyet őseik munkája és tisztes élete a vidék egyik legnagyobb településévé fejlesztett. Noha már születésüktől kezdve számítani lehetett rá, hogy összeházasodnak, amikor bejelentették e szándékukat, épp a saját hozzátartozóik voltak ellene. Attól féltek, hogy e két egészséges ivadék – lévén a két faj évszázados keveredésének gyümölcse – szégyenszemre iguanákat fog nemzeni. Volt már egy elrettentő precedens; Ursula egyik nagynénje, aki José Arcadio Buendía egyik nagybátyjához ment feleségül, szült egy fiúgyermeket, aki egész életében valamiféle bő szoknyanadrágot viselt, és miután negyvenkét évig élt a legtisztább szüzességben, mivel dugóhúzó alakú, szőrpamacsban végződő, porcos farokkal született és nőtt fel, végül is elvérzett. A disznófarok, amelyet női szem nem láthatott soha, a halálát okozta, amikor barátja, egy hentes vállalta, hogy szívességből levágja a bárdjával. José Arcadio Buendía azonban a tizenkilenc évesek könnyedségével sommásan elintézte a kérdést: – Azt se bánom, ha malacaink születnek, csak beszélni tudjanak. – Így hát meglett a fényes esküvő, volt zeneszó és tűzijáték három napon át. Kezdettől fogva boldogok lehettek volna, ha Ursula anyja az utódokról szóló sötét jóslataival meg nem félemlíti a lányát, akit még arra is sikerült rávennie, hogy ne tegyen eleget asszonyi kötelességének. Ursula, attól félve, hogy izmos és vérmes férje majd álmában erőszakolja meg, lefekvés előtt egy bugyogóféle ruhadarabba bújt, amit az anyja varrt neki vitorlavászonból, és keresztszíjak hálózatával erősített meg; a bugyogó elöl záródott egy súlyos vascsattal. Így éltek több hónapon át. A férj napközben a viadalokra szánt kakasaival foglalkozott, felesége pedig anyjával együtt a hímzőrámánál ült. Éjjelente több órán át dulakodtak, csaknem ugyanolyan elszánt hévvel, mintha szerelmi aktusban volnának, amíg a falu népe érzékeny orral meg nem szimatolta, hogy itt valami nincs rendjén, és elterjedt a hír: Ursula egy évvel az esküvő után még mindig szűz, mert impotens az ura. José Arcadio Buendía volt az utolsó, akinek a szóbeszéd a fülébe jutott.
– Látod, Ursula, miket beszélnek az emberek – mondta nagyon higgadt hangon a feleségének.
– Hadd beszéljenek – mondta Ursula. – Mi tudjuk, hogy nem igaz.
További hat hónapon át változatlan maradt a helyzet, egészen addig a végzetes vasárnapig, amelyen José Arcadio Buendía legyőzte Prudencio Aguilart a kakasviadalon. A vesztest felbőszítette kakasának kifolyt vére, dühösen hátralépett, és úgy kiáltott rá José Arcadio Buendíára, hogy az egész aréna meghallja: Gratulálok! Ez a kakas tán majd a feleségednek is megadja, amit kíván.
José Arcadio Buendía nyugodtan felemelte a földről a kakasát. – Tüstént visszajövök – mondta a többieknek. Majd Prudencio Aguilarhoz fordult:
– Te meg eridj haza, és végy fegyvert, mert meg foglak ölni.

Tíz perc múlva nagyapjának sokat próbált lándzsájával tért vissza. Az aréna kapujában, ahol addigra a fél falu összegyűlt, Prudencio Aguilar már várta. Nem maradt ideje védekezni. A lándzsa, amelyet José Arcadio Buendía bikaerővel és éppoly biztos kézzel hajított el, mint az első Aureliano Buendía, amikor a környék tigriseit pusztította, a torkába fúródott. Aznap este, míg a holttest az arénában feküdt kiterítve, José Arcadio Buendía éppen akkor lépett be a hálószobába, amikor felesége magára húzta a szemérembugyogót. Megsuhogtatta előtte a lándzsát, és ráparancsolt: – Húzd le. – Ursulának nem voltak kétségei a férje szándéka felől. – Mindenért te leszel felelős – suttogta. José Arcadio Buendía beledöfte a lándzsát a döngölt padlóba.
– Ha iguanákat szülsz is, felneveljük őket – mondta. – De ebben a faluban nem lesz több halál miattad.
Kellemes, enyhe, holdfényes júniusi éjszaka volt, virradatig ébren forgolódtak az ágyban, és nem zavarta őket a szellő, mely Prudencio Aguilar rokonainak jajszavát hozta a hálószobába. A történteket mindenki tudomásul vette, és lovagias ügynek tekintette, mégis mindkettőjükben maradt valami rossz érzés. Egy éjszaka, amikor nem tudott elaludni, Ursula vízért ment az udvarra, és a csöbör mellett Prudencio Aguilart pillantotta meg. Halottfehér volt, arcán melységes bánat ült, és egy maroknyi eszpertófűvel próbálta eldugaszolni a torkán tátongó lyukat. Ursula nem ijedt meg, csak szánalmat érzett. Visszament a hálószobába, és elmondta a férjének, amit látott, de az nem vette komolyan. – A halottak nem járkálnak – mondta. – A lelkifurdalás az, ami mindkettőnket kínoz. – Két éjszakával később Ursula ismét látta Prudencio Aguilart a fürdőszobában: a nyakára fagyott vért mosta az eszpertófűvel. Egy másik éjjel kint látta az esőben, amint fel-alá járkál. José Arcadio Buendía, akit a felesége rémlátásai felbosszantottak, lándzsát ragadva kiment az udvarra. Ott állt a halott, bánatos arccal.
– Eridj a fenébe – kiáltott rá José Arcadio Buendía. – Ahányszor visszajössz, annyiszor öllek meg.
Prudencio Aguilar nem mozdult, és José Arcadio Buendía nem merte belehajítani a lándzsát. Attól kezdve nem volt nyugodt álma. Kínozta a halott mérhetetlen szomorúsága, ahogy az esőből nézte, mély sóvárgása az élők után s az a szomjúság, amellyel vizet kutatott a házban, hogy benedvesítse az eszpertófűcsomót. – Nagyon szenvedhet – mondta Ursula. – Látszik, hogy nagyon egyedül van. – Ursulát szíven ütötte a dolog; amikor legközelebb látta, hogy a halott a tűzhelyen álló fazekak fedőjét emelgeti, kitalálta, mit keres, s attól kezdve vizesbögréket helyezett el neki a házban szerteszét. José Arcadio Buendía egy éjszaka a saját szobájában találta a sebeit mosó halottat, s ekkor nem bírta tovább.
– Hát jól van, Prudencio – mondta. – Elmegyünk a faluból, amilyen messzire csak lehet, és soha többé nem jövünk vissza. Most eridj szépen.
Így történt, hogy nekivágtak a sierrának. José Arcadio Buendía több barátja – fiatalok, akárcsak ő – a kaland lázában égve felszedte sátorfáját, és asszonyostul, gyerekestül nekivágott az útnak egy soha el nem hangzott ígéret földjére. José Arcadio Buendía indulás előtt elásta a lándzsát az udvaron, és pompás harci kakasainak sorra kitekerte a nyakát, hogy ezzel talán némi nyugalmat biztosít Prudencio Aguilarnak. Ursula csak egy ládát vitt el a kelengyéjével és egy-két háztartási kellékkel meg az aranypénzes ládikót, apai örökségét. Az út irányát nem határozták meg előre. Csupán arra ügyeltek, hogy a Riohachába vezető úttal ellenkező irányba menjenek, mert nem akartak maguk után nyomokat hagyni vagy ismerősökkel találkozni. Képtelen utazás volt. Tizennégy hónap múlva, miután a sok majomhús és kígyóleves tönkretette a gyomrát, Ursula egy fiút hozott a világra, akinek minden testrésze emberi volt. Az út felét egy függőágyban tette meg, amelyet rúdra akasztva két ember cipelt a vállán, mivel dagadt lába egészen eltorzult, s a visszerek úgy pattantak fel rajta, mint a buborékok. A gyerekek, bár rossz volt látni beesett hasukat és bágyadt tekintetüket, könnyebben bírták az utat, mint szüleik, és többnyire mulatságosnak is találták.

Egy reggelen, majdnem kétéves menetelés után ők lettek az első földi halandók, akik megpillantották a sierra nyugati lejtőit. A felhőkkel borított csúcsról végigjártatták szemüket a nagy mocsár végtelen víztükrén, amely a világ másik végéig húzódott. De aztán sose érték el a tengert. Egy este, miután több hónapja tévelyegtek a lápban, jó messzire a legutolsó bennszülöttektől is, akikkel útközben találkoztak, tábort ütöttek egy köves medrű folyó partján, amelynek vize fagyott üvegzuhatagnak látszott. Hosszú évekkel később, a második polgárháború alatt Aureliano Buendía ezredes ugyanarra akart visszamenni, hogy rajtaütéssel bevegye Riohachát, de hatnapi út után belátta, hogy ez őrültség. Azon az estén, amikor letáboroztak a folyóparton, apjának serege olyan látványt nyújtott, mint egy csapat reménytelen hajótörött, akik az utazás folyamán még megszaporodtak, és mindnyájan meg akarják érni (mint ahogy meg is érték) az öregkort. José Arcadio Buendía álmot látott azon az éjszakán: egy lármás város emelkedett körülötte tükörfalú házakkal. Megkérdezte, hogy hívják a várost, amire egy olyan szót mondtak, amelyet még sohasem hallott, amely nem jelentett semmit, de álmában természetfölötti hangzása volt: Macondo. Másnap meggyőzte a többieket, hogy sosem jutnak el a tengerhez. Elrendelte, hogy döntsék ki a fákat, és vágjanak tisztást a folyópart leghűvösebb részén, ahol aztán megalapították Macondót.
José Arcadio Buendíának nem sikerült megfejtenie a tükörfalú házakról szóló álmát, amíg nem ismerte meg a jeget. Akkor végre úgy érezte, hogy felfogta az álom mély értelmét. Arra gondolt, hogy már a közeljövőben elkezdhetik a jégtömbök nagy mennyiségű gyártását, hiszen egyszerű alapanyaguk nem más, mint víz, s a jégtömbökből új házakat építhetnek a faluban. Nem lenne többé hőség Macondóban, a zsanérok és reteszek nem görbülnének el a forróságtól, Macondo téli város lenne. Csak azért nem volt kitartó a jéggyári tervek megvalósításában, mert akkoriban minden lelkesedésével a fiait nevelte, különösen Aurelianót, aki kezdettől fogva ritka alkimista-tehetséget árult el. A laboratóriumot újból kitakarították. Nyugodtan, az újdonság izgalma nélkül ismét átvizsgálták Melchiades irományait, s hosszadalmas és türelmes eljárásokkal próbálták visszanyerni Ursula aranyát az üst fenekére tapadt salakból. A fiatal José Arcadio nemigen vett részt a munkálatokban. Miközben apja szívvel-lélekkel hódolt a lepárlókészüléknek, az önfejű elsőszülött, aki korához képest mindig is túlságosan nagy volt, hatalmas termetű kamasszá serdült. Mutált a hangja. Állán serkenni kezdett a szakáll. Egy este, amikor éppen vetkőzött, Ursula belépett a szobájába, és tisztelettel vegyes szégyen töltötte el: fia volt az első meztelen férfi, akit a férjén kívül látott, s olyan jól fel volt szerelve az életre, hogy az már túlzásnak tetszett. Ursulát, aki harmadik gyermekét várta, ugyanaz a félelem kerítette hatalmába, mint fiatalasszony korában. Akkoriban egy vidám, szabadszájú, ingerkedő asszony járt hozzájuk, segített a házi munkában, és kártyát is tudott vetni. Ursula beszélt neki a fiáról. Úgy gondolta, hogy José Arcadio aránytalansága ugyanolyan természetellenes dolog, mint unokabátyjának a disznófarka. Az asszony nagyot kacagott, nevetése visszhangzott az egész házban, mint egy kristálypatak. – Dehogyis – mondta. – Boldog ember lesz. – Hogy igazolja jóslatát, néhány nap múlva a kártyát is elhozta, és bezárkózott José Arcadióval a konyha melletti magtárba. Nagy nyugalommal rakta a lapokat egy ácsolt, öreg asztalra, közben összevissza fecsegett, s a fiú inkább unottan, mint kíváncsian állt mellette. A nő hirtelen odanyúlt és megérintette. – Ez már döfi! – mondta őszinte döbbenettel, s csak ennyi jött ki a száján. José Arcadio úgy érezte, hogy habbal telnek meg a csontjai, bágyadt félelem járja át, és rettentően szeretne sírni. A nő nem tett semmilyen célzást. De a hónaljából áradó füstszag beivódott José Arcadio bőrébe, és José Arcadio egész éjjel a nőt kereste ebben az illatban. Örökké vele akart lenni, azt kívánta, hogy ő legyen az anyja, sohase jöjjenek ki a magtárból, és a nő mondja újra, hogy ez már döfi, és újból érintse meg, és újból mondja, hogy ez már döfi. Egyszer aztán nem bírta tovább, és elment hozzá. Udvariassági látogatás volt, teljesen értelmetlen, a fiú ki sem nyitotta a száját, csak ült a helyén. Most nem kívánta az asszonyt. Másnak látta, egy csöppet sem hasonlított arra a képre, amely az illatából támadt, mintha nem is ugyanaz volna. Megitta a kávét, és

csüggedten elhagyta a házat. Éjszaka a virrasztás révületében vadul megkívánta újra, de már nem olyannak akarta látni, mint a magtárban, hanem mint amilyennek aznap délután látta. Az asszony néhány nap múlva váratlanul elhívatta magához; csak ő volt otthon meg az anyja; és azzal az ürüggyel, hogy megmutat egy kártyatrükköt, a hálószobába vezette. Ott aztán olyan fesztelenül fogdosta meg, hogy a fiú előbb belereszketett, majd kiábrándulás fogta el, és inkább félelmet érzett, mint gyönyört. Az asszony arra kérte, hogy éjszaka jöjjön vissza hozzá. Ő igent mondott nagy kínjában, de tudta, hogy nem lesz képes eljönni. Éjszaka ázonban az ágy forróságában úgy érezte, muszáj odamennie, bár a lába nem akarta vinni. A sötétben tapogatózva magára kapta a ruháit, hallotta az öccse nyugodt lélegzését, apja száraz köhögését a szomszéd szobában, a tyúkok kárálását az udvaron, a szúnyogok zümmögését, saját szive kalapálását és a világ rengeteg sok neszét, melyet addig sohase hallott. Kilépett az alvó utcára. Szívből kívánta, hogy az ajtót bereteszelve találja, s ne csak betéve, ahogy az asszony ígérte. De nyitva volt. Ujjai hegyével lökte be, és a pántok bánatos emberi nyögést hallattak, melytől megfagyott ereiben a vér. Attól a pillanattól, hogy besurrant, oldalazva és óvatosan, nehogy zajt üssön, megérezte a szagot. A kisszobában állt, ahol a nő három fivérének a függőágyai lógtak, elhelyezésüket nem ismerte, és nem is láthatta a sötétben, s tapogatózva át kellett mennie a helyiségen, hogy azután kinyissa a hálószoba ajtaját, s ott eligazodjék, és ne valaki másnak az ágyában kössön ki. Mindezt sikeresen végrehajtotta. A kisszobában belebotlott a függőágyak köteleibe, melyek alacsonyabban feszültek, mint ahogy gondolta, s egy ember, aki mindaddig nyugodtan horkolt, álmában fordult egyet, és némi csalódással így szólt: – Szerda volt. – A szoba ajtaja, ahogy betaszította, minden igyekezete ellenére is súrolta az egyenetlen padlót. A vaksötétben valami reménytelen sóvárgással hirtelen rádöbbent, hogy teljesen eltévedt. A szűk szobában ott aludt az anya, a másik nővér férjestül, gyerekestül, valamint a nő, aki talán nem is várta őt. Mehetett volna a szag után, ha a szag nem terjengett volna a ház minden zugában olyan csalókán és mégis jól érezhetően, ahogy a saját bőréből áradt folytonosan. Jó darabig mozdulatlanul állt, döbbenten találgatva, hogyan is juthatott e kiúttalan szakadékba, amikor a sötétben egy tapogatózó kéz kinyújtott ujjai értek az arcához. Meg sem rezzent, mert anélkül, hogy tudta volna, erre várt. Rábízta magát a kézre, és végtelenül kimerülten hagyta, hogy valami alaktalan bugyorba vezessék, ott levetkőztessék, és megrázzák, mint egy krumpliszsákot, és jobbra-balra forgassák a kifürkészhetetlen sötétségben, és nem tudta, mihez kezdjen a karjával, és nem aszszonyi illat érződött, hanem ammóniákszag, és szerette volna felidézni a nő arcát, de Ursula arca jelent meg előtte, s zavarosan felfogta, hogy olyasmit csinál, amit már régóta szeretett volna, de nem is álmodta, hogy valóban lehetséges, és nem is tudta, hogy tulajdonképpen mit csinál, hogy hol a lába és hol a feje, s hol van a másiknak a lába és feje, és úgy érezte, nem bírja tovább a veséjében ezt a rianást és a zsigereiben ezt a fújtatást és a félelmet és az esztelen vágyat, hogy meneküljön, s ugyanakkor örökre ott maradjon abban az elkeseredett csendben, abban az ijesztő magányban. Pilar Ternera volt a neve. Ő is részt vett a népvándorlásban, amely Macondo alapításával ért véget; a családja vonszolta magával, hogy elszakítsa attól a férfitól, aki tizennégy éves korában megerőszakolta és huszonkét éves koráig élvezte a szerelmét, de sosem szánta rá magát, hogy törvényesítse a helyzetet, mert idegen volt. Megígérte, hogy a világ végére is utánamegy, csak valamivel később, ha majd elrendezte az ügyeit, de a lány belefáradt abba, hogy lesse és keresse minden magas és alacsony, szőke és barna férfiban, akit a kártya ígért; el kellett jönnie a szárazföld útjain és a tenger útjain három nap, három hónap vagy három év múlva. A várakozásban kiveszett combjából az erő, melléből a keménység, természetéből a lágyság, de szívében épen megmaradt az őrület. José Arcadio, akit felzaklatott a csodálatos játékszer, minden éjjel elindult megkeresni arcát a szoba útvesztőjében. Egyszer, amikor zárva találta az ajtót, sokáig kopogtatott, mert úgy érezte, hogy ha volt mersze bekopogtatni, akkor nem hagyhatja abba, és véget nem érő várakozás után az asszony be is engedte. A nap folyamán álmosan támolygott, titkon szürcsölgetve az éjszaka emlékeit. De amikor a pergő

nyelvű asszony vidáman, közömbösen megjelent, José Arcadiónak nem került nagy megerőltetésébe, hogy elpalástolja az izgalmát, mert ennek a nőnek, aki harsány nevetésével elriasztotta a galambokat, semmi köze sem volt ahhoz a láthatatlan erőhöz, amely megtanította visszafojtani a lélegzetét, és megfékezni a szívverését, és megsejttette vele, hogy miért félnek az emberek a haláltól. Úgy elmerült önmagában, hogy fel sem fogta a többiek örömét, amikor apja és öccse azzal a hírrel verte föl a házat, hogy sikerült felkavarni a fémkotyvalékot, és kiolvasztani belőle Ursula aranyát.
Hosszú napok körülményes és állhatatos munkájával csakugyan elérték céljukat. Ursula boldog volt, és még hálát is adott az Istennek, amiért megteremtette az alkímiát, a falu népe pedig a laboratóriumban szorongott, és gujavalekváros süteményeket kapott a csoda megünneplésére; José Arcadio Buendía meg úgy mutogatta a visszanyert aranyat a tégely alján, mintha a saját találmánya volna. Mutogatása közben odaért a nagyobbik fiához, aki az utóbbi időben alig nézett be a laboratóriumba. Orra alá tartotta a szikkadt, sárgás üledéket, és megkérdezte: – No, mi ez? – José Arcadio őszintén felelte:
– Kutyaszar.
Erre apja visszakézből úgy szájon csapta, hogy eleredt a vére és a könnye. Pilar Ternera azon az éjszakán üveget és vattát kotort elő a sötétben, s árnikával borogatta a daganatot, azután pedig mindent megtett José Arcadiónak, amit csak kívánt: még mozdulnia se kellett a szerelemben, nehogy megfájduljon a seb. Olyan meghittség alakult ki közöttük, hogy egy perccel utána észre se vették, és suttogni kezdtek.
– Csak teveled akarok lenni – mondta a fiú. – Előbb-utóbb mindenkinek megmondom, és vége a bújócskának.
A nő nem próbálta leszerelni.
– De jó lenne! – mondta. – Ha egyedül leszünk, égve hagyjuk a lámpát, hogy jól lássuk egymást, és azt kiabálhatok, amit akarok, nem szólhat bele senki, te meg minden malacságot a fülembe súghatsz, ami csak az eszedbe jut.
E beszélgetés, az apja iránt érzett mardosó harag és a zavartalan szerelem közelgő lehetősége derűs elszántságot ébresztett benne. Váratlanul, minden előkészítés nélkül elmondta az egészet öccsének.
A kis Aureliano először csak a kockázatot fogta fel, az óriási veszélyt, ami bátyja kalandjából fakadt, a cél csábító voltát nem sikerült megértenie. De lassan-lassan őt is megfertőzte az izgalom. A legapróbb részleteket is hallani akarta, maga is érezte bátyja kínjait és örömeit, rettegett, és boldog volt. A magányos ágyban, melyen mintha parázsból lett volna a takaró, ébren várt rá hajnalig, s aztán alvás nélkül egyfolytában beszélgettek, amíg fel nem keltek, úgyhogy hamarosan mindkettőjüket egyforma álmosság kínozta, egyforma megvetést éreztek apjuk alkímiája és bölcsessége iránt, és a magányba menekültek. – Ugy ődöngenek ezek a gyerekek, mint a kótyagosok — mondta Ursula. — Biztos gilisztájuk van. — Mozsárban tört bogyókból undorító kotyvalékot készített, amit váratlan sztoicizmussal ittak meg mind a ketten, s még ugyanaznap tizenegyszer ültek az éjjelire, és rózsaszínű férgek jöttek ki belőlük, amelyeket nagy ujjongással mutogattak mindenkinek, mert félrevezethették velük Ursulát a révedezéseik és bágyadtságuk eredetét illetően. Aureliano akkor már nemcsak megértette bátyja élményeit, hanem úgy át is tudta élni őket, mintha vele estek volna meg, mert egyszer, amikor José Arcadio a legapróbb részletekig elmagyarázta neki a szerelem mechanizmusát, ezzel a kérdéssel szakította félbe:
– És milyen érzés? — Mire José Arcadio gondolkodás nélkül rávágta:
– Olyan, mint a földrengés.
Januárban, egy csütörtöki napon, hajnali két órakor megszületett Amaranta. Mielőtt bárki is beléphetett volna a szobába, Ursula tüzetesen megvizsgálta. Súlytalan és vizenyős volt, mint egy gyík, de minden testrésze emberi. Aureliano csak akkor szerzett tudomást az eseményről, amikor meghallotta, hogy a házuk emberekkel van tele. A nagy zűrzavarban sikerült

kiosonnia, hogy megkeresse a bátyját, aki tizenegy óta nem volt az ágyában: olyan hirtelen határozta el magát, hogy nem is tudta végiggondolni, hogyan keríti majd elő Pilar Ternera hálószobájából. Órákon át keringett a ház körül, titkos füttyjeleket adott, míg a közelgő virradat hazatérésre nem kényszerítette. Anyja szobájában, újszülött húgocskájával játszadozva, ott volt José Arcadio — a megtestesült ártatlanság.
Ursula alig töltötte le negyvennapos pihenőjét, amikor visszatértek a cigányok. Ugyanazok a csepűrágók és egyensúlyozó művészek voltak, akik a jeget hozták, de nem követték Melchiades törzsének példáját, s hamarosan nyilvánvaló lett, hogy nem a haladás hírnökei, csak egyszerű vándormutatványosok. Már a jeget sem azzal hirdették, hogy hasznot hoz az emberiségnek: cirkuszi látványosság lett belőle. Ezúttal sok furfangos találmányon kívül egy repülő szőnyeget is beajánlottak a nagyérdemű közönségnek, de nem azért, mert fontos vívmány, amely fellendíti a közlekedést, hanem mert jól el lehetett szórakozni rajta. A falu népe az utolsó aranyait is kiásta a földből, hogy röpülhessen egyet a háztetők fölött. José Arcadio és Pilar derűs és fesztelen órákat töltött az általános kavarodásban, élvezve édes büntetlenségüket. Úgy vegyültek el a sokaságban, mint egy boldog jegyespár, s kezdték gyanítani, hogy a szerelem valami meghittebb és mélyebb érzés, mint titkos éjszakáik féktelen, de pillanatnyi boldogsága. Pilar azonban megtörte a varázst. Felbuzdulva azon, hogy José Arcadio milyen lelkessé válik a társaságában, elvetette a sulykot, és váratlanul így szólt:
— Most már igazi férfi vagy — mondta. S mivel a fiú nem értette, hogy ez mit jelent, világosabban is megmagyarázta:
— Gyereked lesz.
José Arcadio napokig nem merészkedett ki a házból. Ha csak meghallotta a konyhában Pilar harsány kacaját, máris bemenekült a laboratóriumba, ahol Ursula áldásával felújultak az alkimista kísérletek. José Arcadio Buendía lelkendezve fogadta a tékozló fiút, és beavatta a bölcsek kövének kutatásába, amihez végre-valahára hozzáfogott. Egy délután a fiúkat lázba hozta a repülő szőnyeg, amint elsuhant a laboratórium ablaka előtt néhány vidáman integető falubeli gyerekkel és a cigány vezetővel. José Arcadio Buendía oda se hederített. — Hadd ábrándozzanak— mondta. — Mi sokkal magasabbra fogunk röpülni, mégpedig tudományosabb eszközökkel, mint ez a hitvány pokróc. — José Arcadio, bár érdeklődést színlelt, sohasem fogta fel, miféle erők rejlenek a bölcsesség tojásában, amelyet ő valami félresikerült palacknak látott. Nem tudott megfeledkezni a gondjairól. Nem evett, és nem aludt, éppoly rosszkedvű lett, mint az apja, ha egy kísérlete kudarcba fulladt, s olyan zaklatott volt, hogy maga José Arcadio Buendía mentette fel a laboratóriumi feladatok alól, mert azt hitte, hogy túlságosan mellre szívta az alkímiát. Aureliano persze tudta, hogy bátyját nem a bölcsek kövének kutatása ejtette kétségbe, de nem sikerült vallomásra bírnia. José Arcadiót elhagyta régebbi barátkozó kedve. Azelőtt közlékeny és bizalmas volt, most zárkózott és ellenséges. A magánytól megcsömörlötten és mardosó haragot érezve a világ iránt, egy éjjel szokása szerint felkelt az ágyából, de nem Pilar Ternerához ment, hanem belevegyült a vásári tömegbe. Miután összevissza bolyongott a sok furfangos lelemény közt, s egyik sem keltette fel a figyelmét, egyszer csak megakadt a szeme valamin, amit nem bűvész varázsolt oda: egy igen fiatal cigánylányon, aki szinte kislány volt még, üveggyöngyökkel agyoncicomázva – a legszebb nő, akit José Arcadio valaha látott. Ott állt a csődületben, amely nézte a szomorú mutatványt: hogyan változik viperává egy ember, amiért nem hallgatott a szülői szóra.
José Arcadio nem figyelt oda. Miközben a viperaembert szomorú történetéről faggatták, ő előrefurakodott a tömegben az első sorig, ahol a cigánylányt látta, és a háta mögé állt. Szorosan hozzátapadt. A lány szabadulni próbált, de José Arcadio még erősebben tapadt a hátához. A lány ekkor megérezte. Mozdulatlanná dermedt, meglepetten és ijedten remegve, mint aki nem tartja lehetségesnek, amit érez, majd hátrafordította a fejét, és bátortalan mosollyal ránézett. E pillanatban két cigány visszazárta ketrecébe a viperaembert, s bevitte a sátorba. Egy harmadik cigány, aki az előadást vezette, e szavakkal fordult a közönséghez:

– Most pedig, hölgyeim és uraim, ama nőszemély szörnyű büntetését mutatjuk be, akinek százötven éven keresztül minden éjszaka feje vétetik ebben az órában, mert oda nézett, ahová nem lett volna szabad.
José Arcadio és a lány nem volt jelen a lefejezésnél. Bementek a lány sátrába, kétségbeesett mohósággal egymás szájának estek, és közben ledobták ruháikat. A cigánylány sorra lefejtette magáról a pruszlikok rétegeit, sok-sok keményített, csipkés alsószoknyáját, céltalan, halcsontos fűzőjét, üveggyöngy kalárisait, és szinte semmivé vált: Satnya kis béka lett, alig dudorodó mellekkel, s oly soványka lábakkal, amelyek vékonyabbak voltak José Arcadio karjainál: de buzgalma és heve kárpótlást nyújtott e törékeny termetért. José Arcadio mégsem tudott méltó társa lenni, mert valami közös sátorban voltak, a cigányok ki-be jártak, tettek-vettek cirkuszi kellékeikkel, s még egy kockapartit is lejátszottak az ágy mellett. A középső póznán lógó lámpás az egész sátrat bevilágította. A szerelmi játék egyik szünetében José Arcadio meztelenül elnyúlt az ágyon, és nem tudta, mitévő legyen, a lány pedig serkenteni próbálta. Néhány pillanat múlva remek testű cigánynő lépett a sátorba egy férfival, aki nem tartozott a trupphoz, de falubeli sem volt, és mindketten vetkőzni kezdtek az ágy előtt. Az asszony tekintete akaratlanul is végigsiklott José Arcadión, és átszellemült buzgalommal állapodott meg pompás, bár éppen nem működő szerszámán.
– Ó, fiacskám!– kiáltotta. – Tartsa meg tenéked a jó Isten épségben, egészségben!
José Arcadio társnője rájuk szólt, hogy hagyják békén őket, s a másik pár az ágy mellett lefeküdt a földre. Szenvedélyük José Arcadiót is feltüzelte. A lány csontjai az első érintkezésre mintha ki akartak volna ugrani a helyükből, úgy zörögtek, mint a dominók a skatulyában; bőrét sápadt veríték mállasztotta, szeme könnybe lábadt, s egész testéből bánatós jajszó és enyhe sárszag áradt. De csodálatra méltó jellemerővel és bátorsággal állta a rohamot. José Arcadio úgy érezte, hogy valami szeráfi ihletettség felé emelkedik, s amikor elérte, a szíve felfakadt, gyengéd trágárságok ömlöttek belőle a lány fülébe, hogy azután cigányul buzogjanak vissza a száján. Csütörtök volt. José Arcadio szombat este vörös kendőt kötött a fejére, s elment a cigányokkal.
Amikor Ursula felfedezte, hogy eltűnt a fia, az egész falut tűvé tette. A lebontott cigánytábor helyén csak tengernyi hulladék maradt a kialudt tűzhelyek füstölgő hamuja közt. Egy ember, aki üveggyöngyöt keresgélt a szemétben, azt mondta, hogy José Arcadiót előző éjjel a csepűrágók közt látta, amint egy szekeret tolt a viperaember ketrecével. – Felcsapott cigánynak! – kiabálta Ursula a férjének, aki a fia eltűnését minden ijedtség nélkül vette tudomásul.
– Bárcsak biztos lenne – mondta José Arcadio Buendía, miközben egy mozsárban zúzta a már ezerszer összezúzott, újrahevített és újra összezúzott anyagot. – Így legalább ember lesz belőle.
Ursula megtudakolta, hogy merre mentek a cigányok. A megadott úton tovább kérdezősködött, és azt remélve, hogy még utolérheti őket, egyre jobban eltávolodott a falutól, míg észre nem vette, hogy olyan messzire jutott, ahonnan már nem fordulhat vissza. José Arcadio Buendía csak este nyolckor fedezte fel, hogy nincs meg a felesége, amikor a betemetett anyagot melegedni hagyta a trágyában, és utánanézett, hogy mi lelte a kis Amarantát, aki már rekedtre sírta magát. Egy-két órán belül csapatot toborzott állig felfegyverzett emberekből, Amarantát rábízta egy asszonyra, aki vállalta, hogy megszoptatja, és Ursula nyomában eltűnt a láthatatlan ösvényeken. Aureliano is velük ment. Néhány bennszülött halász, akiknek a nyelvét nem értették, hajnaltájban kézzel-lábbal jelezte, hogy senkit sem látott arra. Háromnapi hasztalan keresés után a csapat visszatért a faluba.
José Arcadio Buendía több héten át vigasztalan volt. Anyja helyett anyja lett a kis Amarantának. Fürdette, tisztába tette, naponta négyszer elvitte a szoptatós dajkához, s esténként elénekelte neki azokat a dalokat, amelyeket Ursula sohasem tudott elénekelni. Egyszer Pilar Ternera felajánlkozott, hogy ellátja a házi teendőket, amíg Ursula visszatér.

Aurelianóban, akinek titokzatos ösztöne a bajok során még jobban kifinomult, hirtelen világosság gyulladt, amikor a házba lépő asszonyt meglátta. Akkor jött rá, hogy valami megmagyarázhatatlan módon ő volt a ludas bátyja szökésében és anyja eltűnésében, s olyan néma és engesztelhetetlenül gyűlölködő tekintettel üldözte, hogy az asszony nem jött el többé. De az idő mindent elrendezett. José Arcadio Buendía és fia maga sem tudta, mikor kerültek vissza a laboratóriumba ; letörölték a port, tüzet gyújtottak a lepárlóedény alá, s nagy türelemmel újból kezelésbe vették az anyagot, amely hónapok óta szunnyadt a trágyatakaró alatt. Vesszőkosarában fekve még Amaranta is érdeklődéssel szemlélte apja és bátyja elmerült munkáját a kis kamrában, ahol a higanygőztől alig lehetett lélegzethez jutni. Egyszer aztán, hónapokkal Ursula távozása után furcsa dolgok kezdtek történni. Egy üres üveg, amelyet valamikor ottfeledtek a szekrényben, olyan nehéz lett, hogy nem bírták felemelni. Az asztalon egy fazék víz magától felforrt, és félórán át bugyogott, míg gőzzé nem vált. José Arcadio Buendía és fia ijedt örömmel figyelték e jelenségeket, s bár megmagyarázni nem tudták, az anyag üzenetének tekintették őket. Amaranta kis kosara egy napon magától megmozdult, és körbejárt a szobában, Aureliano nagy megdöbbenésére, aki odaugrott, hogy lefogja. De apja nem jött izgalomba. Helyére tette a kosarat, és egy asztal lábához kötötte, abban a biztos tudatban, hogy a várt esemény rövidesen bekövetkezik. Ekkor hallotta Aureliano az apja szájából:
— Ha Istent nem tisztelsz, tiszteld a fémeket.
És váratlanul, majdnem öt hónappal azután, hogy eltűnt, viszszaérkezett Ursula. Jókedvűen, megfiatalodva jött, új divatú ruhában, amihez hasonlót még sohasem láttak a faluban. José Arcadio Buendía alig bírt uralkodni magán. — Ez az ! — kiáltotta.
— Tudtam, hogy így lesz. — És ezt valóban hitte is, mert a hosszú órákon át, míg kamrájába zárkózva bíbelődött az anyaggal, a szíve mélyén azért imádkozott, hogy a várva várt csoda ne a bölcsek kövének előállítása legyen, sem a fémeket életre keltő lehelet felszabadítása, nem is a ház zsanérjainak és reteszeinek arannyá változtatása, hanem az, ami most bekövetkezett: Ursula visszatérése. De az asszony nem osztozott a lelkendezésében. Mintha csak egy óráig lett volna távol, futólag megcsókolta, és így szólt:
– Gyere ki a kapuba.
José Arcadio Buendía jó ideig nem tudott felocsúdni, amikor kilépett az utcára, és meglátta a sokaságot. Nem cigányok voltak, hanem olyan férfiak és nők, mint ők maguk, selymes hajúak, barna bőrűek, az ő nyelvükön beszéltek, és ugyanazokról a fájdalmakról panaszkodtak. Öszvéreik élelmet hoztak, ökrös szekereik bútorokat és háztartási eszközöket, csupa egyszerű, földi holmit, amit minden hókuszpókusz nélkül árusítottak a köznapi valóság vándorárusai. A mocsár túlsó partjáról érkeztek, mely csak kétnapi járásra volt; ott havonta járt a falvakba a posta, és ismerték a jólétfejlesztő gépeket. Ursula nem érte utol a cigányokat, de rátalált az útra, amelyet férje, a nagy találmányok délibábját kergetve, hasztalan keresett.

Pilar Ternera fiát kéthetes korában a nagyszülők házába vitték. Ursula nem szívesen fogadta be, de mint már annyiszor, most is engedett makacs férjének, aki nem bírta elviselni a gondolatot, hogy az ő véréből egy cseppet is elvigyen az ár; ám kikötötte, hogy a gyereknek nem szabad megtudnia a származását. Bár a José Arcadio nevet kapta, egyszerűen Arcadiónak hívták a félreértések elkerülése végett. Akkoriban olyan mozgalmas volt a falu élete, s annyit sürögtek-forogtak a házban, hogy a család könnyen elvetette a gyerekek gondját. Rábízták őket egy Visitación nevű guajiro indián lányra, aki öccsével együtt menekült a faluba valami álmatlansági kór elől, amely évek óta ostorozta a törzsüket. Olyan engedelmesek és szolgálatkészek voltak, hogy Ursula magához vette őket, segítségül a házi munkában. Így aztán Arcadio és Amaranta előbb tanulta meg a guajiro nyelvet, mint a spanyolt, és gyíklevest meg póktojást evett Ursula tudtán kívül, aki nyakig elmerült egy sokat ígérő üzleti

vállalkozásban: állatfigurákat öntött égetett cukorból. Macondóban lassanként minden átalakult. Az Ursulával érkezettek elhíresztelték, milyen jó minőségű a talaj, s milyen előnyös a község fekvése a mocsár mellett, úgyhogy a hajdani csupasz kis település hamarosan kinőtte magát, eleven falu lett belőle, boltokkal és iparosműhelyekkel, sőt országúttal, amelyen jőttek-mentek a kereskedők, köztük az első papucsos és fülbevalós arabok, akik üveggyöngyöt cseréltek arapapagájokért. José Arcadio Buendíának nem volt egy pillanatnyi nyugta. Elbűvölte a kézzelfogható valóság, amelyet most mesésebbnek érzett képzelete határtalan birodalmánál; az alkimista laboratórium egyáltalán nem érdekelte többé, hagyta békében heverni a hosszú hónapok kísérletezéseitől kimerült anyagot, és ismét a hőskor vállalkozó szellemű embere lett belőle, aki úgy jelölte ki az utcákat és az új házak helyét, hogy senki se juthasson előnyösebb helyzetbe, mint a többiek. Akkora lett a tekintélye a betelepültek között, hogy egyetlen alapkövet sem raktak le, egyetlen kerítést sem állítottak fel a megkérdezése nélkül, s őt választották meg a földosztás irányítójául. Amikor a cigány csepűrágók visszatértek vándor vásárukkal, amely most a kártya- és szerencsejátékok hatalmas otthonává alakult át, nagy ujjongás fogadta őket, mert azt hitték, hogy José Arcadio is velük jött. De José Arcadio nem tért vissza, s nem volt közöttük a viperaember sem, aki Ursula szerint egyedül adhatott volna számot a fiáról, így aztán nem engedték meg a cigányoknak, hogy sátrat verjenek, vagy hogy még egyszer betegyék a lábukat a faluba, mert a bujálkodás és a fajtalanság szálláscsinálóinak tekintették őket. José Arcadio Buendía azonban világosan kijelentette, hogy Melchiades régi törzse, mely ezredéves bölcsességével és mesés találmányaival nagyban hozzájárult a falu felemelkedéséhez, mindig tárt kapukra talál. De Melchiades törzsének a világcsavargók elbeszélése szerint el kellett pusztulnia a föld színéről, mert túlmerészkedett az emberi tudás határain.
Miután legalábbis egy időre megszabadult a képzelet gyötrelmeitől, José Arcadio Buendíának hamarosan sikerült olyan állapotot teremtenie, melyben a rend és a munka uralkodott, s csak egyetlen dologban mutatkozott engedékenység: szabadon bocsátották a madarakat, amelyek a falu alapítása óta múlatták az időt sípocskáikkal, s helyettük zenélő órákat vásároltak minden egyes házba. A finom művű fadobozba zárt értékes órákat az arabok hozták, cserébe a papagájokért, és José Arcadio Buendía oly pontosan hangolta össze őket, hogy a falut minden félórában ugyanaz a szerzemény vidította fel egymás után következő hangzataival, míg aztán pontban délkor uniszónóban ki nem kerekedett a teljes keringő. Ugyancsak José Arcadio Buendía határozta el ezekben az években, hogy a falu utcáit akác helyett mandulafákkal ültessék be, és ő jött rá, bár soha nem árulta el senkinek, hogy a mandulafákat hogyan lehet örök életűvé tenni. Hosszú évekkel később, amikor Macondo már a faházak és bádogtetők községe volt, a legrégibb utcákon még mindig álltak a megtépázott és poros mandulafák, csak éppen nem tudta senki, hogy ki ültette őket. Mialatt apja rendbe szedte a falut, anyja pedig a családi vagyon gyarapításán munkálkodott bámulatos mesterségével, amelynek termékei, a cukorkakasok és halacskák naponta kétszer hagyták el a házat balszapálcára fűzve, Aureliano számtalan órát töltött az elhagyott laboratóriumban, és pusztán a saját próbálkozásaiból okulva, kitanulta az ötvösművészetet. Úgy megnyúlt, hogy nemsokára kinőtte a bátyjától örökölt ruháját, és az apjáét kezdte viselni, habár Visitaciónnak előbb szűkebbre kellett vennie az ingeket és a nadrágokat, mert Aureliano nem abba a testes fajtába tartozott, mint a többiek. A kamaszkor elvette hangja lágyságát, s hallgataggá és végleg magányossá tette, de cserébe visszaadta szeme átható tekintetét, amellyel született. Annyira belefeledkezett ötvösművészeti kísérleteibe, hogy még enni sem igen jött ki a laboratóriumból. José Arcadio Buendía, akit aggasztott ez a zárkózottság, rábízta a fiúra a ház kulcsait, és egy kis pénzt is adott neki, abban a feltevésben, hogy talán nőre van szüksége. Aureliano azonban sósavra költötte a pénzt, hogy királyvizet készíthessen, a kulcsokat pedig aranyfürdővel kezelte, mert attól megszépültek. Legalább olyan furcsán viselkedett, mint Arcadio és Amaranta, akik már kezdték elhullatni tejfogaikat, de még mindig egész nap az indiánok köpenyébe

csimpaszkodtak, makacsul kitartva abban az elhatározásukban, hogy bojkottálják a spanyolt, és csak guajiro nyelven beszélnek. – Nem panaszkodhatsz –mondta Ursula a férjének. – Nálunk is apáról fiúra száll a bolondéria. – S miközben átkozta balsorsát, mert meg volt győződve róla, hogy a gyerekek különcségei éppoly ijesztőek, mint az a bizonyos disznófarok, Aureliano merően ránézett, és kétségek közé taszította.
– Nemsokára megjön valaki – mondta a fiú.
Mint mindig, ha Aureliano jóslatokat mondott, Ursula most is megpróbálta lehűteni paraszti logikájával. Mi sem természetesebb, mint hogy jön valaki. Naponta több tucat idegen is megfordul Macondóban, de azért nem izgul senki, és nem lát titokzatos előjeleket. Aureliano azonban fittyet hányt minden logikának, és megismételte jóslatát.
– Nem tudom, ki lesz az – mondta makacsul –, de annyi biztos, hogy máris úton van.
Vasárnap csakugyan megjött Rebeca. Nem lehetett több tizenegy évesnél. Fáradságos út állt mögötte. Manauréból hozta idáig néhány bőrkereskedő, akik elvállalták, hogy leteszik José Arcadio Buendía házában, egy levéllel együtt, de azt már nem tudták pontosan megmondani, hogy ki kérte őket erre a szívességre. Pogygyászként csupán a ruhásládikóját hozta magával, azonkívül egy kis hintaszéket, amelyet kézzel festett virágok díszítettek, és egy vászontarisznyát, amelyben – klok-klok-klok – állandóan zörögtek szüleinek a csontjai. A José Arcadio Buendíának címzett levelet igen szívélyes hangon fogalmazta meg valaki, aki annyi sok idő múltán és ilyen messziről is változatlan szeretettel gondolt rájuk, és úgy érezte, hogy az emberiesség legelemibb parancsának engedelmeskedik, amikor merő jószívűségből elküldi hozzájuk ezt a szegény, gyámoltalan árvát, aki Ursulának másodfokú unokahúga, következésképpen José Arcadio Buendíának is rokona, habár valamivel távolabbról, lévén, hogy a szülei nem mások, mint feledhetetlen barátjuk, a megboldogult Nicanor Ulloa és tiszteletre méltó hitvese, Rebeca Montiel, akiket Isten nyugosztaljon mennyei birodalmában, s akiknek földi maradványait e sorok írója mellékelten megküldi, hogy keresztény temetésben részesüljenek. Az említett nevek tökéletesen olvashatóak voltak, akárcsak a levél aláírása, de sem José Arcadio Buendía, sem Ursula nem emlékezett rá, hogy ilyen nevű rokonaik lettek volna, és senkit sem ismertek, akit úgy hívtak volna, mint a feladót, legkevésbé a távoli Manaure helységben. A kislányból semmiféle bővebb felvilágosítást nem lehetett kihúzni. Mihelyt megérkezett, leült a hintaszékbe, az ujját szopta, és nagy, riadt szemekkel bámult mindannyiukra, mint aki nem érti, hogy mit kérdeznek tőle. Feketére festett, de már jócskán megkopott ruhát viselt, a lábán repedezett lakkcipőt. Haját fekete masnik tartották a füle mögött. Valami skapuláré is volt rajta, az izzadságtól elmosódott képekkel, jobb csuklóján pedig egy vadállat szemfoga réz foglalatban, szemmel verés ellen. A betegség és az éhség, amelytől zöld lett a bőre, a hasa pedig puffadt és feszes, mint a dob, öregebbnek látszott nála, de amikor étellel kínálták, hozzá se nyúlt az ölébe tett tányérhoz. Már-már azt hitték, hogy süketnéma, de amikor az indiánok a maguk nyelvén kérdezték tőle, hogy nem kér-e egy kis vizet, megrebbent a szeme, mintha felismerné őket, és rábólintott.
Befogadták: mást nem tehettek. Megállapodtak abban, hogy a neve legyen Rebeca, mert a levél szerint az anyját is így hívták, s a türelmes Aureliano hiába sorolta fel az összes szenteket, a kislánynak láthatólag egyik név sem volt ismerős. Mivel akkortájt nem volt temető Macondóban, mert addig még nem halt meg senki, a tarisznyában hozott csontokat otthon tartották, hogy majd csak akad méltó sír a számukra ; így aztán sokáig lábatlankodtak a házban, és a legváratlanabb helyeken bukkantak fel, mindig azzal a kotlósra emlékeztető, száraz kotyogással. Hosszú ideig eltartott, amíg Rebeca beilleszkedett a család életébe. Többnyire a hintaszékén ült, a ház legeldugottabb szögletében, és az ujját szopta. Figyelmét nem fogta meg semmi, csak az órák muzsikája, amelyet riadt szemmel lesett félóránként, mintha azt várná, hogy megjelenjék valahol a levegőben. Napokig nem sikerült rávenni, hogy egyen. Csodálkoztak rajta, hogy nem hal éhen, míg aztán az indiánok, akik mindenről tudtak, mert nesztelen lábukkal megállás nélkül surrantak ide-oda a házban, felfedezték, hogy

Rebecának csak az udvar nedves földje ízlik s azonkívül a mészgalacsinok, amiket a körmével kapar le a falról. Nyilvánvaló volt, hogy a szülei vagy a nevelői megrótták ezért a szokásért, mert csak titokban vetemedett rá, bűntudattal és féltve dugdosta a készletét, hogy majd akkor egye meg, ha senki se látja. Attól fogva éber és szigorú felügyeletnek vetették alá. Tehénepével szórták tele az udvart, és csípős paprikával kenték meg a falakat, hogy elriasszák káros szenvedélyétől, de Rebeca oly agyafúrtnak és találékonynak bizonyult a föld megszerzésében, hogy Ursula kénytelen volt drasztikusabb eszközökhöz folyamodni. Rebarbarával kevert narancslét töltött egy szilkébe, egész éjszaka állni hagyta a hűvösön, és másnap éhgyomorra megitatta Rebecával ezt a löttyöt. Bár senkitől sem hallotta, hogy a földevés szenvedélyére éppen ez a legmegfelelőbb orvosság, úgy gondolta, ha bármiféle keserű anyag kerül az üres gyomorba, annak okvetlenül fel kell pezsdítenie a májat. Rebeca oly makrancos volt, s bár angolkóros, oly erős, hogy amikor bele akarták diktálni a gyógyszert, előbb le kellett teperniük, mint egy bikaborjút, s nem volt könnyű védekezni a rugdalózása ellen, és tűrni rejtélyes átkait, melyek a harapások és a köpések szüneteiben hagyták el a száját, és a megbotránkozott indiánok közlése szerint a guajiro nyelv legtrágárabb szavaiból voltak összeválogatva. Amikor Ursula ezt megtudta, nadrágszíjjal egészítette ki a kezelést. Sohasem derült ki, hogy a rebarbara tette-e meg a magáét vagy a verés, esetleg a kettő együttvéve, de annyi bizonyos, hogy Rebeca néhány hét múlva már a gyógyulás jeleit kezdte mutatni. Játszótársa lett Arcadiónak és Amarantának, akik nővérükké fogadták, jó étvággyal evett, és szabályszerűen használta az evőeszközöket. Hamarosan kitűnt, hogy éppoly folyékonyan beszéli a spanyolt, mint az indiánok nyelvét, hogy feltűnő kézügyessége van, s hogy az órák keringőjének dallamára egy igen bájos szöveget tud énekelni, amelyet maga költött. Kis idő múltán mindenki családtagnak tekintette. Ursulához olyan kedves volt, mint a saját gyerekei soha, Amarantát és Arcadiót testvérkémnek hívta, Aurelianót bácsikámnak, José Arcadio Buendíát pedig nagyapónak. Végül is éppúgy kiérdemelte a Buendía nevet, mint a többiek, s viselte is haláláig büszke méltósággal.

Egy éjszaka, amikor Rebeca már kigyógyult a földevés bűnös szokásából, és a többi gyerekkel egy szobában aludt, a mellettük alvó indián lány egyszerre csak arra ébredt fel, hogy különös, szaggatott nesz hallatszik a sarokból. Riadtan felült, azt hitte, valami állat jött be a szobába, s akkor meglátta Rebecát a hintaszékben ült, az ujját szopta, és a szeme világított a sötétben, mint a macskáé. Visitación megdermedt a rémülettől, s mint akit letaglóz a tulajdon balvégzete, felismerte, hogy ez a villogó szempár annak a betegségnek a tünete, amely testvérével együtt őt is örökre száműzte ezredéves királyságukból, ahol fejedelmi rangot viseltek. Felismerte az álmatlanság kórját.

Cataure, az indián, hajnalig sem maradt a házban. A nővére ott maradt, mert fatalista szíve azt súgta, hogy a halálos nyavalya mindenképpen elkísérné a föld legtávolabbi zugába is. Senki sem értette, miért van annyira megrémülve Visitación. – Ha nem fogunk aludni, annál jobb – mondta José Arcadio Buendía kedélyesen. – Legalább többet élhetünk. – De az indián lány megmagyarázta, hogy az álmatlansági kórban nem az a legszörnyűbb, hogy az ember képtelen aludni, hiszen a test nem érez semmilyen fáradtságot, hanem egy ennél még súlyosabb tünet, amely előbb-utóbb kérlelhetetlenül jelentkezik: a feledés. Tudniillik, amikor a beteg már megszokta az állandó virrasztást, elméjéből kezdenek kihullani a gyerekkori emlékek, majd a dolgok elnevezése és fogalma, végül pedig az emberek azonosítására is képtelenné válik, sőt a tulajdon énjét sem ismeri többé, és valamiféle múlt nélküli bambaságba süllyed. José Arcadio Buendíának a könnye is kicsordult nevettében; úgy gondolta, ez is csak afféle elképzelt kórság, amilyet a babona plántál az indiánok fejébe. De Ursula óvatosabb volt: mindenesetre elkülönítette Rebecát a többi gyerektől.

Néhány hét múltán, amikor Visitación rettegése már-már feloldódott, José Arcadio Buendía egy éjszaka azon kapta magát, hogy ide-oda forgolódik az ágyban, és nem bír elaludni. Ursula

is felébredt, megkérdezte, hogy mi baja, mire ő így felelt: – Megint Prudencio Aguilar jár az eszemben. – Egy percet sem aludtak, de másnap olyan pihenten keltek, hogy megfeledkeztek a rossz éjszakáról. Ebéd közben Aureliano csodálkozva jegyezte meg, hogy nagyon jól érzi magát, noha egész éjjel fenn volt a laboratóriumban: egy melltűt akart bearanyozni Ursulának születésnapi ajándékul. Csak harmadik nap rémültek meg, mert lefekvéskor egy csöppet sem érezték magukat álmosnak, és ráeszméltek, hogy már több mint ötven órája nem aludtak semmit.
– A gyerekek is fenn vannak – mondta az indián lány szikár fatalista meggyőződéssel. – Ha a kórság beteszi a lábát a házba, nem menekül előle senki.
Csakugyan rájuk ragadt az álmatlanság kórja. Ursula, aki még anyjától tanulta a növények gyógyerejét, sisakvirágból készített főzetet, és megitatta valamennyiükkel, de mégsem sikerült aludniuk, csak álmodtak éberen egész nap. Kristálytiszta káprázatukban nemcsak a saját álomképeiket látták, hanem azt is látta mindenki, hogy mit álmodik a másik. Mintha látogatókkal telt volna meg a ház. Rebeca a hintaszékében ült a konyha egyik szegletében, s azt álmodta, hogy jött egy férfi, nagyon hasonlított rá, fehér lenvászon ruhát viselt, aranygomb volt az inge nyakán, és egy rózsacsokrot hozott neki. Vele jött egy keskeny kezű asszony is, kivett a csokorból egy szál rózsát, és a kislány hajába tűzte. Ursula megértette, hogy a férfi és az asszony Rebeca szülei, de hiába igyekezett rájuk ismerni, most már biztosan tudta, hogy sohasem látta őket. Közben tovább folyt a házilag készített cukorállatkák árusítása a faluban; José Arcadio Buendía ugyanis nem törődött az egésszel, bár ezt később sohasem bocsátotta meg magának. Gyerekek és felnőttek egyforma gyönyörűséggel szopogatták az álmatlanság csuda finom kis zöld kakasait, az álmatlanság pompás rózsaszínű halait és az álmatlanság omlós sárga lovacskáit, úgyhogy a hétfői virradat ébren találta az egész falut. Eleinte senki nem ijedt meg. Ellenkezőleg, mindenki örült az alvás felfüggesztésének, mert akkoriban olyan sok volt a tennivaló Macondóban, hogy alig futotta az idejükből. Annyit dolgoztak, hogy hamarosan kifogytak a munkából, aztán hajnali háromkor karba tett kézzel ültek, és azt számolgatták, hány hangból áll a zenélő órák keringője. Akik aludni szerettek volna, nem fáradtságból, hanem azért, mert vágytak az álmokra, a legkülönfélébb módszerekkel próbálták elcsigázni magukat. Társaságba gyűltek, és szünet nélkül diskuráltak, órák hosszat ismételgették ugyanazokat a vicceket, s a téboly határáig szőtték-szövögették a zöld disznó meséjét, e véget nem érő játékot, amely abból állt, hogy az elbeszélő megkérdezte, akarják-e, hogy meséljen a zöld disznóról, s amikor azt felelték, hogy igen, az elbeszélő azt mondta, hogy nem azt kérte, hogy mondják azt, hogy igen, hanem akarják-e, hogy meséljen a zöld disznóról, és amikor azt felelték, hogy nem, az elbeszélő azt mondta, hogy nem azt kérte, hogy mondják azt, hogy nem, hanem akarják-e, hogy meséljen a zöld disznóról, s amikor csöndben maradtak, az elbeszélő azt mondta, hogy nem azt kérte, hogy maradjanak csendben, hanem akarják-e, hogy meséljen a zöld disznóról, és senki sem mehetett el, mert az elbeszélő azt mondta, hogy nem azt kérte, hogy menjenek el, hanem akarják-e, hogy meséljen a zöld disznóról, s így tovább, körbe-körbe, egész éjszakákon át.
Amikor José Arcadio Buendía ráeszmélt, hogy a járvány az egész falut megfertőzte, összehívta a családfőket, és elmondta nekik mindazt, amit az álmatlanság kórjáról tudott, majd pedig határozatokat hoztak, hogy a csapás a mocsár többi falujára is át ne terjedhessen. A kolompokat, amelyeket az araboktól kaptak cserébe a papagájokért, levették a kosok nyakáról, és kirakták a falu határába megkülönböztető jelzésül azoknak, akik az őrszemek minden tanácsa és könyörgése ellenére is be akartak jönni a faluba. Macondo utcáin ez idő tájt minden idegennek kolompot kellett ráznia, hogy a betegek tudják róla, hogy egészséges. Amíg a faluban tartózkodtak, sem enniök, sem inniuk nem volt szabad, mert ahhoz nem fért kétség, hogy a betegség csakis szájon át terjed, s minden ennivalót és innivalót megfertőzött az álmatlanság. Ily módon sikerült elérni, hogy a kórság ne jusson túl a falu határán. A vesztegzár igen eredményesnek bizonyult, s a rendkívüli állapotot végül már egészen

természetesnek tartották; az élet rendje úgy alakult, hogy a munka visszanyerte szabályos ritmusát, és senkinek sem főtt a feje az alvás haszontalan szokása miatt.
Aureliano azután kitalált egy módszert, amely hónapokon át megóvta őket az emlékezet kihagyásaitól. Véletlenül jött rá. Mint gyakorlott virrasztó — aki úgyszólván elsőként hagyott fel az alvással —, tökéletesen kitanulta az ötvösművészetet. Egy napon a kis üllőt kereste, amin a fémeket szokta kalapálni, és nem jutott eszébe a neve. Apja mondta meg: üllő. Aureliano felírta a szót egy papírdarabra, és gumiarábikummal a kis üllő aljára ragasztotta: üllő. Így aztán biztos volt, hogy többé nem fogja elfelejteni. Nem is gondolta, hogy a feledés első tünete ütközik ki rajta, hiszen a szóban forgó tárgy nevét nehéz volt megjegyezni. De néhány nap múlva rádöbbent, hogy szinte mindig meg kell erőltetnie magát, hogy eszébe jusson valami a laboratóriumból. Ettől fogva mindenre ráírta a nevét, és elég volt elolvasnia a feliratot, hogy ráismerjen. Amikor apja rémülten közölte vele, hogy még gyermekkora legnagyobb élményeit is elfelejtette, Aureliano elmondta neki a módszerét, amit aztán José Arcadio Buendía az egész házban s később az egész faluban is bevezetett. Festékbe mártott izsóppal minden tárgyra ráírta a nevét: asztal, szék, óra, ajtó, fal, ágy, serpenyő. Kiment az udvarra, s az állatokat meg a növényeket is megjelölte: tehén, kecske, disznó, tyúk, jukka, malanga, banán. Hanem a feledés korlátlan lehetőségeit tanulmányozva, lassanként ráébredt, hogy eljöhet az az idő, amikor a feliratokról ráismernek ugyan a dolgokra, de már nem tudják, mire valók. Ekkor bővebb magyarázatokhoz folyamodott. Az a tábla is, amelyet egy tehén nyakába akasztott, kitűnő példa lehetett rá, hogy Macondo lakossága milyen elszántan harcol a feledés ellen: Ez tehén: minden reggel meg kell fejni, hogy tejet adjon, a tejet pedig fel kell forralni, majd kávét kell beleönteni, hogy tejeskávé legyen belőle. Így éltek hát az illó valóságban, amely egyelőre ugyan megakadt a szavak horgán, de menthetetlenül tova kellett siklania, mihelyt elfelejtik az írott szó jelentését.
Oda, ahol a mocsárból jövő út a faluba ért, táblákat állítottak ezzel a felirattal: Macondo, a falu főutcáján pedig egy nagyobbat, amelyen ez állt: Van Isten. Minden házban lajstromokat függesztettek ki, hogy szüntelen gyakorolhassák a tárgyak és az érzések neveit.
Ez a módszer azonban akkora éberséget és lelkierőt követelt, hogy sokakat rabul ejtett egy képzeletbeli valóság, a maguk agyának szüleménye, amelyből kevesebb gyakorlati hasznot, de több vigaszt merítettek. E szemfényvesztés legfőbb népszerűsítője Pilar Ternera volt, aki rájött, hogy a kártya segítségével a múltban is éppúgy tud olvasni, mint annak előtte a jövőben. Így történt, hogy az álmatlanok élete most már a kártyafigurák ködös és sokféle jelentésű világában folyt tovább, ahol az apának épp csak rémlett, hogy ő az a barna férfi, aki április elején jött a faluba, s az anyának, hogy ő az a szőke asszony, aki aranygyűrűt viselt a bal kezén, a születés dátumából pedig csak annyi maradt, hogy azon az útolsó keddi napon történt, amikor a pacsirta még énekelt a babérfán. José Arcadio Buendía, akit elkeserítettek az önvigasztalásnak ilyesfajta fortélyai, végül is elhatározta, hogy megszerkeszti az emlékező masinát, amellyel egykor fejébe akarta vésni a cigányok csodálatos találmányait. A szerkezet azon az elven alapult volna, hogy minden reggel át lehet ismételni az életben szerzett valamennyi ismeretet, az elsőtől az utolsóig. José Arcadio Buendía úgy képzelte, hogy valamiféle forgó szótár lesz, amelynek tengelyében ott ül a kezelője, és egy fogantyú segítségével néhány óra alatt lepergeti szeme előtt az élet fenntartásához legszükségesebb fogalmakat. Körülbelül tizennégyezer cédulát meg is írt, amikor a mocsár felőli úton megjelent egy bolondos külsejű öregember az alvók szomorú kolompjával, át- meg átkötözött, hasas utazótáskájával és kordéjával, amelyet fekete rongyok borítottak. Egyenesen José Arcadio Buendía házának tartott.
Visitación, aki kaput nyitott, nem ismerte, s azt hitte, talán házalni akar, mert nem tudja, hogy ha egy falu menthetetlenül belesüllyedt a feledés ingoványába, ott a világon semmit sem lehet eladni. Roskatag aggastyán volt. A hangja is meg-megbicsaklott tétovaságában, a keze pedig mintha kételkedett volna a dolgok létezésében, de azért nyilvánvaló volt, hogy abból a

világból érkezett, ahol az emberek még tudnak aludni és emlékezni. A nagyszobában ültették le, s amikor José Arcadio Buendía előkerült, épp a nagy, fekete, viharvert kalapjával legyezte magát, s figyelmesen és szánakozva olvasta a falra tűzött feliratokat. José Arcadio Buendía rendkívül szívélyesen üdvözölte, mert attól tartott, hogy régi ismerőssel áll szemben, csak nem tudja hová tenni. A látogató azonban átlátott rajta. Megérezte, hogy elfeledték, s ez a feledés nem a szívé, hiszen akkor jóvá lehetne tenni, hanem sokkal kegyetlenebb és véglegesebb annál, egy másik feledés, amelyet jól ismert, mert ismerte a halált. Ekkor mindent megértett. Kinyitotta a leírhatatlan kacatoktól duzzadó táskát, s egy másik, kisebb táskát vett elő, amely üvegcsékkel volt tele. Megitatott José Arcadio Buendíával egy kellemes színű folyadékot, s ettől a betegnek világosság gyúlt az emlékezetében. Könny szökött a szemébe, hogy ott találja magát abban a képtelen szobában, ahol a tárgyakra rá van írva a nevük; a falakra kifüggesztett hangzatos ostobaságok láttán elfogta a szégyen, s végül az öröm vakító fényében felismerte a jövevényt. Melchiades volt az.
Miközben Macondo az emlékek visszahódítását ünnepelte, José Arcadio Buendía és Melchiades lefújták a port régi barátságukról. A cigány le akart telepedni a faluban. Csakugyan megjárta a halált, de visszajött, mert nem bírta a magányt elviselni. Törzse kitagadta, minden természetfeletti képességét elvesztette, mintegy büntetésül, amiért oly hűségesen ragaszkodott az élethez, s elhatározta, hogy itt húzódik meg, a világnak e távoli zugában, amelyet még nem fedezett fel a halál, és egy dagerrotípiai laboratóriumot nyit. José Arcadio Buendía még sohasem hallott erről a találmányról. De amikor meglátta önmagát és egész családját egy színejátszó fémlemezen megörökítve, az ámulattól torkán akadt a szó. Ebből az időből származik az a megbarnult dagerrotípia, amely José Arcadio Buendíát borzas és szürkülő hajjal ábrázolja: az ing kemény gallérját rézgomb fogja össze, s arca ünnepélyesen megilletődött – Ursula ki is jelentette, félholtan a nevetéstől, hogy olyan, mint „egy berezelt tábornok“. José Arcadio Buendía csakugyan meg volt szeppenve azon a kristálytiszta decemberi reggelen, amikor a dagerrotípia készült, mert azt gondolta, hogy az ember lassacskán elkopik, amint képe a fémlapokra kerül. Furcsa, de az eddigi gyakorlattal ellentétben ezt a gondolatot Ursula segített kiverni a fejéből, sőt elfeledve régi ellenszenvét, úgy döntött, hogy Melchiades a házban maradhat, bár lefényképezni sohasem hagyta magát, mert (szó szerint idézzük a kijelentését) nem akarta, hogy az unokái majd röhögjenek rajta. Aznap reggel legjobb ruháikba öltöztette a gyerekeket, bepúderezte az arcukat, és mindegyiknek adott egy kanál velőmézgát, hogy képesek legyenek majdnem két percig teljesen mozdulatlanul megmaradni Melchiades impozáns készüléke előtt. Ezen a családi dagerrotípián – több nem is készült soha – Aureliano fekete bársonyruhában áll Amaranta és Rebeca közt. Ugyanaz a lemondás, ugyanaz az átható tekintet ült a szemében, mint hosszú évekkel később, a kivégzőosztag előtt. Pedig akkor még nem fogta fel sorsa ómeneit. Kiváló ötvös volt, akinek finoman cizellált munkáit az egész mocsárvidék megbecsülte. A műhelyben, amely jól megfért Melchiades hóbortos laboratóriumával, a lélegzetét is alig lehetett hallani. Úgy rémlett, elmenekült egy másik időbe, miközben apja és a cigány harsányan fejtegették Nostradamus jóslatait, csörömpöltek az üvegekkel és a tégelyekkel, sistergették a veszedelmes savakat, s lökdösődve, egymás sarkára hágva, pillanatonként elvesztették a brómezüstöt. Hála a megszállott munkának és a józan eszének, amellyel érdekeit képviselte, Aureliano hamarosan több pénzt keresett, mint Ursula a cukorállatkák nyálcsordító seregletével, hanem azért mégis csodálkozott mindenki, hogy már apányi ember, de nőt még nem ismert. Nem, erre még nem került sor.
Néhány hónap múlva megjelent a faluban egy majdnem kétszáz éves vén világcsavargó, Francisco, az Ember nevezetű, aki saját szerzeményű dalait terjesztve, gyakran megfordult Macondóban. Arról dalolt, a legapróbb részletet sem felejtve ki, hogy mi minden történt a falvakban, amelyek kanyargós útjába estek, Manaurétól egészen a mocsárvidék túlsó széléig, s így aztán ha valaki üzenni akart valakinek, vagy közhírré akart tenni valamit, két centavóért

felvétette a repertoárba. Ursula is így értesült véletlenül az anyja haláláról, amikor egy este a dalokat hallgatta abban a reményben, hogy talán megtud valamit a fiáról, José Arcadióról. Francisco, akit azért hívtak Embernek, mert egyszer egy dalrögtönzési párbajban legyőzte az ördögöt, s akinek valódi nevét senki sem tudta, az álmatlansági járvány idején eltűnt Macondóból, majd egy éjszaka váratlanul felbukkant Catarino boltjában. Az egész falu odagyűlt, hogy megtudja, mi minden történt a világban. Ezúttal vele jött egy asszony is, aki olyan kövér volt, hogy négy indiánnak kellett hintaszékestül cipelnie, és egy csüggedt arcú mulatt kamaszlány, aki esernyővel óvta a naptól. Aznap este Aureliano is elment Catarino boltjába. Francisco, az Ember úgy ült a kíváncsiak gyűrűjében, akár egy monolitikus kaméleon. Öreges, megereszkedett hangon dalolta a híreket, s egy özönvíz előtti harmonikával kísérte magát, amelyet Sir Walter Raleigh-tól kapott Guayanában, s közben salétromtól kirepedezett, nagy, világjáró lábával verte az ütemet. Szemben a hátsó ajtóval, amelyen férfiak jártak ki és be, a hintaszékes öregasszony ült, és szótlanul legyezte magát. Catarino, filcrózsával a fülén, erjesztett cukornádlevet mért a vendégeknek, s ha csak szerét ejthette, hozzádörgölőzött a férfiakhoz, és oda nyúlkált, ahova nem lett volna szabad. Még éjfélkor is elviselhetetlen volt a hőség. Aureliano végighallgatta a híreket, de egy sem akadt, amely a családját érintette volna. Már haza akart menni, amikor a vénasszony magához intette.

— Eridj be te is — mondta. — Csak húsz centavo.

Aureliano bedobta a pénzt az öregasszony ölében nyugvó perselybe, és nem is sejtve, mi vár rá, a szobába lépett. A kutyacsöcsű mulatt kamaszlány meztelenül feküdt az ágyon. Aureliano előtt azon az éjszakán hatvanhárom férfi fordult meg nála. A szoba levegője úgy elhasználódott, olyan sűrű lett a verejtéktől és a sóhajoktól, hogy már-már vágni lehetett. A lány lehúzta az ágyról a lucskos lepedőt, és szólt Aurelianónak, hogy fogja meg a végét. Nehéz volt, mint a sár. A csücskeinél fogva, addig csavarták, míg vissza nem nyerte természetes súlyát. A gyékényt is megfordították: az izzadság átütött rajta. Aureliano azért imádkozott magában, hogy ez a művelet soha ne érjen véget. Elméletben ismerte ugyan a szerelem mechanizmusát, de úgy elgyengült a térde, hogy alig állt a labán, s bár a teste lúdbőrzött és égett, csak nehezen bírt uralkodni háborgó belein. Amikor a lány rendbe hozta az ágyat, és felszólította, hogy vetkőzzön le, Aureliano rémülten mentegetőzni kezdett: — Engem csak beküldtek. Azt mondták, dobjak húsz centavót a perselybe, és ne húzzam az időt. — A lány megértette a zavarát. — Bedobsz még egy húszast, ha majd kimégy, akkor tovább is maradhatsz — mondta szelíden. Aureliano szégyenlősen levetkőzött, de váltig gyötörte a gondolat, hogy meztelen teste nem is hasonlítható a bátyjáéhoz. Bár a lány mindent megtett, ami tőle tellett, Aurelianóban egyre nőtt a közöny, és rettenetesen egyedül érezte magát. — Bedobok még egy húszast — mondta elkeseredve. A lány szótlanul is tudtára adta, hogy jól van. A válla eleven hús volt. Bőre ráfeszült a bordáira, és a lélegzete ki-kihagyott, mintha a kimerültség feneketlen tárnájából szólna. Két évvel azelőtt, valahol messze földön égő gyertya mellett elaludt, s lángkoszorúban ébredt fel. A ház, amelyben nagyanyjával élt — nevelte —, porrá égett. A nagymama azóta faluról falura járt vele, s húsz centavóért árusította, hogy behajtsa rajta a leégett ház árát. A lány szerint, egy éjszakára hetven férfit számítva, még vagy tíz év volt hátra, mert a kettőjük útiköltségét és kosztját is meg kellett keresnie, a hintaszéket hordozó indiánok béréről nem is beszélve. Amikor a vénasszony másodszor ís bekopogtatott, Aureliano sírással küszködve, dolgavégezetlenül távozott a szobából. Nem bírt aludni egész éjszaka: a lányra gondolt, a vágy és a szánalom furcsa keverékével. Ellenállhatatlan kényszert érzett, hogy szeresse és védelmezze. Hajnal felé, az álmatlanságtól és a láztól kimerülten, végül arra a magasztos elhatározásra jutott, hogy feleségül veszi, megszabadítja zsarnoki nagyanyjától, és minden éjszaka egyedül ő fogja élvezni a hetven férfinak nyújtott örömöket. De reggel tízkor, mire Catarino boltjába ért, a lánynak már csak hűlt helyét találta.

Aureliano esztelen szándékát lassan elkoptatta az idő, de a kudarc érzését mindinkább elmélyítette benne. Munkájába menekült, és elhatározta, hogy egész életében távol tartja magát a nőktől, mert nem akart a tehetetlensége miatt szégyenkezni. Időközben Melchiades már mindent megörökített a fényképein, ami Macondóban megörökíthető volt, s a dagerrotípiai laboratóriumot átengedte José Arcadio Buendíának, aki egy újabb rögeszme áldozataként most Isten létezését kívánta tudományos alapon bebizonyítani. Bonyolult eljárást dolgozott ki, amely abból állt, hogy a ház különböző helyein exponálta ugyanazt a lemezt, és meg volt győződve róla, hogy előbb-utóbb Istennek is meg kell jelennie a dagerrotípián, ha van, vagy pedig egyszer s mindenkorra elvetheti a létezésére vonatkozó feltevést. Melchiades ezalatt Nostradamus értelmezésében mélyedt el. Színehagyott bársonyzubbonyában fulladozva, késő éjszakáig rótta a betűket apró verébkezével, amelyen a gyűrűk elvesztették hajdani ragyogásukat. Egy éjjel úgy érezte, hogy sikerült ráakadnia egy jóslatra, amely Macondo jövőjéről szólt. A faluból tündöklő város lesz hatalmas üvegpalotákkal, s a Buendía családnak írmagja sem marad benne. — Nem igaz — mennydörögte José Arcadio Buendía. — Nem üvegből, hanem jégből lesznek a házak, ahogy én láttam álmomban, és mindig is lesznek Buendíák, az idők végezetéig. — A hóbortosok között Ursulának nagy igyekezetébe került, hogy ép eszét megőrizze, s a cukorállatkák készítésén kívül egy kemencét is üzembe helyezett, mely éjszakánként kosárszámra ontotta magából a kenyeret s a pudingok, habcsókok és piskóták bámulatos sokaságát, hogy azután mindez egy-két óra alatt elvándoroljon a lápvidék ösvényein. Elég idős volt már ahhoz, hogy joga legyen megpihenni, mégis egyre tevékenyebb lett. Virágzó üzleti vállalkozása anynyira lekötötte, hogy amikor egy délután a tészta ízesítésében segédkező indián szolgáló mellől véletlenül kitekintett az udvarra, meglepődve pillantott meg két ismeretlen és szép leányt, aki hímzőrámája fölé hajolt az alkonyi fényben. Az egyik Rebeca volt, a másik Amaranta. Nemrég vetették le a gyászt, amit nagyanyjuk halála után hajthatatlan szigorral viseltek három éven át, s a színes ruhától mintha új helyet kaptak volna a világban. Minden várakozás ellenére Rebeca volt a szebbik. Áttetsző bőre, nagy, nyugodt szeme és varázsos keze volt, amely szinte láthatatlan szálakkal öltögette a hímzést. Amaranta, a fiatalabbik, kissé bájtalan volt, de örökölte meghalt nagyanyja természetes méltóságát és belső tartását. Mellettük Arcadio, bár apjának testi ereje kiütközött már rajta, kisfiúnak látszott. Ő is belevetette magát az ötvösművészetbe Aureliano segítségével, aki ezenfelül írni és olvasni is megtanította. Ursula hirtelen ráeszmélt, hogy a házában alig fér el a sok ember, gyermekei egykettőre megházasodnak, unokákat nemzenek, és hely híján kénytelenek lesznek szanaszét széledni. Ekkor kiásta a hosszú évek kemény munkájával összegyűjtött pénzt, újabb üzleteket kötött, és belefogott a ház kibővítésébe. Meghagyta, hogy építsenek egy nagy szobát vendégfogadásra, egy ennél kényelmesebb és hűvösebb családi nappalit, egy tizenkét személyes ebédlőt, ahol a család és valamennyi vendég helyet kap; kilenc hálószobát kertre néző ablakokkal s egy hosszú tornácot, amelyet rózsalugas óvjon a déli verőfénytől, s amelynek korlátján páfrány- és begóniacserepek álljanak. A konyhát is megnagyobbíttatta, hogy két kemence elférjen benne, és lebonttatta a régi magtárat, ahol Pilar Ternera jósolt José Arcadiónak, s egy kétszer akkorát építtetett a helyébe, hogy soha ne legyenek élelem híján. A kertben, a gesztenyefa árnyékában külön fürdőt építtetett a nőknek és a férfiaknak, távolabb egy nagy lóistállót, egy drótsövénnyel kerített baromfiudvart, egy tehénistállót s egy nyitott madárházat a szelek keresztútján, hogy az eltévedt madarak kedvükre megtelepedhessenek benne. Úgy látszott, mintha a férje holdkórossága rá is átragadt volna: több tucatnyi kőművessel és ácssal járt-kelt, intézkedett a fény bebocsátása és a hő elvezetése felől, s úgy gazdálkodott a térrel, hogy fogalma se volt határairól. Az alapítók kezdetleges épülete megtelt szerszámokkal, anyagokkal és verejtékező munkásokkal, akik szépen megkértek mindenkit, hogy ne lábatlankodjék: eszükbe sem jutott, hogy éppen ők lábatlankodnak, és már-már őrjöngtek az emberi csontokkal telt tarisznya miatt, amely tompa csörgésével mindenütt üldözte őket. Tulajdonképpen senki sem értette,

hogy ebben a nagy felfordulásban, az oltatlan mész és a kátrány gőzei között hogyan bújt ki mégis a föld méhéből a ház, nemcsak a falu legnagyobb, de az egész lápvidék legbarátságosabb és leghűvösebb háza. Legkevésbé José Arcadio Buendía értette, aki a nagy káoszban is azon igyekezett, hogy tetten érje az Isteni Gondviselést. Az új ház már csaknem készen volt, amikor Ursula felrázta fantazmagóriáiból, és közölte vele, hogy parancsot kaptak: a homlokzatot kékre kell festeni, nem pedig fehérre, ahogyan szerették volna. Megmutatta az erről szóló hivatalos írást. José Arcadio Buendía, aki nem is értette, miket beszél a felesége, az aláírást betűzte.
— Ki ez az alak? — kérdezte.
— A corregidor — felelte Ursula csüggedten. — Azt mondják, a hatalom embere, akit a kormány küldött.
Don Apolinar Moscote, a corregidor, a legnagyobb csöndben érkezett Macondóba. A Hotel de Jacobban szállt meg — egy arab kereskedőé volt, aki az elsők között jött Macondóba, mindenféle bazári holmit cserélni papagájokért — és másnap kibérelt egy utcára nyíló kis szobát, a Buendía-háztól két sarokra. Egy asztalt és egy széket vett Jacobtól, kiakasztotta a falra a köztársaság címerét, amit magával hozott, s nagy betűkkel kiírta az ajtóra: Corregidor. Első ténykedése az volt, hogy elrendelte: a nemzeti függetlenség évfordulója alkalmából minden házat kékre kell festeni. Amikor José Arcadio Buendía, kezében a hivatalos írással, belépett hozzá, békésen sziesztázott a függőágyon, a sivár iroda közepén. — Uraságod írta ezt? — kérdezte José Arcadio Buendía. Don Apolinar Moscote — középkorú, félszeg, piros arcú ember — azt felelte, hogy igen. – És milyen jogon? – kérdezte José Arcadio Buendía. Don Apolinar Moscote elővett egy papírt az asztalfiókból, és odanyújtotta: – Tessék, én vagyok ennek a falunak a corregidorja. – José Arcadio Buendía rá se nézett az iratra.
– Ebben a faluban nem szoktunk papírokkal parancsolgatni – mondta még mindig higgadtan. – És vegye tudomásul egyszer s mindenkorra, hogy ide nem kell semmiféle corregidor, mert itt nincs mit korrigálni.
S miközben Don Apolinar Moscoténak a szeme sem rebbent, változatlanul nyugodt hangon, részletesen elmesélte a falu alapítását, a földek felosztását, az utak építését, hogy miként vezették be a különféle újításokat szükség szerint, s hogy közben nem háborgattak semmiféle kormányt, viszont őket se háborgatta senki.
– Olyan békések vagyunk, hogy még a természetes halál se visz el minket – mondta. – Láthatja, temetőnk sincsen. – Egy szóval sem panaszolta, hogy a kormánytól nem kaptak segítséget. Ellenkezőleg, örült, hogy mindeddig hagyták őket békében növekedni, és remélte, hogy a jövőben is így lesz, mert nem azért alapították a falut, hogy aztán az első jövevény kioktassa őket a tennivalójukról. Don Apolinar Moscote ezalatt belebújt a fehér nadrágjához illő fehér vászonzakójába, de úgy, hogy közben egy pillanatra sem adta fel mozdulatainak méltóságteljes nyugalmát.
– Ha uraságod tehát itt akar élni, akár a többi, egyszerű lakos, örömmel fogadjuk– fejezte be José Arcadio Buendía. – De ha felfordulást akar csinálni azzal, hogy kékre festet minden házat, akkor szedje a sátorfáját, és menjen vissza, ahonnét jött. Mert az én házam fehér lesz, mint a galamb.
Don Apolinar Moscote elsápadt. Hátrált egy lépést, és az állkapcsát megfeszítve, szinte bánatosan mondta:
– Figyelmeztetni kívánom, hogy fegyver van nálam.
José Arcadio Buendía nem is tudta, melyik pillanatban tért vissza a karjába ifjúkori ereje, amellyel a lovat is földre tudta dönteni. Elkapta don Apolinar Moscotét a kabátja hajtókájánál fogva, és felemelte, hogy farkasszemet nézhessen vele.
– Ezt azért csinálom – mondta –, mert inkább élve rakom ki innen, mintsem holtan kelljen magammal hurcolnom életem végéig.

Ezzel végigvitte az utcán a kabátja hajtókájánál fogva, és csak ott állította talpra, ahol a láp felé vezető út kezdődött. Egy hét múlva a corregidor újra megjelent hat mezítlábas és rongyos katonával, aki puskát hordott a vállán, továbbá egy ökrös szekérrel, amelyen a feleségét és hét lányát hozta. Aztán két másik szekéren megérkeztek.a bútorok, az útiládák és a háztartási kellékek. Don Apolinar Moscote a Hotel de Jacobban helyezte el a családját, amíg házat nem talál nekik, és a katonák védelme alatt újból kinyitotta az irodáját. Macondo alapítói, akik el voltak szánva rá, hogy kiűzik a betolakodókat, felnőtt fiaikkal együtt jelentkeztek José Arcadio Buendíánál. De ő nem fogadta el az ajánlkozást, mert, mint mondta, Don Apolinar Moscote a feleségét és a lányait is magával hozta, és nem lenne férfiakhoz illő dolog, hogy valakit a családja előtt megszégyenítsenek. Úgy döntött tehát, hogy szépszerivel intézi el az ügyet.
Aureliano is elkísérte. Ekkor már volt mit pödörnie kifent hegyű, fekete bajszán, és többé-kevésbé a hangjában is megvolt az a sztentori csengés, amely később, a háborúban jellemezte. Fegyvertelenül, az őrséggel mit sem törődve beléptek a corregidor irodájába. Don Apolinar Moscote nem vesztette el fennkölt nyugalmát. Bemutatta nekik két lányát, akik éppen az irodában voltak: a tizenhat éves Amparót, aki barna hajú volt, mint az anyja, és az alig kilencéves Remediost, egy zöld szemű, liliomfehér bőrű, bűbájos kislányt. Mind a ketten csinosak és illedelmesek voltak. Mihelyt Buendíáék beléptek, még a bemutatkozás előtt székeket hoztak nekik. De a két férfi állva maradt.
– Jól van, barátom – mondta José Arcadio Buendía –, itt maradhat, de nem azért, mert ezek a mordályos zsiványok ott állnak az ajtóban, hanem a felesége őnagysága meg a leányai kedvéért.
Don Apolinar Moscote elképedve nézett rá. José Arcadio Buendía azonban szóhoz sem engedte jutni. – De azért van két feltételünk – folytatta. – Egy: mindenki olyan színűre festi a házát, amilyenre a kedve tartja. Kettő: a katonák tüstént elmennek innét. A rendért mi kezeskedünk. – A corregidor felemelte a jobb kezét, szétfeszített ujjakkal.
– Becsületszavára?
– Becsületes ellenség szavára – mondta José Arcadio Buendía. Majd keserűen hozzátette: – Mert egyet vegyen tudomásul: mi ketten ellenségek maradunk.
A katonák még aznap délután elmentek. José Arcadio Buendía néhány nap múlva talált egy házat a corregidor családjának. Mindenki megnyugodott, csak Aureliano nem. Belevésődött egy kép: Remedios, a corregidor kisebbik lánya, aki a korától akár az ő lánya is lehetett volna – valahol egyre sajgott tőle a teste. Fizikai fájdalom volt, amely szinte elnehezítette a járását, mintha kavics ment volna a cipőjébe.

Az új házat, amely olyan fehér volt, mint a galamb, bállal avatták fel. Az ötlet még azon a délutánon fogant meg Ursula fejében, amikor ráeszmélt; hogy Rebeca és Amaranta hajadonná serdült, és mondhatni, elsősorban őmiattuk szánta rá magát az építkezésre, hogy méltó környezetben fogadhassák a vendégeket. S hogy minél fényesebben sikerüljön a terv, maga is gályarabként dolgozott a ház megújításán: a munkálatok még be sem fejeződtek, de ő már meghozatta a drága berendezési és dísztárgyakat, szervizeket és egy csodálatos találmányt, amely aztán ámulatba ejtette az egész falut, és örömujjongást váltott ki az ifjúság köréből: a gépzongorát. Szétszerelve érkezett, több ládában, a bécsi bútorokkal, cseh ólomkristályokkal, az Indiai Társaság étkészleteivel, hollandiai abroszokkal s különféle lámpákkal, kandeláberekkel, vázákkal, nippekkel és szőnyegekkel együtt. A cég, amely a gépzongorát importálta, ráadásul elküldött egy olasz szakembert is, Pietro Crespit, hogy szerelje össze és hangolja fel, mutassa be az új tulajdonosoknak a kezelését, és tanítsa meg őket táncolni a hat papírtekercsen rögzített, divatos zeneszámokra.

Pietro Crespi fiatal volt és szőke: a legszebb és legpallérozottabb férfi, akit addig Macondóban láttak, s oly aggályosan öltözködött, hogy bár fullasztó hőség volt, brokátmellényben és sötét színű, nehéz szövetzakóban végezte a munkáját. Verejtékben pácolódva, s a ház urait tisztességtudóan elkerülve, hetekre bezárkózott a nagyszobába, olyasféle buzgalommal, mint Aureliano az ötvösműhelybe. Egy reggel, anélkül, hogy az ajtót kinyitotta volna, vagy akár egyetlen tanút is odahívott volna a születő csodához, beillesztette az első tekercset a gépzongorába, s a kínzó kopácsolást és a deszkák szüntelen recsegését döbbent csenddé némította a zene harmóniája és kristályos csengése. Mindenki a szalonba futott. José Arcadio Buendía lázba jött, de nem a dallam szépségétől, hanem az önmaguktól mozgó billentyűktől: rögtön fel is állította a teremben Melchiades fényképező masináját azzal a szándékkal, hogy dagerrotípiát készít a láthatatlan zongoristáról. Az olasz aznap velük ebédelt. Rebeca és Amaranta, akik felszolgáltak, megilletődve nézték, milyen könnyedén bánik az evőeszközökkel ez a fehér kezű, gyűrűtlen ujjú, angyali fiatalember. A nagyszoba mellett, a nappaliban Pietro Crespi táncolni tanította őket. Miközben a lépéseket mutatta, hozzájuk sem ért, és metronómmal mérte a taktust, Ursula pedig nyájasan őrködött felettük, és a táncórák alatt egy pillanatra sem hagyta el a szobát. Pietro Crespi ilyenkor különleges, testhez simuló, szűk nadrágot és tánccipőt viselt. – Nem kell úgy aggódni – mondta José Arcadio Buendía a feleségének. – Ez az ember buzi. – De Ursula nem volt hajlandó letenni az őrködésről, amíg a tanfolyam véget nem ért, s az olasz búcsút nem mondott Macondónak. Ekkor nekilátott az ünnepség előkészületeinek. Szigorú listát készített a meghívandókról, s csak a falu alapítóinak leszármazottait vette rá, kivéve Pilar Ternera családját, amely időközben még két gyerekkel szaporodott ismeretlen apáktól. A válogatásban tulajdonképp valamiféle osztálygőg jutott kifejezésre, mely azonban baráti érzelmeken nyugodott, hiszen a kiváltságosokat nemcsak az jellemezte, hogy őket fűzte a legrégebbi kapcsolat José Arcadio Buendía házához még a Macondo megalapításával végződő népvándorlás előtti időkből, hanem az is, hogy fiaik és unokáik Aureliano és Arcadio gyermekkori játszótársai voltak, és csakis az ő lányaik jártak el a házba, együtt hímezgetni Rebecával és Amarantával. Don Apolinar Moscote, a jóindulatú elöljáró, akinek a működése kimerült abban, hogy alig csordogáló anyagi forrásaiból úgy-ahogy biztosította a kétfőnyi rendőrség ellátmányát – minden fegyverzetük egy-egy ólmos botból állt –, csak afféle díszfigura volt. Hogy a háztartási költségeket fedezni tudják, lányai varrodát nyitottak, ahol egyúttal művirágokat és cukrozott gujavát ís árultak, sőt a vevők szerelmes leveleit is megírták. De hiába voltak illedelmesek és szolgálatkészek, s ráadásul a falu legszebb lányai, akik az új táncokat is a legügyesebben járták, szó sem lehetett róla, hogy őket is meghívják a bálba.
Miközben Ursula és a lányok bútorokat csomagoltak ki, porcelánokat törülgettek, és felakasztották a képeket, rajtuk a rózsákkal megrakott sajkákon csónakázó szüzekkel, s a kőművesek távozása után csupaszon maradt helyiségeket lassanként befútta az új élet lehélete, José Arcadio Buendía végképp meggyőződött Isten nemlétéről, felhagyott a képmása utáni hajszával, és kibelezte a gépzongorát, hogy megfejtse a benne rejlő varázslatot. Két nappal a bál előtt, létszám feletti zongorakalapácsok és kulcsok áradatában fuldokolva, s elkeseredetten viaskodva az összegubancolódó húrokkal, amelyeket hiába próbált az egyik végükön megfeszíteni, tüstént felkunkorodtak a másikon, végül is sikerült összetákolnia a hangszert. Soha még annyi izgalom és kapkodás, mint azokban a napokban, de azért az új petróleumlámpák mégiscsak kigyúltak a kitűzött napon és órában. A ház feltárult, gyanta és nedves mész szagát árasztva, s az alapítók gyermekei és unokái bejárták a páfrányos-begóniás tornácot, a csendes szobákat, a tömény rózsaillatban úszó kertet, majd összegyűltek a nagyszobában, az ismeretlen találmány előtt, melyet fehér lepel borított. Akik ismerték a zongorát, hiszen más lápvidéki falvakban már népszerűvé vált, egy kissé lelohadtak, de még keserűbb volt Ursula csalódása, amikor felrakta az első tekercset, hogy Amaranta és Rebeca megnyithassa a bált, s a szerkezet nem akart működni. Melchiades, az aggságtól szétmállva,

immár csaknem teljesen vakon, latba vetette ezredéves bölcsességének minden fortélyát, hogy megjavítsa. Végül José Arcadio Buendía akaratlanul elmozdított egy beragadt alkatrészt, amire tüstént felhangzott a zene, előbb csak bugyborékolva, azután pedig buzogtatva a kusza hangokat. A szabálytalan ábrákban kifeszített s vakmerően hangolt húrokhoz ütődő kalapácsok teljesen megbolondultak. De az elszánt utódok, kiknek atyái, ama huszonegyek, annak idején oly rettenthetetlenül hatoltak a sierra mélyébe nyugat felé, a tengert keresve, most nem szenvedtek hajótörést a kerge dallamok szirtjein, és hajnalig ropták a táncot.
Pietro Crespi ismét eljött, hogy összeállítsa a gépzongorát. Rebeca és Amaranta segített elrendezni a húrokat, és mindhárman nagyokat nevettek a kificamodott keringőkön. Olyan kedves és jól nevelt volt az olasz fiatalember, hogy Ursula felhagyott az őrizettel. Az elutazása előtti estén a megjavított gépzongora mellett búcsúbált adtak a tiszteletére, s a fiatalember virtuóz táncbemutatót tartott Rebecával. Arcadio és Amaranta is éppolyan ügyesen és kecsesen táncolt. De a táncparádé nem volt zavartalan: Pilar Ternera, aki ott állt az ajtóban a többi bámészkodóval együtt, foggal-körömmel rávetette magát egy asszonyra, amiért nem átallotta megjegyezni, hogy a kis Arcadiónak nőies feneke van. Éjféltájban Pietro Crespi érzelmes búcsúbeszédet rögtönzött, amelyben megígérte, hogy igen hamar vissza fog térni. Rebeca a kapuig kísérte, s miután bezárta a házat, és eloltotta a lámpákat, visszavonult a szobájába, és kitört belőle a zokogás. Napokon át sírt vigasztalhatatlanul, s még Amaranta sem tudta kivenni belőle, hogy miért. Senkit sem lepett meg a zárkózottsága. Bár közlékenynek és barátságosnak mutatkozott, magába húzódó természete és kifürkészhetetlen szíve volt. Nyúlánk, arányos testű, ragyogó szép lánnyá serdült, de még mindig makacsul ragaszkodott az annak idején magával hozott hintaszékhez, amely azóta többszörös megerősítésre szorult, s a karfái is leszakadtak. Senkinek sem tűnt fel, hogy még nagylányként is az ujját szopja, hiszen amikor csak tehette, a fürdőkamrába zárkózott, s azt is megszokta, hogy arccal a fal felé fordulva aludjon. Az esős délutánokon, amikor a begóniás tornácon a barátnőivel kézimunkázott, időnként elrévedezett, s a kert nedves földje meg a giliszták túrta sárkupacok láttán a sóvárgás könnyeinek sója futotta be a szájpadlását. Titkos szenvedélye, melyet egykor rebarbarás narancslével irtottak ki, leküzdhetetlen vággyal tört fel benne, amikor sírógörcsöt kapott. Ismét rászokott a földevésre. Először szinte csak kíváncsiságból vette a szájába, bízva benne, hogy a föld kellemetlen íze lesz a legjobb ellenszer, amellyel legyőzheti a kísértést. És csakugyan, nem bírta lenyelni. De a növekvő sóvárgás egészen a hatalmába kerítette: addig próbálkozott, amíg lassan visszanyerte régi étvágyát, újra felfedezte a természetes ásványok ízét, és teljes odaadással élvezte a gyermekkori csemegét. Marokszám tömte zsebébe a földet, s amikor senki sem nézett oda, a harag és a boldogság elegyes érzésével csipegetett belőle, miközben bonyolult öltésekre tanította a barátnőit, és olyan férfiakról beszélgetett velük, akik nem érdemelnék meg azt az önfeláldozást, hogy valaki leegye miattuk a falról a meszet. A földgombócok közelebb hozták és élőbbé varázsolták azt az egyetlen embert, akiért érdemes volt ilyen mélyre süllyednie: mintha a föld, amelyet az illető finom lakkcsizmája taposott valahol messze a világban, elvezette volna Rebecához vérének áramát és hevét egy ásványi ízben, amelytől marón bizsergett a szája, és béke szállt a szívére. Egy délután Amparo Moscote jelent meg váratlanul azzal a kéréssel, hogy megnézhesse a házat.
Amaranta és Rebeca értetlenül és merev udvariassággal fogadta a hívatlan vendéget. Körbevezették az újjávarázsolt házban, lejátszották a gépzongora repertoárját, és narancsszörppel meg aprósüteménnyel kínálták. Amparo megcsillogtatta előkelőségét, személyes varázsát és jó modorát, ami egészen elbűvölte Ursulát az alatt a néhány perc alatt, amíg a társaságukban tartózkodott. Két óra múlva, a társalgás lanyhultával, egy alkalmas pillanatban, amikor Amaranta nem nézett oda, Amparo egy levelet adott át Rebecának. Rebeca éppen csak a nevet pillanthatta meg a borítékon, amelyet a szépreményű dona Rebeca Buendíának címeztek ugyanazzal a gondos írással, ugyanazzal a zöld tintával és a szavaknak

ugyanazzal a művészies elrendezésével, amely a gépzongora használati utasításában is érvényesült; azután vigyázva öszszehajtotta, és a keblébe csúsztatta, szemében pedig örök és feltétlen hála ragyogott Amparo Moscote iránt s a holtig tartó szövetség néma ígérete.
Amparo Moscote és Rebeca Buendía váratlan barátsága felkeltette Aureliano reményeit. Szüntelenül gyötörte ugyanis a kis Remedios emléke, de nem talált rá alkalmat, hogy viszontláthassa. Miközben legjobb barátaival, Magnífico Visballal és Gerineldo Márquezzel, akik ugyanazt a nevet viselték, mint Macondót alapító apáik, a faluban sétálgatott, sóvár tekintettel lesett be a varrodába, de csak a nővéreit látta. Amparo Moscote látogatását biztató előjelnek tekintette. „Neki is el kell jönnie – mondta magában. – El kell hogy jöjjön." Olyan sokszor és annyi meggyőződéssel mondogatta, hogy egy délután, amikor műhelyében éppen egy kis aranyhalat csiszolt, elfogta a bizonyosság, hogy Remedios megérezte a hívását. Nemsokára csakugyan meghallotta a gyerek cérnahangját, s amikor szívében dermedt rémülettel felnézett, rózsaszínű organdiruhában és magas szárú fehér cipőben ott állt a küszöbön a kislány.
– Remedios, eredj onnét – szólt rá Amparo Moscote a folyosóról. – Zavarod a munkát.
De Aureliano nem hagyta szót fogadni. Láncánál fogva felemelte az aranyhalat, és behívta:
– Gyere ide.
Remedios odament, és mindenfélét kérdezett a halacskáról, de Aurelianót olyan fulladás fogta el, hogy nem volt képes válaszolni. Szeretett volna örökre együtt maradni e liliomfehér bőrrel, e smaragd szempárral s e hanggal, amely kérdezősködés közben mindvégig uramnak szólította, éppoly tisztelettudóan, mintha a saját apjával beszélne. Melchiades a sarokban ült íróasztalánál, és érthetetlen ákombákomokat körmölt. Aureliano gyűlölte őt. Nem tehetett mást, csak annyit mondhatott Remediosnak, hogy nekiadja az aranyhalat: a kislány úgy megszeppent ettől, hogy hanyatt-homlok kirohant a műhelyből. Aurelianóból azon a délutánon elpárolgott mindaz a csöndes türelem, amellyel addig a találkozást várta. Nem is figyelt a munkájára. Szüntelenül hívogatta a kislányt akaratának kétségbeesett erőfeszítésével, de Remedios nem érezte meg. Mindenütt kereste: nővérei varrodájában, házuk lefüggönyözött ablakai mögött, apja irodájában, de nem találta másutt, csak abban a képben, amely a tulajdon rettenetes magányát átitatta. Rebecával együtt órákon át ült a nagyszalonban, és a gépzongora keringőibe feledkezett. Rebeca azért hallgatta őket, mert ugyanaz a zene volt, amelyre Pietro Crespi táncolni tanította, Aureliano viszont azért, mert minden létező dolog, így a zene is Remediost juttatta az eszébe.
Szerelemmel telt meg a ház. Aureliano versekbe foglalta, amelyeknek nem volt se vége, se hossza. A Melchiadestől kapott durva pergamenekre, a fürdőkamra falára s a két csupasz karjára írta fel verseit, és mindegyikben Remedios átlényegült alakja jelent meg: Remedios a délután kétórai bágyasztó melegben, Remedios a rózsák csendes leheletében, Remedios az éjjeli lepkék titkos órájában, Remedios a hajnali kenyérillatban, Remedios mindenütt és mindörökre. Rebeca viszont délutánonként négy órakor várt a szerelemre, az ablak mellett kézimunkázva. Bár tudta, hogy a postaöszvér csak kéthetenként érkezik, mégis minden délután várta, mert bízott benne, hogy valamelyik nap tévedésből is odavetődhet. De épp fordítva történt: az öszvér egyszer a szokott napon sem jött meg. Rebeca, a kétségbeeséstől őrjöngve, éjfélkor felkelt az ágyából, kiment a kertbe, és önpusztító mohósággal marokszám tömte magába a földet, s miközben puha gilisztákat rágcsált, és csigaházakkal karcolta fel a fogait, zokogott fájdalmában. Hajnalig hányt, aztán lázas kábulat lett úrrá rajta, elvesztette az eszméletét, és szíve szégyenkezés nélkül tárulkozott fel az önkívületben. A megbotránkozott Ursula felfeszítette a ládát, s az alján megtalálta a rózsaszínű szalaggal átkötött tizenhat illatos levelet, azonkívül régi könyvekbe préselt falevelek és virágszirmok maradványait meg felboncolt pillangókat, amelyek szétporladtak, mihelyt megérintette őket.
Rebeca szörnyű kétségbeesését egyedül Aureliano tudta megérteni. Azon az estén, amikor Ursula mindent megpróbált, hogy kiszabadítsa Rebecát a delírium mangrove-erdejéből,

Magnífico Visballal és Gerineldo Márquezzel Catarino kocsmájába ment: időközben egy sor fabódét ragasztottak hozzá, s ezekben hervadtvirág-szagú, magányos nők laktak. Egy zenekar éppen Francisco, az Ember dalait adta elő tangóharmonikákon és dobokon: a dalok szerzője már több éve eltűnt Macondóból. A három jó barát cukornádpálinkát rendelt. Magnífico és Gerineldo, akik egyidősek voltak ugyan Aurelianóval, de az élet dolgaiban nála jóval jártasabbak, módszeresen ittak egy-egy lánnyal az ölükben. Az egyik eléggé fonnyadt, aranyfogú lány úgy simogatta meg Aurelianót, hogy az beleremegett. Ellökte magától. Felfedezte, hogy minél többet iszik, annál inkább maga előtt látja Remediost, de nem szenved úgy az emlékétől. Nem tudta, mikor kezdődött el a lebegés. Úgy érezte, hogy barátai és a lányok súlytalanul és testetlenül, ragyogó fénykoszorúban úsznak körülötte, hallotta a szavaikat, de nem vette észre, hogy mozog a szájuk, és látta, hogy mindenféle titokzatos jeleket adnak, amelyeket sehogy sem tudott a viselkedésükkel összeegyeztetni. Azután egy kéz nehezedett a vállára, és Catarino hangját hallotta: – Mindjárt tizenegy óra. – Aureliano hátrafordult, meglátta a hatalmas, eltorzult arcot, filcrózsával a fülén, s azután már semmire sem emlékezett, mint a felejtőkór idején: egy idegen hajnalon és egy teljesen ismeretlen szobában tért magához, Pilar Ternera állt előtte kombinéban, mezítláb, kócosan, s mintha nem akarna hinni a szemének, egy lámpával az arcába világított.
– Aureliano!
Ő szilárdan megvetette a lábát, és maga elé nézett. Fogalma sem volt róla, miképpen került oda, de ismerte a szándékot, amely odavezette, mert gyermekkora óta ott rejtőzött a szívének egy sérthetetlen rekeszében.
– Azért jöttem, hogy lefeküdjünk – mondta.
Csupa sár és hányás volt a ruhája. Pilar Ternera, aki már egyedül lakott a két kisebbik fiával, semmit sem kérdezett, csak odavezette az ágyhoz. Vizes ruhával letörölte az arcát, lehúzta róla a ruhát, maga is meztelenre vetkőzött, és leeresztette a szúnyoghálót, nehogy meglássák a fiai, ha netán felébrednének. Már belefáradt a várakozásba: az első férfi nem jött utána, mások elmentek tőle, számtalanul sokan pedig el sem találtak a házába, mert a kártya nem adott elég világos útmutatást. A várakozásban ráncos lett a bőre, megfonnyadt a melle, s szívében elhamvadt a zsarátnok. A sötétben odabújt Aurelianóhoz, megsimogatta a hasát, és anyai gyöngédséggel csókolta a nyakát. – Szegény kicsi fiacskám – suttogta. Aureliano megborzongott. De higgadtan és céltudatosan, a legkisebb zökkenő nélkül túljutott a fájdalom meredélyein, és újból rátalált Remediosra, aki parttalan mocsárrá változott, s olyan szag áradt belőle, mint az erdei állatokból és a frissen vasalt ruhából. Amikor a mélyből felbukkant, Aureliano sírva fakadt. Előbb csak fel-felzokogott akaratlanul, szaggatottan, azután teljes erővel kitört belőle a sírás, és úgy érezte, valami fájdalmas daganat fakad fel benne. Az asszony csöndben várt, ujja begyével szelíden vakargatta a fejét, amíg a fiú teste meg nem szabadult attól a sötét valamitől, ami kínozta. Ekkor megkérdezte: – Hogy hívják? – És Aureliano megmondta. Pilar Ternera elnevette magát, de nevetése, amelytől régen a galambok is ijedten rebbentek szét, most már a fiait sem riasztotta fel. – Előbb majd föl kell nevelned – tréfálkozott. De Aureliano e csipkelődő hangból is kiérezte a megértést. Amikor távozóban volt a szobából, ahol nemcsak férfiasságának kétségeit hagyta maga mögött, hanem azt a keserves terhet is, amely annyi hónapon át nyomta a szívet, Pilar Ternera önként ajánlotta, fel:
– Beszélek a kislánnyal, és meglátod, tálcán nyújtom át neked.
Ígéretét be is váltotta. De a legrosszabbkor, mert a ház megszokott békéje éppen fel volt dúlva. Amikor Amaranta felfedezte Rebeca szenvedélyét, amit Rebeca sikoltozása miatt nem is igen lehetett volna titokban tartani, neki is felszökött a láza. A titkos szerelem benne is ott hagyta fullánkját. Bezárkózott a fürdőkamrába, és reménytelen szenvedélyének gyötrelmeit forró levelekben igyekezett kiírni magából, bár megelégedett azzal, hogy a ládája mélyére rejtse őket. Ursula alig vett ételt magához, hogy mindkét betegre fusson az idejéből. De Amaranta levertségének okát hosszas és körmönfont keresztkérdésekkel sem sikerült

kinyomoznia. Végül, amikor az ihlet egy.pillanatra újból megszállta, felfeszítette a láda zárját, és megtalálta a rózsaszínű szalagokkal átkötött, friss liliomokkal teletűzdelt és a könnyektől még nedves leveleket, amelyeket sohasem küldtek el a címzettnek, Pietro Crespinek. Sírva fakadt dühében, és megátkozta a percet, amikor eszébe jutott, hogy gépzongorát vásároljon; betiltotta a hímződélutánokat, és valamiféle halott nélküli gyászt rendelt el mindaddig, amíg lányai fel nem hagynak a reményeikkel. Hiába lépett közbe José Arcadio Buendía, aki helyesbítette a Pietro Crespiről alkotott első benyomását, és csodálattal adózott ügyességének, amellyel a zenélő masinákat kezelte. Így aztán, amikor Pilar Ternera közölte Aurelianóval, hogy Remedios hajlandó hozzámenni, Aureliano biztos volt benne, hogy ez a hír végképp fel fogja zaklatni a szüleit. De nem szállt inába a bátorsága. José Arcadio Buendía és Ursula, akiket az ünnepélyes bejelentés céljából a nagyszobába hívott, dermedten hallgatták fiuk közlését. Amikor José Arcadio Buendía a menyasszony nevét meghallotta, bíborvörös lett haragjában. – Átok a szerelem – mennydörögte. – Ennyi csinos és jóravaló teremtés közt épp az ellenségünk lányára fájdult meg a fogad! – De Ursula Aureliano pártján volt. Bevallotta, hogy nagyon is kedveli a hét Moscote nővért, mert szépek, dolgosak, tisztességesek és jól neveltek, s örült, hogy ilyen jól választott a fia. Végül José Arcadio Buendíát is megpuhította Ursula lelkesedése, s csupán egy feltételt szabott: a viszontszerelmet élvező Rebeca is mehessen férjhez Pietro Crespihez, Ursula pedig, mihelyt lesz rá ideje, utazzék el Amarantával a tartományi székhelyre, hogy Amaranta az új arcok közt könnyebben elfeledhesse a csalódását. E megállapodás hallatára Rebeca azonnal meggyógyult, s egy mámoros levelet írt a vőlegényének, majd a szüleinek is megmutatta, és közvetítők nélkül, saját kezűleg postára adta. Amaranta úgy tett, mintha alávetné magát a döntésnek, s lassan elmúlt a láza, de titokban megfogadta, hogy Rebeca csak az ő holttestén keresztül juthat el a házasságig.
José Arcadio Buendía a következő szombaton felvette sötét szövetruháját, keménygallérját s a zergebőr cipőt, amelyet a bál alkalmából avatott fel, és elment megkérni Remedios Moscote kezét. A corregidor és felesége örült is, meg zavarban is volt, mert nem tudta mire vélni a váratlan látogatást, majd pedig azt hitte, hogy a vendég eltévesztette fia jövendőbelijének a nevét. Hogy tisztázódjék a félreértés, az anya felkeltette Remediost, s az álomittas gyereket a karján vitte be a fogadószobába. Amikor megkérdezték Remediost, hogy igazán férjhez akar-e menni, pityeregve felelte: semmi mást nem akar, csak hogy hagyják aludni. José Arcadio Buendía, Moscotéék zavarát megértve, hazament, hogy Aurelianóval tisztázza a dolgot. Mire újból megjelent, a Moscote házaspár ünneplőbe öltözött, átrendezte a bútorokat, friss virágokat tett a vázákba, és szertartásosan várta a nagylányokkal együtt. José Arcadio Buendía, akit feszélyezett a kínos helyzet és a keménygallér, megerősítette, hogy a fia választása valóban Remediosra esett. – Ez képtelenség – mondta don Apolinar Moscote döbbenten. – Hat lányunk van rajta kívül, valamennyi hajadon, de már anyányi, és akármelyikük örömmel lenne méltó hitvese egy olyan komoly és igyekvő fiatalembernek, amilyen az ön fia, s akkor Aurelitónak pont azt az egyet kell kiszemelnie, amelyik még az ágyba pisil. Felesége – fáradt szemű és mozgású asszony, aki egyébként még jól tartotta magát – megrótta illetlen szavaiért. Mire a gyümölcskrém elfogyott, már boldogan beleegyeztek Aureliano kívánságába. Moscoténé asszonynak csak az az egy kérése volt, hogy négyszemközt beszélhessen Ursulával. Ursula meghökkenve és méltatlankodva, amiért belekeverik a férfiak dolgába, de valójában az izgalomtól megilletődve, másnap felkereste. Félóra múlva már otthon is volt azzal a hírrel, hogy Remedios még nem nagylány. De Aureliano ezt nem tekintette komoly akadálynak. Várt már éppen eleget, várhat tovább is, amennyit kell, amíg a menyasszony a fogamzás korába nem lép.
A visszanyert nyugalmat csak Melchiades halála zavarta meg. Maga az esemény előreláthető volt – nem úgy a körülmények, amelyek között végbement. Miután a cigány visszajött, alig néhány hónap alatt oly rohamosan és gyökeresen elbánt vele az öregedés, hogy csakhamar

olyan lett, mint azok a mihaszna dédapák, akik a régi szép időket emlegetve, kísértet módjára bolyonganak csoszogva a hálószobákban, a kutya se törődik velük, meg is feledkeznek róluk mindaddig, amíg egy reggel holtan nem találják őket az ágyukban. José Arcadio Buendía a dagerrotípia újdonságának varázsában és Nostradamus jóslataitól felhevülve, eleinte együtt tevékenykedett Melchiadesszel. De aztán lassacskán magára hagyta, mert egyre nehezebben tudta magát megértetni vele. Melchiadesnek rohamosan gyöngült a látása és a hallása, a körülötte levőket olyan személyekkel tévesztette össze, akiket az emberiség régebbi korszakaiban ismert meg, s a jelenlevők kérdéseire mindenféle idegen nyelvek összezagyvált szavaival válaszolt. A levegőben tapogatózva botorkált, s mégis oly érthetetlen könnyedséggel mozgott a tárgyak között, mintha valami különös tájékozódási ösztönnel volna megáldva, s közelről megérezne mindent. Egy nap elfelejtette szájába tenni a műfogsort, amely éjszaka egy vizespohárban az ágya mellett állt, s attól kezdve mindig ott is maradt. Amíkor Ursula elrendelte a ház megnagyobbítását, külön szobát építtetett neki Aureliano műhelye mellett, távol a házbeli lármától és jövés-menéstől: nagy ablakán csak úgy ömlött be a fény, s egy könyvespolcra maga Ursula rakta fel a por- és molyette könyveket, a kiismerhetetlen jelekkel teleírt, szakadt papírlapokat és a műfogsoros poharat, amelyben az idők folyamán apró, sárga virágú vízinövények is megtelepedtek. Az új szoba kedvére lehetett Melchiadesnek, mert azután már az ebédlőben sem jelent meg. Csak Aureliano műhelyébe tette be a lábát, és órákon át rótta a rejtélyes sorokat a magával hozott pergamenekre, amelyek valami nagyon száraz anyagból készülhettek, és foszladoztak, mint a leveles tészta. Ott fogyasztotta el az ennivalót is, amit Visitación naponta kétszer elébe tett, de a végén már étvágya sem volt, és csak főzeléket evett. Hamarosan az ő arcán is megjelent a vegetariánusok csüggedt arckifejezése. Bőrét ugyanaz a finom penész lepte be, mint időtlen zekéjét, amelyet sohasem vetett le, és leheletéből egy alvó állat kigőzölgése áradt. Aureliano, aki elmerült a versírásban, egészen megfeledkezett róla, de néha mintha sikerült volna elkapnia egy-egy értelmes foszlányt a kusza monológokból, s ilyenkor jobban odafigyelt. A rekedt karattyolásból azonban csak Alexader von Humboldt nevét tudta kivenni s ezt a makacsul hajtogatott szót: napéjegyenlőség, napéjegyenlőség, napéjegyenlőség. Arcadiónak valamivel több eredményt sikerült elérnie, amikor beállt Aureliano mellé az ötvösműhelybe. Mindent elkövetett, hogy szót értsen Melchiadesszel, s az öreg néha spanyol mondatokban is válaszolt, bár ezeknek nem sok közük volt a valósághoz. De egy délután valami hirtelen felindulástól mintha világosság gyúlt volna Melchiades elméjében. Évekkel később a kivégzőosztag előtt Arcadiónak eszébe jutott, hogy Melchiades milyen reszkető izgalommal kérte, hallgasson meg néhány oldalt a kibetűzhetetlen írásokból: ő persze semmit sem értett, de a felolvasás olyan volt, mintha valami enciklikát kántálnának. Azután, hosszú idő óta először, Melchiades elmosolyodott, és spanyolul szólalt meg: – Ha meghaltam, a szobámban három napon át higanyt hevítsetek. – Arcadio ezt elmesélte José Arcadio Buendíának, aki megpróbált bővebb magyarázatot kapni, de csak ennyit tudott kiszedni az öregből: – Sikerült halhatatlanná válnom. – Amikor Melchiades lehelete már egészen bűzössé vált, Arcadio minden csütörtök reggel kivitte a folyóra fürdeni. Állapota mintha javult volna. Levetette a ruháit, a fiúkkal együtt bement a vízbe, és titokzatos tájékozódási ösztönével sikerült elkerülnie a mély és veszélyes helyeket. – Vízből lettünk – mondta egyszer. Így telt el sok idő anélkül, hogy a házban bárki is látta volna, kivéve azt az estét, amikor megható erőfeszítéssel próbálta összeszerelni a gépzongorát, s azokat a reggeleket, amikor Arcadio társaságában a folyóra ment, hóna alatt egy törülközőbe csavart, kivájt tökkel, benne a vajpálma szappannal. Egy csütörtök reggel Aureliano hallotta, hogy az öreg indulás előtt ezt mondja: – Láztól pusztultam el a szingapúri fövenyen. – Aznap rossz helyen ment be a vízbe, és csak másnap reggel akadtak rá, kilométerekkel lejjebb; zátonyra futott egy csillogó öbölben, s egy magányos keselyű ült a hasán. Hiába tiltakozott felháborodottan Ursula, aki keservesebben megsiratta, mint a saját apját, José Arcadio Buendía nem engedte, hogy eltemessék. – Ő

halhatatlan – mondta, és azt is elárulta, hogy miként kell feltámasztani. Előkerítette az elhagyott athanort, és higanyt hevített egy tégelyben a holttest mellett, amelyet lassacskán kék buborékok kezdtek belepni. Don Apolinar Moscote bátorkodott figyelmeztetni, hogy a vízbe fúlt ember temetetlen hullája veszélyezteti a közegészséget. – Semmi ok az aggodalomra, tekintve, hogy él – felelte José Arcadio Buendía, aki hetvenkét órán át hevítette a higanyt: a holttest ekkor már szederjes tenyészetté kezdett bomlani, és enyhe sistergése bűzös párával itatta át a házat. Csak ekkor engedte meg, hogy eltemessék, de nem ám akárhogyan, hanem azzal a pompával, amely Macondo legnagyobb jótevőjét megillette. Ez volt az első és legnagyobb temetés, amit a faluban valaha is láttak: csak a Mama Grande halotti karneválja tett túl rajta majd egy évszázaddal később. Melchiadest a temetőnek kijelölt terület közepén fektették sírjába, a sírkőre pedig rávésték az egyetlen adatot, amit tudtak róla: Melchiades. Megtartották a halottvirrasztást is, mind a kilenc éjszakán át. A kávézgató, adomázó és kártyázgató sokaságban, amely a kertben összegyűlt, Amaranta szerét ejtette, hogy szerelmet valljon Pietro Crespinek, aki néhány héttel azelőtt tartotta meg Rebecával a kézfogót, és most egy üzlet megnyitására készült: hangszereket és felhúzható játékokat kívánt árusítani abban az utcában, ahol az arabok tengődtek (ők hozták annak idején azt a sok kacatot, cserébe a papagájokért), s amelyet a falu népe a Törökök utcájának nevezett. Az olasz, akinek feje brillantintól csillogó fürtjeivel minden nőből ellenállhatatlanul sóhajokat fakasztott, úgy kezelte Amarantát, mint egy szeszélyes kislányt, akit nem kell túl komolyan venni.
– Van egy öcsém – mondta. – Ő is idejön, és beáll mellém az üzletbe.
Amaranta, akinek ez a kijelentés az arcába kergette a vért, maró gyűlölettel közölte, hogy nővére házasságát minden módon meg fogja akadályozni: ha kell, saját holttestét fekteti a küszöbre. A fenyegetés drámaisága annyira hatott az olaszra, hogy nem bírta magában tartani, és elmesélte Rebecának. Így történt, hogy Amaranta elutazása, amelyet Ursula elfoglaltsága miatt egyre húztak-halogattak, alig egy héten belül megvalósult. Amaranta nem ellenkezett, de amikor búcsúzóul megcsókolta Rebecát, a fülébe súgta:
– Ne éld bele magad. Vihetnek a világ végére, onnan is megakadályozom a házasságodat: ha másként nem, hát megöllek.
Ursula távollététől és Melchiades láthatatlan jelenlététől – mert továbbra is némán bolyongott a szobákban – a ház hatalmasnak és üresnek érződött. A háztartásnak Rebeca viselte gondját, a sütödének pedig az indián szolgáló. Esténként, amikor egy üde levendulaillat-felhő nyomában beállított Pietro Crespi, aki minden alkalommal egy-egy újabb játékot hozott ajándékba, menyasszonya a nagyszobában fogadta, nyitott ajtók és ablakok mellett, hogy a gyanúnak még az árnyékát is elkerülje. Felesleges volt az elővigyázatosság, mert az olasz olyan tisztességtudóan viselkedett, hogy még a kezéhez sem ért a lánynak, akit egy éven belül nőül kívánt venni. Látogatásai nyomán csodálatos játékokkal telt meg a ház. A felhúzható táncosnők, zenélő dobozok, az akrobata majmok, az ügető lovacskák, a doboló bohócok s gépállatok gazdag és bámulatos sereglete, amelyet Pietro Crespi hozott, eloszlatták José Arcadio Buendiának Melchiades halála miatt érzett bánatát, s visszaröpítették a régi alkimista időkbe. Kibelezett állatok, szétszerelt gépezetek paradicsomában élt, s hogy tökéletesebbek legyenek, örökmozgó szerkezetet akart beléjük építeni az inga elve alapján. Aureliano viszont elhanyagolta műhelyét, hogy írni és olvasni tanítsa a kis Remediost. A kislányt eleinte inkább a babái érdekelték, mint a férfi, aki minden délután beállított hozzájuk, s aki miatt elszakították a játékaitól, megfürdették, kiöltöztették, és beültették a szalonba vendéget fogadni. De a türelmes és odaadó Aureliano végül úgy magához édesgette, hogy hosszú órákon át tanulta vele a betűvetést, és rajzolta egy füzetbe színes ceruzával a házikókat, az udvaron legelésző teheneket és a hegygerincek mögé hanyatló, sárga sugarú, szép, gömbölyű napkorongokat.
Csak Rebeca volt boldogtalan Amaranta fenyegetése miatt. Húga természetét, dölyfös lelkét jól ismerte, és gyűlöletének ereje megrémítette. A fürdőbe zárkózva órákon át szopta az ujját,

és kimerítő erőfeszítéssel uralkodott magán, hogy ne vegyen földet a szájába. Hogy aggodalmán enyhítsen, hívatta Pilar Ternerát, és megkérte, jósoljon neki. Pilar Ternera, miután elmormolta az általános és ködös formulák füzérét, így szólt:
– Addig nem lehetsz boldog, amíg szüleid a földben nem nyugszanak.
Rebeca összerezzent. Mintha egy álomra emlékezne, kislányként látta viszont magát, amint belép a házba az útiládával, a kis faragott hintaszékkel és egy tarisznyával, amelyről soha nem tudta meg, hogy mit rejt magában. Felrémlett egy kopasz férfi lenvászon ruhában és aranygombos ingben, aki egyáltalán nem hasonlított a treff királyhoz. Felrémlett előtte egy nagyon szép és nagyon fiatal nő is, akinek lágy és illatos keze egyáltalán nem hasonlított a káró lovas göcsörtös kezéhez, és aki virágot tűzött Rebeca hajába, mielőtt délutánonként sétálni vitte egy falu lombos utcáin.
– Nem értem – mondta.
Pilar Ternera is tanácstalanul nézett rá:
– Én sem, de ezt mondja a kártya.
Rebecát annyira izgatta a rejtély, hogy elmesélte José Arcadio Buendíának, aki megszidta, amiért kártyajóslatokra hallgat, de szép csöndben nekilátott, és átkutatta a szekrényeket meg a ládákat, felforgatta a bútorokat, az ágyakat, és felszedte a padlódeszkákat, hogy a csonttarisznyát előkerítse. Eszébe jutott, hogy a ház átépítése óta nem is került a szeme elé. Titokban elhívatta a kőműveseket, s egyikük előadta, hogy a tarisznyát annak idején befalazta valamelyik hálószobába, mert munka közben mindig belebotlott. Miután falhoz tapasztott füllel több napon át hallgatóztak, egyszer csak meghallották a gyenge hangot: klok-klok. Átütötték a falat, és megtalálták a csontokat az épen maradt tarisznyában. Még aznap eltemették őket egy jeltelen sírba, Melchiades mellett, és José Arcadio Buendía megkönnyebbülten tért haza: lerázta a terhet, amely az előző napokban ugyanúgy nyomasztotta a lelkét, mint hajdan Prudencio Aguilar emléke. A konyhán keresztülmenve, homlokon csókolta Rebecát:
– Verd ki a fejedből azt a bolondságot – mondta. – Boldog leszel.
Rebeca barátsága megnyitotta Pilar Ternera előtt a ház kapuját, amelyet Arcadio születésekor zárt be Ursula. A nap legkülönbözőbb óráiban rontott be, mint egy egész kecskenyáj, és lázas energiáját a legnehezebb házi munkában vezette le. Néha a műhelybe is bement, s olyan ügyesen és gyöngéden segített Arcadiónak a dagerrotip-lemezeket előhívni, hogy a fiú egészen megzavarodott. Megszédítette ez az asszony. Fényes bőrétől, füstszagától, zilált nevetésétől elkalandozott figyelme a kamra sötétjében, s minduntalan belebotlott valamibe. Egyszer Aureliano is odabent ötvösködött, s Pilar Ternera odalépett az asztalához, föléje hajolt, és figyelte elmélyült munkáját. Egy pillanat alatt történt. Aureliano előbb meggyőződött róla, hogy Arcadio a sötétkamrában van, majd felemelte a fejét, és farkasszemet nézett Pilar Ternerával, akinek olyan tisztán kitetszett a gondolata, mintha a déli napfény világítana rá.
– No – szólalt meg Aureliano. – Mondja csak.
Pilar Ternera az ajkába harapott, és szomorúan elmosolyodott.
– Jó katona lesz belőled – mondta. – Amit célba veszel, azt telibe találod.
Aureliano eltűnődött rajta, hogy íme, igazolódik az előérzete.. Ismét a munkájába mélyedt, mintha mi sem történt volna, s amikor megszólalt, higgadt nyugalom volt a hangjában:
– A magaménak ismerem el – mondta. – Az én nevemet fogja viselni.
José Arcadio Buendía végre elérte, amit akart: óraművet szerelt egy felhúzható táncosnőbe, s a bábu egyfolytában három napon át táncolt a saját zenéjére. E találmány nagyobb lelkesedéssel töltötte el, mint bármelyik hóbortos kísérlete. Egy falat nem ment le a torkán. Le sem hunyta a szemét. Most, hogy kikerült Ursula felügyelete és gondoskodása alól, a képzelet olyan állandó önkívületi állapotba ragadta, amelyből nem volt visszatérés. Éjszakánként fel-alá járkált szobájában, s fennhangon tanakodott, hogy miképpen alkalmazhatná az inga elvét

az ökrös szekereken, az ekén s mindenen, ami hasznos lehet, ha mozgásba jön. Az álmatlanság láza annyira kimeritette, hogy egy pirkadaton rá sem ismert a fehér fejű és tétova mozgású aggastyánra, aki a hálószobába lépett. Prudencio Aguilar volt. Mikor végre felismerte, és meglepődve látta, hogy a holtak is vénülnek, José Arcadio Buendíába belehasított a múltba vágyás. – Prudencio – kiáltotta –, hogy találtál ide, ilyen messzire? – A halál hosszú évei után Prudencio Aguilart oly erősen elfogta az élők iránti sóvárgás, úgy nyomasztotta a társaság hiánya, s úgy elrémítette a halálban meglevő másik halál közelsége, hogy végül már szeretetet érzett legnagyobb ellensége iránt. Hosszú idő óta kereste őt. Kérdezősködött felőle a riohachai holtaktól, az Upar völgyéből meg a lápvidékről érkezőktől, de senki sem tudta útbaigazítani, mert Macondo ismeretlen falu volt a halottak országában, míg Melchiades meg nem érkezett, és egy kis fekete ponttal meg nem jelölte a halál tarka térképén. José Arcadio Buendía reggelig beszélgetett Prudencio Aguilarral. Egykét óra múlva, a virrasztástól elcsigázva, bement Aurelianóhoz a műhelybe, és megkérdezte: – Milyen nap van ma? – Aureliano azt mondta, hogy kedd. – Én is azt hittem – válaszolta José Arcadio Buendía. – De aztán rájöttem, hogy ma is hétfő van, mint tegnap.
– Nézd csak az eget, nézd a falakat, a begóniákat. Ma is hétfő van. – Aureliano, aki hozzászokott már apja hóbortjaihoz, ügyet sem vetett rá. Másnap, szerdán, José Arcadio Buendía ismét megjelent a műhelyben. – Micsoda katasztrófa – mondta. – Nézd a levegőt, hallgasd a nap zúgását: ugyanolyan, mint tegnap és mint tegnapelőtt. Ma is hétfő van. – Pietro Crespi aznap este a folyosón ütközött bele: José Arcadio Buendía az öregek kerepelő sírásával siratta Prudencio Aguilart, Melchiadest, Rebeca szüleit, a saját apját és anyját; mindenkit, aki megmaradt emlékeiben, és immár egyedül van a halálban. Píetro Crespi megajándékozta egy srófra járó kötéltáncos medvével, de nem sikerült kizökkentenie megszállottságából. Megkérdezte, mi lett a tervéből, amit néhány nappal azelőtt említett, hogy épít egy olyan ingaszerkezetet, amellyel az ember a levegőbe emelkedhetik. Azt a választ kapta, hogy a terv nem valósítható meg, mert az inga mindent fel tud repíteni, csak önmagát nem. José Arcadio Buendía csütörtökön újra megjelent a műhelyben fájdalmas, kifosztott arccal. – Elromlott az idő gépezete – mondta majdnem zokogva –, és Ursula meg Amaranta milyen messze vannak! – Aureliano úgy megdorgálta, mint egy gyereket, mire José Arcadio Buendía megszeppent. Hat órán át figyelte a körülötte levő világot, hogy valami különbséget fedezzen fel az előző naphoz képest, valami változást, amely az idő múlását jelzi. Egész éjjel nyitott szemmel feküdt az ágyában, és Prudencio Aguilart, Melchiadest meg a többi halottat szólongatta, hogy jöjjenek, és osszák meg a bánatát. De egyik sem jött el. Pénteken reggel, amikor a többiek még aludtak, újból megfigyelte a természetet, és egészen megbizonyosodott róla, hogy még mindig hétfő van. Ekkor felkapott egy keresztvasat, és mintha az ördög bújt volna bele, valami hangzatos és lendületes, de teljesen érthetetlen nyelven üvöltve, emberfeletti erejének vad dühével ízzé-porrá zúzta az alkimista vegykonyha, a dagerrotípiai laboratórium és az ötvösműhely berendezését. Már nekilátott a ház többi helyiségének is, amikor Aureliano a szomszédok segítségéhez folyamodott. Tíz emberre volt szükség, hogy ledöntsék a lábáról, tizennégyre, hogy megkötözzék, húszra, hogy kivonszolják az udvarra, és odakössék a gesztenyefához, miközben tovább rikoltozta zagyvaságait, és zöldes hab buggyant ki a száján. Ursula és Amaranta hazatérésekor is ott volt, keze-lába a gesztenyefához kötve, esőverten, lucskosan, a teljes együgyűség állapotában. Megszólították, de ő csak nézett rájuk, nem ismerte meg őket, és érthetetlen szavakat mondott. Ursula kiszabadította a csuklóját és a bokáját, amely a kötél szorításától egészen kifekélyesedett: csak a derekán hagyta meg a kötelet. Később aztán pálmatetőt építettek a feje fölé, hogy ne érje a nap meg az eső.

Aureliano Buendía és Remedios Moscote egy márciusi vasárnapon kelt egybe az oltár előtt, amelyet Nicanor Reyna atya állíttatott fel a nagyszobában. Ekkor hágott a tetőfokára az

izgalom, amely négy hete uralkodott a Moscote-házban, azóta, hogy a kis Remedios gyermekfejjel nagylánnyá lett. Bár az anyja kioktatta a kamaszkorral járó változásokról, Remedios mégis rémült segélykiáltások közepette rontott be egy februári délután a szobába, ahol nővérei Aurelianóval társalogtak, és megmutatta nekik a bugyiját, amely valami csokoládészínű péptől ragadt. Egy hónapra rá kitűzték az esküvőt. Alig maradt idejük, hogy megtanítsák egyedül mosdani és öltözködni, és elmagyarázzák neki az alapvető házikisasszonyi tudnivalókat. Forró téglára kellett ülnie, hogy leszokjon a bepisilésről. Remedios annyira elámult és megdöbbent újonnan szerzett értesülésein, hogy mindenkivel a nászéjszaka részleteiről akart beszélni, s csak nagy nehezen sikerült megértetni vele, hogy a házasélet titkai sérthetetlenek. Kimerítő munka volt, de a kislány az esküvő napján már éppen olyan képzett volt az élet dolgaiban, mint bármelyik nővére. Don Apolinar Moscote karonfogva ment vele végig a felvirágozott utcán, rezesbandák harsogása és petárdák pukkanása közepette, s ő integetve, mosolyogva fogadta az ablakokba gyűlt nép jókívánságait. Aureliano sötét szövetruhában és ugyanabban a pitykés lakkcipőben, amelyben néhány évvel később a kivégzőosztag előtt állt, úgy érezte, mintha gombóc akadt volna a torkán, amint falfehér arcal fogadta a menyasszonyt a ház kapujában, majd az oltár elé vezette.
Remedios olyan természetesen és fegyelmezetten viselkedett, hogy akkor sem jött zavarba, amikor Aureliano elejtette a jegygyűrűt, ahogy az ujjára akarta húzni. A vendégsereg zavartan felmorajlott, de a menyasszony meg sem mozdult: ujjatlan csipkekesztyűs kezét maga elé tartva, kinyújtott gyűrűsujjal várt, amíg vőlegénye, akinek a cipőjével sikerült végre megállítania az ajtó felé guruló gyűrűt, fülig pirulva visszatért az oltár elé. Remedios anyja és nővérei, akik azon izgultak, hogy a kislány a szertartás közben valami illetlenséget talál elkövetni, végül is maguk viselkedtek illetlenül: felkapták és összecsókolták. Ezen a napon mutatkozott meg először az a felelősségtudat, természetes kedvesség és önuralom, amely az élet nehéz perceiben később sem hagyta el soha Remediost. Neki jutott eszébe az is, hogy a menyegzői torta legjavából levágjon egy szeletet, tányérra tegye, s egy villával együtt kivigye José Arcadio Buendíának. A naptól és esőtől kicserzett, hatalmas aggastyán, aki a gesztenyefa törzséhez kötve, egy fapadkán kuporgott a pálmatető alatt, hálája jeléül tétován elmosolyodott, és kézzel magába tömte a tortát, miközben egy érthetetlen zsoltárt dünnyögött. A hétfő hajnalig tartó dínomdánom egyetlen szomorú részvevője Rebeca Buendía volt. Az ő menyegzője füstbe ment. Ursula beleegyezésével azt is ugyanekkor tartották volna, de Pietro Crespi pénteken kapott egy levelet, amelyben az állt, hogy haldoklik az anyja. Az esküvőt elhalasztották. Pietro Crespi egy órával a levél kézhezvétele után a tartományi székhelyre utazott, és így elkerülte az anyját, aki szombat este pontosan megérkezett, és Aureliano lakodalmán énekelte el a bús áriát, amit a fia lakodalmára tanult be. Pietro Crespi vasárnap éjfélkor érkezett vissza, de addigra már porba esett a pecsenyéje, hiába hajszolt agyon öt lovat, hogy időben elérjen az esküvőre. Sohasem jöttek rá, hogy ki írta a levelet. Amaranta, akit Ursula kinvallatóra fogott, sírt a méltatlankodástól, és ártatlanságát esküvel bizonygatta az oltár előtt, amelyet még nem bontottak szét az ácsok.
Nicanor Reyna atyát, akit don Apolinar Moscote hozott a lápvidékről, hogy összeadja a jegyeseket, hálátlan hivatása kemény öregemberré edzette. A fonnyadt bőr szinte rátapadt csontjaira, de gömbölyded, kiugró pocakja volt, s arca mint egy öreg angyalé, bár inkább az együgyűségtől, mint a jóságtól. Úgy gondolta, a menyegző után azonnal visszatér a plébániájára, de elszörnyedt, amikor látta, hogy Macondo népe milyen elvadultan él és virul a fertőben, ahol a természet törvényei uralkodnak, a gyermekek nem részesülnek a keresztségben, és senki sem tiszteli az ünnepek szentségét. Abban a meggyőződésben, hogy nincs a földnek még egy pontja, amely jobban rá lenne szorulva Isten eszméjének vetőmagjára, elhatározta, hogy ott marad egy hétre, megkereszteli a körülmetélteket és a pogányokat, törvényesíti a vadházasságokat, és feladja az utolsó kenetet a haldoklóknak. De a

kutya sem törődött vele. Az emberek azt mondták, hogy hosszú évek óta jól megvannak pap nélkül is, a lélek dolgait közvetlenül Istennel intézik el, és leszoktak a halálos bűnökről. Nicanor atya, megelégelve a pusztába kiáltozást, elhatározta, hogy templomot építtet Macondóban, a világ legnagyobb templomát, életnagyságú szentekkel, színes ablakokkal, hogy még Rómából is a csodájára járjanak a hivők, s az istentelenség fészkében magasztalják az egek Urát. Réztányérral a kezében sorra járta a házakat, és gyűjtötte az alamizsnát. Kapott is szépen, de neki sokkal több kellett, mert olyan harangot akart a templomba, amely úgy kongjon, hogy a vízbe fúltak is feljöjjenek a mélyből. Egészen berekedt a sok rimánkodástól. Nem hallatszott más, csak csontjainak zörgése. Egy szombaton, látva, hogy az összegyűlt pénzből még a templom kapujára sem futná, úrrá lett rajta az elkeseredés. Felállított a főtéren egy sebtében összetákolt oltárt, és vasárnap reggel, mintha feltámadt volna az álmatlansági kór, csengettyűszóval járta be a falut, hogy a szabadtéri misére összehívja az embereket. Sokakat oda is vitt a kíváncsiság. Másokat a múltba vágyás. Voltak, akik azért mentek el, nehogy Isten személyes sértésnek vegye, hogy semmibe veszik a szószólóját. Így aztán reggel nyolc órakor a fél falu kinn volt a főtéren, ahol Nicanor atya a kéregetéstől elgyötört hangján elénekelte az evangéliumot. Végül, amikor már oszlani kezdett a tőmeg, karját figyelmeztetően égnek emelte.
– Egy pillanat– szólt. – Most cáfolhatatlan bizonyságot fogunk nyerni Isten végtelen hatalmáról.
A ministráns odavitt egy csésze sűrű és gőzölgő csokoládét, amit Nicanor atya egy szuszra felhajtott. Majd zsebkendőt húzott ki az ujjából, megtörölte a száját, széttárta a karját, és lehunyta a szemét. Nicanor atya ekkor tizenkét centiméterre a föld fölé emelkedett. Meggyőző volt a módszer. Ezután napokon át járta a házakat, s a csokoládé serkentő hatására újból és újból bemutatta a felemelkedést, s közben úgy hullott a pénz a ministráns tarisznyájába, hogy egy hónap sem kellett, máris belekezdhettek a templom építésébe. A jelenség isteni eredetét senki sem vonta kétségbe, csak José Arcadio Buendía, aki meg sem rezzent, amikor egy reggel az ő gesztenyefája köré gyűltek az emberek, hogy újból tanúi legyenek a kinyilatkoztatásnak. Éppen csak fölegyenesedett valamicskét a padkáján, majd látva, hogy Nicanor atya székestül lassan a föld fölé emelkedik, rántott egyet a vállán.
– Hoc est simplicissimum – mondta José Arcadió Buendía: – homo iste statum quartum materiae invenit.*
Nicanor atya felemelte a karját, s a szék négy lába azon nyomban a földre ereszkedett.
– Nego – mondta. – Factum hoc existentiam Dei probat sine dubio.**

* Ez a lehető legegyszerűbb...: ez az ember felfedezte az anyag negyedik állapotát. (latin)
** Tagadom... Ez a tény kétségtelenül Isten létét bizonyítja. (latin)

Így derült ki, hogy José Arcadio Buendía pokolbeli karattyolása valójában latin beszéd. Nicanor atya kihasználta azt a körülményt, hogy egyedül ő tud szót érteni José Arcadio Buendíával, és megpróbált hitet plántálni az öreg megzavarodott elméjébe. Minden délután odaült a gesztenyefa alá, és latinul prédikált, de José Arcadio Buendía minden kacskaringós retorikát és csokoládés átlényegülést makacsul elutasított, s egyetlen bizonyítékul Isten dagerrotípiáját követelte a paptól. Nicanor atya érméket, szentképeket vitt neki, sőt egy másolatot is Veronika kendőjéről; José Arcadio Buendía azonban mint tudománytalan kontármunkát valamennyit visszadobta. Olyan megátalkodott volt, hogy Nicanor atya letett a megtérítéséről, s azután csak emberségből látogatta. Ekkor viszont José Arcadio Buendía lépett akcióba, és mindenféle racionalista furfanggal próbálta a pap hitét megrendíteni. Amikor Nicanor atya egy ízben sakktáblával és egy doboz zsetonnal jelent meg a gesztenyefánál, hogy dámázzanak egyet, José Arcadio Buendía azzal utasította vissza, hogy soha nem volt képes felfogni, mi értelme van a küzdelemnek, ha a két ellenfél tökéletesen

egyetért az alapelvekben. Nicanor atyának, akinek mindaddig sohasem jutott eszébe, hogy ilyen szemszögből nézze a dámajátékot, örökre elment tőle a kedve. Egyre jobban csodálva José Arcadio Buendía éles elméjét, megkérdezte tőle, vajon hogy lehet az, hogy kikötötték a gesztenyefához.
– Hoc est simplicissimum – felelte José Arcadio Buendía –, mert bolond vagyok.
Nicanor atya, saját hitéért aggódva, e naptól kezdve beszüntette látogatásait, és minden erejét a templom építésének meggyorsítására fordította. Rebecában újra feltámadt a remény. Jövője az építkezés befejezésétől függött, amióta Nicanor atya egy vasárnapi ebéd alkalmával az egész család jelenlétében arról beszélt az asztalnál, hogy milyen fényes és pompás szertartásokat fognak rendezni a templomban. – Rebeca lesz a legszerencsésebb –mondta Amaranta. S mivel Rebeca nem fogta fel, hogy mit ért ezen, ártatlan mosollyal hozzátette:
– Te fogod felavatni a templomot az esküvőddel.
Rebeca gyorsan elébevágott a többiek szavának. Ha így halad az építkezés, a templom tíz éven belül sem készül el. Nicanor atya viszont úgy vélekedett, hogy a hivők egyre növekvő bőkezűsége több derűlátásra ad okot. Bár a szörnyen felháborodott Rebecának ezután már egy falat sem ment le a torkán, Ursula lelkesen üdvözölte Amaranta ötletét, és tekintélyes összeget ajánlott fel az építkezés meggyorsítására. Nicanor atya úgy vélte, hogy még egy hasonló adománnyal három év alatt elkészülne a templom. Rebeca attól fogva nem szólt Amarantához, mert biztos volt benne, hogy Amaranta ötlete nem olyan ártatlan, mint a mosolya, amellyel előadta. – Ez volt a legenyhébb dolog, amit tehettem, mondta Amaranta aznap éjszaka, amikor kitört köztük a veszekedés. – Így legalább három évig nem kell megölnöm téged .. .
Rebeca elfogadta a kihívást.
Reményeiben csalatkozva, Pietro Crespi súlyos lelki válságba jutott, amikor értesült az újabb halasztásról, de Rebeca döntő bizonyságot adott a ragaszkodásáról. – Bármikor megszökhetünk, csak egy szavadba kerül. – De Pietro Crespi nem volt a kalandok embere. Nem volt lobbanékony természetű, mint a menyasszonya, s az adott szó szentségét olyan tőkének tartotta, amelyet nem szabad eltékozolni. Rebeca ekkor vakmerőbb módszerhez folyamodott. A nagyszoba lámpái egyszer csak valami titokzatos fuvallattól kialudtak, és Ursula azon kapta a jegyeseket, hogy a sötétben csókolóznak. Pietro Crespi magyarázatul mindenféle badarságot hebegett a modern petróleumlámpák rossz minőségéről, és még segített is, amikor megbízhatóbb fényforrásokat raktak a helyükre. De aztán hol az olaj fogyott ki, hol a kanóc akadt el, Ursula pedig a vőlegény ölében találta Rebecát. Végül már nem fogadott el semmilyen magyarázatot. A sütöde vezetését az indián szolgálóra bízta, s egy hintaszékből vigyázott a jegyespárra, mert őt ugyan nem szedik rá olyan fortélyokkal, amelyek már az ő lánykorában is ősrégiek voltak. – Szegény mama – mondta Rebeca méltatlankodást színlelve, miközben Ursula nagyokat ásított az unalmas látogatások tanújaként. – Halála után ebben a hintaszékben fog vezekelni. – Pietro Crespi háromhavi gondos felügyelet után nem bírt tovább az elkeseredésével: naponta megtekintette az építkezést, és látva, milyen lassan halad, úgy döntött, hogy odaadja Nicanor atyának a munkálatok befejezéséhez szükséges összeget. Amaranta nem vesztette el a hidegvérét. Miközben barátnőivel beszélgetett, akik szövőrámáikkal vagy hímzéseikkel minden délután összegyűltek a ház tornácán, újabb haditerveken törte a fejét. De a leghatásosabbnak ígérkező tervet is meghiúsította egy számítási hiba: Amaranta úgy gondolta, hogy jó lesz eltávolítani a naftalingolyókat, amelyekkel Rebeca teleszórta a menyasszonyi ruháját, mielőtt a hálószoba komódjába rakta volna. Ezt meg is tette alig két hónappal a templom befejezése előtt. De Rebecát az esküvő közeledtével olyan türelmetlenség fogta el, hogy hamarabb vette elő a ruhát, mint ahogy Amaranta képzelte. Amikor a komódot kinyitotta, s a ruháról a papírt meg a védőhuzatot leszedte, már az egész selyemruhát, a csipkés fátylat, sőt a mirtuszkoszorút is szétrágták a molyok. Bár biztos volt benne, hogy két marok naftalingolyót is rászórt, amikor elcsomagolta, olyan véletlenszerűnek látszott a baleset, hogy nem merte Amarantát hibáztatni.

Egy hónap se volt hátra az esküvőig, de Amparo Moscote megígérte, hogy egy hét alatt új ruhát varr. Mikor aztán egy esős napon, délben, csipkehabokban úszva, megjelent az utolsó próbára, Amarantát ájulás környékezte. Elvesztette a hangját, s a jeges veríték patakban csorgott le hátgerince árkában. Hosszú hónapok óta reszketve gondolt arra a bizonyos órára, mert tudta, hogy ha nem jut eszébe semmi, amivel Rebeca esküvőjét végleg megakadályozhatja, akkor az utolsó pillanatban, ha képzeletének minden furfangja csődöt mondott, nem fog visszariadni attól, hogy megmérgezze. Délután, mialatt Rebeca majdnem megfőtt az atlaszselyem páncélban, amit Amparo Moscote ezer gombostűvel és végtelen türelemmel tűzdelt össze a testén, Amaranta többször is elhibázta a horgolást, és az ujjába szúrt, de közben ijesztő hidegvérrel elhatározta, hogy az esküvő előtti pénteken igenis megteszi: elég lesz pár csepp laudanum a kávéba.
De egy nagyobb s éppoly elkerülhetetlen, mint váratlan akadály miatt újból el kellett halasztani az esküvőt, s ezúttal bizonytalan időre. Egy héttel a kitűzött nap előtt a kis Remedios éjfélkor arra ébredt, hogy valami meleg folyadékban úszik, amely kínzó lökésekkel tör föl a belsejéből, s három nap múlva meg is halt a tulajdon mérgezett vérétől, hasában egy keresztben fekvő ikerpárral. Amarantát lelkifurdalás gyötörte. Olyan buzgón fohászkodott Istenhez, hogy történjék valami rettenetes, és ne kelljen megmérgeznie Rebecát, hogy bűnösnek érezte magát Remedios halálában. Nem ilyen akadályért fohászkodott. Remedios vidámságot hozott a házba. A műhely melletti szobát, ahol férjével együtt berendezkedett, éppen hogy elmúlt gyermekkorának bábuival és játékaival díszítette fel. Élénk jókedve áttört a háló négy falán, s úgy söpört végig a begóniás tornácon, mint az egészség fergetege. Hajnaltól kezdve énekelt. Ő volt az egyetlen, aki bele mert szólni Rebeca és Amaranta civakodásaiba. José Arcadío Buendía gondozásának terhes kötelességét is magára vállalta. Hordta neki az ennivalót, ellátta napi szükségleteiben, szappanos vízzel lecsutakolta, haját és szakállát tisztán tartotta, hogy a tetvek és kullancsok be ne lepjék, ügyelt rá, hogy a pálmatető jó állapotban legyen, és vihar idején vízhatlan ponyvát borított rá. Élete utolsó hónapjaiban már sikerült megértetnie magát vele néhány kezdetleges latin mondattal. Amikor Aureliano és Pilar Ternera fia megszületett, s a Buendía-házba vitték, majd szűk családi körben Aureliano José névre keresztelték, Remedios kijelentette, hogy a gyereket az ő legnagyobb fiának kell tekinteni. Anyai ösztöne ámulatba ejtette Ursulát. Aureliano viszont megtanulta tőle, amit addig nem tudott, hogy miért érdemes élni. Egész nap a műhelyben dolgozott, és Remedios délelőttönként bevitt neki egy csésze kávét, cukor nélkül. Minden este meglátogatták a Moscote családot. Aureliano vég nélküli dominócsatákat vívott apósával, miközben Remedios a nővéreivel beszélgetett vagy asszonyi gondokról tárgyalt az anyjával. A Buendíákkal létrejött rokonság megszilárdította don Apolinar Moscote tekintélyét a faluban. A tartományi székhelyen tett gyakori látogatásai során sikerült kijárnia, hogy a kormány iskolát építtessen Macondóban: a tanítói állás Arcadióra várt, aki örökölte nagyapja didaktikai hajlamát. Ékesszólását latba vetve, don Apolinar Moscote azt is elérte, hogy a nemzeti függetlenség évfordulójára a falu házainak többségét kékre fessék. Nicanor atya sürgetésére elrendelte, hogy Catarino kocsmáját telepítsék egy félreeső utcába, s be is záratott egynéhány botrányos helyet, amely a falu központjában virult. Egyik útjáról hat puskás csendőrrel tért vissza, és rájuk bízta a rend fenntartását, mégsem jutott eszébe senkinek az a hajdani megállapodás, hogy fegyveres erők nem tartózkodhatnak a faluban. Aureliano kedvteléssel szemlélte apósa hatékony működését. – Te is olyan hájas leszel, mint ő – mondták a barátai. De az ülőmunka, amelytől még élesebben kiugrott a járomcsontja, és áthatóbb lett a tekintete, nem nehezítette el, és mértéktartó természetén sem változtatott, sőt még jobban elkeskenyítette ajkán a magányos elmélkedés és a hajthatatlan akarat egyenes vonalát. Feleségét is, őt is mindkét család akkora szeretettel vette körül, hogy amikor Remedios bejelentette a terhességét, még Rebeca és Amaranta is felhagyott a hadakozással, és elkezdte kötni a babakelengyét

világoskék fonalból a születendő kisfiúnak, rózsaszínűből a kislánynak. Arcadio legutolsó gondolata is Remedios felé szállt néhány évvel később, a kivégzőosztag előtt.
Ursula teljes gyászt rendelt el, zárt ajtók és ablakok mögött; nem volt szabad a házat elhagyni vagy idegeneket beengedni, csak halaszthatatlan tennivaló esetén, egy éven át senki hangosan meg nem szólalhatott, és Remedios dagerrotípiája fekete bársonykeretben egy örökmécsessel együtt odakerült a ravatal helyére. A későbbi nemzedékek, amelyek sohasem hagyták kialudni a mécsest, meghökkenve nézték a fodros szoknyájú, magas szárú fehér cipős, organdimasnis kislányt, akit sehogy sem tudtak összeegyeztetni az üknagymamák klasszikus képével: Amaranta magára vállalta Aureliano José gondozását. Fiának fogadta, hogy legyen, aki megosztja a magányát, és elfeledteti vele a laudanumot, amit esztelen fohászai akaratlanul is Remedios kávéjába csöpögtettek. Pietro Crespi esténként lábujjhegyen érkezett, fekete szalag volt a kalapján, és némán ült Rebeca mellett, aki hosszú ujjú, fekete ruhájában olyan sápadtnak látszott, mintha minden csepp vére elszállt volna belőle. Az esküvő újabb időpontjára még gondolni is tapintatlanság lett volna, úgyhogy jegyességükből örökös állapot, fásult szerelem lett, már senki sem őrködött fölötte, mintha a szerelmesek, akik egykor képesek voltak elrontani a lámpákat, hogy csókolózhassanak, most amúgy is ki volnának szolgáltatva a halál kényére-kedvére. Zavarodottságában és teljes csüggedésében Rebeca ismét rászokott a földevésre.
Egyszer csak – amikor már olyan régóta tartott a gyász, hogy a kézimunka-összejövetelek ismét felújulhattak – délután két órakor, a hőség halálos csendjében valaki belökte az utcai kaput, s a gerendatartó oszlopok alapjaikig úgy megremegtek, hogy Amaranta és kézimunkázó barátnői a tornácon, az ujját szopó Rebeca a hálószobában, Ursula a konyhában, Aureliano a műhelyben s még José Arcadio Buendía is a magányos gesztenyefa alatt azt hitték, hogy földrengés emeli ki sarkaiból a házat. Óriás termetű férfi lépett be. Széles válla alig fért be az ajtón. Bivalynyakán a Gyógyító Madonna érme lógott, karja és melle titokzatos ábrákkal volt telis-teli tetoválva, jobb csuklójára pedig a kereszt gyermekeinek réz karperece feszült. Bőrét kicserzették a viharok sói, haja röviden és tüskésen meredt fel, mint az öszvér sörénye, az állkapcsa kemény, mint a vas, a nézése szomorú. Tüszőjéből két lóheveder is kitelt volna, hosszú szárú, sarkantyús, vasalt csizmát viselt, és egész megjelenése olyan megrázkódást keltett, mint a földrengés. Ócska tarisznyákkal a kezében átment a szalonon, a nappali szobán, és mint a mennydörgés, kirontott a begóniás tornácra, ahol Amaranta és barátnői, varrótűvel a kezükben, kővé dermedtek. – Adj' isten – mondta fáradt hangon, s tarisznyáit a kézimunkaasztalra dobva, továbbcsörtetett a ház belsejébe. – Adj' isten- mondta az ijedt Rebecának, amikor hálószobája előtt elhaladt. – Adj' isten – mondta Aurelianónak, aki mind az öt érzékszervét megfeszítve figyelt a műhelypadja mellől. Senkivel sem elegyedett szóba. Egyenesen a konyhába ment, amely a világ túlsó végén megkezdett utazásának végcélja volt, s ahol, útja folyamán első ízben, végre megállt. – Adj' isten – mondta. Ursula egy másodperc töredékéig szájtátva állt, azután a szemébe nézett, felsikoltott, s örömében sírva és kiabálva a nyakába ugrott. A jövevény José Arcadio volt. Olyan koldusszegényen jött vissza, ahogyan elment; Ursulától kellett két pesót kérnie, hogy kifizethesse a ló bérét. Spanyollal kevert matróznyelven beszélt. Arra a kérdésre, hogy merre járt, ezt felelte: — Amarra. — A lakóhelyéül kijelölt szobában felakasztotta függőágyát, és három napig egyhuzamban aludt. Miután fölébredt, és kiivott tizenhat nyers tojást, egyenesen Catarino kocsmájába ment, ahol monumentális alkata viharos érdeklődést váltott ki a nők körében. Intett a zenészeknek, hogy húzzák rá, és mindenkinek pálinkát rendelt. Öt férfival egyszerre mérte össze az erejét. — Hiába is próbáljuk — mondták, látva, hogy nem tudják behajlítani a karját. — A kereszt gyermekeinek karperece van rajta. — Catarino, aki nem hitt az ilyesféle csalafintaságokban, tizenkét pesóba fogadott, hogy José Arcadio nem tudja elmozdítani helyéről a pultot. José Arcadio megragadta, a feje fölé emelte, és csak az utcán tette le. Tizenegy embernek kellett viszszavinnie a helyére. A mulatság hevében egyszer csak a pultra

fektette valószínűtlen férfiasságát, amelyet teljesen behálóztak a sok nyelven rátetovált kék és vörös feliratok. José Arcadio a mohón rárohanó nők ostromgyűrűjének feltette a kérdést: ki ad többet? A licit húsz pesóig emelkedett. Ekkor azt ajánlotta, hogy inkább tombolán sorsolják ki, fejenként tíz peso részvételi díj ellenében. Hajmeresztő volt az összeg, lévén hogy a legkapósabb nő egész éjszakai munkával is csak nyolc pesót keresett, de valamennyien vállalták. Tizennégy cédulára felírták a nevüket, bedobták egy kalapba, és mindegyikük kihúzott egyet. Amikor már csak két cédula volt hátra, megnézték a rajtuk levő neveket.
— Adjatok még öt-öt pesót mind a ketten — mondta José Arcadio —, s akkor megosztozhattok rajtam.
Ebből élt. Egy csapat hazátlan tengerésszel hatvanötször körülhajózta a földet. A nők, akik aznap éjjel Catarino kocsmájában lefekhettek vele, kivitték a meztelen José Arcadiót a tánchelyiségbe, hogy mindenki láthassa: testének minden kis millimétere nyakától a lába ujjáig elöl és hátul is tetoválva van. A családba sehogy sem sikerült beilleszkednie. Az egész napot átaludta, az éjszakát pedig a bordélynegyedben töltötte, és tombolajegyeket osztogatott. Nagy ritkán, ha Ursulának sikerült asztalhoz ültetnie, áradt belőle a kedvesség, kiváltképp, ha a messze földön átélt kalandjairól mesélt. Egyszer hajótörést szenvedett, és két héten át hányódott a Japán-tengeren, s egy társának a holttestével táplálkozott, aki belehalt a napszúrásba, s akinek a húsát addig járta át meg át a só, és sütötte a nap, míg végül porhanyós és édeskés lett.
Egyszer a Bengáli-öbölben, déli verőfényben, hajója legyőzött egy tengeri sárkányt, amelynek gyomrából egy keresztes lovag sisakja, fibulái és fegyverei kerültek elő. A Karib-tengeren saját szemével látta Víctor Hugues kalózhajójának a fantomját: vitorláit elszaggatták a halál szelei, árbocait szétrágták a tengeri svábbogarak, s hiába igyekezett Guadeloupéba, mindörökre elvesztette az irányt. Ursula úgy sírt az asztalnál, mintha most olvasná a José Arcadio hőstetteiről és viszontagságairól szóló, soha meg nem érkezett leveleket..— S itt meg, édes fiam, ez a nagy ház — zokogta. — S a rengeteg étel, amit a disznók elé vetettünk!
— De igazából mégsem fért a fejébe, hogy a fia, akit a cigányok elvittek, azonos ezzel a kolosszussal, aki egy fél malacot megeszik reggelire, s akinek szellentései elfonnyasztják a virágokat. Így volt vele a család többi tagja is. Amaranta még leplezni sem tudta az undort, amely José Arcadio állati böfögései hallatán az asztalnál elfogta. Arcadio, aki soha nem tudta meg születésének titkát, alig válaszolt a kérdesekre, amelyeket José Arcadio azzal a nyilvánvaló szándékkal tett fel neki, hogy magához édesgesse. Aureliano megpróbálta felidézni a hajdani időket, amikor egy szobában aludtak, s igyekezett felélesztení a gyermekkori cinkosságot, de José Arcadio már semmire sem emlékezett, mert a tengeri élet temérdek eseménye színültig töltötte a fejét. Csak Rebeca omlott össze az első rohamra. Azon a délutánon, amikor a hálószobája előtt elhaladó José Arcadiót megpillantotta, rádöbbent, hogy Pietro Crespi csak egy nyálas piperkőc e dúvad mellett, akinek vulkanikus lélegzését az egész házban hallani lehetett. Minden ürügyet felhasznált, hogy a közelében lehessen. Egyszer arcátlanul méregetve Rebeca testét, José Arcadio így szólt: — Hát nőnek nő vagy, húgocskám. — Rebeca minden önuralmát elvesztette. Ismét a régi mohósággal tömte magába a földet, és kaparta le a falról a meszet, s olyan buzgón szopta a hüvelykujját, hogy dudor nőtt rajta. Zöldes pépet hányt, amely döglött piócákkal volt tele. Láztól vacogva, éjszakákon át virrasztott, és a delíriummal küszködve, ébren várta, hogy a ház a hajnalban hazatérő José Arcadio lépteitől megreszkessen. Egy délután, amikor az egész ház a szieszstáját aludta, nem bírta tovább, és bement José Arcadio hálószobájába. Ébren találta, alsónadrágban elnyúlva a függőágyában, amit hajókötéllel erősített fel a gerendára. Rebecát annyira lenyűgözte a hatalmas és agyonfirkált meztelenség, hogy ösztönösen meghátrált. – Bocsánat – mentegetőzött. – Nem tudtam, hogy itt van. – De a hangját lehalkította, nehogy felébresszen valakit. – Gyere ide – mondta a férfi. Rebeca szót fogadott. Az ágy előtt jeges verítékben megállt, és úgy érezte, csomóba ugranak a belei, amint José Arcadio az ujja begyével

megsimogatta a bokáját, azután a lábikráját, azután a combját, s közben ezt suttogta: – Ó, húgocskám, ó, húgocskám. – Rebecának emberfeletti erőfeszítésébe került, hogy el ne pusztuljon, amikor egy bámulatosan kormányozott cikloni erő a derekánál fogva a magasba emelte, három mozdulattal letépte róla a fehérneműt, és úgy szétmarcangolta, mint egy kismadarat. Épp csak hálát tudott adni az Istennek, amiért a világra jött, majd önkívületben belezuhant az elviselhetetlen fájdalom elképzelhetetlen gyönyörébe, és elmerült a gőzölgő mocsárban, a függőágyban, amely itatóspapírként szívta magába kiömlő vérét.
Három nap múlva a hajnali misén megesküdtek. José Arcadio előző nap elment Pietro Crespi üzletébe. Az olasz éppen citeraórát adott, és José Arcadio félre sem hívta. – Feleségül veszem Rebecát – mondta. Pietro Crespi elsápadt, odaadta a citerát az egyik tanítványának, és berekesztette az órát. Amikor a hangszerekkel és a srófra járó játékokkal teletömött helyiségben magukra maradtak, Píetro Crespi ezt mondta:
– De hát a húga.
– Nem számít – felelte José Arcadio.
Pietro Crespi beletörölte a homlokát levendulaillatú zsebkendőjébe.
– Tiltja a természet – mondta –, és a törvény is.
José Arcadio nem is annyira e szavaktól, mint inkább Pietro Crespi halottfehér arca láttán elvesztette a türelmét.
– Kétszer is szarok a természetre – mondta. – És azért szóltam, hogy aztán ne menjen Rebecához kérdezősködni, mert fölösleges.
De látva, hogy Pietro Crespi szeme könnybe lábad, elszállt a durvasága.
– No jó – mondta szelídebben –, ha a család tetszik magának, ott van még Amaranta.
Nicanor atya vasárnapi szentbeszédében nyilvánosságra hozta, hogy José Arcadio és Rebeca nem édestestvérek. De Ursula sohasem bocsátotta meg nekik ezt a – így mondta – minden képzeletet felülmúló elvetemültséget, s amikor a vőlegény és a menyasszony a templomból hazatért, megtiltotta, hogy átlépjék a ház küszöbét. Mindketten meghaltak számára. Így hát a temetővel szemben béreltek egy kis házat, és ott telepedtek meg egyetlen bútordarabjukkal, José Arcadio függőágyával. Rebeca lábát a nászéjszakán megmarta egy skorpió, amely a papucsába tévedt. A nyelve elzsibbadt, de ez nem akadályozta meg viharos nászukat. Kiáltásaikat, amelyektől éjjelente nyolcszor, a délutáni szieszta alatt pedig háromszor is felriadt az egész környék, rémülten hallgatták a szomszédok, és buzgón fohászkodtak, hogy e fergeteges szenvedély ne háborítsa meg a holtak nyugalmát.
Csak Aureliano viselte szívén a sorsukat. Vett nekik néhány bútordarabot, és pénzt is adott, amíg José Arcadio vissza nem nyerte valóságérzékét, és hozzá nem látott a ház udvarán túl elterülő senki földjének megműveléséhez. Amaranta viszont sohasem volt képes Rebeca iránti haragját elfelejteni, noha olyan elégtételt kapott az élettől, amilyenről álmodni sem mert: Ursula meghívására, aki azt sem tudta, miképpen mossa le a rajtuk esett szégyent, Pietro Crespi ezután is minden kedden náluk ebédelt, méltóságteljes nyugalommal viselve kudarcát. A család iránti együttérzése jeléül továbbra is kalapján hordta a gyászszalagot, és boldog volt, ha mindenféle egzotikus ajándékokkal kedveskedhetett Ursulának: portugál szardíniát, török rózsalekvárt s egy ízben csodálatos, hímzett selyemkendőt is hozott neki. Amaranta gyöngéd buzgalommal vette körül. Kitalálta, melyek a kedvenc ételei, letépte az inge kézelőjén lógó cérnaszálakat, és egy tucat monogramos zsebkendőt hímzett a születésnapjára. Kedd délutánonként, ebéd után, miközben Amaranta a tornácon kézimunkázott, Pietro Crespi vidáman elcsevegett vele. A lány, akit addig gyereknek tekintett, és akként is bánt vele, most a felfedezés újdonságával hatott rá. Bár külsejéből hiányzott a báj, ritka fogékonyságot mutatott az élet dolgai iránt, és rejtett gyöngédség áradt belőle. Egy kedden, amikor már senkinek sem voltak kétségei, hogy előbb-utóbb sor kerül rá, Pietro Crespi megkérte a kezét. Miközben a férfi beszélt, Amaranta le sem tette kezéből a tűt. Megvárta, hogy eltűnjön füléről a forró pír, és érett, derűs nyugalmat erőltetett a hangjába.

– Hát hogyne, Crespi – mondta –, de csak ha jobban megismertük egymást. Sohasem szabad elsietni a dolgokat.
Ursula tanácstalan volt. Bár becsülte Pietro Crespit, nem tudta eldönteni, hogy az olasz elhatározása erkölcsi szempontból helyes-e, miután hosszan tartó és viszontagságos mátkaságban volt Rebecával. De végül, mivel senki sem osztozott a kétségeiben, szó nélkül tudomásul vette a helyzetet. Aureliano, aki immár családfőnek számított, csak növelte Ursula zavarát, amikor ezzel a rejtélyes kijelentéssel zárta le az ügyet:
– Nem olyan időket élünk, hogy esküvőkön járjon a fejünk.
Ez volt az egyetlen őszinte nyilatkozat – s Ursula csak néhány hónap múlva értette meg –, ami Aurelianótól akkoriban kitellett, s nemcsak a házasságról, de bármi egyébről is, aminek nem volt köze a háborúhoz. Még maga Aureliano is, a kivégzőosztag előtt, nehezen tudta végigkövetni azoknak az apró, de visszavonhatatlan véletleneknek a láncolatát, amelyek odáig juttatták. Remedios halála a vártnál kevésbé rendítette meg. Inkább vak harag volt benne, amely lassanként a kudarc, elhagyatottság és tehetetlenség érzésévé oldódott fel ugyanúgy, mint régen, amikor beletörődött, hogy asszony nélkül éli le az életét. Ismét a munkába temetkezett, de továbbra is eljárt dominózni az apósához. A gyásztól néma házban az esti beszélgetések még közelebb hozták egymáshoz a két férfit. – Nősülj meg újra, Aurelito – mondta az apósa. – Hat lányom van, válogathatsz. – Egyszer, közvetlenül a választások előtt, don Apolinar Moscote nagy aggodalommal tért vissza gyakori utazásainak egyikéről: a politikai helyzet veszélyessé vált az országban. A liberálisok háborúra készülődtek. Minthogy Aurelianónak akkoriban igen zavaros fogalmai voltak a konzervatívok és a liberálisok közti különbségről, apósa nagy vonalakban kioktatta. A liberálisok, mint mondta, valamennyien elvetemült szabadkőművesek, akik fel akarják akasztani a papokat, be akarják vezetni a polgári esküvőt és a válást, egyenlő jogokat követelnek a törvényes és a törvénytelen gyermeknek, és fel akarják darabolni az országot a szövetségi rendszerrel, amely kivenné a hatalmat a központi hatóságok kezéből. A konzervatívok viszont, akik közvetlenül Istentől kapták a hatalmat, a közrend és a családi erkölcs megszilárdításáért küzdenek: ők a krisztusi hit és a tekintélyi elv védelmezői, nem engedik, hogy az ország autonóm részekre hulljék szét. A törvénytelen gyerekek jogainak kérdésében Aureliano, az emberiességtől indíttatva, a liberálisokkal rokonszenvezett, de azt már sehogy sem értette, miként fajulhat odáig a helyzet, hogy kézzel nem fogható dolgok miatt háború törjön ki. Túlzásnak tartotta, hogy apósa a választások idejére hat felfegyverzett katonát és egy őrmestert rendel ki egy olyan faluba, amelyet nem fűtenek politikai szenvedélyek. A katonák meg is érkeztek, sőt házról házra jártak, és elkobozták a vadászfegyvereket, a machetéket meg a konyhakéseket, s csak azután osztották ki a huszonegy éven felüli férfiak közt a szavazócédulákat: kék színűeket a konzervatív jelöltek nevével és vöröseket a liberálisokéval. A választás előestéjén maga don Apolinar Moscote olvasta fel a rendeletet, amely szombat éjféltől kezdve negyvennyolc órára betiltotta a szeszes italok árusítását, és elrendelte, hogy háromnál több személy nem csoportosulhat, csak ha egyazon család tagja. A választás zavartalanul zajlott le. Vasárnap reggel nyolctól kitették a falu főterére az urnát, amelyet hat katona őrzött. A szavazás teljesen szabadon történt, s erről Aureliano is meggyőződhetett, aki majdnem egész nap ott őrködött az apósával, nehogy két cédulát dobjon be valaki. Délután négykor dobpergés vetett véget a szavazásnak, s don Apolinar Moscote egy általa aláírt címkével leragasztotta az urnát. Aznap este, miközben Aurelianóval dominózott, odaszólt az őrmesternek, hogy törje fel az urnát, és számolja meg a szavazatokat. Körülbelül ugyanannyi vörös cédula volt, mint amennyi kék, de az őrmester csak tíz vörös cédulát hagyott benne, s a hiányt kék cédulákkal pótolta. Azután egy új címkével leragasztották az urnát, és másnap hajnalban elvitték a tartományi székhelyre.
–A liberálisok háborúzni fognak – mondta Aureliano. Don Apolinar Moscote nyugodtan dominózott tovább. – A cédulák miatt ugyan nem – felelte. – Néhány vörös cédula benne marad, hogy ne legyen reklamáció. – Aureliano kezdte felfogni az ellenzéki állapot hátrányait.

– Ha liberális lennék – mondta –, a cédulák miatt kirobbantanám a háborút. – Apósa a szemüvege fölött rápislantott.
– Ugyan, ugyan, Aurelito – mondta –, ha liberális lennél, hiába volnál a vejem, nem láthattad volna a cédulák kicserélését.
Valóban nem a választások eredménye okozott felháborodást a faluban, hanem az, hogy a katonák nem adták vissza a fegyvereket. Az asszonyok Aurelianóhoz fordultak, hogy járja ki apósánál a konyhakések visszaszolgáltatását. Don Apolinar Moscote szigorú titoktartás mellett közölte, hogy a katonák magukkal vitték az elkobzott fegyvereket annak bizonyságául, hogy a liberálisok háborúra készülnek. E cinikus szavak megrendítették Aurelianót. Nem szólt semmit, de egy este, amikor Gerineldo Márquez, Magnífico Visbal és más barátai, a konyhakések ügyét tárgyalva, megkérdezték tőle, hogy liberális-e vagy konzervatív, habozás nélkül válaszolt:
– Ha lenni kell valaminek, hát liberális lennék – mondta –, mert a konzervatívok szélhámosok.
Másnap, barátai ösztönzésére, felkereste Alirio Noguera doktort, s azt kellett mondania, hogy beteg a mája. A mondat valódi jelentéséről nem volt tudomása. Alirio Noguera doktor egy-két éve érkezett Macondóba egy ízetlen pirulákkal megtöltött gyógyszeres ládával és egy orvosi cégérrel, amelyen ez a kevéssé meggyőző felirat állt: Húzd ki a szeget, vagy verd ki egy másikkal. De valójában sarlatán volt. A névtelen orvos ártatlan mezében egy terrorista rejtőzött, aki hosszú szárú saruban járt, hogy eltakarja bokáján az ötévi kalodafogságból maradt sebhelyeket. Az első federalista felkelés alatt került börtönbe, s végül sikerült Curacaóba szöknie, olyan öltözékben, amelyet a világon a legjobban utált: reverendában. Hosszú száműzetése után a Karib-tenger valamennyi partjáról Curacaóba menekült foglyok eltúlzott hírein felbuzdulva, egy csempészbárkára szállt, és Riohachában kötött ki porcukor-piruláival s üvegcséivel meg a lipcsei egyetem – saját kezűleg hamisított – diplomájával. De akkorát kellett csalódnia, hogy sírva fakadt. Az a federalista hév, amelynek a száműzöttek hite szerint csak egy kis szikra kellett, mint a puskapornak, homályos választási ábrándokban foszlott szét. Az álhomeopata, elcsüggedve a kudarctól, csak egy nyugodalmas helyet keresett, ahol majd öreg napjait eltöltheti, és Macondóban húzódott meg. A főtéren bérelt egy kis szobát, s már évek óta itt élt a felhalmozódott üres üvegcsék közt, a reménytelen betegekből, akik mindenféle sikertelen próbálkozások után végül is a cukorpiruláktól várták a megváltást. Felforgató ösztönei békésen szunnyadtak mindaddig, amíg don Apolinar Moscote csak amolyan cimzetes méltóság volt. Idejét kitöltötte az emlékezés meg az asztma elleni küzdelem. A közelgő választások adták a kezébe azt a szálat, amely elvezette a szervezkedés gombolyagához. Kapcsolatba lépett a falu politikai ismeretekben szegény ifjúságával, és titokban bujtogatni kezdte őket. Az urnában talált temérdek piros cédula is, amelyet don Apolinar Moscote az ifjúság újdonságszeretetének tulajdonított, az ő tervét szolgálta: minden tanítványát szavazásra bírta, így akarta meggyőzni őket arról, hogy a választás csak komédia.
– Csak az erőszak vezet eredményre – mondta. Aureliano legtöbb barátja lelkesen vallotta, hogy el kell söpörni a konzervatívok uralmát, de egyikük sem merte beavatni a terveikbe, nemcsak a corregidorhoz fűződő szoros kapcsolata, hanem magányos és visszahúzódó természete miatt sem. Azt is tudták, hogy apósa tanácsa alapján a kékekre szavazott. Végül is a véletlen műve volt, hogy politikai érzelmei kiderültek, és merő kíváncsiságból támadt az a hóbortja, hogy nem létező panaszával felkeresse a doktort. A kámfor- és pókhálószagú lyukban egy sípoló tüdejű lény fogadta, aki olyan volt, mint valamiféle poros iguána. A doktor semmit sem kérdezett, rögtön az ablakhoz vitte, és lehúzta a szemhéját. – Nem itt fáj – mondta Aureliano, ahogyan kioktatták. Ujjával a mája felé bökött, és így szólt: – Hanem itt, de úgy, hogy aludni sem tudok. – Noguera doktor, azzal az ürüggyel, hogy nagyon odasüt a nap, behajtotta az ablakot, és köntörfalazás nélkül elmagyarázta, hogy a konzervatívok meggyilkolása miért hazafias kötelesség. Aureliano napokon át egy gyógyszeres üvegcsét

hordott az inge zsebében. Kétóránként elővette, kiszórt a tenyerébe három pirulát, a szájába vette, és lassan elszopogatta. Don Apolinar Moscote ugratta, amiért hisz a homeopátiában, de az összeesküvők társuknak tekintették. Az összeesküvésben majdnem minden falualapító gyermeke részt vett, bár senki sem tudta pontosan, hogy miből is áll a saját maguk által tervezett akció. S amikor a doktor egy napon felfedte előtte a titkot, Aureliano azonnal kilépett az összeesküvésből. Bár akkor már neki is az volt a nézete, hogy haladéktalanul el kell söpörni a konzervatívok uralmát, a terv hallatán iszonyatot érzett. Noguera doktor a merényletek fanatikus híve volt. Módszere arra szorítkozott, hogy összehangolt egyéni akciókkal akarta az egész országban egy csapásra kiirtani a rendszer valamennyi funkcionáriusát és családtagjaikat, elsősorban a gyermekeiket, hogy írmagja se maradjon a konzervativizmusnak. Don Apolinar Moscote feleségével és hat lányával együtt természetesen rajta volt a listán.
– Maga se nem liberális, se nem más – mondta Aureliano higgadtan. – Maga egy közönséges mészáros.
– Ha így állunk – felelte a doktor hasonló nyugalommal –, add vissza az üvegcsét. Többé nincs rá szükséged.
Aureliano csak fél év múlva tudta meg, hogy a doktor lemondott róla mint cselekvésképtelen, reménytelenül szentimentális, passzív és szembeszökően magányos alkatú emberről. Az összeesküvők, attól félve, hogy feljelenti őket, szemmel tartották. Aureliano megnyugtatta őket: hallgatni fog, de ha eszükbe jutna, hogy egy éjjel a Moscote család életére törjenek, előbb ővele kell megküzdeniük a ház kapujában. Ezt olyan elszántan mondta, hogy a tervet meghatározatlan időre elhalasztották. Ezekben a napokban kérdezte meg Ursula, mi a véleménye Pietro Crespi és Amaranta házasságáról, s ő azt felelte, hogy nem olyan időket élnek, amikor esküvőre lehet gondolni. Akkor már egy hete az inge alatt hordott egy őskori pisztolyt, és figyelte a barátait. Délutánonként kávézni járt José Arcadióhoz és Rebecához, akik közben nekifogtak a ház bebútorozásának, este héttől pedig apósával dominózott. Délben az ebédnél Arcadióval diskurált, aki hatalmas termetű ifjúvá nőtt, s akit a közelgő háború egyre nagyobb izgalomba hozott. A liberális láz az iskolában ragadt rá, ahol tanítványai részben nála is idősebbek voltak, más részük pedig még alig gügyögött. Azt tervezték, hogy agyonlövik Nicanor atyát, a templomból iskolát csinálnak, és bevezetik a szabad szerelmet. Aureliano igyekezett csillapítani Arcadio hevét. Hallgatásra és óvatosságra intette. Arcadio süket volt e nyugodt érveléssel és reális megfontolással szemben, és mások füle hallatára gyenge jellemű embernek nevezte. Aureliano várt. Végül, december elején, Ursula feldúltan berontott a műhelybe:
– Kitört a háború!
A háború ekkor már három hónapja tartott. Az egész országban hadiállapot uralkodott. Don Apolinar Moscote volt az egyetlen ember, aki annak idején értesült róla, de még a feleségének sem árulta el, amíg meg nem érkezett a hadsereg egyik osztaga, hogy rajtaütésszerűen elfoglalja a falut. Napkelte előtt, zajtalanul érkeztek két, ökör vontatta tüzérségi ágyúval, és az iskolában ütöttek tanyát. Délután hattól kijárási tilalmat rendeltek el. Minden házat átkutattak, ezúttal sokkal kíméletlenebbül, s még a földművelési szerszámokat is elkobozták. Noguera doktort kivonszolták a házából a főtérre, odakötötték egy fához, és minden bírósági teketória nélkül főbe lőtték. Nicanor atya csodás levegőbe emelkedésével próbált hatni a fegyveres erőkre, de egy katona puskatussal fejbe verte. A liberális felbuzdulás csöndes rettegéssé némult. Aureliano sápadtan és szótlanul dominózott tovább az apósával. Látta, hogy don Apolinar Moscote, bár jelenleg a helység polgári és katonai parancsnoka volt, ismét díszfigura lett. A hatalom az osztag kapitányának kezében volt, aki a közbiztonság védelmében minden reggel rendkívüli sarcot vetett ki. Egy asszonyt, akit veszett kutya harapott meg, a kapitány négy katonája elhurcolt a családja köréböl. s a nyílt utcán puskatussal agyonverték. Egy vasárnapon, két héttel a megszállás után, Aureliano megjelent Gerineldo Márquez házában, és

szokásos mértékletességével csak egy csésze kávét kért cukor nélkül. Amikor egyedül maradtak a konyhában, Aureliano tőle még soha nem látott eréllyel parancsolt rá: – Szedd össze a fiúkat – mondta. – Indulunk a háborúba. – Gerineldo Márquez nem akart hinni a fülének.
– Milyen fegyverekkel? – kérdezte.
– Az övéikkel – felelte Aureliano.
Kedden éjfélkor megtörtént a vakmerő hadművelet: huszonegy ifjú – mind harminc éven alul – Aureliano Buendía vezetésével asztali késekkel és kihegyezett vasrudakkal rajtaütött a helyőrségen, lefegyverezte a katonákat, s az iskola udvarán főbe lőtte a kapitányt és azt a négy katonát, aki az asszonyt agyonverte. Még azon az éjjelen a kivégzőosztag fegyvereinek ropogása közben Arcadiót közkívánatra megválasztották a helység polgári és katonai parancsnokává. Azok a felkelők, akik házasemberek voltak, éppen csak el tudtak búcsúzni a feleségüktől, aztán a sorsukra hagyták őket. A terror alól felszabadult lakosság éljenzésétől kísérve, hajnalban keltek útra, hogy csatlakozzanak Victorio Medina, a forradalmár tábornok hadához, amely a legújabb híresztelések szerint Manaure felé tartott. Aureliano indulás előtt kihúzta don Apolinar Moscotét egy szekrény mélyéből. – Nyugodjék meg – mondta. – Az új kormány kezeskedik afelől, hogy se magának, se a családjának nem esik bántódása: erre szavamat adom. – Don Apolinar Moscote csak nehezen fogta fel, hogy az előtte álló összeesküvő, hosszú szárú csizmájában, puskával a vállán ugyanaz az Aureliano, akivel előző este kilencig dominózott.
– Aurelito, ez őrültség! – kiáltotta.
– Dehogy őrültség – mondta Aureliano. – Háború. És többé ne szólítson Aurelitónak, mert én Aureliano Buendía ezredes vagyok.

Aureliano Buendía ezredes harminckét fegyveres felkelést szervezett, és harminckétszer szenvedett vereséget. Tizenhét asszonytól tizenhét fia született. s a legnagyobb még nem volt harmincöt éves, amikor egyetlen éjszaka kivégezték valamennyit. Ép bőrrel megúszott tizennégy merényletet, hetvenhárom rajtaütést és egy kivégzést. Túlélt egy sztrichninmérgezést, pedig a kávéjába kevert adag egy lovat is leterített volna. Visszautasította a köztársasági elnök érdemkeresztjét. A forradalmi erők főparancsnoka lett, hatalma széltében-hosszában kiterjedt az egész országra, s a kormány jobban rettegett tőle, mint bárki mástól, de sohasem engedte meg, hogy lefényképezzék. Mikor a háború után életjáradékot ajánlottak fel neki, nem fogadta el, és késő öregségéig a macondói műhelyében készített aranyhalacskákból élt. Bár mindig ott harcolt emberei közt a tűzvonalban, csak egyetlenegyszer sebesült meg, akkor is önnön kezétől, miután Neerlandiában aláírta a fegyverletételt, amely csaknem húszévi polgárháborúnak vetett véget. Pisztollyal szíven lőtte magát, de a golyó kijött a hátán anélkül, hogy bármelyik nemes szervét megsértette volna. Mindebből csupán egy utca maradt fenn Macondóban, amelyet róla neveztek el. Mégis – miként néhány évvel a késő öregkorában bekövetkezett halála előtt kijelentette –, még ennyit sem remélt azon a hajnalon, amikor huszonegy emberével útra kelt, hogy csatlakozzék Victorio Medina tábornok seregéhez.
– Rád bízzuk Macondót – ennyit mondott búcsúzóul Arcadiónak. – Rendben hagyjuk itt, igyekezz, hogy még nagyobb rendben lássuk viszont.
Arcadio igen egyéni módon értelmezte a megbízást. Melchiades egyik képeskönyvéből merítve ihletet, tábornagyi paszománnyal és vállbojtokkal díszített egyenruhát kreált magának, derekára pedig felkötötte az agyonlőtt kapitány aranybojtos szablyáját. A két ágyút a falu bejáratába állította, egyenruhát adott régi tanítványaira, akiket harcias szónoklatai feltüzeltek, s akiknek talpig fegyverben kellett az utcákon sétálgatniuk, hogy az idegenek győzhetetlennek higgyék a falut. Kétélű dolog volt, mert a kormány tíz hónapon át nem merte

ugyan megtámadni őket, de azután olyan túlerővel támadt, hogy félóra alatt megtörte az ellenállást. Attól a naptól fogva, hogy parancsnokká nevezték ki, Arcadio nagy vonzódást tanúsított a rendeletek iránt. Naponta négyet is kihirdetett, elrendelve és parancsba adva mindazt, ami az eszébe jutott. Katonai szolgálatra kötelezte a tizennyolc éven felüli fiúkat, a község számára elkobozta az este hat után szabadon kószáló állatokat, és elrendelte, hogy a nagykorú férfiak vörös karszalagot hordjanak. Nicanor atyának főbelövés terhe mellett nem volt szabad kimozdulnia a plébániáról, nem misézhetett, és nem harangozhatott, csak a liberálisok győzelmei alkalmából. Hogy szándéka komolyságában senki se kételkedjék, megparancsolta, hogy a falu főterén egy kivégzőszakasz gyakorlatozzon egy madárijesztővel. Eleinte senki sem vette komolyan a dolgot: hadd játsszanak katonásdit a nebulók. De egy este, amikor Arcadio belépett Catarino kocsmájába, s a banda trombitása akkorát fújt üdvözlésül, hogy a kocsma népe hangosan felnevetett, Arcadio a hatósággal szemben tanúsított tíszteletlenség miatt főbe lövette. A többieket, akik tiltakozni mertek, az iskola egyik tantermében kalodába záratta, s kenyéren és vízen tartotta. - Te gyilkos ! - kiabálta Ursula, amikor Arcadio egy-egy újabb önkényeskedéséről tudomást szerzett. - Ha Aureliano megtudja, agyonlövet, és én leszek a legboldogabb. - De hiába beszélt. Arcadio fölösleges szigorral egyre szorosabbra fogta a gyeplőt, mígnem ő lett a legkegyetlenebb zsarnok, aki valaha is uralkodott Macondóban. -Most legalább saját bőrükön érezhetik a különbséget - jegyezte meg egyszer don Apolinar Moscote. - Ez hát a liberális paradicsom. - E szavak Arcadio fülébe is eljutottak. Egy őrjárat élén megostromolta a házat, összetörte a bútorokat, megkorbácsolta a lányokat, és elhurcolta don Apolinar Moscotét. Ursula szégyenében ordítozva és dühében egy kátrányos lovaglóostort suhogtatva, átrohant az egész falun, s éppen akkor rontott be a kaszárnya udvarára, amikor Arcadio személyesen már-már tüzet vezényelt a kivégzőosztagnak.
- Rajta csak, te fattyú! - kiáltotta Ursula.
Arcadiónak ideje sem volt felocsúdni, máris végigvágott rajta az ostor. - Rajta csak, te gyilkos! - folytatta Ursula. - Engem is ölj meg, te kurafi! Legalább nem lesz szemem, hogy sírjak szégyenemben, amiért ilyen szörnyeteget neveltem. - Kíméletlenül ütötte-verte; közben Arcadio az udvar széléig hátrált, és úgy összehúzódzkodott, mint egy csiga. Don Apolinar Moscote megkötözve, eszméletlenül dőlt a karóhoz, a katonák golyóitól megszaggatott madárijesztő helyén. A fiúk, akikből a kivégzőosztag állt, ezalatt szétszéledtek, mert attól féltek, hogy Ursula rajtuk is kitölti a dühét. De ő rájuk sem hederített. Otthagyta a fájdalomtól és dühtől remegő Arcadiót szakadt egyenruhájában, és eloldotta don Apolinar Moscotét a karótól, hogy hazakísérje. De mielőtt elhagyta a kaszárnyát, a kalodába zárt rabokat is kiszabadította.
Attól fogva ő vette át a faluban a hatalmat. Visszaállította a vasárnapi misét, eltörölte a vörös karszalag viselését, és semmisnek nyilvánította a dühödt rendeleteket. De hiába lett övé a hatalom, egyre csak az önnön balsorsán kesergett. Olyan egyedül érezte magát, hogy ráfanyalodott a gesztenyefa alatt felejtett férj haszontalan társaságára. - Lám, hova jutottunk - mondta neki, mialatt a júniusi eső már-már fejükre döntötte a pálmatetőt. - Látod, üres a ház, a gyerekek szétszéledtek a világban, s mi újból egyedül vagyunk, akár a kezdet kezdetén... - José Arcadio Buendía az önkívület szakadékának mélyéből, süketen hallgatta a sirámokat. Őrületének kezdetén még latin konyhanyelven jelentette be sürgető napi szükségleteit. Ha olykor kitisztult az agya egy-egy pillanatra, mikor Amaranta az ennivalót vitte neki, elpanaszolta legkínzóbb bajait, és engedelmesen tűrte, hogy a lánya megköpölyözze, és mustártapaszokat rakjon a testére. De azokban az időkben, amikor Ursula felkereste, hogy kiöntse neki a szívét, már nem volt semmi kapcsolata a valósággal. Ursula részletekben megmosdatta a padon ülő öregembert, s közben beszámolt a családról. - Aureliano több mint négy hónapja elment a háborúba, és azóta hírét se hallottuk - mesélte, miközben a férje vállát szappanos ronggyal csutakolta. - José Arcadio hazajött: olyan nagydarab ember lett belőle,

hogy rajtad is túltett, és ki van hímezve az egész teste, de csak azért jött, hogy szégyent hozzon a házunkra. - A rossz hírek azonban mintha elszomorították volna az urát, s ezért jobbnak látta, ha hazugsághoz folyamodik. - Ne hidd el, amit beszélek - folytatta, miközben hamut szórt férje ürülékére, hogy fellapátolhassa. - José Arcadio és Rebeca házassága Isten akarata volt, és most nagyon boldogok. – Olyan őszintén beleélte magát a hazugságba, hogy végül maga is megvigasztalódott. – Arcadio komoly férfi már – mondta –, nagyon bátor és nagyon daliás az egyenruhájában meg a kardjával. – Mintha egy halottnak mondta volna, hiszen José Arcadio Buendía túl volt már minden gondon. De Ursula csak beszélt. Férje olyan szelíd volt, s olyan közönyös minden iránt, hogy Ursula eloldozta a fától. José Arcadio Buendía el sem mozdult a padkáról. Ott maradta tűző napon meg az esőben kötél nélkül is, mintha minden látható köteléknél erősebb hatalom kötözné a gesztenyefa törzséhez. Augusztus felé, amikor úgy látszott, hogy örökké fog tartani a tél, Ursula végre olyan jó hírrel mehetett hozzá, amely igaznak látszott.
– Valósággal üldöz minket a szerencse – újságolta. – Amaranta férjhez megy a gépzongorás olaszhoz.
Amaranta és Pietro Crespi csakugyan egyre jobban összemelegedett Ursula védőszárnyai alatt, aki ezúttal nem tartotta szükségesnek, hogy felügyeljen rájuk. Alkonyi jegyesség volt. Az olasz naplemente után jelent meg egy szál gardéniával a gomblyukában, és Petrarca-szonetteket fordított Amarantának. A rózsától és majoránnától fuldokló tornácon üldögéltek, s a háború izgalmaival és rossz híreivel mit sem törődve, Pietro Crespi olvasott, Amaranta pedig csipkét vert, míg a szúnyogok a házba nem kergették őket. Amaranta fogékonysága s rejtett, de ellenállhatatlan gyöngédsége lassanként láthatatlan pókhálót szőtt a vőlegény kőré, amit Pietro Crespinek szinte le kellett fejtenie magáról sápadt és gyűrűtlen ujjaival, hogy este nyolckor el tudja hagyni a házat. Crespi levelezőlapokat kapott Olaszországból, ezeket beragasztották egy szép albumba. A képeken elhagyatott parkok, szerelmespárok, nyíllal átdöfött szívek és galambok csőréből lógó aranyszalagok voltak láthatók. – Én is jártam ebben a firenzei parkban – mondta Pietro Crespi, az albumot lapozgatva. – Csak kinyújtja az ember a kezét, és máris rászállnak a madarak. – Olykor egy velencei akvarell láttán Pietro Crespi emlékezetében a honvágy üde virágillattá változtatta az iszap és a csatornákban rothadó kagylók bűzét. Amaranta sóhajtott, nevetett, második hazáról álmodozott, ahol szép nők és férfiak beszélnek valamiféle gyermeki nyelvet, a régi városok letűnt nagyságát pedig csak a romok közt kóborló macskák őrzik. Pietro Crespi, miután áthajózott az óceánon, hogy megtalálja a szerelmet, s Rebeca forró simogatásaiban összetévesztette a szenvedéllyel, most végre rátalált az igazira. A boldogsággal együtt az anyagi jólét is rákköszöntött. Üzlete akkor már majdnem háztömbnyi hosszú, mesés üvegpalota volt; gazdagon sorakoztak benne a firenzei Campanile kicsinyitett másai, amelyek harangjáték kíséretében ütötték el az órát, a sorrentói zenélő dobozok, a kínai pudriék, amelyek ötfokú dallamokat kezdtek játszani, ha felpattant a fedelük, továbbá minden elképzelhető hangszer és minden kiagyalható rugós szerkezet. Öccse, Bruno Crespi vezette az üzletet, mert ő még a zeneórákat is alig győzte. Neki volt köszönhető, hogy a Törökök utcája a csecsebecsék káprázató parádéjával a béke zenélő szigetévé lett, feledtetve Arcadio rémuralmát és a háború távoli lidércnyomását. Amikor Ursula újból bevezette a vasárnapi szentmisét, Pietro Crespi egy német harmóniumot adományozott a templomnak, gyerekkórust szervezett, és gregorián énekekből egész repertoárt állított össze, amelyek némi pompát vegyitettek Nicanor atya szűkszavú szertartásaiba. Mindenki biztos volt benne, hogy Amaranta boldog asszony lesz mellette. Érzelmeiket nem siettették: rábízták magukat a szív természetes sodrára, míg végre odáig jutottak, hogy már csak az esküvő napját kellett kitűzni. Semmi akadály nem állta útjukat. Ursula titokban azzal vádolta magát, hogy folytonos halogatásával ő siklatta ki Rebeca sorsát, s lelkifurdalását nem akarta újabbal tetézni. A Remedios halála miatti gyászt egészen háttérbe szorították a háborús bajok, Aureliano távolléte, Arcadio kegyetlenkedése s José Arcadio és

Rebeca kitagadása. A közelgő esküvő tudatában Pietro Crespi kijelentette, hogy Aureliano Josét, aki iránt szinte atyai szeretetet érzett, a saját, legidősebb fiának tekinti. Amarantára minden jel szerint felhőtlen boldogság várt. De ő, Rebecával ellentétben, a legkisebb izgalmat sem mutatta. Ugyanazzal a türelemmel, amellyel a tarka terítőket varrta, a remekbe készült paszományokat készítette, és a keresztöltéses pávákat hímezte, nyugodtan várta a percet, amikor Pietro Crespi már nem tud ellenállni szíve sürgetésének. S amikor beköszöntött a szomorú októberi esőzés, végre ütött az ő órája is. Pietro Crespi kivette a kézimunkakosarat Amaranta öléből, és megfogta a kezét. – Nem bírok tovább várni – mondta. – A jövő hónapban megesküszünk. – Amaranta meg sem rezdült a férfi jéghideg kezének érintésére. Keze, mint egy fürge kis állat, kisiklott Pietro Crespi kezéből, és folytatta a hímzést.
– Ugyan, Crespi, ne legyél már olyan naiv – mosolygott –, holtomban sem leszek a feleséged. Pietro Crespi nem bírt uralkodni magán. Szégyenkezés nélkül sírva fakadt, s olyan kétségbeesetten ropogtatta az ujjait, hogy majdnem kitörte őket, de Amarantát nem sikerült megpuhítania. – Kár az időért – Amaranta csak ennyit tett hozzá. – Ha valóban annyira szeretsz, ide többé be ne tedd a lábad. – Ursula azt hitte, megbolondul szégyenében. Pietro Crespi a könyörgés minden válfaját kimerítette. Alásüllyedt a megalázkodás leghihetetlenebb mélységeibe. Egy egész délutánt átsírt Ursula ölében, s Ursula a lelke üdvösségét is odaadta volna, hogy megvigasztalhassa. Az esős éjszakákon látni lehetett Crespit, amint selyem esernyője alatt a ház körül ólálkodik, és lesi, hogy Amaranta hálószobájában nem gyullad-e ki a fény. Soha nem öltözködött olyan elegánsan, mint akkoriban. Méltóságteljes feje, amely olyan volt, mint egy gyötrődő császáré, különösen fennköltnek hatott. Minduntalan Amaranta barátnőit zaklatta, akik délutánonként Amarantával kézimunkáztak a tornácon, s arra kérte őket, hogy próbálják rábeszélni a házasságra. Az üzletet is elhanyagolta. Egész nap a bolt mögötti irodában ült; őrjöngő leveleket írt, és virágszirmok meg szárított pillangók kíséretében elküldte őket Amarantának, aki felbontatlanul visszaküldte valamennyit. Hosszú órákra elvonult és citerázott. Egy éjszaka énekelt is. Macondo valamiféle döbbenetben ébredt; angyali magasságokra emelte a citera, amelyet ez a földi világ meg sem érdemelt, s az énekhang, amelyen annyi szerelem feszült, hogy bizonyára nem akadt párja sehol a világon. Pietro Crespi láthatta, hogy a falu valamennyi ablakában kigyúl a fény, kivéve az Amarantáét. Amikor öccse november másodikán, halottak napján kinyitotta az üzletet, odabenn az összes lámpa égett, az összes zenélő doboz nyitva volt, s az összes óra ugyanazt az örök pillanatot mutatta, és a kusza hangverseny zenebonája közepette ott hevert Pietro Crespi a hátsó irodában: a csuklója borotvával felvágva, s a két keze egy benzoés tálban.
Ursula kívánságára az ő házukban ravatalozták fel. Nicanor atya megtagadta tőle a gyászszertartást, és nem engedte meg, hogy szentelt földbe temessék. Ursula szembeszállt vele. – Ez az ember a maga módján – amit sem a tisztelendő úr, sem én fel nem foghatunk – valóságos szent volt – mondta. – Így hát; bármennyire tiltakozik is, atyám, oda temetem Melchiades sírja mellé. – Meg is tette nagy pompával s az egész falu részvételével. Amaranta mindvégig a hálószobájában maradt. Az ágyából hallgatta Ursula sírását, a házat elözönlő tömeg lépteit és suttogását, a siratóasszonyok vonítását s azután a mélységes csendet, amelyben eltaposott virágok illata érződött. Esténként még hosszú időn át érezte Pietro Crespi levendulaillatát, de erőt vett magán, hogy úrrá ne legyen rajta a téboly. Ursula magára hagyta. Még akkor sem nézett feléje, hogy egy szánakozó pillantást vessen rá, amikor Amaranta egy délután kiment a konyhába, és a kemence tüzes parazsába dugta a kezét: mindaddig ott tartotta, amíg a nagy fájdalomtól már semmit sem érzett, csak a tulajdon égett húsának orrfacsaró szagát. Így akarta kifüstölni magából a lelkifurdalást. Utána napokon át egy tojásfehérjével telt edényben tartotta a kezét, úgy járkált a házban, s mire az égési seb begyógyult, mintha szívének fekélyei is behegedtek volna a tojásfehérjétől. A tragédiának egyetlen látható nyoma maradt: egy fekete gézkötés, amelyet haláláig viselt az égett kezén.

Arcadio szokatlan nemeslelkűséggel hivatalos gyászt rendelt el Pietro Crespi halálakor. Ursula ezt úgy tekintette, mint az eltévedt bárány megtérésének jelét. De tévedett. Arcadio elveszett a számára, nemcsak amióta felvette az egyenruhát, hanem öröktől fogva. Ursula abban a hitben élt, hogy Arcadiót is ugyanúgy, mint Rebecát, a saját gyermekeként nevelte fel: sem kényeztetésben, sem mellőzésben nem volt részük. Arcadio mégis magányos gyerek maradt, aki állandó félelemben élt: félelemmel töltötte el az álmatlansági kór, Ursula lázas üzleti tevékenysége, José Arcadio Buendía hóbortossága, Aureliano zárkózottsága s Amaranta és Rebeca halálos vetélkedése. Aureliano írni és olvasni tanította, de oda se figyelve, mint egy idegen. Nekiadta a kidobni való ruháit, amelyeket Visitación átszabott. Arcadiónak sok szenvedést okoztak a lötyögő cipők, a toldott-foldott nadrágok és nőies feneke. Senkivel sem tudott jól elbeszélgetni, csak Visitacióval és Cataurével, guajiro nyelven. Tulajdonképpen csak Melchiades foglalkozott vele: felolvasta neki érthetetlen irományait, és a dagerrotípia művészetére oktatta. Amikor Melchiades meghalt, senki sem sejtette, hogy Arcadio titokban mennyire siratja, s milyen kétségbeesetten és hasztalan böngészi a pergameneket, hogy életre kelthesse. Az iskola, ahol hallgattak rá és tisztelték, s később a hatalom, a szigorú rendeletekkel és a dicső egyenruhával, régi keservek terhétől szabadította meg. Egy este Catarino kocsmájában valaki ezt merészelte a szemébe mondani: – Nem vagy méltó a névre, amit viselsz. – De Arcadio, a jelenlevők várakozása ellenére, nem lövette agyon.
– Becsületemre legyen mondva – felelte. – Nem vagyok Buendía.
Akik ismerték származása titkát, e válaszból arra következtettek, hogy ő is tisztában van vele, de valójában soha nem sejtett semmit. Anyja, Pilar Ternera, akinek közelségétől a dagerrotípiai laboratóriumban felforrt a vére, olyan ellenállhatatlanul lenyűgözte, mint annak idején José Arcadiót, majd Aurelianót. Bár Pilar Ternera már elvesztette bájait és üde kacagását, Arcadio egyre csak őt kereste, és meg is találta a füstszagban, amit maga után hagyott. Röviddel a háború előtt, egy délben, amikor Pilar Ternera a szokásosnál később ment kisebbik fiáért az iskolába, Arcadio az egyik tanteremben várt rá, ahol délutáni szieszkóját szokta tölteni, s ahová később a kalodát állíttatta. Mialatt a kisfiú az udvaron játszott, Arcadio reszkető izgalommal várt a függőágyban, mert tudta, hogy az érkező Pilar Ternerának át kell mennie a tantermen. Pilar végre megjelent. Arcadio elkapta a csuklóját, és az ágyra akarta rántani. – Nem tehetem, nem tehetem – mondta Pilar Ternera elborzadva. – Nem is képzeled, milyen szívesen tennék a kedvedre, de Isten a megmondhatója, hogy nem lehet. – Arcadio apjától örökölt roppant erejével derékon ragadta, s úgy érezte, hogy az asszony bőrének érintésétől elsötétül körülötte a terem. – Ne add a szentet – mondta. – Hisz az egész világ tudja, hogy kurva vagy. – Pilarnak sikerült legyűrnie undorát, amelyet nyomorúságos sorsa miatt érzett.
– Meglátnak a gyerekek – súgta. – Inkább hagyd ma éjjel nyitva az ajtót.
Arcadio aznap éjjel láztól vacogva várt rá a függőágyban. Álmatlanul feküdt, hallgatta a soha fel nem virradó hajnal lármás tücskeit és a bölömbikák hangversenyének megmásíthatatlan műsorát, s mind erősebb lett benne a bizonyosság, hogy rászedték.
Egyszer csak, amikor az izgalom már haraggá romlott benne, nyílt az ajtó. Néhány hónappal később, a kivégzőosztag előtt, Arcadio újra hallotta a tanteremben botorkáló lépteket, a meglökött padok nyikorgását, újból érezte a sötétben közeledő test sűrűségét s a levegőhullámokat, amelyeket a másik szív lökött felé. Kinyújtotta a kezét, és egy másik kézzel találkozott, amelynek egyik ujján két gyűrű volt, s már-már zátonyra futott a sötétségben. Érezte a kidudorodó ereket, balsorsa lüktetését s a nedves tenyeret az élet vonalával, amelyet a hüvelykujj tövében vágott el a halál karma. Ekkor jött rá, hogy a jövevény nem az, akit várt: nem füstszag, hanem virágillat árad belőle; duzzadó és vaksi melle van, férfi mellbimbókkal, szemérme kőkemény és gömbölyű, mint a dió, s gyöngédsége csupa zűrzavar, mint a lázba jött tapasztalatlanság. Szűz volt, s erre a valószínűtlen névre hallgatott: Irgalmas Szent Zsófia. Pilar Ternera ötven pesót adott neki, élete munkájával

összekuporgatott vagyonának felét, hogy megtegye, amit tett. Arcadio sokszor látta már szülei fűszerüzletében a pult mögött, de soha nem figyelt fel rá, mert a lánynak megvolt az a ritka jó tulajdonsága, hogy igazában csak a kellő pillanatban létezett. De attól a naptól fogva úgy befészkelte magát a lány hónaljának melegébe, akár egy macska. Irgalmas Szent Zsófia minden délután elment az iskolába a szieszta órájában, szülei beleegyezésével, akiknek Pilar Ternera odaadta megtakarított pénzének másik felét is. Később, amikor a kormánycsapatok kikergették őket az iskola épületéből, a fűszerüzlet raktárában szerették egymást, zsírtömbök és kukoricászsákok közt. Abban az időben, amikor Arcadiót polgári és katonai parancsnokká nevezték ki, leánygyermekük született.
A rokonok közül csak José Arcadio és Rebeca tudott a dologról, mert velük Arcadio most bensőséges kapcsolatban állt, inkább cinkosi, mint rokoni alapon. José Arcadiót egészen igába törte a házasság. Természetfeletti erejét elemésztette Rebeca kemény jelleme, falánk öle, konok nagyravágyása, s José Arcadio, a nők léhűtő kedvence, tagbaszakadt igavonóvá változott. Házuk rendes volt és tiszta. Rebeca minden hajnalban kitárt ajtót-ablakot, a sírok szele bejött az ablakokon, és kiment az udvarra nyíló ajtókon, s a holtak salétromával fehérítette a falakat, és pácolta a bútorokat. A földevés, a szülők csontjainak kotyogása, a türelmetlenség, amellyel Rebeca vére Pietro Crespi nyugalmára válaszolt, mind az emlékezet padlására került. Most egész nap ott hímezgetett az ablaknál, mit sem törődve a háborús felfordulással, amíg a cserépedények meg nem zörrentek a pohárszékben: akkor felállt, és a tűzhelyre tette a vacsorát, jóval azelőtt, hogy megjelentek volna az elcsigázott, mocskos kopók s nyomukban – duplacsövű puskájával – a lábszárvédős, sarkantyús embertorony, aki néha egy szarvast hozott a vállán, és majdnem mindig egy füzér nyulat vagy vadkacsát. Egy délután, még uralmának kezdetén, váratlanul betoppant hozzájuk Arcadio. Nem is látták, amióta a szülői házból elköltöztek, de most olyan kedvesen és közvetlenül viselkedett, hogy ott marasztalták egy tányér tokányra.
Arcadio csak a kávénál árulta el jövetelének okát: feljelentés érkezett José Arcadio ellen. Az állt benne, hogy José Arcadio szántani kezdte a földjét, aztán átment a szomszédokéra, kerítéseket döntött ki, és tanyákat rombolt össze az ökreivel, míg a környék legjobb birtokait erőnek erejével meg nem kaparintotta. Azokra a parasztokra, akiket nem fosztott ki, mert nem tetszett a földjük, adót vetett ki, amelyet szombatonként hajtott be vadászkutyáival és kétcsövű puskájával. José Arcadio nem tagadott semmit. A jogaira hivatkozott, hiszen az elbitorolt földeket José Arcadio Buendía osztotta szét a falu alapításakor, és úgy vélte, be lehet bizonyítani, hogy az apja már akkor is őrült volt, mivel olyan vagyont tékozolt el, amely valójában a család tulajdonát képezte. De fölösleges volt a védekezés, mert Arcadio nem azért jött, hogy igazságot szolgáltasson. Egyszerűen felajánlotta, hogy telekkönyvi hivatalt létesít, ahol José Arcadio majd törvényesítheti az elbitorolt földekre támasztott igényét azzal a feltétellel, hogy az adószedés jogát a helyi kormányzatnak engedi át. Meg is egyeztek. Évekkel később, amikor Aureliano Buendía ezredes átvizsgálta a telekkönyvet, rájött, hogy a bátyja nevére vannak írva mind a földek, ameddig csak ellát a szem a kert dombjáról egészen a láthatárig, a temetővel együtt, s hogy tizenegy hónapos uralma alatt Arcadio nemcsak az adót zsebelte be, hanem azt a pénzt is, amit a lakosság azért volt kénytelen fizetni, hogy José Arcadio birtokán temethesse el halottait.
Ursula csak hónapok múlva tudta meg, amit már mindenki tudott, de mindenki eltitkolt előle, hogy ne tetézzék a bánatát. Először csak gyanakodott. – Arcadio házat épít – újságolta színlelt büszkeséggel a férjének, miközben egy kanál cukros totumólevet próbált a szájába erőltetni. Mégis, akaratlanul felsóhajtott: –Nem tudom, miért, de nincs ínyemre ez a dolog. – Később, amikor megtudta, hogy Arcadio nemcsak befejezte az építkezést, de bécsi bútorokat is rendelt a házba, megerősödött benne a gyanú, hogy a község vagyonából költekezik. – Te családunk szégyene! – kiáltotta neki egy vasárnap, amikor a templomból jövet az új ház előtt elhaladt, és meglátta a tisztjeivel kártyázó Arcadiót. Az ügyet sem vetett rá,. Ursula ekkor tudta meg, hogy

már féléves kislánya van, s hogy Irgalmas Szent Zsófia, akivel összeállt, a második gyermekét várja. Elhatározta, hogy levelet ír Aureliano Buendía ezredesnek, bárhol legyen is, és tájékoztatja a helyzetről. Hanem a következő napokban rájuk zúduló események meghiúsították a szándékát, sőt még azt is bánta, hogy ilyesmire gondolt. A háború, amely mindaddig csak egy szó volt valami ködös és távoli dolog megjelölésére, most drámai valóság lett. Február végén seprőkkel megrakott szamár hátán egy hamuszürke arcú öregasszony érkezett Macondóba. Olyan ártalmatlannak látszott, hogy az őrség szó nélkül továbbengedte, mint a többi vándorkereskedőt, aki gyakran átjött a lápvidék falvaiból. Az öregasszony egyenesen a laktanyába ment. Arcadio a volt tanteremben fogadta, amely közben afféle hátvédtáborrá alakult át, tele karikákra erősített vagy összegöngyölített függőágyakkal, a terem sarkaiban felhalmozott gyékényekkel, szanaszét a földön pedig puskákkal, karabélyokkal, sőt vadászfegyverekkel. Az öregasszony katonásan tisztelgett és bemutatkozott:
– Gregorio Stevenson ezredes vagyok.
Rossz híreket hozott. A liberális ellenállás utolsó tűzfészkei, mint mondta, sorra megsemmisültek. Aureliano Buendía ezredestől Riohacha mellett vált el: az ezredes ott próbált kitörni az ellenség gyűrűjéből, s azt a megbízást adta neki, hogy beszéljen Arcadióval. Ellenállás nélkül le kell tennie a fegyvert, azzal a kikötéssel, hogy az ellenség becsületszóra kezeskedjék a liberálisok életéért és vagyonáért. Arcadio szánakozó tekintettel mérte végig a furcsa követet, aki pontosan olyan volt, mint egy menekülő anyóka.
– Persze, írást is hozott – mondta.
– Persze, hogy nem – felelt a küldönc. – Világos, ugyebár, hogy a jelen körülmények közt az ember semmiféle kompromittáló holmit nem hordhat magánál.
Miközben e szavakat mondta, elővett a pruszlikjából egy aranyhalat, és az asztalra tette. – Azt hiszem, ez elegendő – mondta. Arcadio megállapitotta, hogy az aranyhal valóban Aureliano Buendía ezredes munkája. De vásárolhatták a háború előtt is, vagy lophatták is tőle, így hát semmiképpen nem felelt meg ajánlólevélnek. A küldönc végül kénytelen volt felfedni egy haditi tkot, hogy igazolja a kilétét. Elárulta, hogy Curacaóba szólítja a küldetése: ott kell sereget toboroznia a karib-tengeri országok száműzöttjeiből, valamint lőszert és fegyvert szereznie, hogy az év végéri megkísérelhessék a partraszállást. Aureliano Buendía ezredes bízott a terv sikerében, s ezért nem akart most felesleges áldozatokat hozni. Arcadio azonban hajthatatlan volt. A küldöncöt bebörtönözte, amíg nem tisztázódik a kiléte, és elhatározta, hogy élete árán is megvédi a falut.
Nem kellett sokáig várnia. A liberálisok vereségéről egyre biztosabb hírek szállingóztak. Március végén egy hajnalon, amikor a szokottnál korábban beköszöntött az esőzés, az előző hetek feszült csendjét harsány trombitaszó törte meg, majd eldördült egy ágyú, és szétlőtte a templom tornyát. Arcadio ellenállási szándéka csakugyan őrültség volt. Csupán ötven rosszul felfegyverzett ember állt a rendelkezésére, s fejenként legfeljebb húsz töltényre rúgott a munícióju k. De az ötven ember közt ott voltak a régi tanítványok, akik a fellengzős szónoklatoktól feltüzelve, hajlandók voltak vesztett ügyért is vásárra vinni a bőrüket. A rohanó csizmák, zagyva parancsok, a földet rengető ágyúzás, a fejvesztett lövöldözés és az esztelen trombitálás zűrzavarában az állítólagos Stevenson ezredesnek sikerült beszélnie Arcadióval. – Kíméljen meg attól a szégyentől, hogy női rongyokban, kalodába zárva kelljen meghalnom – mondta. – Ha kell, legalább katonához illően haljak meg. – A rábeszélés eredményes volt. Arcadio adatott neki egy puskát, húsz tölténnyel, öt embert állítva mellé, és rábízta a laktanya védelmét, miközben maga és vezérkara a tűzvonalba indult. A láp felé vezető útra már nem jutottak ki. A barikádok romokban hevertek, és a védők fedezék nélkül küzdöttek az utcák közepén, előbb puskával, amíg a készlet tartott, majd pisztollyal az ellenség puskái ellen, s végül ölre mentek. A teljes vereség előtt botokkal és konyhakésekkel felfegyverzett asszonyok is az utcára szaladtak. A fejetlenség kellős közepén Arcadio

Amarantába botlott, aki hálóingben és José Arcadio Buendía két ódon pisztolyával a kezében, eszeveszetten kereste őt. Arcadio átadta a puskáját egy tisztnek, aki elvesztette a magáét a harcban, és egy mellékutcába futott Amarantával, hogy hazavigye. Ursula a kapuban állt és várt, rá sem hederítve a süvítő golyókra, amelyek a szomszéd ház homlokzatán is lyukat ütöttek. Az eső alábbhagyott, de az út síkos volt, és ragadt, mint a kenőszappan, s a sötétségben lépésről lépésre kellett botorkálni. Arcadio átadta Amarantát Ursulának, és megpróbálta felvenni a harcot két katonával, aki vaktában lövöldözött a sarokról. A régi pisztolyok, amelyek sok éven át egy ruhásszekrény mélyén hevertek, nem akartak elsülni. Ursula a testével fedezte Arcadiót, úgy igyekezett bevonszolni a házba.
– Gyere már, az Istenért! – kiáltotta. – Elég az őrültségből! –A katonák célba vették őket.
– Asszonyság, eressze el azt az embert – kiáltotta az egyik –, vagy nem állok jót magamért!
Arcadio belökte Ursulát a házba, és megadta magát. Nemsokára a lövöldözés is elnémult, és megkondultak a harangok. Az ellenállás felszámolása félóráig sem tartott. Arcadio egyetlen embere sem élte túl a rohamot, de háromszáz katonát maguk elé küldtek a halálba. A kaszárnya volt az ellenállás utolsó fészke. A roham előtt az állítólagos Gregorio Stevenson ezredes kiszabadította a foglyokat, és mindenkit az utcára küldött verekedni. Rendkívüli fürgesége és a húsz telitalálat, amelyet különböző ablakokból ért el a húsz töltényével, azt a látszatot keltették, hogy a kaszárnyát erős őrség védi, így hát a támadók ágyúval lőtték szét. Az akciót irányító kapitány aztán elámult, amikor meglátta a puszta romokat s közöttük egyetlenegy embert, alsónadrágban, holtan, töltetlen puskával, amelyet tőből kiszakadt karja még egyre szorongatott. Fejét hullámos női fürtök borították, amelyeket díszfésűvel tűzött kontyba a tarkóján, s nyakában egy aranyhal lógott. A kapitány meghempergette a csizmája orrával, hogy az arcát is láthassa, és sóbálvánnyá dermedt. – Mi a fene! – kiáltott fel. Más tisztek is odajöttek. – Nézzétek, hol kerül elő ez az ember – mondta. – Ez itt Gregorio Stevenson. Hajnal felé, rövid haditanács után, Arcadiót a temető falánál agyonlőtték. Életének utolsó két órájában nem sikerült megértenie, hogy miért szállt el belőle a félelem, amely kicsi kora óta gyötörte. A véget nem érő vádakat közömbösen hallgatta, s már újdonsült bátorságát sem kívánta kimutatni. Ursulára gondolt, aki most bizonyára a gesztenyefa alatt ül, és José Arcadio Buendiával kávézik. Nyolchónapos kislányára gondolt, akit még meg sem kereszteltek, s a másikra, akit augusztusra vártak. Irgalmas Szent Zsófiára gondolt, akit előző este a konyhában hagyott el: éppen a szarvashúst sózta be a szombati ebédhez; sóvárogva gondolt a vállára hulló fürtökre és szempillájára, amely olyan hosszú volt, mintha ragasztva lenne. Elérzékenyülés nélkül gondolt az övéire, higgadtan számot vetett az életével, és kezdett ráébredni, hogy valójában mennyire szerette azokat, akiket a legjobban gyűlölt. A haditanács elnöke már beszédének végéhez érkezett, s Arcadio föl sem fogta, hogy közben két óra telt el.
– Ha e bebizonyított vádak nem lennének elegendők – mondta az elnök –, a felelőtlen és bűnös vakmerőség, amellyel beosztottait a céltalan pusztulásba kergette, önmagában is indokolttá tenné a halálbüntetést. – A szitává lőtt iskolában, ahol először kóstolt bele a hatalom adta biztonságba, pár méterre a tanteremtől, ahol először ismerte meg a szerelem bizonytalanságát, Arcadio nevetségesnek találta a halál külsőségeit. Nem a halál: az élet foglalkoztatta, s ezért, amikor az ítéletet kihirdették, nem félelem, hanem nosztalgia támadt benne. Csak akkor szólalt meg, amikor megkérdezték, hogy mi az utolsó kívánsága.
– Mondják meg a feleségemnek – válaszolta érces hangon –, hogy Ursula legyen a kislány neve. – Kis szünet után hozzátette: – Ursula, mint a nagyanyja. Meg azt, hogy ha fiú lesz a második, akkor hívják José Arcadiónak, de nem a nagybátyja, hanem a nagyapja után.
Mielőtt a vesztőhelyre indultak volna, Nicanor atya meg akarta gyóntatni. – Nincs mit megbánnom – mondta Arcadio, majd felhajtott egy csésze feketét, és intett a kivégzőosztagnak, hogy indulhatnak. Az osztag parancsnoka, a sebtében végrehajtott kivégzések szakértője olyan nevet viselt, amely több volt merő véletlennél: Roque Carnicero kapitánynak, vagyis Mészárosnak hívták. A temetőbe menet a szűnni nem akaró esőben

Arcadio megpillantotta a láthatár fölé emelkedő szerdai nap sugárzását. Nosztalgiája a ködtel együtt eloszlott, és roppant kíváncsiság váltotta fel. Már odaállították háttal a falhoz, amikor meglátta Rebecát, aki csapzott hajjal, piros virágos ruhában éppen az ablakokat nyitogatta. Arcadio megpróbálta észrevétetni magát. Rebeca véletlenül éppen a falra pillantott, majd kővé dermedt a döbbenettől, s alig bírt búcsút inteni Arcadiónak. Arcadio is felemelte a kezét, hogy visszaintsen. A füstös puskacsövek ekkor ráirányultak, s Arcadio fülében kristálytisztán felcsendültek Melchiades enciklikái, és hallotta Irgalmas Szent Zsófia botorkáló szűzi lépteit a tanteremben, orrában pedig ugyanazt a jeges merevséget érezte, amit a koporsóban fekvő Remediosén észlelt. „Rosseb! – futott még át az agyán – elfelejtettem megmondani, hogy ha kislány lesz, Remedios legyen.“ E pillanatban iszonyú manccsal lesújtott rá mindaz a rettegés, amely életében kínozta. A kapitány tüzet vezényelt. Arcadiónak csak annyi ideje maradt, hogy kihúzza magát, és felszegje a fejét, de már nem értette, hogy honnan buggyan elő az a forró folyadék, amely a combját égeti.
– Szarháziak! – kiáltotta. – Éljen a liberális párt!

Májusban véget ért a háború. Két héttel a kormány hivatalos bejelentése előtt – a dörgedelmes kiáltvány könyörtelen büntetéssel fenyegette a felkelés vezetőit – Aureliano Buendía ezredes indián varázslóöltözetben már majdnem elérte a nyugati határt, amikor fogságba esett. Huszonegy emberéből, aki a háborúban mindvégig kitartott az oldalán, tizennégyen elestek, hatan megsebesültek, s csak egyetlenegy maradt mellette a végső vereségig: Gerineldo Márquez ezredes. Elfogatásának hírét rendkívüli közleményben tudatták Macondo lakosságával. – Életben van – újságolta Ursula a férjének. – Imádkozzunk a jó Istenhez, hogy az ellenségei irgalmasok legyenek. – Három átsírt nap után, egy este, amikor valami tejszínes édességet kevert a konyhában, egyszer csak nagyon közelről és kivehetően meghallotta a fia hangját. – Aureliano üzent – kiáltotta, és a gesztenyefához futott, hogy hírül adja a férjének. – Nem tudom, hogyan történt a csoda, de él, és hamarosan látni fogjuk. – Bizonyosra vette. Felsúroltatta a szobákat, és átrendezte a bútorokat. Egy hét múlva egy kósza hír, amelyről a kiáltvány nem tett említést, drámaian igazolta Ursula előérzetét. Aureliano Buendía ezredest halálra ítélték, s a lakosság elrettentéséül az ítéletet Macondóban hajtják végre. Egy hétfői reggelen, tíz óra húsz perckor, amikor Amaranta éppen Aureliano Josét öltöztette, hirtelen távoli lódobogás és trombitaszó ütötte meg a fülét, s egy másodperc múlva Ursula rontott be a szobába: – Hozzák már! – A katonák puskatussal próbálták visszaszorítani az odatóduló tömeget. Ursula és Amaranta utat tört a sokaságban, kirohant a sarokra, és megpillantotta Aurelianót. Olyan volt, mint egy rongyos koldus. Foszlányokban lógott rajta a ruha, haja és szakálla elvadult, és nem volt cipő a lábán. így taposta az út porát, nem is érezve a talpát égető forróságot; kezét hátrakötötték, s a kötél végét egy tiszt lovának a nyakára hurkolták. Mellette ugyanolyan rongyosan és szánalmasan Gerineldo Márquez ezredes lépdelt. Nem voltak szomorúak. Inkább feszélyezettség látszott rajtuk a tömeg miatt, amely szitkokat szórt a katonákra. Fiam! – kiáltotta Ursula a lármában, és oldalba taszította a katonát, aki fel akarta tartóztatni. A tiszt lova felágaskodott. Aureliano Buendía ezredes ekkor megállt: egész testében reszketett, kitért anyja ölelése elől, és keményen a szemébe nézett.
– Menjen haza, mama – mondta. – Kérjen engedélyt a parancsnokságtól, és jöjjön be hozzám a börtönbe.
Azután mosolyogva Amarantára nézett, aki tétován álldogált két lépéssel Ursula mögött: – Mi történt a kezeddel? – Amaranta felemelte fekete kötésbe pólyált kezét. – Megégettem – mondta, és hátrahúzta Ursulát, nehogy letiporják a lovak. A csapat újból elindult. A foglyokat őrség vette körül, és vágtában a kaszárnyába hajtották őket.
Ursula estefelé meglátogatta Aureliano Buendía ezredest a börtönben. Előzőleg don Apolinar Moscote révén próbált engedélyt kérni, de don Apolinarnak semmi tekintélye sem maradt a

katonák teljhatalmával szemben. Nicanor atya lázasan feküdt, májbetegség kínozta. Gerineldo Márquez ezredeshez, akit nem ítéltek halálra, be akartak menni a szülei, de puskatussal kergették el őket. Ursula, miután senkit sem talált, aki közbenjárna az érdekében, és biztos volt benne, hogy fiát hajnalban főbe lövik, összecsomagolt néhány holmit, és egyedül ment el a kaszárnyába.
– Aureliano Buendia ezredes anyja vagyok – mondta.
Az őrök elállták az útját. – Bemegyek, ha törik, ha szakad – figyelmeztette őket Ursula. – Ha az a parancsuk, hogy lőjenek, hát csak rajta. – Ezzel félrelökte az egyik őrt, és bement a régi tanterembe, ahol néhány meztelen katona puskákat olajozott. Egy szertartásos mozgású, pirospozsgás tiszt, igen vastag szemüveggel és tábori egyenruhában, intett az őröknek, hogy elmehetnek.
– Aureliano Buendía ezredes anyja vagyok – ismételte meg Ursula.
– Talán azt akarja mondani – javította ki a tiszt nyájas mosollyal –, hogy ön Aureliano Buendía úr tisztelt édesanyja.
Ursula e finomkodó beszédben a fennsík lakóinak elnyújtott hanghordozását ismerte fel.
– Ahogy kívánja, uram – hagyta helyben –, csak engedje meg, hogy láthassam.
Bár a felsőbb utasítás szerint a halálraítéltekhez senkit sem volt szabad bebocsátania, a tiszt saját felelősségére negyedórás látogatárt engedélyezett. Ursula megmutatta neki a csomag tartalmát: egy váltás tiszta ruhát, fia esküvői lakkcipőjét és a tejszínes édességet, amit attól a naptól fogva őrzött a számára, amelyen megérezte a jövetelét. Aureliano Buendía ezredest a kalodaszobában találta: egy tábori ágyon feküdt széttárt karokkal, mivel hónalját kőkemény kelések lepték be. Megengedték neki, hogy megborotválkozzék. Sűrű, kackiás bajusza még jobban kihangsúlyozta szögletes járomcsontját. Ursulának úgy tűnt, hogy fia sápadtabb és valamivel magasabb, mint amikor elment, s olyan egyedül van, mint még soha. Aurelianónak tudomása volt az otthoni eseményekről: Pietro Crespi öngyilkosságáról, Arcadio túlkapásairól és kivégzéséről s a gesztenyefa alatt ülő José Arcadio Buendía néma révületéről. Tudta, hogy Amaranta a kis Aureliano José nevelésére szenteli szűzi özvegységét, hogy a kisfiú feltűnően eszesnek látszik, s a beszéddel egyidőben írni és olvasni is megtanult. Ursulát az első perctől fogva, hogy a szobába lépett, elfogódottsággal töltötte el Aureliano érettsége, a parancsoló fölény glóriája, amely körülvette, a bőréből sugárzó tekintély. Meglepte, hogy olyan pontosan tud mindenről. – Hisz tudja, anyám, hogy jós vagyok – tréfálkozott Aureliano. Majd komolyra fordította a szót: – Reggel, amikor idehoztak, olyan érzésem volt, hogy mindezt átéltem már egyszer. – Csakugyan, miközben a tömeg morajlott körülötte, Aureliano a gondolataiba merült, elámulva azon, hogy egy év alatt mennyit öregedett a falu. A mandulafák levelei megráncosodtak. A házak, amelyeket eredetileg kékre, majd vörösre, majd ismét kékre festettek, végül valami meghatározhatatlan színezetet öltöttek.
– Mit akarsz? – sóhajtott Ursula. – Múlik az idő.
– Múlik – bólintott Aureliano –, de nem ennyire.
Így aztán a régóta várt együttlétből, amelyre mindketten annyi kérdéssel készültek fel, sőt még a válaszokat is előre elképzelték, ugyanolyan mindennapi beszélgetés lett, mint máskor. Amikor az őr jelezte, hogy véget ért a látogatás, Aureliano egy izzadságtól átitatott papírköteget vett ki a vaságyat borító gyékény alól. A versei voltak. A Remedios ihletéséből fakadtak, amelyeket távozásakor magával vitt, s azok, amelyeket később írt, a háború veszélyes szüneteiben. – Ígérje meg, hogy senkinek sem fogja megmutatni– mondta. – Még ma este gyújtson be velük a kemencébe. – Ursula megígérte, és felállt, hogy búcsúzóul megcsókolja.
– Hoztam neked egy pisztolyt – súgta.
Aureliano Buendía ezredes megállapította, hogy az őr nincs a közelben. – Semmit sem érek vele – súgta vissza. – De adja csak ide, nehogy kifelé menet megtalálják magánál. – Ursula kivette pruszlikjából a pisztolyt, s Aureliano a gyékény alá csúsztatta. – És most menjen, ne is

búcsúzzon – mondta ünnepélyes nyugalommal. – Ne könyörögjön senkinek, és senki előtt ne alázkodjék meg. Gondolja azt, hogy már réges-rég főbe lőttek. – Ursula az ajkába harapott, hogy leküzdje könnyeit.
– Tegyél forró köveket a kelésekre – mondta.
Megfordult, és kiment a szobából. Aureliano Buendía ezredes elgondolkozva állt, amíg az ajtó be nem zárult. Akkor visszafeküdt az ágyra, és széttárta a karját. Kamaszkorának kezdete óta, amikor önnön jóstehetségét felfedezte, abban a hitben élt, hogy a halál biztos, félreérthetetlen és visszavonhatatlan előjellel fogja figyelmeztetni, s most csak néhány órája volt hátra, de nem észlelt semmi jelet. Egyszer Tucurincában egy gyönyörű lány jelent meg a táborban, és kérte az őröket, hogy eresszék be hozzá. Az őrök beengedték, mivel tudták, hogy vannak fanatikus anyák, akik lányukat a híres katonák hálószobájába küldik, hogy – az anyák szavaival – nemesítsék a fajt. Aureliano Buendía ezredes azon az éjszakán éppen az esőben eltévedt emberről szóló verse utolsó sorait írta, amikor a lány belépett a szobájába. Aureliano háttal állt, éppen el akarta zárni a papírlapot egy fiókba, ahol a verseit tartotta. S ekkor megérezte. Nem fordult vissza, csak odakapott a fiókban heverő pisztolyához.
– Kérem, ne lőjön – mondta.
Amikor a felhúzott pisztollyal hátrafordult, a lány már leeresztette a magáét, és tanácstalanul állt. Aureliano Buendía ezredes tizenegy merénylet közül négyből így menekült meg. Egy ember viszont, akit soha nem sikerült elfogni, egy éjszaka behatolt a forradalmárok manaurei főhadiszállására, és leszúrta Magnífico Visbal ezredest, Aureliano bizalmas barátját, akinek Aureliano átengedte a tábori ágyát, hogy kiizzadhassa magából a lázat. Aureliano ugyanabban a szobában aludt egy függőágyban, egy-két méterrel arrébb, és semmit sem hallott. Hiába próbálta rendszerezni az előérzeteit. Hirtelen támadtak, a természetfeletti éleslátás fénycsóvájával, mint valami abszolút és felvillanó, de megfoghatatlan bizonyosság. Némelykor olyan természetesek voltak, hogy csak a beteljesülés után ismerte fel bennük a jóslatot. Máskor egészen világosak voltak, de nem teljesültek be. Végül már csak annyit értek, mint a legközönségesebb babonás érzület egy-egy kitörése. De amikor kimondták a halálos ítéletet, és megkérdezték, mi az utolsó kívánsága, nem volt nehéz rájönnie, hogy valamiféle előérzet indítja erre a válaszra:
– Kérem, hogy az ítéletet Macondóban hajtsák végre – mondta.
A haditörvényszék elnöke dühbe gurult.
– Ne ravaszkodjon, Buendía – mondta. – Ezzel csak időt akar nyerni.
– A maguk dolga, hogy teljesítik-e vagy sem – mondta az ezredes –, de ez az utolsó kívánságom.
Ettől fogva elhagyták az előérzetek. Aznap, amikor Ursula bejött hozzá a börtönbe, hosszú tépelődés után arra a következtetésre jutott, hogy a halál ezúttal talán azért nem ad jelt magáról, mert nem a véletlen, hanem hóhérainak akarata hozza rá. A hónalját égető fájdalom egész éjjel nem hagyta aludni. Kevéssel virradat előtt léptek hangzottak fel a folyosón. Jönnek már, mondta magában, és minden ok nélkül José Arcadio Buendía jutott az eszébe, aki e pillanatban éppen őrá gondolt a gesztenyefa alatt, e nyomasztó hajnalon. Aureliano se félelmet, se nosztalgiát nem érzett, csak a beleiben gomolygott a düh, amikor arra gondolt, hogy az erőszakos halál akaratából nem láthatja meg, mi lesz a vége olyan sok mindennek, amit befejezetlenül kell itthagynia. Nyílt az ajtó, s az őr lépett be egy csésze kávéval a kezében. Másnap ugyanabban az órában Aureliano Buendía ezredes még mindig ugyanott várt, a hónalját kínzó fájdalmon dühöngve, és pontosan az történt, ami az előző napon. Csütörtökön megosztotta őreivel az édességet, felvette a tiszta ruhát, amely szűknek bizonyult, és lábára húzta a lakkcipőt. Eljött a péntek is, és nem lőtték agyon. Az ítéletet valójában nem merték végrehajtani. A falu fenyegető hangulatának láttán a katonák attól féltek, hogy Aureliano Buendía ezredes kivégzése nemcsak Macondóban, de az egész lápvidéken súlyos politikai következményekkel járna, s ezért jobbnak látták kikérni a

tartományi székhely vezetőinek véleményét. Szombat este, mialatt a választ várták, Roque Carnicero kapitány néhány tiszttársával együtt Catarino kocsmájába ment. Csak egyetlen lány merte szobára vinni, az is inkább a fenyegetésnek engedve. – Senki sem akar olyan emberrel lefeküdni, akiről tudja, hogy meg kell halnia – vallotta be. – Senki se tudja, hogy és mint lesz, de mindenki beszéli, hogy az a tiszt, aki Aureliano Buendía ezredest agyonlöveti, és a kivégzőosztag minden katonája is előbb-utóbb szép sorjában okvetlenül meg lesz gyilkolva, hiába bujdosnak el a világ végére. – Roque Carnicero kapitány megtárgyalta a dolgot a tisztekkel, s azok megtárgyalták a feletteseikkel. Vasárnapra – noha nyíltan senki sem közölte, és az elmúlt napok feszült nyugalmát semmiféle katonai akció sem zavarta meg – már az egész falu tudta, hogy a tisztek a legkülönbözőbb ürügyekkel szeretnének kibújni a kivégzés felelőssége alól. A hétfői postával megérkezett a hivatalos utasítás: az ítéletet huszonnégy órán belül végre kell hajtani. Aznap este a tisztek hét cédulát dobtak egy sapkába, mindegyiken egy-egy névvel, s a könyörtelen végzet úgy akarta, hogy Roque Carnicero kapitány céduláját húzzák ki. – A balsors elől nincs menekvés – mondta a kapitány mélységes keserűséggel. – Rongyembernek születtem, rongyemberként fogok elpusztulni. – Reggel ötkor kisorsolta a kivégzőosztag embereit, felsorakoztatta őket az udvarban, és ezekkel a jelentőségteljes szavakkal ébresztette fel az elítéltet:
– Gyerünk, Buendía – mondta. – Ütött az óránk.
– Aha, értem már – felelte az ezredes. – Azt álmodtam, hogy kifakadtak a keléseim.
Rebeca Buendía mindennap hajnali háromkor kelt, amióta megtudta, hogy Aurelianót agyon fogják lőni. Benn maradt a sötét hálószobában, s az ablakrésen át leste a temető falát, az ágyon ülve, amely remegett José Arcadio horkolásától. Egész héten át várt így, ugyanazzal a titkos makacssággal, mint régen Pietro Crespi leveleire. – Nem itt lövik agyon – mondta José Arcadio. – A kaszárnyában fogják agyonlőni éjfélkor, hogy senki ne tudja meg, kik voltak a kivégzőosztagban, és ott helyben el is temetik. – Rebeca csak várt. – Olyan ostobák, hogy itt fogják agyonlőni – mondta. Olyan biztos volt benne, hogy már látta magát, amint kinyitja az ajtót, és búcsút int neki. – Nem eresztik ki az utcára hat begyulladt katonával, amikor tudják, hogy a nép mindenre képes – hajtogatta José Arcadio. Rebeca, akire nem hatott a férje logikája, egyre csak lesett ki az ablakon.
– Meglátod, milyen ostobák – mondta.
Kedd reggel öt órakor José Arcadio már felhajtotta a kávéját, és szabadon engedte a kutyákat, amikor Rebeca becsukta az ablakot, és az ágy támlájába kapaszkodott, hogy össze ne essen. – Ott hozzák – sóhajtotta. – Milyen szép. – José Arcadio kinézett az ablakon, és megpillantotta: Aureliano Buendía ezredes egész testében borzongott a derengő hajnalban, és José Arcadio hajdani, levetett nadrágja volt rajta. Már ott állt háttal a falnak, csípőre tett kézzel, mert a hónaljában duzzadó kelésektől nem bírta leereszteni a karját. – Most aztán baszhatom – mormogta Aureliano Buendía ezredes. – Baszhatom az egészet: a végén jön ez a hat tökéletlen, és lepuffant, és nem lehet tenni semmit. – Ezt ismételgette olyan dühvel, hogy az már-már vallásos buzgalomnak tetszett, és Roque Carnicero kapitány meghatódott, mert azt hitte, hogy imádkozik. Amikor az osztag puskái célba vették, dühe fanyar és kocsonyás péppé sűrűsödött, amelytől elzsibbadt a nyelve, és lezárult a szeme. A hajnal alumíniumfénye kihunyt, és Aureliano Buendía ezredes rövidnadrágos, szalagcsokros kisfiúként látta viszont önmagát, és látta apját, amint egy sugárzó délutánon bevezeti a sátorba, és látta a jeget. Amikor felhangzott a kiáltás, azt hitte, a végső vezényszót hallja. Hideglelős kíváncsisággal nyitotta ki a szemét– úgy képzelte, a lövedékek fehéren izzó röppályájára –, de csak Roque Carnicero kapitányt látta feltartott kezekkel, és José Arcadiót, amint ijesztő mordályával szalad feléjük az út túlsó oldaláról, lövésre készen.
– Ne lőjön– mondta a kapitány. – Magát a Gondviselés küldte.
Így kezdődött el az újabb háború. Roque Carnicero kapitány és hat embere Aureliano Buendía ezredessel együtt útra kelt, hogy kiszabadítsa Victorio Medinát, a forradalmárok tábornokát,

akit Riohachában halálra ítéltek. Azt hitték, időt nyernek, ha azon az úton vágnak át a sierrán, amelyet José Arcadio Buendía tett meg, mikor megalapította Macondót, de alig egy hét múlva belátták, hogy lehetetlen vállalkozásba fogtak. Így aztán a sierra nyúlványain húzódó veszélyes úton kellett menniük, s csupán annyi muníció állt a rendelkezésükre, amennyi a kivégzőosztagnál volt.
A falvak közelében ütöttek tábort, s egyikük kovácsolt aranyhallal a kezében, fényes nappal álruhában bement a faluba, és felvette a kapcsolatot a nyugalomba vonult liberálisokkal, akik aztán másnap reggel vadászatra indultak, és többé soha nem tértek haza. Mire a sierra egyik nyúlványáról megpillantották Riohachát, Victorio Medina ezredesen már végrehajtották az ítéletet. Aureliano Buendíát az emberei a karib-tengeri partvidék forradalmi hadseregének főparancsnokává kiáltották ki, és tábornoki rangra emelték. Aureliano Buendía ezredes vállalta a megbízatást, de visszautasította a rangot, és magában megesküdött, hogy mindaddig nem is fogadja el, amíg meg nem döntik a konzervatív kormányt. Három hónap leforgása alatt több mint ezer embert tudtak összetoborozni, de a sereg megsemmisült. Az életben maradottaknak sikerült elmenekülniük a keleti határon át. Azután elterjedt a hír, hogy az Antillák szigetei felől a tengeren át visszatértek, és a Vitorla-foknál partra szálltak. A hírt egy táviratilag terjesztett kormányközlemény követte, amelyet országszerte diadalmámorban hirdettek kí: Aureliano Buendía ezredes elesett. De két nap múlva egy másik körtávirat, amely az előzőt majdnem utolérte, újabb felkelést jelentett a déli sikságról. Így született meg a legenda, hogy Aureliano Buendía ezredes egyszerre több helyen is jelen van. Egyidejű és ellentétes hírek tudatták, hogy győzelmet aratott Villanuevában, leverték Guacamayalban, megették a Motilones-hegység indiánjai, meghalt egy lápvidéki faluban, majd lázadást robbantott ki Urumitában. A liberális párt vezetői, akik akkoriban parlamenti felvételükről tárgyaltak a kormánnyal, párton kívüli kalandornak nyilvánították. A nemzeti kormány a banditák közé sorolta, és ötezer peso vérdíjat tűzött ki a fejére. Aureliano Buendía ezredes, miután tizenhat ízben vereséget szenvedett, a Guajira-félszigetről tört elő kétezer talpig felfegyverzett indiánnal, és futásra kényszerítette Riohacha városának álmában meglepett őrségét. Főhadiszállását Riohachába tette át, és innen hirdette meg a totális háborút a rendszer ellen. Válaszul a kormány azzal fenyegetőzött, hogy amennyiben seregével együtt nem vonul vissza a keleti határig, Gerineldo Márquez ezredest negyvennyolc órán belül főbe lövik. Roque Carnicero ezredes, aki Aureliano vezérkari főnöke lett, megdöbbent arccal nyújtotta át a táviratot, de ő, amikor elolvasta, váratlanul felvidult.
– Nagyszerű! – kiáltotta. – Van már távírónk Macondóban.
Fölöttébb határozott választ küldött: úgy számítja, hogy három hónapon belül Macondóba teheti át a főhadiszállását. Ha Gerineldo Márquez ezredest nem találja életben, bírósági eljárás nélkül azonnal főbe löveti az addig foglyul ejtett összes tisztet, s a tábornokokon fogja kezdeni; alárendeltjeinek pedig megparancsolja, hogy kövessék a példáját, amíg csak véget nem ér a háború. Három hónap múlva, amikor Aureliano Buendía ezredes győztesen Macondóba érkezett, Gerineldo Márquez ezredes volt az első ember, aki a lápvidékről odavezető úton megölelte.
A ház tele volt gyerekekkel. Ursula magához vette Irgalmas Szent Zsófiát a kislányával és egy ikerpárral együtt, amely öt hónappal Arcadio kivégzése után született. A kislányt az agyonlőtt apa végakarata ellenére Remediosnak keresztelték. – Biztos vagyok benne, hogy ezt akarta mondani – jelentette ki Ursula. – Nem lesz Ursula, mert ezzel a névvel sokat kell szenvedni. – Az ikreket Második José Arcadiónak és Második Aurelianónak nevezte el. Amaranta magára vállalta az összes gyerekek gondozását. Apró székeket állított a szalonba, és a szomszédság gyermekeinek részvételével óvodát nyitott. Amikor Aureliano Buendía ezredes nagy petárdapufogás és harangzúgás közepette megérkezett, a ház kapujában gyermekkórus köszöntötte. Aureliano José, aki olyan hosszúra nőtt, mint a nagyapja, forradalmár tiszti öltözetben, katonásan tisztelgett előtte.

Nemcsak jó hírekkel várták. José Arcadio és Rebeca egy évvel Aureliano Buendía ezredes megmenekülése után Arcadio nemrég épült házába költözött. Senki sem tudta, hogy José Arcadio akadályozta meg Aureliano kivégzését. Igen vendégszerető otthont rendeztek be az új házban, amely a tér legszebb pontján állt, a három vörösbegyfészekkel kitüntetett mandulafa árnyékában: a látogatókat tágas kapu fogadta, és négy ablakon át áradt be a fény. Rebeca régi barátnői, köztük négy pártában maradt Moscote lány, felújították a hímződélutánokat, amelyek a begóniás tornácon évekkel azelőtt abbamaradtak. José Arcadio tovább garázdálkodott az elsajátított földeken: a konzervatív kormány elismerte birtokosi jogát. Délutánonként látni lehetett felbukkanó alakját, amint vérebei kíséretében lóháton hazafelé tart; vállán duplacsövű vadászpuskája, s lova hátáról füzérben lógtak a nyulak. Egy szeptemberi délutánon, a közelgő vihar elől menekülve, a szokásosnál korábban tért haza. Beköszönt az ebédlőbe Rebecának, láncra kötötte a kutyákat az udvaron, szögre akasztotta a nyulakat a konyhában, hogy később besózza őket, és bement a hálószobába átöltözni. Rebeca utólag elmondta, hogy amikor férje a hálószobába ment, ő a fürdőszobába zárkózott, aztán semmit sem hallott. Nehéz volt elhinni, de elfogadhatóbb magyarázat nem akadt, és senki sem tudta elképzelni, hogy Rebeca mi okból ölte volna meg azt az embert, aki boldoggá tette. Ez volt talán Macondóban az egyetlen rejtély, amelyre sohasem derült fény. Abban a pillanatban, hogy José Arcadio becsukta a hálószoba ajtaját, pisztolydörrenés verte fel a házat. Vércsík jelent meg az ajtó alatt, áthaladt a nappalin, kifolyt az utcára, egyenes vonalban végigfutott az egyenetlen járdákon, leereszkedett a lépcsőkön, és felkapaszkodott a kőkorlátokon, továbbfutott a Törökök utcáján, jobbra fordult egy utcasarkon, balra egy másikon, majd a Buendía-házhoz érve derékszögben megtört, befolyt a csukott kapu alatt, áthaladt a nagyszobán, szorosan a fal mellett, hogy be ne szennyezze a szőnyegeket, továbbment a másik szobán, nagy ívben megkerülte az ebédlőasztalt, kijutott a begóniás tornácra, észrevétlenül elsiklott Amaranta széke alatt, aki számtanórát adott Aureliano Josénak, áthatolt a magtáron, és kibukkant a konyhában, ahol Ursula éppen harminchat tojást készült feltörni, hogy a kenyértésztába tegye.
– Szeplőtelen Szűzanyám ! – kiáltott fel Ursula.
Elindult a vércsík nyomán, hogy lássa, honnan ered: átment a magtáron, végigszaladt a begóniás tornácon, ahol Aureliano José éneklő hangját hallotta: három meg három az hat, hat meg három az kilenc; átsietett az ebédlőn és a szobákon, egyenes vonalban továbbhaladt az utcán, aztán jobbra fordult, majd balra, míg a Törökök utcájába nem jutott; közben arról is megfeledkezett, hogy konyhakötény és házipapucs van rajta; kiért a térre, belépett egy ház kapuján, ahol még sohasem járt, belökte a hálószoba ajtaját, és majdnem megfulladt az égett lőporszagtól: ott találta José Arcadiót, aki orra bukva hevert a padlón, lehúzott lábszárvédőjét maga alá temetve, és meglátta, hogy honnan ered a vércsík, amely ekkor már megszűnt szivárogni José Arcadio jobb füléből. Nem találtak sebet a testén, és nem sikerült megállapítani, hogy merről érhette a golyó. A holttest átható lőporszagát sem tudták megszüntetni. Előbb három vízben csutakolták szappannal, azután bedörzsölték sóval és ecettel, majd hamuval és citrommal, végül lúgos hordóba rakták, és hat órán át áztatták. A testére tetovált arabeszkek elszíntelenedtek a sok dörzsöléstől. Amikor ahhoz a kétségbeesett megoldáshoz folyamodtak, hogy borssal, köménymaggal és babérlevéllel fűszerezve egy álló napon át lassú tűzön forralják, már oszlani kezdett, úgyhogy sürgősen el kellett temetni. Két méter harminc centiméter hosszú és egy méter tíz centiméter széles, különleges koporsóba zárták légmentesen: a koporsót belülről vaslemezekkel bélelték, és acélcsavarok fogták össze, de a szag még így is érződött azokon az utcákon, ahol a temetési menet elhaladt. Nicanor atya, akinek duzzadt mája feszült, mint a dob, az ágyából áldotta meg. Noha az elkövetkező hónapokban salakot, fűrészport és oltatlan meszet szórtak a sírra, majd téglával borították be, a temető még hosszú éveken át lőporszagtól bűzlött, amíg a banántársaság mérnökei betonpajzzsal be nem fedték. Ahogy elvitték a holttestet, Rebeca bezárta háza kapuját, és élve

eltemetkezett: elrejtőzött a megvetés vastag kérge alá, amelyet azután semmi földi kísértés nem tudott feltörni. Egyetlenegyszer lépett ki az utcára, már nagyon öregen, óezüst színű cipőben és apró virágos kalapban, amikor Macondóba érkezett a Bolygó Zsidó, olyan perzselő hőséget hozva magával, hogy a madarak betörtek az ablakok szúnyoghálóin át, s a hálószobákban adták ki párájukat. Életében pedig akkor látták utoljára, amikor egyetlen biztos lövéssel leterített egy tolvajt, aki fel akarta törni a ház kapuját. Argénidét kivéve, aki a szolgálója és bizalmasa volt, többé senkit sem engedett be magához. Egy időben az a hír járta, hogy leveleket írogat a püspöknek, akit unokatestvérének tart, de arról senkinek sem volt tudomása, hogy vajon kapott-e választ. A falu elfelejtette.
Aureliano Buendía ezredes a visszatérés diadala ellenére nem lelkesült fel a látszólagos sikereken. A kormánycsapatok ellenállás nélkül visszavonultak, s ez a lakosság liberális rétegében a győzelem illúzióját keltette, amiből helytelen lett volna kiábrándítani, de a forradalmárok tudták, mi az igazság, és Aureliano Buendía ezredes tudta a legjobban. Bár e pillanatban több mint ötezer ember állt a parancsnoksága alatt, és két partvidéki tartománynakvolt az ura, tisztában volt vele, hogy a tengernek szorították, és igen zavaros körülötte a politikai helyzet: amikor elrendelte a reguláris hadsereg ágyúi által ledöntött templomtorony újjáépítését, Nicanor atya így sóhajtott föl betegágyában: – Micsoda képtelenség! Krisztus hitének védelmezői lerombolják a templomot, a szabadkőművesek pedig felépítik. – Kiutat keresve, amelyen át elmenekülhetnének, Aureliano Buendía ezredes órák hosszat ült a távírószobában, a többi alakulat parancsnokaival értekezve, és egyre biztosabban tudta, hogy a háború elposványosodik. A liberálisok újabb győzelmeinek híreit mámoros kiáltványokban tudatták a néppel, de Aureliano Buendía ezredes a térképről látta, mit ér mindez: tudta, hogy csapatai egyre jobban belevesznek az őserdőbe, ahol a malária és a moszkitók ellen kell hadakozniuk, hátat fordítva a valóságnak. – Csak az időt pocsékoljuk – panaszkodott a tisztjeinek. – És mindaddig pocsékolni fogjuk, amíg ezek a szaros pártkorifeusok kongresszusi helyekért koldulnak. – Álmatlan éjszakáin, miközben hátán feküdt a függőágyon, ugyanabban a helyiségben, ahol régen a kivégzést várta, maga elött látta a fekete ruhás ügyvédeket, amint a hajnali fagyban fülig felhajtott gallérral kilépnek az elnöki palotából, és kezüket dörzsölve, sugdolózva, sötét hajnali kávéházakba húzódnak, hogy kispekulálják, mit akart mondani az elnök, amikor azt mondta, hogy igen, és mit akart mondani, amikor azt mondta, hogy nem, meg hogy mi járhatott a fejében, amikor valami egész más dologról beszélt: ő pedig ezalatt harmincöt fokos hőségben moszkitókat csapkod, és érzi, hogy közeledik a félelmetes hajnal, amikor ki kell adnia az embereinek a parancsot, hogy vessék magukat a tengerbe.
Egy kétségekkel teli éjszakán megkérte Pilar Ternerát, aki az udvaron nótázott a katonákkal, hogy olvassa ki a jövendőjét a kártyából. – Vigyázz a szádra – Pilar Ternera csupán ennyit tudott mondani, miután háromszor kiterítette és összeszedte a lapokat. – Nem tudom, mit jelenthet, de nagyon világos az intés: vigyázz a szádra. – Két nappal később valaki egy tisztiszolga kezébe nyomott egy csésze cukor nélküli kávét; az odaadta egy másik tisztiszolgának, amaz egy harmadiknak, s végül a csésze kávé, kézről kézre járva, eljutott Aureliano Buendía ezredes íróasztalára. Ő ugyan nem kérte, de ha már ott volt, fogta és megitta. Akkora adag sztrichnin volt benne, hogy egy lovat is elpusztított volna. Mire hazaszállították, megmerevedett és ívbe görbült a teste, és kettéharapott nyelve kilógott a szájából. Ursula visszaperelte őt a haláltól. Hánytatókkal kitisztította a gyomrát, meleg takarókba csavarta, és két napon át tojásfehérjével etette, míg a feldúlt test vissza nem nyerte normális hőmérsékletét. Négy nap múlva túl volt a veszélyen. Bár ellenkezett, Ursula és a tisztek nyomatékos beavatkozására még egy hétig ágyban kellett maradnia. Csak ekkor tudta meg, hogy versei nem kerültek tűzre. – Nem akartam elsietni – mondta Ursula. – Akkor éjjel, amikor nekiálltam a kemence begyújtásának, az a gondolatom támadt, hogy jobb lesz megvárni, amíg elhozzák a holttestet. – Aureliano Buendía ezredes a lábadozás zavaros

ködében, Remedios porlepte babái között újra elolvasta a verseket, és felidézte élete döntő pillanatait. Ismét tollat fogott. Hosszú órákon át, miközben odakint dúlt a kilátástalan háború, rímekbe szedte a halál partjain átélt élményeit. Gondolatai úgy kitisztultak, hogy színükről és visszájukról is megvizsgálhatta őket. Egy este megkérdezte Gerineldo Márquez ezredestől:
– Egyet mondj meg, komám: miért harcolsz?
– Mert harcolni kell, komám – felelte Gerineldo Márquez ezredes –, a nagy liberális pártért.
– Boldog ember vagy: tudod, hogy miért harcolsz – mondta Aureliano. – Ami engem illet, én csak most jöttem rá, hogy gőgből harcolok.
– Az nagy baj – mondta Gerineldo Márquez ezredes.
Aureliano Buendía ezredest mulattatta a barátja megdöbbenése. – Persze hogy baj – mondta. – De mindenesetre jobb, mintha nem tudnám, hogy miért harcolok. – A szemébe nézett, és mosolyogva hozzátette: – Vagy ha olyasmiért harcolnék, mint te, ami senkinek nem jelent semmit.
A gőg sugallta, hogy mindaddig ne lépjen kapcsolatba az ország belsejében harcoló csapatokkal, amíg a párt vezetői nyilvánosan vissza nem vonják azt a kijelentésüket, hogy banditának tartják. De azzal is tisztában volt, hogy mihelyt félredobja a skrupulusait, sikerül kitörnie a háború bűvös köréből. Gyógyulása alatt alkalma volt mindezen eltöprengeni. Ekkor érte el azt is, hogy Ursula odaadja neki az apai örökség elásott maradványait és a saját temérdek megtakarított pénzét. Gerineldo Márquez ezredest kinevezte Macondo polgári és katonai parancsnokává, és útnak indult, hogy megkeresse az ország belsejében harcoló felkelőket.
Gerineldo Márquez ezredes nemcsak Aureliano Buendíának volt legbensőbb bizalmasa, hanem Ursula is családtagként bánt vele. Vézna termete, félénksége és vele született jó modora ellenére alkalmasabbnak bizonyult a háborúra, mint a kormányzásra. Politikai tanácsadói könnyűszerrel belezavarták az elméletek útvesztőibe. Mégis sikerült olyan békés falusi életet meghonosítania Macondóban, amilyet Aureliano Buendía ezredes kívánt magának öreg korára, hogy haláláig aranyhalakat gyárthasson. Bár Gerineldo Márquez ezredes a szüleivel élt, hetenként két-három ízben is Ursuláéknál ebédelt. Megtanította Aureliano Josét a tűzfegyverek használatára, katonai kiképzésben is részesítette a még serdületlen gyereket, és Ursula beleegyezésével több hónapra beköltöztette a kaszárnyába, hogy ott férfi váljék belőle. Gerineldo Márquez ezredes sok évvel azelőtt, szinte még gyermekfejjel szerelmet vallott Amarantának. Amaranta akkor annyira beleélte magát a Pietro Crespi iránti titkos szenvedélyébe, hogy kinevette. Gerineldo Márquez várt. Egyszer a börtönből egy levélkét küldött Amarantának, amelyben arra kérte, legyen olyan kedves, és hímezze rá egy tucat batiszt zsebkendőre az apja monogramját. A zsebkendők árát is elküldte. Egy hét múlva Amaranta bement a börtönbe a tucat hímzett zsebkendővel meg a pénzzel együtt, és órákon át beszélgettek a múlt eseményeiről. – Ha kiszabadulok, feleségül veszlek – mondta Gerineldo Márquez búcsúzóul. Amaranta kinevette, de egyre csak őrajta járt az esze, miközben olvasni tanította a gyerekeket; szerette volna átvinni rá a Pietro Crespi iránt érzett ifjúkori szenvedélyt. Szombatonként, amikor meg lehetett látogatni a foglyokat, elment Gerineldo Márquez szüleihez, és velük együtt ment be a börtönbe. Ursula nagyot nézett, amikor egy szombaton a konyhában találta: Amaranta a kemencében sülő piskótát leste, hogy a legszebb darabokat becsomagolhassa az erre az alkalomra hímzett szalvétába.
– Menj hozzá feleségül – mondta Ursula. – Nála különbet nehezen találsz.
Amaranta úgy tett, mintha nem volna ínyére a dolog.
– Nem kell nekem férfiakra vadászni – felelte. – Csak szánalomból viszem neki a piskótát, hiszen előbb-utóbb úgyis agyonlövik.
Nem hitte komolyan, amit mond, de a kormány nem sokkal ezután közzétette fenyegető nyilatkozatát: ha a felkelők nem adják át Riohachát, Gerineldo Márquez ezredest főbe lövik. A fogoly ezután nem fogadhatott látogatókat. Amaranta sírva zárkózott be a szobájába, olyasféle

bűntudat gyötörte, mint Remedios halálakor: mintha most is az ő meggondolatlan szavai okoznák egy ember halálát. Anyja egyre vigasztalta. Azzal biztatta, hogy Aureliano Buendía ezredes valahogy majd csak megakadályozza a kivégzést, és vállalta, hogy ha véget ér a háború, ő maga fogja a házba édesgetni Gerineldo Márquezt. Ígéretét a vártnál hamarabb be is váltotta. Amikor Gerineldo Márquez, immár új minőségében, mint polgári és katonai parancsnok újból megjelent náluk, Ursula úgy fogadta, mintha saját édes fia volna, finom kedveskedéssel marasztalta, és szíve minden buzgóságával azon imádkozott, hogy a vendégnek jusson eszébe régi szándéka, és vegye feleségül Amarantát. Fohászai hatásosnak bizonyultak. Azokon a napokon, amikor náluk ebédelt, Gerineldo Márquez ezredes délutánra is ott maradt, s a begóniás tornácon dámázott Amarantával. Ursula tejeskávét és piskótát vitt nekik, és vigyázott a gyerekekre, hogy ne zaklassák őket. Amaranta csakugyan igyekezett felizzítani szívében a hajdani szenvedély elfeledett hamvait. Már-már elviselhetetlen izgalommal várta az ebédek napjait, a dámapartik délutánjait, s az andalító nevű harcos társaságában, akinek ujjai észrevétlenül megremegtek, ahogy a bábukkal lépett, csak úgy röpült az idő. De amikor Gerineldo Márquez ezredes egy napon megkérte a kezét, Amaranta kikosarazta.
– Senkinék sem leszek a felesége – mondta –, legkevésbé a tiéd. Úgy imádod Aurelianót, hogy azért akarsz elvenni, mert őt nem veheted el.
Gerineldo Márquez ezredes türelmes ember volt. – Addig próbálkozom, amíg csak kell – mondta. – Előbb-utóbb úgyis igent mondasz. – Továbbra is eljárt hozzájuk. Amaranta a hálószobájába zárkózva küszködött a könnyeivel, és kezét a fülére tapasztotta, hogy ne is hallja a kérő hangját, amint a háború legújabb híreiről számol be Ursulának, s noha majdnem belehalt, úgy szerette volna látni, erőt vett magán, és nem ment ki hozzá.
Aureliano Buendía ezredesnek akkoriban volt rá ideje, hogy kéthetenként részletes helyzetjelentést küldjön Macondóba. Ursulának viszont csak egyszer írt, majdnem nyolc hónappal a távozása után. A lepecsételt borítékot különfutár hozta, s a borítékból egy cédula hullott ki, amelyen az ezredes finom betűi álltak: Nagyon jól bánjanak apával, mert meg fog halni. Ursula megijedt.
– Ha Aureliano mondja, akkor azért mondja, mert tudja – jelentette ki. És embereket hívott, hogy segítsenek bevinni a férjét a hálószobába. José Arcadio Buendía nemhogy megőrizte régi testsúlyát, hanem a gesztenyefa árnyékában töltött hosszú idő alatt még egy új képesség is kifejlődött benne: akkor nehezült el, amikor akart; heten sem bírták felemelni, és úgy kellett odavonszolniuk az ágyához. Zsenge gombák, rügyező fák és hajdani sűrű viharok szaga áradt szét a szobában, ahogy a naptól és esőtől meggyötört, hatalmas aggastyán lehelete bejárta. Másnap reggelre nem volt az ágyában. Ursula, miután végigjárta az összes szobát, újból a gesztenyefa alatt találta. Ekkor odakötözték az ágyhoz. José Arcadio Buendía, noha épen maradt az ereje, nem volt abban az állapotban, hogy küzdeni tudjon. Minden mindegy volt neki. A gesztenyefához sem az akarata vitte vissza, hanem csak a testi megszokás. Ursula gondozta, etette, és Aurelianóról mesélt neki. De José Arcadio Buendía valójában már hosszú idő óta csak Prudencio Aguilarral tudott érintkezni. Prudencio Aguilar, akit már-már teljesen elporlasztott a mindent megőrlő halál, naponta kétszer eljött hozzá diskurálni. Kakasokról beszélgettek. Elhatározták, hogy pompás harci kakasokat fognak tenyészteni, nem is annyira a győzelmek örömeért, hiszen arra már nincs szükségük, hanem azért, hogy elűzzék a halál vasárnapjainak unalmát. Prudencio Aguilar mosdatta, Prudencio Aguilar etette, és ő hozta a nagyszerű híreket egy Aureliano nevű ismeretlen emberről, aki ezredes a háborúban. Amikor José Arcadio Buendía egyedül maradt, abban keresett vigaszt, hogy szobák végtelen soráról álmodott. Álmában felkelt ágyából, kinyitotta az ajtót, és átment egy másik szobába, amely pontosan olyan volt, mint az övé, s ahol ugyanazt a kovácsolt vas támlájú ágyat, ugyanazt a nádfonatú karosszéket s a szemben levő falon a Csodatevő Szűzanyának ugyanazt a képét látta. Innen ismét egy ugyanolyan szobába lépett, amelynek ajtaja ismét egy ugyanolyan

szobára nyílt, az pedig ismét egy ugyanolyanra, és így tovább a végtelenségig. Kedvtelve járt szobáról szobára, mint egy folyosón, párhuzamos tükrök között, amíg Prudencio Aguilar keze meg nem érintette a vállát. Ekkor visszaindult a szobák során, vissza az ébredés felé, s amikor útjának végére ért, a valóságos szobában ott találta Prudencio Aguilart. De két héttel azután, hogy José Arcadio Buendíát bevitték az ágyába, Prudencio Aguilar egy éjjel valamelyik közbülső szobában érintette meg a vállát, s abban a hitben, hogy a valóságos szobába jutott, örökre ott maradt. Másnap reggel, amikor Ursula reggelit vitt neki, egy ember közeledett felé a tornácon. Apró, zömök ember volt fekete szövetruhában, óriási fekete kalapja a szemébe húzva, s a szeme néma volt. „Istenem — mondta magában Ursula. — Megesküdtem volna, hogy Melchiades az.“ A jövevény Cataure volt. Visitación öccse, aki annak idején az álmatlansági kór elől menekült el a házból, és azóta sem hallották hírét. Visitación megkérdezte, hogy mi szél hozta, s ő fennkölt nyelvükön ezt felelte:
— A király temetésére jöttem.
Bementek José Arcadio Buendía szobájába, rázni kezdték teljes erőből, a fülébe kiabáltak, tükröt tartottak az orra alá, de nem tudták felébreszteni. Kis idő múlva, amikor az asztalos mértéket vett róla a koporsóhoz, az ablakon át látták, hogy apró, sárga virágok hullnak sűrűn az égből. Egész éjjel záporoztak csendesen a falura, beborították a háztetőket, eltorlaszolták a kapukat, és megfullasztották a szabad ég alatt alvó jószágot. Annyi virág hullt az égből, hogy reggelre vastag szőnyeg lepte be az utcákat — lapáttal és gereblyével kellett eltakarítani, hogy a temetési menet elvonulhasson.

Amaranta a nádfonatú hintaszékben ült, kézimunkáját ölébe ejtve, s Aureliano Josét nézte, amint szappanhabos arccal feni a kést a szíjon, hogy életében először megborotválkozzék. Abbeli igyekezetében, hogy bajuszformát adjon a szőke pihéknek, felvérezte a pattanásait, és belevágott a felső ajkába, s végül ugyanolyan maradt, mint előtte, de a fáradságos művelet láttán Amarantának mégis az az érzése támadt, hogy ebben a pillanatban kezd el öregedni.
— Pontosan olyan vagy, mint amilyen Aureliano volt ennyi idős korában — mondta. — Kész férfi.
Már régóta az volt, egy régmúlt napon lett férfi, amikor Amaranta még kisfiúnak hitte, és meztelenre vetkőzött előtte a fürdőszobában, mint mindig, amióta csak Pilar Ternera átadta neki a gyereket, hogy felnevelje. Az első alkalommal, amikor a gyerek Amarantát meztelenül látta, csak a két melle közti éles bemélyedés keltette fel az érdeklődését. Még olyan ártatlan volt, hogy azt kérdezte, mi baja történt, mire Amaranta úgy tett, mintha az ujjai hegyével belevájna a mellébe: — Fogtak egy kést, és nyissz, egy darabot, aztán még egyet, aztán még egyet. — Később, amikor Amaranta Pietro Crespi öngyilkossága után magához tért, és ismét együtt fürdött Aureliano Joséval, a fiú már nem csodálkozott rá a mélyedésre, hanem ismeretlen reszketés fogta el a gyönyörű keblek s a lila mellbimbók láttán. Tovább vizsgálta Amarantát, apránként fedezve fel teste rejtett csodáit, és érezte, hogy ugyanolyan libabőrös lesz a látványtól, mint Amaranta a víz érintésétől. Kicsi korától kezdve rászokott, hogy függőágyából Amaranta ágyába másszon, és ott várja meg a reggelt, mert a nagynéni közelsége elűzte félelmét a sötétben. De amióta Amaranta meztelen testét felfedezte, nem a sötétségtől való félelem kergette ágyának szúnyoghálója alá, hanem a vágy, hogy langyos leheletét érezze virradatkor. Egy hajnalon, abban az időben, amikor Amaranta Gerineldo Márquezt kikosarazta, Aureliano José arra ébredt, hogy nem kap levegőt. Amaranta ujjai, mint meleg és mohó kukacok, a hasa felé igyekeztek. Aureliano José alvást színlelt, és úgy helyezkedett el, hogy minél szabadabbá tegye az utat, s ekkor a kéz, amelyen most nem volt rajta a fekete kötés, mint egy vak tengeri csillag, bekúszott az izgalom algáinak sűrűjébe. Bár úgy tettek, mintha nem tudnák, amit mindketten tudtak, s amiről mindegyikük tudta, hogy a másik is tudja, attól az éjszakától fogva összekapcsolta őket a cinkosság széttörhetetlen

bilincse. Aureliano José le sem hunyta a szemét, amíg a szalonból fel nem hangzott az óra éjféli keringője, és az érett hajadon, akinek már fonnyadni kezdett a bőre, egy pillanatnyi nyugalmat sem talált, amíg szúnyoghálója alá be nem osont az alvajáró, a neveltje – bár nevelés közben nem is sejtette, hogy egyszer még megédesíti a magányát. Attól kezdve nemcsak az éjszakát töltötték együtt meztelenül, kimerítő simogatásokban, de nappal is minduntalan kergetőztek a ház eldugott zugaiban, vagy pedig állandó és csillapíthatatlan izgalmukkal bezárkóztak valamelyik hálószobába. Ursula egy délután majdnem rajtakapta őket: éppen csókolóztak, amikor belépett a magtárba. – Nagyon szereted a nénikéd? – kérdezte Ursula ártatlanul. A fiú azt felelte, hogy nagyon. – Jól teszed – helyeselt Ursula, s kimérte a kenyérhez a lisztet, majd visszament a konyhába. Ez az eset felrázta Amarantát az őrületből. Rádöbbent, hogy messzebb ment a kelleténél, s nem puszi-pacsit játszik egy kisfiúval, hanem veszedelmes és meddő őszi szenvedélyben lubickol, s azonnal véget vetett a dolognak. Aureliano José, aki a katonai kiképzés vége felé járt, kénytelen volt tudomásul venni a változást, és bevonult a kaszárnyába. A szombat estéket, akár a többi katona, Catarino kocsmájában töltötte. Sivár magányát és koraérett férfivágyát hervadtvirág-illatú nőkkel enyhítette, akiket csak képzelete lázas erőfeszítésével sikerült a sötétben idealizálnia, és Amarantává változtatnia.
A háborúról nemsokára vegyes és ellentmondó hírek kezdtek szállingózni. Miközben maga a kormány beismerte a felkelés terjedését, a macondói tisztek bizalmasan úgy értesültek, hogy tárgyalások folynak, és hamarosan kitör a béke. Április elején rendkívüli futár jött Gerineldo Márquez ezredeshez. Megerősítette, hogy a párt vezetői valóban érintkezésbe léptek az ország belsejében harcoló felkelők vezéreivel, és rövid időn belül fegyverszünetet kötnek, ha cserébe a liberálisok három miniszteri tárcához jutnak, és kisebbségi képviseletet kapnak a parlamentben, azok a felkelők pedig, akik leteszik a fegyvert, teljes amnesztiában részesülnek. A futár szigorúan bizalmas parancsot is hozott Aureliano Buendía ezredestől, aki nem értett egyet a fegyverszünet feltételeivel. Gerineldo Márquez ezredes válassza ki öt legjobb emberét, és készüljön fel rá, hogy velük együtt elhagyja az országot. Gerineldo Márquez teljes titoktartás mellett végrehajtotta az utasítást. Egy héttel a megegyezés bejelentése előtt, a legzavarosabb híresztelések viharában, egy éjszaka Aureliano Buendía ezredes és tíz bizalmi embere, köztük Roque Carnicero ezredes, éjfél után nagy titokban Macondóba érkezett, szélnek eresztette a helyőrséget, elásta a fegyvereket, és megsemmisítette az irattárat. Hajnalra már Gerineldo Márquez ezredessel és öt tisztjével együtt el is hagyták a falut. Olyan gyorsan és titokban történt az akció, hogy Ursula is csak az utolsó pillanatban tudta meg, amikor valaki megzörgette a hálószobája ablakát, és halkan figyelmeztette: – Ha látni akarja Aureliano Buendía ezredest, tüstént szaladjon a kapuba. – Ursula kiugrott az ágyból, hálóingben kirohant a kapuba, de már csak távolodó lódobogást hallott: a faluból kivágtató csapatot sűrű porfelhő nyelte el. Ursula csak reggel tudta meg, hogy Aureliano José is elment az apjával.
Tíz nappal a kormány és az ellenzék közös békekiáltványának közzététele után elterjedt a hír, hogy Aureliano Buendía ezredes újabb felkelést szervez a nyugati határ mentén. Szegényes és roszszul felfegyverzett csapatát alig egy hét alatt szétverték. De ugyanabban az évben, miközben liberálisok és konzervatívok vállvetve igyekeztek elhitetni az országgal a kibékülésüket, Aureliano Buendia ezredes még hét felkelést lobbantott lángra. Egy éjjel vitorlás bárkáról vette ágyútűz alá Riohachát, mire a helyőrség megtorlásul kirángatott az ágyából és agyonlőtt tizennégy embert, a város legismertebb liberálisait. Egy határ menti vámhivatalt több mint két hétig sikerült megszállva tartania, s innen szólította fel a nemzetet az általános felkelésre. Egy másik hadjárat során három hónapig bolyongott az őserdőben azzal az esztelen szándékkal, hogy több mint ezerötszáz kilométernyi szűz területen áthatolva, a főváros külső negyedeiben hirdesse meg a háborút. Egyszer húsz kilométerre közelítette meg Macondót, de a kormánycsapatok őrjáratai elől be kellett húzódnia a hegyekbe, nem

messze az elvarázsolt vidéktől, ahol apja hajdan a spanyol gálya megkövült maradványait találta.
Ebben az időben halt meg Visitación. Miután az álmatlansági kórtól való félelmében a trónról lemondott, sikerült természetes halállal meghalnia; utolsó kívánsága az volt, hogy ássák ki ágya alól több mint húszévi megtakarított bérét, és küldjék el Aureliano Buendía ezredesnek a háború folytatására. De Ursula nem vesződött a pénz előkerítésével, mert akkoriban az a hír járta, hogy Aureliano Buendía ezredes a tartományi székhely környékén egy partraszállásnál életét vesztette. A hivatalos közleményt – alig két éven belül már a negyediket – majdnem fél éven át igaznak tartották, mivel Aureliano Buendía ezredesnek teljesen nyoma veszett. Egyszer, amikor. Ursula és Amaranta már újból magára öltötte a gyászruhát, meglepő hír érkezett: Aureliano Buendía ezredes életben van, de a jelek szerint nem kívánja tovább rettegésben tartani országa kormányát, s más karib-tengeri köztársaságok győzelmes federalistáihoz csatlakozott. Hol itt, hol ott bukkant fel, mindig más néven, szülőföldjétől egyre távolodva. Később kitudódott, hogy miféle eszme lelkesítette: Közép-Amerika federalista erőinek egyesítése, hogy azután Alaszkától Patagóniáig elsöpörjék a konzervatívok uralmát. Ursula évekkel a távozása után kapta tőle az első közvetlen értesítést, egy tépett és gyűrött levelet, amely kézről kézre járva jutott el hozzá Santiago de Cubából.
– Mindörökre elvesztettük – jajdult fel Ursula, amikor elolvasta. – Ha nem áll meg az útján, karácsonyra a világ végére ér.
Akinek ezt mondta, s akinek először mutatta meg a levelet, José Raquel Moncada konzervatív tábornok volt, a háború óta Macondo polgármestere. – Milyen kár – jegyezte meg Moncada tábornok –, hogy ez az Aureliano nem konzervatív. -- Valóban csodálta őt. José Raquel Moncada, mint sok más civil konzervatív, pártja védelmében fogott fegyvert, s a harctéren vívta ki a tábornoki rangot, bár nem vonzódott a katonai hivatáshoz. Éppen ellenkezőleg, sok elvbarátjához hasonlóan antimilitarista volt. A katonákat elvtelen munkakerülőknek, intrikus karrieristáknak tartotta, akik fortélyosan egymás ellen uszítják a civileket, hogy közben ők maguk a zavarosban halászhassanak. Az éles eszű, rokonszenves, vérmes és nagyevő tábornok, a kakasviadalok fanatikusa egy időben Aureliano Buendía ezredes legfélelmetesebb ellenfele volt. A partvidék nagy részén sikerült rákényszerítenie tekintélyét a hivatásos katonákra. Egy alkalommal, amikor stratégiai meggondolásból át kellett engednie egy erődítményt Aureliano Buendía ezredes csapatainak, két levelet hagyott hátra neki. Az egyik igen terjedelmes levélben felszólította, hogy közös erővel tegyék emberségesebbé a háborút. A másik a feleségének szólt, aki liberális területen lakott: Aureliano Buendía ezredesnek csak továbbítania kellett. A két hadvezér attól fogva néha még a háború legádázabb szakaszaiban is tűzszünetet tartott, és kicserélte a foglyokat. E sajátosan ünnepi hangulatú szüneteket Moncada tábornok arra használta fel, hogy sakkozni tanítsa Aureliano Buendía ezredest. Jó barátok lettek. Még arra is gondoltak, hogy talán lehetséges lenne összefogni a két párt népi elemeit, felszámolni a katonák és a hivatásos politikusok befolyását, és létrehozni egy emberséges rendszert, amely felhasználná mindkét elmélet legjavát. A háború befejezésekor, mialatt Aureliano Buendía ezredes eltűnt a permanens felforgatás zegzugos ösvényein, Moncada tábornokot Macondo corregidorává nevezték ki. Ismét civilbe öltözött, a katonák helyébe fegyvertelen rendőröket állított, érvényt szerzett az amnesztiatörvénynek, és támogatta a harctéren elesett liberálisok családját. Azt is kijárta, hogy Macondót városi rangra emeljék, így ő lett az újdonsült város első polgármestere, és megteremtette a bizalom légkörét, amelyben a háború már csak a múlt képtelen lidércnyomásának tetszett. Miután Nicanor atyát elemésztette a májbetegség, utódja Coronel atya lett, az első federalista háború veteránja, gúnynevén Cachorro, vagyis tacskó. Bruno Crespi, aki feleségül vette Amparo Moscotét, s akinek hangszer- és játéküzlete egyre jobban fellendült, színházat építtetett – a spanyol társulatok kivétel nélkül útba is ejtették. Tágas szabadtéri színház volt, fapadok sorakoztak benne, nagy bársonyfüggönyén görög maszkok ékeskedtek; három jegypénztára három

oroszlánfej volt, amelynek tátott szájában ült a pénztáros. Ebben az időben épitették újjá az iskolát is. Az oktatás feladatát don Melchor Escalona, a lápvidékről érkezett öreg tanító látta el, aki a szülők nagy megelégedésére arra kényszerítette a rossz tanulókat, hogy térden csússzanak a kavicsos udvaron, a fecsegők szájába pedig csípős paprikát dugott. Második Aureliano és Második José Arcadio, Irgalmas Szent Zsófia rakoncátlan ikrei elsőnek ültek be a tanterembe a palatáblájukkal, palavesszőjükkel és egy kis alumínium bögrécskével, amelybe bekarcolták a nevüket. Remediost, aki anyja hibátlan szépségét örökölte, a szép Remediosként kezdték emlegetni. Ursula felett az eltelt évek, a sokszoros gyász és a temérdek bánat ellenére sem akart eljárni az idő. Házi sütödéjét Irgalmas Szent Zsófia segítségével fellendítette, és pár év alatt nemcsak azt a vagyont szerezte vissza, amit fia a háborúra költött, hanem újból megtömte színarannyal a hálószobában elásott tököket. – Amíg a Jóisten éltet – mondogatta –, nem lesz pénzszűkében ez a bolondokháza. – Így álltak a dolgok, amikor Aureliano José Nicaraguában megszökött a federalista csapatoktól, matróznak szegődött egy német hajóra, és egyszer csak otthon termett a konyhában, tagbaszakadtan, mint egy ló, barnán és szőrösen, mint egy indián, s azzal a titkos elhatározással, hogy feleségül veszi Amarantát.
Amikor belépett, még ki sem nyitotta a száját, de Amaranta nyomban kitalálta, hogy mi hozta haza. Az asztalnál nem mertek egymásra nézni. De Aureliano José két héttel a hazaérkezése után Ursula jelenlétében Amaranta szemébe nézett, és ezt mondta: – Nagyon sokat gondoltam rád. – Amaranta menekült előle. El akarta kerülni a véletlen találkozásokat. Igyekezett mindig a szép Remedios mellett maradni. Amikor unokaöccse egy nap megkérdezte, hogy meddig lesz még a kezén a fekete kötés, Amarantának szégyenében és haragjában lángba borult az arca, mert a kérdést a szüzességére tett célzásnak fogta fel. Aureliano José hazatérésekor Amaranta elreteszelte a hálószobája ajtaját, de azután hosszú éjszakákon át olyan szelíd horkolás hallatszott a szomszéd szobából, hogy felhagyott az óvatossággal. Egy hajnalon, csaknem két hónappal a fiú megjövetele után, arra riadt fel, hogy Aureliano José besurran hozzá a hálószobába. S ekkor, ahelyett hogy kiugrott volna az ágyából, ahelyett hogy kiabálni kezdett volna, mint ahogy elképzelte, valami boldog megkönnyebbülés töltötte el. Aureliano José becsúszott hozzá a szúnyogháló alá ugyanúgy, mint kisfiú korában, ugyanúgy, mint mindig, s amikor tapasztalta, hogy a fiú anyaszült meztelen, Amarantát kiverte a jeges veríték, és vacogni kezdett a foga. – Eredj innét – suttogta, fuldokolva a megismerés vágyától. – Eredj, vagy kiáltok. – De Aureliano José most már tudta, hogy mit kell tennie, mert most már nem az a kisfiú volt, aki félt a sötétben, hanem durva kaszárnyatöltelék. Azon az éjszakán újból elkezdődtek a hajnalig tartó makacs, eredménytelen viaskodások. – A nagynénéd vagyok – lihegte kimerülten Amaranta. – Majdnem az anyád, és nemcsak a koromnál fogva: épp hogy nem szoptattalak. – Aureliano José reggel felé visszaosont a szobájába, de másnap virradatkor újra megjelent, egyre jobban feltüzelve attól, hogy Amaranta nem reteszeli el az ajtaját. Messze földön sem csökkent a vágya egy pillanatra sem: Amaranta várta a legyőzött falvak sötét hálószobáiban, kivált a leghitványabbakban, Amaranta öltött testet a sebesültek pólyáinak alvadt vérszagában, az életveszélyes pillanatok rettegésében – mindig és mindenütt Amaranta. Elmenekült tőle, így akarta kiirtani az emlékét: nemcsak a távolsággal, hanem azzal a bódult nekidühödéssel is, amelyet bajtársai vakmerőségnek tekintettek, de minél mélyebbre taposta bele Amaranta arcát a háború trágyadombjába, a háború annál inkább hasonlított Amarantához. Így szenvedte el a száműzetést, s kereste az alkalmat, hogy a saját halálával Amarantát is megölje, míg egyszer meg nem hallotta a régi mesét, hogy valaki feleségül vette a nagynénjét, aki egyúttal az unokanővére is volt, s gyermekük ily módon a saját nagyapja lett.
– Hát az ember feleségül veheti a nagynénjét? – kérdezte elhűlve.
– De még mennyire, hogy elveheti – felelte egy katona –, hisz azért harcolunk a papok ellen, hogy még a saját anyánkat is feleségül vehessük.

Két hét múlva megszökött. Amarantát hervadtabbnak találta, mint ahogy az emlékezetében élt, mélabúsabbnak és szemérmesebbnek – voltaképp már a túlérettség foka körül vitorlázott, de a hálószoba sötétjében forróbb volt, mint valaha, s kihívóbb a vad ellenállásban. – Te szörnyeteg – mondta Amaranta, sarkában Aureliano José kopóival. – Nem szabad így bánni egy szegény nagynénivel, hacsak a pápa meg nem engedi. – Aureliano José megígérte, hogy Rómába is elmegy, hogy térden csúszik végig Európán, és megcsókolja őszentsége saruját, csak bocsássa már le Amaranta a felvonóhidat.
– Nemcsak az a baj – húzódott el Amaranta. – Disznófarka lenne a gyerekeinknek.
Aureliano José süket volt minden érvelésre.
– Azt se bánom, ha akkora farkuk lesz, mint egy armadillónak – mondta könyörögve.
Egy hajnalon, amikor a visszafojtott férfiasság elviselhetetlen fájdalma felülkerekedett rajta, elment Catarino kocsmájába. Talált egy lógó mellű nőt, aki szelíd volt, keveset kért, és egy időre lecsillapította az ágyékát. Amarantával szemben a semmibevevés módszeréhez folyamodott. Hiába látta a tornácon, kézi forgatytyús varrógépére hajolva, amelyet bámulatos ügyességgel kezelt, szóra sem méltatta. Amarantának nagy kő esett le a szívéről, s maga sem értette, hogy miért támad fel benne Gerineldo Márquez ezredes emléke, miért sóvárogja vissza a délutáni dámacsatákat, és miért vágyik rá a hálószobában is. Aureliano José nem is sejtette, hogy mekkora terepet veszített, amikor egy éjszaka már nem bírta tovább a közöny komédiáját, és újra bement Amaranta szobájába. Amaranta kérlelhetetlenül és félreérthetetlenül kiadta az útját, és örökre elreteszelte a hálószoba ajtaját.
Néhány hónappal Aureliano José visszatérése után termetes asszony jelent meg a házban: jázminillat lengte körül, s egy öt év körüli fiúcskát hozott magával. Az asszony azt állította, hogy a gyerek Aureliano Buendía ezredestől való, és azért hozta el, hogy Ursula megkeresztelje. A névtelen gyermek származását senki sem vonta kétségbe; pontosan olyan volt, mint az ezredes abban az időben, amikor jégnézőbe vitték. Az asszony elmesélte, hogy nyitott szemmel született, olyan bíráló pillantást vetve a körülötte levőkre, mint egy felnőtt, s ijesztő volt, ahogy rebbenéstelenül bámulta a tárgyakat. – Szakasztott apja – mondta Ursula. – Csak az hiányzik, hogy a puszta nézésével megtáncoltassa a székeket. –A kisfiút Aurelianónak keresztelték, s az anyja vezetéknevét kapta, mivel a törvény az apai vezetéknév használatát mindaddig nem engedélyezte, amíg maga az apa is el nem ismeri az ivadékát. Moncada ezredes lett a keresztapa. S bár Amaranta mindenáron azt szerette volna, ha a gyermek nála marad, és ő nevelheti fel, az anya nem egyezett bele.
Ursula ekkor még nem tudta, hogy a hadvezérek hálószobájába úgy küldik be a fiatal lányokat, ahogy a tyúkokat hajtják a tenyészkakasokhoz, de még ugyanabban az évben tudomást szerzett róla; Aureliano Buendía ezredesnek további kilenc fia érkezett meg hozzájuk, és valamennyien keresztelőre jöttek. A legnagyobbik, egy különös, sötét bőrű, zöld szemű fiú, aki semmiben sem ütött az apai ágra, már tízéves is elmúlt. Jöttek kicsik, nagyok, szőkék, barnák, de fiú volt mind, és olyan magány áradt valamennyiükből, hogy származásukhoz nem férhetett kétség. Csak ketten váltak ki a sokaságból. Az egyik, aki jócskán megnőtt a korához képest, nagy pusztítást vitt végbe a vázák és az étkészlet darabjai közt, mintha a keze azzal a különös képességgel lett volna megáldva, hogy mindent összetörjön, amihez hozzáér. A másik fiú szőke volt, a szeme szürkéskék, mint az anyjáé; hosszú haja lányos fürtökben hullott a vállára. Olyan otthonosan lépett a házba, mintha mindig is ott élt volna; egyenesen Ursula hálószobájába ment, és az egyik ládára mutatott: – Add ide a felhúzható táncosnőt. – Ursula megdöbbent. Felnyitotta a ládát, kotorászni kezdett a Melchiades idejéből ott maradt régi, poros kacatok közt, és – egy pár harisnyába göngyölve – megtalálta a felhúzható táncosnőt, amelyet Pietro Crespi hozott annak idején, és amelyre senki sem emlékezett. Nem egészen tizenkét év alatt sikerült megkeresztelni Aureliano nevére és az anyák vezetéknevére minden fiút, akit az ezredes itt is, ott is elhintett a különböző hadterületeken öszszesen tizenhetet. Ursula eleinte pénzzel tömte tele a zsebüket, Amaranta

pedig fel akarta nevelni őket. De később már csak egy-egy ajándékra szorítkoztak azonkívül, hogy vállalták a keresztanyaságot. – Elég, ha megkereszteljük őket – mondta Ursula, miközben az anyák nevét és címét, valamint a gyermekek születési helyét és idejét bejegyezte egy kis könyvbe. – Aureliano majd megkapja a pontos kimutatást, hogy intézkedhessék, ha megjött. – Egyszer ebéd közben, amikor Moncada tábornokkal e döbbenetes szaporulatról beszélgetett, elmondta, mennyire szeretné, ha Aureliano Buendía ezredes egyszer hazajönne, és valamennyi fiát odavenné a házba.
– Legyen nyugodt, komámasszony – mondta Moncada tábornok titokzatosan. – Hamarabb itt lesz, mint hinné.
Moncada tábornok ekkor már tudott valamit, csak nem akarta ott éppen elárulni: Aureliano Buendía ezredes útban van hazafelé, hogy egy minden addiginál hosszabb, szélsőségesebb és véresebb felkelés élére álljon.
Ismét feszült lett a légkör, akár az első háború kitörése előtti hónapokban. A kakasviadalokat, amelyeket maga a polgármester hívott életre, fel kellett függeszteni. Az uralmat gyakorlatilag Aquiles Ricardo kapitány, a helyőrség parancsnoka vette át. A liberálisok provokátornak tartották. Szörnyű dolgok várnak ránk – mondta Ursula Aureliano Josénak. – Este hat után ne menj ki az utcára. – Hasztalan könyörgött, Aureliano Josét ugyanúgy, mint hajdan Arcadiót, régen elvesztette. Mintha a hazatérés s a gondtalan élet lehetősége benne is felébresztette volna nagybátyja, José Arcadio hajlandóságát a paráznaságra és léhaságra. Amaranta iránti szenvedélye kihunyt, és nem maradtak utána forradások. Tétlenül lődörgött, biliárdozni járt, alkalmi nőkkel enyhítette magányát, és sorra megdézsmálta Ursula eldugott és elfelejtett pénztartalékait. Végül már csak átöltözni járt haza. – Mind egyformák – siránkozott Ursula. – Kicsi korukban kezesek, szófogadók, illedelmesek, s olyan ártatlan a képük, mintha a légynek se tudnának ártani, de mihelyt kiserken a bajszuk, a kárhozatba rohannak. – Arcadióval ellentétben, aki előtt valódi származása mindvégig titokban maradt, Aureliano José megtudta, hogy Pilar Ternera az anyja, s Pilar neki is felakasztott egy függőágyat, hogy nála töltse a szieszkáját. Nem annyira anya és fia voltak, mint inkább cinkosok a magányban. Pilar Ternerából már nyomtalanul elszállt a remény. Nevetése orgonazengésű lett, mellét elnyűtte az alkalmi simogatások fásultsága, hasa és combja áldozatul esett a közhasználatú nők elkerülhetetlen sorsának, de szíve keserűség nélkül öregedett. Kövéren és cserfesen, mint egy jobb napokat látott, méltóságteljes matróna, leszámolt a kártya meddő illúziójával, és a mások szerelmében találta meg a vigasz révét. A környékbeli lányok nála fogadták alkalmi szeretőiket, ugyanott, ahol Aureliano José délutánonként szieszkázni szokott. – Ideadod a szobád, Pilar – mondták egyszerűen, amikor már bent is voltak. – Persze – mondta Pilar. S ha más is ott volt, megmagyarázta neki:
– Boldog vagyok, ha tudom, hogy mások boldogok az ágyamban.
Soha nem kért pénzt a szobáért. Soha nem utasította vissza a szívességkérőket, mint ahogy nem utasította vissza a számtalan férfit sem, akik még nőiessége alkonyán is felkeresték, és se pénzt, se szerelmet nem adtak, legfeljebb néha egy kis élvezetet. A lánya, akiben a vér nem vált vízzé, eltűnt az élet kanyargós ösvényein, mihelyt felcseperedett. Két fia közül, akiket sikerült felnevelnie, az egyik Aureliano Buendía ezredes hadseregében esett el; a másik tizennégy éves korában megsebesült, és fogdába került egy lápvidéki faluban, amikor el akart lopni egy csirkeketrecet. Az a magas, barna férfi, akit a treff király fél évszázadon át ígért neki, tulajdonképpen Aureliano José volt, s mint mindazok, akiket a kártya küldött hozzá, már magán hordta a halál bélyegét, amikor eljutott a szívéhez. A kártya világosan megmutatta.
– Ne menj el ma este – mondta neki. – Maradj itt éjszakára, Carmelita Montiel már belefáradt a sok könyörgésbe, hogy eresszem be hozzád.
Aureliano José nem érezte meg az ajánlatban rejlő könyörgést.
– Mondd meg neki, hogy éjfélkor legyen itt.

A színházba ment, ahol egy spanyol társulat a Róka tőré-t készült bemutatni, amely valójában Zorrilla Gótok tőre című darabja volt, de Aquiles Ricardo kapitány parancsára megváltoztatták a címét, mert a liberálisok gótoknak csúfolták a konzervatívokat. Aureliano José csak a pénztár előtt vette észre, hogy Aquiles Ricardo kapitány és két katonája puskával a vállán megmotozza a közönséget. – Lassan a testtel, kapitány – figyelmeztette Aureliano José. – Még várni kell, hogy megszülessen, aki egyszer rám teheti a kezét. – A kapitány erőnek erejével meg akarta motozni, s Aureliano José, akinél nem volt fegyver, futásnak eredt. A katonák a parancs ellenére sem lőttek utána.
– Hiszen Buendía – mondta az egyik. A kapitány féktelen dühvel kitépte kezéből a puskát, az utca közepére futott, és célzott.
– Gazfickók – csak ennyit tudott kiáltani. – Kár, hogy nem Aureliano Buendía ezredes az.
Carmelita Montiel – húszéves szűzlány – éppen kilépett a narancsvirággal illatosított fürdőből, és rozmaringlevelekkel szórta be Pilar Ternera ágyát, amikor eldördült a lövés. Aureliano Joséra az a sors várt volna, hogy vele ismerje meg mindazt a boldogságot, amit Amaranta megtagadott tőle, hét gyermeket nemzzen vele, s öreg korában az ő karjaiban adja ki a lelkét, de a puskagolyót, amely a lapockáján érte, és szétroncsolta a mellét, a kártya félreértése őrá irányította. Aznap éjjel valójábantAquiles Ricardo kapitánynak kellett meghalnia, és négy órával Aureliano José előtt csakugyan meg is halt. Abban a pillanatban, amikor elsütötte a puskát, leterítette két egyidejű lövés, amelynek az eredete örökre ismeretlen maradt, s száz torok kiáltása verte fel az éjszakát:
– Éljen a liberális párt! Éljen Aureliano Buendía ezredes!
Éjfélre, amikor Aureliano Joséból az utolsó csepp vér is elfolyt, Carmelita Montielnek pedig a kártya csak fehérséget mutatott a jövőben, több mint négyszáz ember vonult a színház elé, és rásütötte pisztolyát Aquiles Ricardo kapitány elhagyott tetemére. Egy egész őrjáratra volt szükség, hogy taligára rakják az ólomtól roskadozó testet, amely szétmállott, mint az áztatott kenyér.
A reguláris hadsereg garázdálkodásán felháborodva, José Raquel Moncada tábornok latba vetette politikai befolyását, újból egyenruhába bújt, és átvette a polgári és katonai parancsnokságot Macondóban. De maga sem remélte, hogy békéltető magatartásával megakadályozhatja az elkerülhetetlent. Szeptemberben csupa ellentmondó hír érkezett. Jóllehet a kormány úgy nyilatkozott, hogy az egész országban ura a helyzetnek, a liberálisok titkos hírei szerint az ország belsejében fegyveres felkelések törtek ki. A kormány nem ismerte be a hadiállapotot, amíg csak közzé nem tették egy kiáltványban, hogy a haditörvényszék Aureliano Buendía ezredest távollétében halálra ítélte. A parancs úgy szólt, hogy ha valamelyik helyőrség elfogja, azonnal végre kell hajtania az ítéletet. – Vagyis visszajött – lelkendezett Ursula Moncada tábornoknak. A tábornok azonban semmit sem hallott felőle.
Aureliano Buendía ezredes csakugyan már több mint egy hónapja az országban tartózkodott. Mindenféle zavaros híresztelés előzte meg, ugyanabban az időben a legellentétesebb helyeken hitték, és maga Moncada tábornok is csak akkor hitte el a visszatérését, amikor hivatalosan bejelentették, hogy Aureliano Buendía ezredes elfoglalt két partvidéki tartományt. – Gratulálok, komámasszony – mondta Ursulának, kezében a távirattal. – Hamarosan viszontlátja. – Ursula csak ekkor kezdett aggódni. – És komámuram mit fog csinálni? – kérdezte. A kérdést Moncada tábornok is sokszor feltette már magának.
– Ugyanazt, amit ő, komámasszony – felelte. – Teljesítem a kötelességem.
Október elsejének hajnalán Aureliano Buendía ezredes ezer jól felfegyverzett emberrel megrohamozta Macondót, s a helyőrség azt a parancsot kapta, hogy tartson ki a végsőkig. Délben, amikor Moncada tábornok Ursulánál ebédelt, a felkelők egyik ágyúlövése, amelybe egész Macondo beleremegett, romba döntötte a városi kincstár homlokzatát. – Éppen olyan jók a fegyvereik, mint a mieink– sóhajtott fel Moncada tábornok –, s ráadásul nagyobb a harci

kedvük. – Délután két órakor, miközben a támadók és védők ágyúzásától rengett a föld, Moncada tábornok azzal a biztos tudattal búcsúzott el Ursulától, hogy vesztett csatába indul. – Adja Isten, hogy ma éjjel ne fogadhassa itthon Aurelianót – mondta. – De ha mégis úgy lenne, akkor ölelje meg a nevemben, mert nem hiszem, hogy valaha is viszontlátom.
Aznap éjjel menekülés közben elfogták: előzőleg hosszú levelet írt Aureliano Buendía ezredesnek, emlékeztetve közös tervükre, amellyel emberségessé akarták tenni a háborút, és végleges győzelmet kívánva neki a mindkét pártbeli katonák korrupciója s a politikusok karrierizmusa fölött. Aureliano Buendía ezredes másnap együtt ebédelt vele Ursulánál, ahol házi őrizetben tartották, amíg a forradalmi hadbíróság nem dönt a sorsáról. Szép családiasan üldögéltek együtt. De mialatt a két ellenfél, a háborúról megfeledkezve, a múlt emlékeit idézgette, Ursulának az a nyomasztó érzése támadt, mintha a fia valami betolakodó idegen volna. Már akkor is így érezte, amikor belépett a házba: lármás testőrök csörtettek utána, és fenekestül felforgattak minden szobát, hogy nem fenyeget-e veszély valahol. Aureliano Buendía ezredes nemcsak tűrte ezt, hanem kérlelhetetlen szigorral parancsokat osztogatott, és senkinek sem engedte meg, hogy három méternél közelebb kerüljön hozzá, még Ursulának sem, amíg a kísérete őrszemeket nem állított a ház köré. Rangjelzés nélküli, egyszerű vászon egyenruhát és hosszú szárú, sarkantyús csizmát viselt, amelyet rászáradt vér- és sárfoltok borítottak. Bőrövéről nyitott táskában automata pisztoly lógott, s keze, melyet folytonosan a pisztoly agyán tartott, ugyanazt az éber és elszánt feszültséget mutatta, mint a tekintete. Fején kétoldalt erősen megritkult a haj, s olyan volt, mintha lassú tűz piritotta volna barnára. Arcát kicserzette a Karib-tenger sója, és acélosan kemény lett. A közelgő öregségtől még védte sajátos életereje, amely valahogy összefüggött zsigereinek hidegségével. Magasabb, sápadtabb és csontosabb volt, mint amikor elment, s már kiütköztek rajta a nosztalgia elleni küzdelem első tünetei. „Istenem – gondolta magában Ursula rémülten. – Most olyan embernek látszik, aki mindenre képes.“ Olyan is volt. Az Amarantának hozott azték kendőben, az ebéd alatti viszszaemlékezésekben, a szórakoztató anekdotákban, amelyeket elmesélt, régi kedélyének parazsa is alig pislákolt. Mihelyt a halottakat parancsa szerint eltemették a tömegsírba, utasította Roque Carnícero ezredest a hadbírósági ítéletek meggyorsítására, maga pedig fáradságot nem kímélve nekilátott a radikális reformok bevezetésének, hogy a konzervatív rendszer romba dőlt épületéből kő kövön ne maradjon. – Meg kell előznünk a pártpolitikusokat – mondta tanácsadóinak. – Mire ráébrednek a valóságra, kész tények előtt állnak. – Ekkor határozta el azt is, hogy száz évre viszszamenően felülvizsgálja a földek tulajdonjogát, s így fedezte fel a bátyja, José Arcadio törvényesített garázdálkodását. A telekkönyvi bejegyzéseket egy tollvonással áthúzta. Utolsó udvariassági fellobbanásában egy órára félbeszakította a tennivalóit, és elment Rebecához, hogy döntéséről tájékoztassa.
A magányos özvegy, akivel valaha megosztotta elfojtott szerelmeinek titkát, és aki a makacsságával megmentette az életét, most mintha a múlt kísértete lett volna a félhomályos házban. Csuklóig zárt, fekete ruhát viselt, szíve elhamvadt, s alig fogott fel valamit a háború zajaiból. Aureliano Buendía ezredesnek úgy rémlett, mintha Rebeca bőrén átvilágítanának a foszforeszkáló csontok, s mintha lidércfény venné körül, ahogy fel-alá jár az áporodott levegőjű szobákban, ahol még mindig érződött az enyhe lőporszag. Igyekezett rávenni Rebecát, hogy enyhítsen szigorú gyászán, szellőztesse ki a házat, és bocsássa meg a világnak José Arcadio halálát. De Rebeca túl volt már minden földi hiúságon. Miután a föld ízében, Pietro Crespi illatos leveleiben s férje viharos ágyában hasztalan kereste a békét, végre rátalált ebben a házban, ahol a kíméletlen szellemidézéstől testet öltöttek az emlékek, s mint emberi lények járkáltak a lezárt szobákban. Hátradőlve a nádfonatú hintaszékben, úgy bámult Aureliano Buendía ezredesre, mintha kettőjük közül ő látszana a múlt kísértetének, s egy cseppnyi felindulást sem érzett arra a hírre, hogy a José Arcadio által kisajátított földeket visszaadják eredeti tulajdonosaiknak.

– Minden úgy lesz, Aureliano, ahogy akarod – sóhajtotta.
– Mindig is gondoltam, és most itt a bizonyság, hogy elfajzottál a családból.
A telekkönyv felülvizsgálatával egyidőben Gerineldo Márquez ezredes elnökletével összeült a statáriális bíróság, és golyó általi halálra ítélte a reguláris hadsereg összes tisztjét, akit a forradalmárok foglyul ejtettek. Utolsónak José Raquel Moncada tábornok jelent meg a hadbíróság előtt. Ursula közbelépett. – Soha nem volt ilyen jó elöljárónk Macondóban – mondta Aureliano Buendía ezredesnek. – S hogy milyen arany szíve van, és mennyire szeret minket, azt nem is kell mondanom, hisz te tudod a legjobban. – Aureliano Buendia ezredes rosszallóan nézett rá.
– Nem ragadhatom magamhoz az ítélkezés jogát – felelte. – Ha anyámnak van valami mondanivalója, menjen a hadbíróséghoz.
Ursula nemcsak hogy elment, de magával vitte tanúnak minden macondói forradalmár tiszt anyját is. A falualapító öregasszonyok, kik közül jó néhányan részt vettek a vakmerő sierrai átkelésben, egymás után magasztalták Moncada tábornok erényeit. Ursula zárta le a sort. Gyászának méltósága, nevének súlya s a meggyőző hév, amely szavaiból áradt, egy pillanatra megbillentette az igazságszolgáltatás egyensúlyát. – Maguk nagyon komolyan veszik ezt a szörnyű játékot, és jól teszik, mert ez a kötelességük – mondta a hadbíráknak. – De ne feledjék, hogy amíg az Isten éltet, mi továbbra is anyák maradunk, és akármilyen nagy forradalmárok az urak, jogunk van rá, hogy lehúzzuk a nadrágjukat, és jól elverjük a feneküket, ha tiszteletlenül viselkednek. – Ursula szavai még ott visszhangzottak a kaszárnyává átalakított iskola falai között, amikor a hadbíróság visszavonult tanácskozni. José Raquel Moncada tábornokot éjfélkor halálra ítélték. Aureliano Buendía ezredes Ursula heves szidalmai ellenére sem volt hajlandó megváltoztatni az ítéletet. Röviddel éjfél előtt meglátogatta a kalodaszobába zárt elitéltet.
– Ne feledd, komám – mondta –, hogy nem én röpítem a golyót a fejedbe. A forradalom röpíti.
Moncada tábornok fel sem emelkedett a vaságyról, amikor az ezredes a szobába lépett.
– Le vagy szarva, komám – felelte.
Amióta visszajött, Aureliano Buendía ezredes mindeddig nem jutott hozzá, hogy a szív szemeivel is megnézze Moncada tábornokot. Most döbbenten látta reszkető kezét és némiképp szakmai belenyugvását, amellyel a halált várja, s ekkor mélységes megvetést érzett önmaga iránt, bár ezt a szánalom csírájának hitte.
– Nálam is jobban tudod - mondta -, hogy minden katonai bíráskodás komédia, s hogy valójában mások bűnéért bűnhődsz, mert ezúttal meg kell nyernünk a háborút, ha törik, ha szakad. Te talán nem ugyanezt tetted volna az én helyemben?
Moncada tábornok felült, hogy inge csücskével megtörölje vastag, szarukeretes szemüvegét. - Valószínűleg - mondta. - De nem az bánt, hogy agyonlövetsz, hisz végül is a magunkfajtának ez a természetes halál. - Az ágyra tette a szemüvegét, és lekapcsolta a zsebóráját. - Csak az bánt - tette hozzá -, hogy addig gyűlölted a katonákat, addig harcoltál ellenük, addig gondoltál rájuk, amíg végül magad is éppen olyan lettél, mint ők. És nincs az életben olyan eszmény, ami megérne ilyen aljasságot. - Lehúzta a jegygyűrűjét, levette nyakáról a Gyógyító Madonna érmét, s a szemüveg és a zsebkendő mellé rakta.
– Ha így folytatod - tette hozzá -, nemcsak történelmünk legzsarnokibb és legvérengzőbb diktátora leszel, de még Ursula komámasszonyt is agyonlöveted, hogy elaltasd a lelkiismereted.
Aureliano Buendía ezredesnek a szeme se rebbent. Moncada tábornok átadta neki a szemüveget, az érmet, a zsebórát, a jegygyűrűt, és más hangon folytatta.
– De hát nem azért hívattalak, hogy szemrehányást tegyek - mondta. - Szeretnélek megkérni, hogy küldd el ezeket a feleségemnek.
Aureliano Buendía ezredes mindent zsebre tett.

– Ott lakik még Manaurében?
– Ott - felelte Moncada tábornok. - Ugyanabban a házban, a templom mögött, ahová a levelet küldted.
– Örömmel megteszem, José Raquel - mondta Aureliano Buendía ezredes.
Amikor kilépett a párától kéklő szabad levegőre, nedvesség lepte be az arcát éppen úgy, mint egy régi hajnalon, és csak ekkor jött rá, hogy miért az udvart jelölte ki a kivégzés színhelyéül, nem pedig a temető falát. A kivégzőosztag, amely időközben felsorakozott az ajtó előtt, államfőnek kijáró tisztelgéssel üdvözölte.
– Hozhatjátok - adta ki a parancsot.

Gerineldo Márquez ezredes volt az első, aki rádöbbent a háború ürességére. Mint Macondo polgári és katonai parancsnoka, minden héten kétszer távíró-összeköttetésbe lépett Aureliano Buendía ezredessel. Beszélgetéseikben eleinte egy igazi, hús-vér háború rajzolódott ki éles és határozott körvonalakkal, amelyek minden pillanatban félreérthetetlenül megmutatták, hogy pontosan hol tart, és merre veszi irányát. Bár Aureliano Buendía ezredest a legjobb barátainak sem sikerült soha bizalmaskodásra csábítaniuk, ilyenkor mégis megőrzött valamit a családias hangból, amely azonnal jelezte, hogy ő van a drót másik végén. A beszélgetések tartamát sokszor a tervezettnél hosszabbra nyújtotta, és személyes témákra siklatta. De ahogy fokozódott és terjedt a háború, Aureliano Buendía ezredes arca lassanként belemosódott egy irreális világ ködébe. Hangjának pontjai és vesszői egyre távolibbak és bizonytalanabbak lettek, s úgy kapcsolódtak és csoportosultak, hogy a szavak végül is elvesztették minden értelmüket. Gerineldo Márquez ezredes csak hallgatta, és az a nyomasztó érzése támadt, hogy egy másik világ ismeretlen lakójával érintkezik a távíródróton át.
„Értettem, Aureliano - kopogta vissza. - Éljen a liberális párt!”
Végül aztán minden kapcsolatát elvesztette a háborúval. Ami valaha igazi tevékenység, ifjúkorának ellenállhatatlan szenvedélye volt, most valami ködös utalás lett: maga a semmi. Csak Amaranta varróműhelyében talált menedéket. Minden délután odament. Szerette nézni Amaranta kezét, amint habos batisztot fodroz a kézi forgattyús varrógéppel, amelyet a szép Remedios hajtott. Órákon át ültek szótlanul, egymás közelségének jóleső érzésével, és ámbár Amaranta a lelke mélyén élvezte, hogy sikerült megőriznie a férfi vonzalmának tüzét, Gerineldo Márquez ezredes előtt rejtve maradtak e kifürkészhetetlen szív titkos szándékai. Amikor megtudták, hogy az ezredes visszajött, Amaranta fuldokolni kezdett az izgalomtól. De mikor aztán látta, ahogy belép a házba Aureliano Buendía ezredes lármás kíséretével, mikor látta a száműzetés gyötrelmeitől megviselten, az évek és a feledés súlya alatt megöregedve, portól és verejtéktől mocskosan, csordaszagúan, megcsúnyulva, felkötött bal karral – akkor majdnem elájult a csalódástól. „Istenem – gondolta –, nem ezt az embert vártam.” De Gerineldo Márquez ezredes másnap tisztán és frissen borotválva, levendulavízzel illatosított bajusszal és a véres kötés nélkül állított be hozzájuk. Egy gyöngyház fedelű imakönyvet hozott ajándékba.
– De furák a férfiak – mondta Amaranta, mert nem jutott más az eszébe. – Egész életükben a papok ellen harcolnak, s közben imakönyveket ajándékoznak.
Gerineldo Márquez ezredes attól fogva minden délután, még a háború legnehezebb napjaiban is meglátogatta. Sokszor, amikor a szép Remedios nem volt jelen, ő forgatta a varrógép kerekét. Amarantát zavarba hozta e nagy hatalommal felruházott ember állhatatossága, hűsége és alázata; valahányszor eljött, a nappaliban hagyta fegyvereit, és védtelenül lépett be a varróműhelybe. S bár négy éven keresztül bizonygatta szerelmét, Amaranta mindig megtalálta a módját, hogy nemet mondjon, de ne bántsa meg, mert szeretni nem tudta ugyan, de élni sem tudott már nélküle. A szép Remedios, aki minden iránt közömbösnek látszott, s akiről azt gondolták, hogy fogyatékos az elméje, nem maradt érzéketlen e nagy odaadás láttán, és

közbenjárt Gerineldo Márquez érdekében. Amaranta hirtelen ráeszmélt, hogy a kislány, aki az ő szárnyai alatt nőtt föl, s épp csak most kezd serdülni, máris a legszebb teremtés, akit Macondóban valaha láttak. Érezte, hogy szívében feltámad a gyűlölet, amely egykor Rebeca ellen izzott, és kérve az Istent, óvná meg a legrosszabbtól, hogy tudniillik halálát kelljen kívánnia, száműzte a kislányt a varrodából. Gerineldo Márquez ezredes ekkoriban kezdett megcsömörleni a háborútól. Latba vetette minden rábeszélő készségét, mérhetetlen és elfojtott gyengédségét, s Amaranta kedvéért hajlandó lett volna lemondani a dicsőségről, amelyért legszebb éveit áldozta. De nem sikerült rábeszélnie. Egy augusztusi délutánon, önnön konokságának elviselhetetlen súlya alatt roskadozva, Amaranta bezárkózott a szobájába, hogy megsirassa haláláig tartó magányát, miután állhatatos kérőjét végleg kikosarazta:
– Felejtsük el egymást mindörökre – mondta –, öregek vagyunk már hozzá.
Gerineldo Márquez ezredes aznap este távíróhívást kapott Aureliano Buendíától. Szokványos érintkezés volt, nem kavarta fel a háború állóvizét. Amikor a beszélgetés végéhez értek, Gerineldo Márquez ezredes kinézett a néptelen utcákra, a mandulafákon csillogó vízcseppekre, és úgy érezte, hogy megfojtja a magány.
„Aureliano – kopogtatta szomorúan –, Macondóban esik.”
A vonalban hosszú szünet támadt. Aztán a vevőkészülék hirtelen megugrott, és ontani kezdte Aureliano Buendía ezredes kíméletlen jeleit.
„Gerineldo, elment az eszed? – kérdezték a jelek. – Augusztus van: mért ne esne?”
Olyan régóta nem találkoztak, hogy Gerineldo Márquez elcsodálkozott e nyers válaszon. De két hónapra rá, amikor Aureliano Buendía ezredes megérkezett Macondóba, barátja csodálkozása döbbenetre változott. Még Ursula is elámult rajta, hogy fia menynyire kicserélődött. Nagy csendben, kíséret nélkül érkezett, s a hőség ellenére állig beburkolózott a köpenyébe; vele jött három szeretője, akiket egy közös házba szállásolt be, s ő maga is ott töltötte idejének javát, végignyúlva a függőágyban. A táviratokat, amelyek jelentéktelen hadműveletekről tájékoztatták, épp csak hogy átfutotta. Gerineldo Márquez ezredes egy ízben utasítást kért tőle egy határ menti helység kiürítésére, amely már-már nemzetközi bonyodalom szülőanyja lett.
– Ne zavarj minden apróságggal – förmedt rá Aureliano Buendía ezredes. – Fordulj a Mennyei Gondviseléshez.
Ez a háborúnak talán a legválságosabb időszakában történt. A liberális földbirtokosok, akik kezdetben támogatták a forradalmat, titokban szövetségre léptek a konzervatív földbirtokosokkal, hogy megakadályozzák a telekkönyvek felülvizsgálatát. A száműzetésben levő politikusok, akik a háború tüzén próbálták megsütni a pecsenyéjüket, nyilvánosan elítélték Aureliano Buendía ezredes drasztikus lépéseit, de úgy látszott, hogy az ezredest még ez a szakítás sem hozza ki a sodrából. Több mint ötkötetnyi versét sem vette elő a ládából, ahol elfeledve hevertek. Esténként vagy szieszta idő ben ágyába hívta valamelyik szeretőjét, gyors kielégülést kapott tőle, aztán úgy aludt, mint akit fejbe vertek, s álmában legkisebb jelét sem mutatta a nyugtalanságnak. Ekkor még csak ő tudta, hogy kótyagos szíve örök bizonytalanságra ítéltetett. Kezdetben, a dicső visszatéréstől és a valószínűtlen győzelmektől megrészegülten, elbűvölve nézett alá a nagyság mélységeibe. Boldoggá tette az a tudat, hogy odakerült Marlborough herceg mellé, akit a hadi művészetekben nagymesterének tekintett, s akinek prémekkel és tigriskarmokkal díszített öltözéke a felnőttekben tiszteletet, a gyermekekben pedig rémületet keltett. Ekkor határozta el, hogy senki emberfia nem mehet három méternél közelebb hozzá, még Ursula sem. A krétakör közepéből, melyet szárnysegédei, amerre csak járt, mindenütt meghúztak körülötte, s amelybe egyedül ő léphetett be, kurta és megfellebbezhetetlen utasításokkal döntötte el a világ sorsát. Amikor Moncada tábornok kivégzése után első ízben Manaurébа érkezett, az volt az első dolga, hogy teljesítse áldozata utolsó kívánságát; a tábornok özvegye átvette tőle a szemüveget, az érmet, az órát és a gyűrűt, de nem engedte be a házába.

— Ezredes úr, ide nem léphet be — mondta. — A háborújában maga az úr, de az én házamban én vagyok az úr.
Aureliano Buendía ezredesen nyoma sem látszott a haragnak, de a lelke csak akkor könnyebbült meg, amikor testőrsége kifosztotta és felgyújtotta az özvegy házát. — Aureliano, vigyázz a szívedre —intette Gerineldo Márquez ezredes. — Rothadóban vagy, pedig még élsz. — Aureliano Buendía ekkoriban hívta másodszor gyűlésbe a felkelő hadak vezéreit. Volt köztük mindenféle szerzet: idealisták, karrieristák, kalandorok, keserű lecsúszottak és közönséges bűnözők. Egyikük, a konzervatív párt hajdani funkcionáriusa, azért menekült a felkelők közé, hogy ne csukhassák le sikkasztásért. Sokan azt sem tudták, hogy miért harcolnak. A vegyes gyülekezetből, amelynek nézetkülönbségei már-már belső robbanást idéztek elő, egy nyomasztó tekintélyű személyiség emelkedett ki: Teofilo Vargas tábornok. Fajtiszta indián volt, vad hegyilakó, analfabéta: hallgatag bölcsesség és messiási elhivatottság sugárzott belőle, amely esztelen rajongást ébresztett híveiben. Aureliano Buendía ezredes azzal a céllal hívta össze a gyűlést, hogy a felkelés vezetőit egységbe tömörítse a mesterkedő politikusokkal szemben. Teofilo Vargas tábornok megelőzte: egy-két óra alatt szétzúzta a legnagyobb tekintélyű tisztek koalícióját, és magához ragadta a fővezéri rangot. — Félelmetes fenevad — mondta Aureliano Buendía ezredes a tisztjeinek. — Ez az ember veszélyesebb a számunkra, mint a hadügyminiszter. — Egy igen fiatal kapitány, aki félénkségével mindig kitűnt a társai közül, bátortalanul szót kért:
—.Egyszerű a dolog, ezredes úr — jelentette ki —, meg kell ölni.
Aureliano Buendía ezredest nem a javaslatban rejlő cinizmus hökkentette meg, hanem az, hogy a kapitány gondolata egy másodperc töredékével megelőzte az övét.
— Ne várják, hogy kiadjam ezt a parancsot — mondta.
Nem is adta ki. Teofilo Vargas tábornokot két hét múlva egy félreeső helyen mégis darabokra szabdalták, és a főparancsnokságot Aureliano Buendía ezredes vette át. Azon az éjszakán, amelyen a felkelők valamennyi vezetője elismerte a fensőbbségét, felriadt az álmából, és takaróért kiabált. Valami belső hideg, ami a csontjait is átjárta, s még a tűző napon is dermesztette, hónapokon át elvette az álmát, míg hozzá nem szokott. A hatalom mámorát az émelygés rohamai követték. Hogy kiűzze magából a hideget, főbe lövette a fiatal tisztet, aki Teofilo Vargas meggyilkolását javasolta. Még ki sem mondta, sőt ki sem gondolta a parancsait, már végre is hajtották őket, és mindig sokkal messzebbre mentek, mint ameddig ő maga elmerészkedett volna. Mérhetetlen hatalmának magányában bolyongva, már-már egészen irányt vesztett. A megszállt falvakban éljenező emberek bosszantották, s az volt az érzése, hogy az ellenségnek is ugyanők éljeneznek. Mindenütt akadt egy-egy kamasz, aki a saját szemével nézett rá, a saját hangján beszélt hozzá, s ugyanolyan bizalmatlanul köszönt neki, ahogyan ő köszönt vissza, s aki a fiának mondta magát. Úgy érezte, szétosztódott, megsokszorozódott, s mégis olyan egyedül van, mint még soha. Biztos volt benne, hogy a saját tisztjei is hazudnak neki. Marlborough herceggel összeveszett. — Az a legjobb barátunk — mondogatta akkoriban —, aki már kiadta a lelkét. — Beleunt a bizonytalanságba, az örökös háborúba, amely bűvös körben forgott körülötte, s őt mindig ugyanazon a helyen találta: csak egyre öregebb, egyre megviseltebb lett, s egyre kevésbé tudta, hogy miért, hogyan és meddig. Mindig ott állt valaki a krétakör szélén. Valaki, akinek nem volt pénze, vagy szamárköhögést kapott a gyereke, vagy aki szeretett volna örökre elaludni, mert nem bírta tovább a szájában a háború trágyaízét, s aki végső erejét megfeszítve, mégis kihúzta magát, és jelentette: – Ezredes úr, minden változatlan. – S éppen ez a változatlanság volt a legijesztőbb dolog e véget nem érő háborúban: az, hogy nem történt semmi. Aureliano Buendía ezredes egyedül maradva, a jóslatoktól elhagyatva, s menekülve a hideg elől, amely a halálig elkísérte. Macondóban, legrégibb emlékeinek melegében keresett végső oltalmat. Olyan mélységesen eltunyult, hogy amikor bejelentették nála a liberális párt küldöttségét,

amely azzal a megbízatással érkezett, hogy a háború további menetét megvitassa vele, fel sem ébredt egészen, csak fordult egyet a függőágyban.
– Vigyétek őket a kurvákhoz – mondta.
A hat szalonkabátos, cilinderes ügyvéd elszánt sztoicizmussal tűrte a dühödt novemberi napsütést. Ursula házában kaptak szállást. Majdnem egész nap a szobájukba zárkóztak, és titkos tanácsot tartottak, estére pedig odarendelték az őrséget meg egy harmonikaegyüttest, és megszállták Catarino kocsmáját. – Hagyjátok őket – rendelkezett Aureliano Buendía ezredes.
– Úgyis tudom, hogy mit akarnak. – December elején végre sor került a régóta várt megbeszélésre, amelyről sokan azt hitték, hogy vég nélküli vita lesz belőle, de valójában egy óráig sem tartott.
A fülledt nagyszobában, a letakart gépzongora fehér lepedős kísértete mellett Aureliano Buendía ezredes ezúttal nem a szárnysegédek krétakörében helyezkedett el. Politikai tanácsadói közt foglalt helyet, és gyapjútakaróba burkolózva, némán hallgatta végig a küldöttek rövid javaslatait. Először is azt kérték, hogy a liberális földbirtokosok megnyerése érdekében mondjon le a földek tulajdonjogának felülvizsgálatáról. Másodszor: mondjon le a klerikális befolyás elleni harcról, hogy megszerezhessék a katolikus lakosság támogatását. Harmadszor: mondjon le a törvényes és törvénytelen gyermekek jogi egyenlőségének eszméjéről, hogy a családi tűzhely sértetlen maradjon.
– Vagyis – mosolyodott el Aureliano Buendía ezredes a felolvasás végén – csak a hatalomért harcolunk.
– Taktikai reformokról van szó – felelte az egyik küldött. Most az a fontos, hogy a háború tömegbázisát kiszélesítsük. Azután majd meglátjuk.
Aureliano Buendía ezredes politikai tanácsadóinak egyike gyorsan közbeszólt.
– Képtelenség – mondta. – Ha ezek a reformok jók, az azt jelenti, hogy a konzervatív rendszer jó. Ha e reformokkal sikerül kiszélesítenünk a háború tömegbázisát, ahogy önök mondják, az azt jelenti, hogy a jelenlegi rendszernek nagy tömegbázisa van. Vagyis majdnem húsz éven át a nemzet érzései ellen harcoltunk. Folytatta volna, de Aureliano Buendía ezredes egy kézmozdulattal félbeszakította. – Doktor úr, kár az időért – mondta. – Az a fontos, hogy e pillanattól kezdve csak a hatalomért harcolunk. – Szüntelenül mosolyogva átvette a küldöttektől az okmányokat, és vette a tollat, hogy aláírja.
– Ha így áll a dolog – fejezte be –, semmi akadálya, hogy elfogadjuk.
Az emberei döbbenten néztek össze.
– Elnézést kérek, ezredes úr – szólalt meg Gerineldo Márquez szelíd hangon –, de ez árulás.
A tintába mártott toll megállt a levegőben, s Aureliano Buendía ezredes rázúdította Gerineldo Márquez ezredesre tekintélyének teljes súlyát:
– Adja ide a fegyvereit.
Gerineldo Márquez ezredes felállt, és letette az asztalra a fegyvereit.
– Jelentkezzék a börtönben – utasította Aureliano Buendía ezredes. – A hadbíróság majd dönt a sorsáról.
Azután aláírta a nyilatkozatot, és ezekkel a szavakkal adta vissza a küldötteknek:
– Uraim, itt vannak a papírjaik. Váljék egészségükre.
Gerineldo Márquez ezredest hazaárulás vádjával két nap múlva halálra ítélték. Aureliano Buendía ezredes függőágyában elnyúlva, süket füllel hallgatta az irgalomért esdeklőket. A kivégzés előestéjén Ursula megszegte a tilalmat, hogy nem szabad Aurelianót zavarni, és bement a szobájába. Talpig feketében jött, rendkívül ünnepélyesen, s mindvégig állva maradt, amíg beszélgetésük tartott, vagyis három percig. – Tudom, hogy agyon fogod lövetni Gerineldót – mondta halkan –, és semmivel sem tudom megakadályozni. De egy dologra figyelmeztetlek: mihelyt meglátom a holttestet, esküszöm az apám és az anyám csontjaira, esküszöm José Arcadio Buendía emlékére, Isten előtt esküszöm, hogy a föld alól is

előkerítelek, és a tulajdon két kezemmel öllek meg. – Mielőtt kiment, választ nem várva hozzátette:
– Annak idején is megöltelek volna, ha disznófarokkal születsz.
Ezen a véget nem érő éjszakán, mialatt Gerineldo Márquez ezredes a halott délutánokat idézgette, melyeket Amaranta varróműhelyében töltött, Aureliano Buendía ezredes órákon át kaparta magányának kemény héját, hogy talán végre mégis sikerül feltépnie. Ha voltak boldog pillanatai, amióta az apja egy régi délutánon jégnézőbe vitte, legfeljebb az ötvösműhelyben, ahol aranyhalak kalapálásával múlatta az időt. Harminckét háborút kellett kirobbantania, a halállal kötött összes egyezségét meg kellett szegnie, és disznó módjára kellett meghemperegnie a dicsőség trágyájában, hogy majdnem negyvenéves késéssel felfedezze az egyszerűség kiváltságait.
Hajnalban, a keserves virrasztástól meggyötörve, egy órával a kivégzés előtt bement a kalodaszobába. – Öregem, vége a komédiának – mondta Gerineldo Márquez ezredesnek. – Gyerünk innét, mielőtt a szúnyogok teljesen ki nem végeznek. – Gerineldo Márquez ezredes e szavak hallatán nem tudta leplezni a megvetését.
– Nem, Aureliano – felelte. – Inkább legyek a föld alatt, mint hogy mészárosnak lássalak.
– Arra várhatsz – mondta Aureliano Buendía ezredes. – Bújj bele a cipődbe, és segíts végezni ezzel a szar háborúval.
Amikor ezt mondta, még nem sejtette, hogy könnyebb egy háborút elkezdeni, mint befejezni. Majdnem egyévi véres küzdelem kellett, hogy a kormánytól előnyös békefeltételeket csikarjon ki a felkelőknek, s újabb egy év, amíg a híveit meggyőzte róla, hogy a feltételeket el kell fogadni. Emberi ésszel felfoghatatlan végletekig jutott el a kegyetlenségben, hogy megfékezze a saját tisztjeit, akik azért lázadtak fel ellene, mert nem akarták áruba bocsátani a győzelmet: végül az ellenség erőinek segítségével verte le őket.
Soha nem volt olyan nagyszerű katona, mint ebben az időben. Az a tudat, hogy végre a saját felszabadulásáért harcol, nem pedig elvont eszmékért és jelszavakért, amelyeket a politikusok a körülményeknek megfelelően hol a színükre, hol a visszájukra fordítanak, forró lelkesedéssel töltötte el. Gerineldo Márquez ezredes, aki akkora hittel és odaadással harcolt a vereségért, mint korábban a győzelemért, a szemére vetette, hogy feleslegesen kockáztatja a bőrét. – Ne aggódj – mosolygott Aureliano Buendía ezredes. – Sokkal nehezebb meghalni, mint ahogy hiszik. – Az ő esetében valóban így volt. A bizonyosság, hogy életének utolsó órája előre ki van jelölve, valami rejtélyes védettséggel, megszabott határidőig érvényes halhatatlansággal ruházta fel; ennek birtokában sebezhetetlenül nézett szembe a háború veszedelmeivel, és végül kivívhatta a vereséget, amely sokkal több küzdelmet, sokkal több vért és sokkal nagyobb árat kívánt, mint a győzelem.
A háború csaknem két évtizede alatt sokszor hazalátogatott, de mindig csak sebbel-lobbal, mindig nagy katonai kísérettel, mindig azzal a legendás dicsfénnyel, amely még Ursulára is megtette a hatását – úgyhogy végül egészen idegenné vált. Legutóbb peldául, amikor Macondóba jött, és három szeretőjével külön házba költözött, csak két-három alkalommal járt otthon, ha éppen időt tudott szakítani, hogy eleget tegyen a vacsorameghívásoknak. A szép Remedios és az ikrek, akik a háború kellős közepén születtek, jóformán nem is ismerték. Amaranta sehogy sem tudta összeegyeztetni a bátyja ifjúkori képét – mindig az aranyhalain kalapált – e mitikus harcoséval, aki három méter távolságot iktat önmaga és az emberiség közé. De amikor megtudták, hogy hamarosan elhallgatnak a fegyverek, és elgondolták, hogy Aureliano Buendía ezredes ismét emberi lényként tér haza, s az övéi újra szeretetükbe fogadhatják, a régóta szunnyadó családi érzelmek nagyobb erővel támadtak fel, mint valaha.
– Végre – mondta Ursula – megint lesz férfi a háznál.
Amaranta sejtette meg elsőnek, hogy Aureliano Buendía ezredest örökre elvesztették. Egy héttel a fegyverszünet előtt, amikor az ezredes testőri kíséret nélkül érkezett haza, mindössze két mezítlábas tisztiszolgával, akik a tornácon lerakták az öszvérszerszámokat és a

versesládát, régi fejedelmi poggyászának egyetlen maradványát, Amaranta meglátta, amint a varróműhely előtt elhaladt, és kikiabált neki. Aureliano Buendía ezredes szemmel láthatóan erőlködött, hogy felismerje.
– Amaranta vagyok – mondta a húga vidáman, a viszontlátás örömével, és eléje tartotta feketébe pólyált kezét. – Nézd! Aureliano Buendía ezredes arcán ugyanaz a mosoly futott át, mint amikor először látta Amarantát a bepólyált kezével, azon a réges-régi reggelen, mikor halálra ítélve érkezett Macondóba. – Szörnyű! – mondta. – Hogy múlik az idő!
A reguláris hadseregnek védőőrséget kellett állítania a háza köré. Az emberek kifütyülték, kiköptek előtte – azzal vádolták, hogy csak azért élesztette fel a háborút, mert nagyobb árat akar kapni érte. Lázban didergett, kilelte a hideg, hónalja ismét feldagadt a kelésektől. Ursula már fél évvel korábban, amikor emlegetni kezdték a fegyverszünetet, kinyitotta és felsöpörte a hitvesi szobát, és mirrhát égetett a sarkaiban, mert úgy képzelte, hogy a fia majd hajlandó lesz szép lassan megöregedni Remedios penészlepte babái között. De Aureliano Buendía ezredes az elmúlt két évben minden adót megfizetett már az életnek, többek között az öregség adóját is. Elhaladva az ötvösműhely előtt, amelyet Ursula különös gonddal rakott rendbe, észre sem vette, hogy a kulcsok benne vannak a lakatban. Nem vette észre azokat az apró és elszomorító harapásokat sem, amelyeket az idő foga ejtett a házon, s amelyek ily hosszú távollét után bárkit lesújtottak volna, ha elevenen élnek benne az emlékek. Nem fájtak neki a hulló vakolatú, foltos falak, a szürkés pókhálóval beszőtt sarkok, a porlepte begóniák, a szúette gerendák, a penészes ajtófélfák és azok az alattomos kelepcék sem, amelyeket a múlt visszhangja állított az útjába. Kiült a tornácra, köpenyébe burkolózott, és le sem húzta a csizmáját, mintha csak arra várna, hogy kitisztuljon az ég: egész délután ott ült, és a begóniákra zúduló esőbe bámult. Ursula ekkor ébredt rá, hogy nem marad sokáig velük. „Ha nem a háború – gondolta –, hát akkor csakis a halál.” Olyan biztosan és határozottan támadt ez a megérzése, hogy felismerte benne a jóslatot.
Aznap este vacsoránál a Második Aurelianónak vélt ikertestvér jobb kézzel tördelt a kenyérből, és bal kézzel kanalazta a levest. A Második José Arcadiónak vélt testvér viszont bal kézzel tördelt a kenyérből, és jobb kézzel kanalazta a levest. Olyan pontosan össze voltak hangolva a mozdulataik, mintha nem is két testvér ülne szemben egymással, csak egy, a tükör előtt. A mutatványt akkor találták ki, amikor rájöttek, hogy teljesen egyformák, s ezúttal a jövevény tiszteletére adták elő. De Aureliano Buendía ezredes észre sem vette. Olyan közönyös volt minden iránt, hogy még a szép Remedioson sem akadt meg a szeme, mikor meztelenül vonult át előtte a hálószobájába. Csak Ursula merte megzavarni a töprengésében.
– Ha megint el kell menned – mondta a vacsora közepére érve –, próbálj legalább az emlékezetedbe vésni minket, ahogyan ma este itt ülünk.
Aureliano Buendía ezredes ebből jött rá, és el sem ámult rajta, hogy Ursula az egyetlen ember, aki belelát a nyomorúságába, s hosszú évek óta most először mert az anyja arcába nézni: a bőre összeaszalódott, fogai elszuvasodtak, haja elvesztette fényét és színét, tekintete el-elrévedezett. Összehasonlította legrégebbi emlékképével, mikor azon a délutánon megérezte, hogy a forró húsleveses fazék le fog esni az asztalról, s a képet most darabokban találta. Egy pillanat alatt felfedezte mindazt a szarkalábat, ráncot, zúzódást, üszköt és forradást, amit több mint fél évszázad mindennapjai hagytak az anyján, és megállapította magában, hogy e pusztulás láttán még csak szánalmat sem érez. Minden erejét összszeszedte, hogy megkeresse szívében azt a zugot, ahol az érzelmei elrothadtak, de nem talált rá. Régebben legalább valami homályos szégyenérzet töltötte el, ha megérezte a bőrén Ursula illatát, és azt is többször tapasztalta, hogy Ursula gondolatai beleszűrődnek a saját gondolataiba. De a háború mindezt kiirtotta. Még Remedios is, a felesége, csak elmosódott kép volt valakiről: talán a lánya lehetett. A számtalan nő, akivel a szerelem sivatagában találkozott, s aki a partvidék egyik végétől a másikig széthordta a magját, semmi nyomot nem hagyott az érzelmeiben. Legtöbbjük sötétben jött a szobájába, és virradat előtt el is távozott: nappalra már nem maradt

belőlük egyéb, mint egy kis csömör a test emlékezetében. Csak egyetlen érzést nem kezdett ki sem az idő, sem a háború: amit a bátyja, José Arcadio iránt érzett még kisfiú korukban, de ezt sem a szeretet, hanem a cinkosság táplálta.
– Ne haragudjon – mentegetőzött válaszul Ursula kérésére. – Ez a háború mindent lezárt.
A következő napokat azzal töltötte, hogy minden nyomot eltüntessen maga után a világban. Az ötvősműhelyt egészen lecsupaszította, csak a nem személyes tárgyakat hagyta meg: ruháit a tisztiszolgáknak ajándékozta, fegyvereit pedig elásta a kertben, éppoly bűnbánóan, mint apja a lándzsát, amellyel Prudencio Aguilart megölte. Csak a pisztolyát tartotta meg, egyetlen golyóval. Ursula egy szót sem szólt. Csak akkor lépett közbe, amikor Aureliano Buendía ezredes meg akarta semmisíteni Remedios dagerrotípiáját, amely a szalonban állt egy örökmécs alatt. - Ez a kép már régóta nem a tiéd - mondta Ursula. - Családi ereklye. - A fegyverszünet előestéjén, amikor már egyetlen tárgy sem maradt a házban, hogy az emlékét őrizze, Aureliano kivitte a sütödébe a versesládát: Irgalmas Szent Zsófia éppen be akart gyújtani a kemencébe.
– Gyújtson be ezzel - mondta Aureliano, és odanyújtotta az első, megsárgult papírköteget. - Jól ég, hisz nagyon régi.
A csöndes, szófogadó Irgalmas Szent Zsófia, aki még a saját gyerekeivel sem szállt soha vitába, úgy érezte, hogy valami tiltott dologra kérik.
– Ezek fontos papírok - mondta.
– Dehogy fontosak - mondta az ezredes. - Csak olyasmi, amit az ember saját magának írogat.
– Hát akkor - mondta Irgalmas Szent Zsófia - égesse el az ezredes úr.
Nemcsak hogy elégette, de még a ládát is felaprította, s a forgácsot tűzre vetette. Néhány órával előtte Pilar Ternera jött el hozzá. Aureliano Buendía ezredes, aki oly sok éve nem találkozott vele, ámulva látta, hogy mennyire megöregedett, elhízott, és mennyire megkopott az a fénylő nevetése; de azon is elámult, hogy milyen távlatokat kapott a kártyafejtő tehetsége. - Vigyázz a szádra - mondta Pilar, és az ezredes eltöprengett rajta, hogy amikor legutóbb, dicsőségének tetőpontján ugyanezt hallotta tőle, vajon Pilar előtt nem a végzet meglepően korai látomása jelent-e meg.
Valamivel később, amikor kezelőorvosa felvágta a keléseit, Aureliano Buendía ezredes látszólag különösebb érdeklődés nélkül megkérdezte, hogy pontosan hol helyezkedik el a szíve. Az orvos meghallgatta a mellkasát, majd egy jódos vattadarabbal kört rajzolt a mellére.
A fegyverletétel keddje langyos esővel virradt meg. Aureliano Buendía ezredes öt óra felé kiment a konyhába, és megitta szokásos, cukor nélküli feketéjét. - Aznap is ilyen idő volt, amikor megszülettél - mondta Ursula. - Mindenki megijedt a nyitott szemedtől. - Az ezredes nem hallgatott oda, mert figyelmét lekötötték a katonaság előkészületei, a trombitálás és a vezényszavak, amelyek felverték a hajnal csendjét. Noha a háború hosszú évei alatt mindezt már megszokhatta, most mégis ugyanazt a gyengeséget érezte a térdében, és ugyanazt a borzongást a bőrén, mint egyszer fiatalkorában, amikor egy meztelen lány feküdt előtte. Végül mégiscsak beleesett a múlt kelepcéjébe, és homályosan arra gondolt, hogy talán ha elvette volna feleségül, olyan ember lett volna, aki sohasem ismeri meg a háborút és a dicsőséget: névtelen iparos, boldog állat. E késői megrendülés, amely kimaradt a számításaiból, megkeserítette a reggelijét. Reggel hétkor, amikor Gerineldo Márquez ezredes néhány forradalmi tiszttel együtt eljött érte, soha még olyan szótlannak, töprengőnek és magányosnak nem látta Aurelianót. Ursula egy új köpenyt akart a vállára teríteni. - Mit szól majd a kormány - mondta. - Még azt hiszik, azért adtad meg magad, mert már egy új köpenyre se telik. - De Aurelianónak nem kellett a köpeny. A kapuban aztán, mivel még mindig esett az eső, eltűrte, hogy Ursula a fejébe nyomja José Arcadio Buendía egyik régi nemezkalapját.
- Aureliano - mondta ekkor Ursula, ígérd meg, hogy ha ütne a legrosszabb óra, anyádra fogsz gondolni.

Szórakozottan rámosolygott az anyjára, kifeszített tenyérrel búcsút intett, majd szó nélkül kilépett a házból, és belevetette magát a kiáltások, fenyegetések és szitkok áradatába, amely a falu széléig üldözte. Ursula azzal az elszánt elhatározással tolta rá a reteszt a kapura, hogy élete végéig el sem húzza többé. „Idebenn fogunk megrothadni - mondta magában. - Itt porladunk el, ebben a férfiak nélkül maradt házban: ne örüljön ez a hitvány népség, hogy sírni lát.” A délelőttöt azzal töltötte, hogy minden rejtett zugot felkutatott, hátha talál valami emléket a fiáról, de semmi sem maradt.
Az ünnepélyes aktust Macondótól húsz kilométerre tartották meg, egy hatalmas ceibafa tövében - később e körül rakták le Neerlandia falvának alapjait. A kormány- és pártküldötteket meg a fegyvert letevő felkelők bizottságát fehér ruhás novíciák sürgőforgó csapata szolgálta ki: úgy röpködtek körülöttük, mint esőtől megriadt galambok. Aureliano Buendía ezredes egy sáros öszvér hátán érkezett meg. Borostás volt az arca, és a kelések több kínt okoztak neki, mint álmainak iszonyú kudarca, mert túl volt már minden reményen, túl a dicsőségen és túl a dicsőség utáni vágyakozáson. Kívánságának megfelelően nem volt zene, petárdapufogás, se ünnepi harangozás, se éljenzés, se más, ami a fegyverletétel gyászos hangulatát enyhítette volna. Egy vándorfényképész lekapta: ez az egyetlen felvétel maradhatott volna fenn róla, de az ezredes parancsára előhívás nélkül meg kellett semmisítenie az összes lemezét.
A ceremónia éppen csak annyi ideig tartott, amíg aláírták az okmányt. Egy ütött-kopott cirkuszi sátorban, a durván ácsolt, nagy asztal körül, ahol a küldöttek elhelyezkedtek, ott volt valamennyi tiszt, aki még megmaradt Aureliano Buendía ezredes mellett. Az aláírás előtt a köztársasági elnök személyes megbízottja fel akarta olvasni a megadásról szóló okmányt, de Aureliano Buendía ezredes nem engedte. – Ne vesztegessük az időt formaságokra – mondta, és nekilátott, hogy olvasatlanul aláírja a papírokat. Az ezredes egyik tisztje ekkor megtörte a sátor halotti csendjét:
– Ezredes úr, tegye meg nekünk azt a szívességet, hogy ne elsőnek írja alá.
Aureliano Buendía ezredes engedett a kérésnek. Amikor az okmány teljesen körbejárta az asztalt, olyan mélységes csendben, hogy az aláírásokat a toll sercegéséből is ki lehetett volna betűzni, az első név helye még üresen állt. Aureliano Buendía ezredes vette a tollat, hogy kitöltse az űrt.
– Ezredes úr – mondta ekkor egy másik tisztje –, van még rá ideje, hogy meggondolja.
Aureliano Buendía ezredesnek a szeme se rebbent: fogta az első példányt, és aláírta. Már az utolsónál tartott, amikor a sátor ajtajában egy felkelő ezredes jelent meg, kötőféken vezetve egy öszvért, a hátán két ládával. Nagyon fiatal ember volt, az arca mégis szenvtelen és csupa belenyugvás. A macondói körzet forradalmi kincstárnoka volt. Hat napig tartó keserves utat tett meg az éhségtől félholt öszvérrel küszködve, hogy időben megérkezzen az aláírásra. Kétségbeejtő lassúsággal leszedte a ládákat az öszvér hátáról, felnyitotta őket, és szép sorjában, egyesével, hetvenkét aranytömböt rakott az asztalra. A kincs létezéséről mindenki megfeledkezett Az elmúlt év zűrzavarában, amikor a vezérkar szétrobbant, és a forradalom a főnökök véres hatalmi versengésévé fajult, megszűnt mindenféle felelősségre vonás. A felkelés aranykészlete, amelyet tömbökbe öntöttek, majd égetett agyaggal vontak be, kikerült az ellenőrzés alól. Aureliano Buendía ezredes a hetvenkét aranytömböt is beíratta a fegyverletételi leltárba, majd semmiféle szónoklatot sem engedélyezve, véget vetett az aktusnak. A siralmas kamasz csak állt előtte, és szelíd, malátaszínű szemét az ezredes szemébe szegezte.
– Van még valami? – kérdezte Aureliano Buendía ezredes. Az ifjú ezredes összeszorította a fogát.
– A nyugta – mondta.
Aureliano Buendía ezredes kiállította saját kezűleg. Azután egy pohár limonádéval és egy darab kétszersülttel, amit a novíciák kínálgattak, visszavonult egy katonai sátorba – az ő részére állították fel, hogy lepihenhessen, ha kedve tartja. A sátorban levette az ingét, ráült a

tábori ágyra, és délután negyed négykor pisztolyával belelőtt a jódgyűrű közepébe, amit kezelőorvosa a mellére rajzolt. Ursula Macondóban éppen ekkor emelte le a tűzhelyen álló lábas fedelét, hogy megnézze, miért nem akar felforrni a tej, s a lábasban giliszták hemzsegtek.
– Megölték Aurelianót! – kiáltott fel.
Kibámult az udvarra, mint szokta, amióta egyedül maradt, és megpillantotta a lucskos, esőtől bánatos José Arcadio Buendíát, aki halála óta erősen megöregedett. – Orvul ölték meg – tette hozzá Ursula –, és nem akadt egy irgalmas kéz, hogy lefogja a szemét. – Amikor besötétedett, könnyein át fényes, narancsszínű korongokat látott, amelyek úgy suhantak át az égen, mint egy elszálló lehelet, és arra gondolt, hogy ez a halál üzenete. Még ott zokogott a gesztenyefa alatt az ura térdén, amikor az alvadt vértől megkeményedett köpenyébe burkolva és a dühtől tágra meredt szemmel meghozták Aureliano Buendía ezredest.
Túl volt a veszélyen. Olyan szépen átszaladt rajta a golyó, hogy az orvos hátul húzta ki belőle a jódos tampont, amit a mellén dugott be. – Életem főműve ! – mondta büszkén. – Ez az egyetlen pont, ahol úgy mehet keresztül a golyó, hogy egyik nemes szervet sem sérti meg. – Miközben az irgalmas novíciák kesergő zsoltárokat énekeltek körülötte a lelke örök nyugalmáért, Aureliano Buendía ezredes megbánta, hogy nem a szájában sütötte el a pisztolyt, mint eredetileg akarta – pusztán azért, hogy csúfot űzzön Pilar Ternera jóslatából.
– Ha volna még hatalmam – mondta az orvosnak –, minden teketória nélkül főbe lövetném. Nem azért, mert megmentette az életemet, hanem mert nevetségessé tett.
A kudarcot vallott halál néhány óra alatt visszaadta elvesztett tekintélyét. Ugyanazok, akik azt híresztelték, hogy a háborút eladta egy színarany téglákból épült palotáért, öngyilkossági kísérletében a becsület fényes bizonyítékát látták, és mártírkoszorút fontak a feje köré. Később, amikor visszautasította az érdemrendet, amelyet a köztársasági elnök adományozott neki, még legádázabb vetélytársai is elzarándokoltak hozzá, s kérték, hogy tagadja meg a fegyverszüneti feltételeket, és indítson új háborút. A házat elárasztották az engesztelő ajándékok. Aureliano Buendía ezredes, egy kissé későn bár, de felbuzdult régi fegyvertársainak tömeges melléállásán, és nem tartotta lehetetlennek, hogy esetleg a kedvükben járjon. Sőt az új háború gondolata időnként akkora lelkesedéssel töltötte el, hogy Gerineldo Márquez ezredes szerint már csak valami ürügyre várt, és megindította volna. Csakugyan adódott is ürügy, amikor a köztársasági elnök megtagadta a veterán harcosok nyugdíját, liberálisokét és konzervatívokét egyaránt, amíg egy különbizottság felül nem vizsgálja a kérvényeket, és a kongresszus jóvá nem hagyja a nyugdíjtörvényt. – Aljasság! – mennydörögte Aureliano Buendía ezredes. – Végelgyengülésig várhatják a postát. – Ekkor kelt fel először a hintaszékből, amit Ursula vett neki a lábadozás idejére, és a szobában fel-alá járkálva lediktált egy fenyegető üzenetet a köztársasági elnöknek. A táviratban, amelyet sohasem hoztak nyilvánosságra, azzal vádolta a kormányt, hogy máris megszegte a neerlandiai egyezményt, és kijelentette, hogy amennyiben két héten belül nem ítélik meg a nyugdíjakat, újabb háborút indít, ezúttal életre-halálra. Olyan jogos volt a követelése, hogy még a konzervatív veteránok csatlakozására is lehetett számítani. De a kormánynak az volt az egyetlen válasza, hogy a család biztonságára hivatkozva megerősítették a ház előtti őrséget, és mindenfajta látogatást betiltottak. A többi veszedelmes főnök is hasonló elbánásban részesült országszerte. Hála a jól időzített, drasztikus és hathatós akciónak, mire Aureliano Buendia ezredes két hónappal a békekötés után teljesen lábra állt, legdühödtebb buzdítói már vagy meghaltak, vagy száműzetésbe vonultak, vagy pedig egyszer s mindenkorra bekebelezte őket a közigazgatás.
Aureliano Buendía ezredes decemberben hagyta el először a szobáját, és csak egy pillantást kellett vetnie a tornácra, hogy többé ne gondoljon a háborúra. Időközben Ursula ismét megfiatalította a házat, korához képest hihetetlen életerővel. – Most majd meglátják, ki vagyok én – mondta, amikor megtudta, hogy életben marad a fia. – Kereshetnek még egy

ilyen szép és vendégszerető házat, mint ez a bolondokháza! – Festetett, takaríttatott, kicserélte a bútorokat, rendbe hozta és új virágokkal ültette be a kertet, s az összes ajtót és ablakot kitárta, hogy a nyári verőfény átjárja a hálószobákat. Véget vetett a sokszoros, állandó gyásznak, s maga is fiatalos ruhákkal cserélte fel régi, szigorú öltözetét. A gépzongora hangja újra felvidította a házat. Amarantának a zene hallatán eszébe jutott Pietro Crespi, az alkonyi gardénia, a levendulaillat, és hervadt szíve mélyén kivirágzott valami makulátlan harag, letisztulva az időben. Ursula egy délután, amikor a szalont takarította, segítséget kért a ház előtt strázsáló katonáktól. Az őrség ifjú parancsnoka megadta az engedélyt. Ursula ezután egyre újabb feladatokat bízott rájuk. Ennivalót, ruhát-cipőt adott nekik, írni-olvasni tanította őket. Később, amikor a kormány felfüggesztette az őrizetet, egyikük ott maradt a házban, és éveken át szolgálta Ursulát. Újév napjának hajnalán az őrség ifjú kapitánya a szép Remedios közönyétől eszét vesztve, holtan esett össze a lány ablaka alatt.

Évekkel később, a halálos ágyán Második Aurelianónak eszébe jutott az az esős júniusi délután, amikor bement a hálószobába, hogy megismerkedjék első fiával. Noha bágyadt, pityeri gyerek volt, és semmiféle Buendía-vonás nem látszott rajta, kétszer sem kellett meggondolnia, hogy milyen névre keresztelje.
– José Arcadio lesz a neve – mondta.
Fernanda del Capio, a szép nő, akit az előző évben vett feleségül, egyetértett vele. Ursula viszont nem tudta leplezni homályos rossz érzését. A nevek makacs ismétlődése a család hosszú történetében, úgy érezte, döntő következtetések levonására jogosít. Míg az Aurelianók zárkózottak, de éles eszűek voltak, a José Arcadiók lobbanékonyak és vállalkozó kedvűek, de a végzet jegyét viselték magukon. Csak Második José Arcadiót és Második Aurelianót nem lehetett sehová besorolni. Gyermekkorukban olyan egyformák és csintalanok voltak, hogy még Irgalmas Szent Zsófia sem tudta megkülönböztetni őket. Amaranta a keresztelő napján karpereceket adott rájuk, kinek-kinek a nevével, és különböző színű ruhákba öltöztette őket, még a kezdőbetűiket is rávarrva, de amikor iskolások lettek, kitalálták, hogy ruhát és karkötőt cserélnek, sőt, ki-ki a saját nevén szólítja a másikat. Melchor Escalona, a tanító, aki Második José Arcadiót a zöld ingéről szokta megismerni, végképp elvesztette a talajt a lába alól, amikor meglátta, hogy a karkötőjén Második Aureliano neve áll, de mégis a másik mondja magát Második Aurelianónak, noha fehér ing van rajta, a karkötőjén pedig Második José Arcadio neve. Azóta nem lehetett biztosan tudni, hogy ki kicsoda. Később, amikor pedig nagyobbra nőttek már, és az élet különbözőre faragta őket, Ursula még mindig azon töprengett, vajon ők maguk nem tévedtek-e el valahol a megtévesztő játék szövevényében, és nem cserélődtek-e ki örökre. A kamaszkor kezdetéig olyanok voltak, mint két szinkron gépezet. Egyszerre ébredtek, egyszerre végezték a szükségüket, egyformán betegedtek meg, és egyforma álmaik voltak. Otthon mindenki azt hitte, hogy az ikrek csak a többiek megtévesztése végett utánozzák egymást, és senki sem jött rá a valóságra, míg egyszer Irgalmas Szent Zsófia egy pohár limonádét adott az egyiknek, de mielőtt még lenyelte volna az első kortyot, a másik már megszólalt, hogy nincs benne cukor. Irgalmas Szent Zsófia, aki csakugyan kifelejtette a cukrot a limonádéból, beszámolt az esetről Ursulának. – Mind ilyenek – mondta Ursula, egy csöppet sem meglepődve. – Született bolondok. – Az idő végleg összekavart mindent. Egyikük, aki a megtévesztő játékok után Második Aureliano maradt, olyan hatalmassá nőtt, mint a nagyapja, a fivére pedig, aki Második José Arcadio maradt, olyan szikár lett, mint az ezredes, s csupán a magány családi bélyege volt közös rajtuk. Ursula talán éppen az alkatoknak, neveknek és jellemeknek ebből a kereszteződéséből gyanította, hogy a kártya már kiskoruk óta össze van keverve.
A kettőjük közti döntő különbség a háború kellős közepén mutatkozott meg, amikor Második José Arcadio arra kérte Gerineldo Márquez ezredest, hogy vigye el egy kivégzésre. Kívánsága

Ursula tiltakozása ellenére teljesült. Második Aureliano viszont a kivégzés megtekintésének puszta gondolatába is belereszketett. Otthon érezte magát a legjobban. Tizenkét éves korában megkérdezte Ursulát, hogy mi van a bezárt kamrában. – Papírok – felelte Ursula. – Melchiades könyvei meg azok a furcsaságok, amiket élete utolsó éveiben összeírogatott. – Ursula válasza nem nyugtatta meg, inkább fokozta a kíváncsiságát. Addig könyörgött, s olyan buzgón fogadkozott, hogy semmiben sem tesz kárt, hogy Ursula végül is odaadta neki a kulcsokat. Amióta Melchiades holttestét kivitték, senki sem lépett be a kamrába, s az ajtóra lakatot raktak, amit egészen egybehegesztett a rozsda. De amikor Második Aureliano kinyitotta az ablakokat, otthonosan áradt be a fény, mintha megszokta volna, hogy naponta megvilágítsa a kamrát, egy szemernyi por vagy pókháló sem látszott, rend volt és tisztaság, nagyobb rend és tisztaság, mint a temetés napján, a tintatartóban nem száradt ki a tinta, a fémek csillogását nem tompította el az oxidáció, s az athanorban, amelyben José Arcadio Buendía a higanyt hevítette, nem aludt ki a parázs. A polcokon ott sorakoztak a könyvek valamiféle hártyába kötve, amely olyan fakó volt, mint a kicserződött emberi bőr, és mellettük teljes épségben a kéziratok. A sokévi elzártság ellenére a levegő üdébbnek hatott, mint a ház többi részében. Olyan friss volt minden, hogy amikor néhány hét múlva Ursula megjelent egy seprővel és egy vödör vízzel, felmosni a padlót, nem akadt dolga. Második Aureliano éppen fülig merült egy könyvbe. Bár a kötés már leesett róla, és a címe sem volt meg sehol, a fiú nagy élvezettel falta a történeteket – egy asszonyról, aki asztalhoz ülve csak gombostűre szúrt rizsszemeket evett, egy halászról, aki kölcsönkért a szomszédjától egy darab ólmot a hálójára, s amikor hálából egy halat adott érte, a gyomrában egy gyémántot találtak; meg a lámpásról, amely az ember minden kívánságát teljesíti, meg a repülő szőnyegről. Álmélkodva kérdezte meg Ursulát, hogy mindez csakugyan igaz-e, Ursula pedig azt mondta, hogy igen, és sok-sok évvel azelőtt Macondóba is hoztak a cigányok csodalámpásokat és repülő szőnyegeket.
– Csak hát úgy van– sóhajtotta –, hogy a világ lassacskán a végét járja, és ma már nincsen ilyesmi.
Amikor Második Aureliano végigolvasta a könyvet, amelyben több mese csonkán abbamaradt, mert hiányoztak a lapok, nekilátott, hogy kisilabizálja a kéziratokat. Mindhiába. A betűk olyanok voltak, mint a drótra akasztott száradó ruha, és inkább kottához, mint írott szöveghez hasonlítottak. Egy forró déli órán a kéziratok böngészése közben hirtelen az az érzése támadt, hogy nincs egyedül a kamrában. Az ablak előtt, háttal a fénynek, kezét a térdén nyugtatva, ott ült Melchiades. Nem volt több, mint negyvenéves. Ugyanaz az időtlen zeke és hollószárnyú kalap volt rajta, sápadt halántékán ugyanúgy folyt le a hőségben megolvadt zsír, mint ahogyan Aureliano és José Arcadio látták gyermekkorukban. Második Aureliano nyomban ráismert, mivel Melchiades öröklődő emléke nemzedékről nemzedékre szállt, és nagyapjától őhozzá is eljutott.
– Adj' isten – mondta Második Aureliano.
– Adj' isten, fiacskám – mondta Melchiades.
Attól fogva több éven át majdnem minden délután találkoztak. Melchiades mesélt a világról, igyekezett átadni neki évezredes tudását, de a kéziratokat nem volt hajlandó lefordítani. – Senki sem tudhatja meg, mi van bennük, amíg száz év el nem telik – mondta. Második Aureliano örökre megőrizte e találkozások titkát. Egyszer azt hitte, hogy külön világa már-már összeomlik, mert Ursula éppen akkor lépett be, amikor Melchiades is a kamrában volt. De Ursula nem látta Melchiadest.
– Kivel beszélsz? – kérdezte.
– Senkivel, felelte Második Aureliano.
– A dédapád volt ilyen – mondta Ursula. – Ő is magában beszélt.
Második José Arcadiónak időközben teljesült a vágya, és végignézett egy kivégzést. Élete végéig sem felejtette el a hat egyidejű lövés lidércvillanását, a dörej visszhangját, amely darabokra tört a hegyek között, s a kivégzett szomorú mosolyát és zavart tekintetét, ahogy

egyre csak állt, miközben az ingén szétáradt a vér, és még akkor is mosolygott, amikor eloldozták a karótól, és a meszesládába rakták. „Él – gondolta. – Élve temetik el.” Annyira megrendült, hogy attól fogva gyűlölte a katonaságot és a háborút, nem a kivégzések, hanem a szörnyű szokás miatt, hogy élve temetik el a kivégzetteket. Senki sem tudta, mikor ment el először a templomba harangozni, és Antonio Isabel atyának, a Cachorro utódjának ministrálni, meg a plébániaudvaron harci kakasokat nevelni. Amikor Gerineldo Márquez ezredes tudomást szerzett róla, keményen lehordta, amiért a liberálisok szemében ennyire megvetett tevékenységre adta a fejét. – Az a helyzet – felelte Második José Arcadio –, hogy azt hiszem, konzervatívnak születtem. – S ebben a sors rendelését látta. Gerineldo Márquez ezredes megbotránkozva számolt be a dologról Ursulának.
– Annál jobb – mondta Ursula. – Bárcsak pap lenne belőle, hogy végre mihozzánk is eljöjjön az Isten.
Hamarosan azt is megtudták, hogy Antonio Isabel atya már az első áldozásra készíti fel. A kakasok nyakának kopasztása közben a katekizmusra oktatta. Miközben a kotlósokat kosárba ültették, egyszerű példákkal magyarázta el, hogyan jutott eszébe Istennek a teremtés második napján, hogy a csirkék a tojásban fejlődjenek ki. Ekkor ütköztek ki rajta az aggkori őrület első tünetei, ami aztán később arra a kijelentésre indította, hogy az ördög valószínűleg győzött, amikor fellázadt Isten ellen, s ő ül az égi trónon, de eltitkolja a kilétét, hogy karmába kaparinthassa az óvatlanokat. Második José Arcadio, akit magával ragadott tanítómesterének merészsége, néhány hónap alatt éppoly jártas lett az ördög megtévesztésére szánt teológiai furfangokban, mint amilyen ügyesen eligazodott a kakasviadalok kelepcéi közt. Amaranta galléros-nyakkendős vászonöltönyt varrt neki, fehér cipővel ajándékozta meg, és aranybetűkkel írta rá nevét a gyertya szalagjára. Két nappal az első áldozás előtt Antonio Isabel atya bezárkózott a fiúval a sekrestyébe, hogy egy bűnenciklopédia alapján meggyóntassa. A bűnök lajstroma olyan terjedelmes volt, hogy az öreg plébános, aki este hatkor szokott nyugovóra térni, elaludt a gyóntatószékben, mielőtt a végére ért volna. A gyóntatás úgy hatott Második José Arcadióra, mint valami kinyilatkoztatás. Arra a kérdésre, hogy nővel paráználkodott-e, nem lepődött meg, és becsületesen nemmel válaszolt, de annál jobban megrökönyödött, amikor az atya azt kérdezte: hát állatokkal? Május első péntekén, a kiváncsiságtól égve, megáldozott. Azután megkérdezte Petroniót, a templomtoronyban lakó, nyamvadt sekrestyést, akiről azt beszélték, hogy denevéreket eszik, s Petronio így válaszolt: – Vannak elfajzott keresztények, akik szamárkancával csinálják. – Második José Arcadío továbbra is akkora érdeklődést mutatott, s annyi magyarázatot követelt, hogy Petronio elvesztette a türelmét.
– Én kedden éjjel szoktam eljárni – vallotta be. – Ha megígéred, hogy nem mondod meg senkinek, jövő kedden te is velem jöhetsz.
A következő kedden Petronio csakugyan megjelent a torony aljában, kezében egy sámlival, amelynek a rendeltetéséről mindaddig senkinek sem volt tudomása, és egy közeli rétre vitte ki Második José Arcadiót. A fiú aztán úgy rákapott az éjszakai kiruccanásokra, hogy csak sok idő múlva kezdett Catarino kocsmájába járni. Ő is felcsapott kakastenyésztőnek. – Viszed innét ezeket a vadakat! – förmedt rá Ursula, amikor először jelent meg otthon nemes harci kakasaival. – Éppen elég bánatot hoztak már a házra, hogy te most megtetézd. – Második José Arcadio szó nélkül sarkon fordult a kakasaival, de tovább nevelte őket nagyanyja, Pilar Ternera házában, ahol mindent megkapott, csak hogy odaszokjon. Antonio Isabel atyától szerzett tudása csakhamar megmutatkozott az arénában, és annyi pénze lett, hogy nemcsak a kakastenyészetét gyarapíthatta vele, hanem férfiörömöket is szerezhetett magának. Ursula összehasonlította a testvérével, és nem fért a fejébe, hogy a két iker, aki gyermekkorában olyan egyforma volt, mint két tojás, így elüthessen egymástól. De nem sokáig kellett töprengenie, mert Második Aurelianón hamarosan kiütköztek a lustaság és léhaság tünetei. Amíg Melchiades kamrájában rostokolt, befelé forduló természetű volt, mint Aureliano

Buendía ezredes fiatal korában. De röviddel a neerlandiai egyezmény előtt egy véletlen esemény felrázta az elmélyültségből, és ráébresztette a világ valóságára. Egy fiatal lány, aki tombolajegyeket árult egy tangóharmonika sorsolásán, nagyon bizalmasan köszönt oda neki. Második Aurelianót ez nem lepte meg, mert gyakran előfordult, hogy összetévesztették a testvérével. De nem árulta el a tévedést még akkor sem, amikor a lány könnyekkel próbálta megpuhítani a szívét, s végül a szobájába vitte. Már az első találkozáskor nagyon megkedvelte Második Aurelianót, és csalt a tombolában, hogy ő nyerje a harmonikát. Második Aureliano két hét múlva rájött, hogy a lány felváltva fekszik le vele és a fivérével, mert egy személynek hiszi őket, de nemhogy tisztázta volna a félreértést, hanem inkább igyekezett fenntartani. Melchiades kamrájába nem tért vissza. A tornácon töltötte a délutánokat, és hallás után tanult harmonikázni, hiába szólt rá Ursula, aki abban az időben a gyászok miatt száműzte a zenét a házból, és ráadásul megvetette a tangóharmonikát mint Francisco, az Ember csavargó utódainak hangszerét. Második Aureliano mégis valóságos harm onikavirtuózzá fejlődött, s később is az maradt, miután megnősült, gyermekei születtek, és Macondo egyik legmegbecsültebb polgára lett.
Majdnem két hónapon át osztozott fivérével a lányon. Második José Arcadiónak minden lépését figyelte, keresztezte a terveit, és amikor biztos volt benne, hogy fivére nem megy el közös szeretőjükhöz, ő töltötte vele az éjszakát. Egy reggel felfedezte magán a betegséget. Két nappal utána az árnyékszéken ott találta fivérét, aki görcsösen kapaszkodott egy gerendába, kiverte a veríték, és keservesen zokogott: Második Aureliano rögtön tudta, hogy miről van szó. Fivére bevallotta, hogy a lány kiadta az útját, amiért ráragasztotta – mint mondta – a rosszbetegséget. Azt is elmesélte, hogy Pilar Ternera mivel kúrálja őt. Második Aureliano lopva alávetette magát az égető hipermangános öblítéseknek és a vizelethajtóknak, s három hónapon át tartó titkos szenvedés után külön-külön mindketten meggyógyultak. Második José Arcadio nem ment vissza a lányhoz. Második Aureliano elnyerte a lány bocsánatát, és haláláig vele maradt.
Petra Cotes volt a neve. A háború alatt érkezett Macondóba egy alkalmi férj oldalán, aki tombolából élt, s a férfi halála után ő vitte tovább az üzletet. Tiszta és fiatal mulatt lány volt, mandulavágású, sárga szeme párducvadságot adott az arcának, de roppant nagylelkűséggel és csodálatos szerelmi képességekkel volt megáldva. Amikor Ursula megtudta, hogy Második José Arcadio kakasokat tenyészt, és Második Aureliano a szeretője zajos dáridóin húzza a harmonikát, azt hitte, belebolondul a szégyenbe. Mintha ők ketten magukba gyűjtötték volna a család minden rossz tulajdonságát, de a család egy erényét sem. Ekkor határozta el, hogy azontúl senkit sem fognak Aurelianónak vagy José Arca-diónak hívni. De amikor Második Aureliano első gyermeke megszületett, mégsem mert vitába szállni a fiával.
– Rendben van – mondta Ursula –, de egy feltétellel: én nevelem fel.
Noha százéves volt már, és a hályogtól csaknem teljesen megvakult, épségben megőrizte testi energiáját, jellemszilárdságát és szellemi egyensúlyát. Nála senki sem lehetett volna alkalmasabb, hogy felnevelje azt az erényes férfit, aki majd helyreállítja a család tekintélyét– olyan férfi lesz, aki még hallomásból sem ismeri a háborút, a harci kakasokat, a rossz nőket és az eszelős hóbortokat, e négy sorscsapást, amely Ursula szerint nemzetsége hanyatlását előidézte. – Pap lesz belőle – jelentette ki ünnepélyesen. – És ha Isten éltet, felviszi a pápaságig. – Szavait harsány nevetés fogadta nemcsak a hálószobában, hanem az egész házban, ahol Második Aureliano lármás cimborái összegyűltek. A háborút, amely a rossz emlékek padlására került, rövid ídőre felidézték a durranó pezsgősdugók.
– A pápa egészségére – emelte poharát Második Aureliano.
A vendégek kórusban koccintottak. Azután a házigazda harmonikázott, petárdák pukkantak, és a népnek kidobolták az örömhírt. Hajnalban a pezsgőtől elázott társaság leölt hat tehenet, és kivitte az utcára, hogy mindenki egyen belőle. Senki sem botránkozott meg rajta. Amióta Második Aureliano átvette a ház irányítását, az effajta mulatságok mindennapossá váltak, bár

nem mindig akadt olyan nyomós ok, mint egy pápa születése. Néhány év alatt minden erőfeszítés nélkül, pusztán a szerencse kegyéből akkora vagyont gyűjtött, amelynek alig akadt párja az egész láp-vidéken, s mindezt a jószág természetfeletti szaporodásának köszönhette. Kancái hármasával ellették a csikókat, a tyúkok naponta kétszer tojtak, s a kocák oly vadul hasasodtak, hogy senki sem tudta, mire magyarázza e rendkívüli termékenységet, hacsak nem boszorkányságra. – Légy beosztó – mondta oktalan dédunokájának Ursula. – Nem tart ki melletted örökre a szerencse. – De Második Aureliano nem hallgatott rá. Minél több pezsgőt bontott a cimboráinak, annál veszettebbül ellett a jószág, s ő annál biztosabban tudta, hogy jó csillagát nem a saját viselkedése irányítja, hanem Petra Cotes, a szeretője, akinek a szerelme izgató erőként hatott a természetre. Annyira biztos volt ebben a vagyongyarapító erőben, hogy Petra Cotest mindig a jószág mellett tartotta, és Fernanda beleegyezésével még azután is vele élt, hogy gyerekei születtek. A nagy erejű férfinak, aki őseitől örökölte hatalmas termetét, de életörömével és ellenállhatatlan varázsával még felülmúlta őket, alig jutott ideje az állatok gondozására. De elég volt kivinnie Petra Cotest a jószághoz, és végiglovagoltatnia a földeken, s minden állat, amely Második Aureliano billogát viselte, máris elkapta a gyógyíthatatlan szaporodási járványt.
Mint minden jót, amiben hosszú életük folyamán részük volt, a roppant vagyont is a véletlennek köszönhették. Petra Cotes a háború végéig a tombolából élt, Második Aureliano pedig úgy segített magán, hogy időnként megdézsmálta Ursula perselyét. Léha pár voltak, s csak az érdekelte őket, hogy minden éjjel, még a tiltott napokon is összefeküdjenek, és hajnalig hancúrozzanak az ágyban. – Ez a nő lett a veszted – szapulta Ursula a dédunokáját, amikor úgy tántorgott haza, mint az alvajáró. – Annyira megbabonázott, hogy maholnap görcsbe rándít a kólika, mert varangyos béka lesz a hasadban. – Második José Arcadio, aki csak nagy sokára fedezte fel, hogy kiszorították a helyéből, nem értette a fivére szenvedélyét. Úgy emlékezett Petra Cotesre, hogy nagyon is középszerű nő volt, meglehetősen lusta az ágyban, híján minden szerelmi tehetségnek. De Második Aureliano, aki süket maradt Ursula siránkozására és a testvére csúfolódására, csak azon törte a fejét, hogyan találhatna valami foglalkozást, ami lehetővé tenné, hogy kitartsa Petra Cotest egy házban, és ott haljon meg vele, fölötte, alatta, egy önfeledt, lázas éjszakán. Amikor Aureliano Buendía ezredes, engedve az öregkori békés örömök csábításának, újra kinyitotta az ötvösműhelyt, Második Aureliano arra gondolt, hogy jó üzlet lenne aranyhalakat gyártani. Hosszú órákat töltött a fülledt kis helyiségben, és nézte, ahogy a kemény fémlemezek, amelyeket az ezredes a kiábrándultság elmondhatatlan türelmével kalapálgat, lassacskán aranypikkelyekké változnak. De olyan fárasztónak találta a mesterséget, és Petra Cotes emléke olyan makacsul kínozta, hogy három hét múlva kereket oldott. Petra Cotesnek ebben az időben támadt az az ötlete, hogy nyulakat sorsol ki a tombolán. A nyulak olyan gyorsan szaporodtak és nőttek, hogy alig győzte árulni a tombolajegyeket. Második Aurelianónak kezdetben nem szúrt szemet ez az ijesztő arányú szaporodás. De egy éjjel, amikor a faluban már senki sem akart hallani a nyúltomboláról, valami nagy lármát hallott az udvar kőfala felől. – Ne ijedj meg – mondta Petra Cotes. – A nyulak azok. –A hemzsegő állatok zajától egész éjjel nem bírtak aludni. Második Aureliano virradat felé kinyitotta az ajtót, és a hajnali ragyogásban feltárult előtte a kék nyulakkal kikövezett udvar. Petra Cotes, aki majd meghalt nevettében, nem állta meg tréfa nélkül.
– Ez a ma éjjeli termés – mondta.
– Szörnyű! – mondta Második Aureliano. – Miért nem próbálod meg tehenekkel?
Hogy az udvar mégiscsak tágasabb legyen, Petra Cotes néhány nappal később elcserélte a nyulakat egy tehénért, amely két hónap múlva hármas ikerborjakat ellett. Így kezdődött. Második Aureliano máról holnapra földek és nyájak tulajdonosa lett, s alig győzte kibővíteni a roskadásig tömött ólakat és istállókat. Úgy tombolt a jólét, hogy maga is csak nevetni tudott rajta, és mindenféle szertelenségekben kellett levezetnie a jókedvét. – Félre az útból, tehenek, rövid az élet – kiabálta. Ursula azon töprengett, vajon milyen lében mártózhatott meg, vajon

nem lett-e belőle rabló, marhatolvaj, és valahányszor azt látta, hogy Második Aureliano pezsgőt bont pusztán azért, mert jólesik a fejére eresztenie a habját, hangos kiáltásokkal szidalmazta a pocsékolásért. Addig zaklatta, míg egy reggel Második Aureliano kirobbanó jókedvében fogott egy láda pénzt, egy doboz csirizt meg egy ecsetet, és torkaszakadtából fújva Francisco, az Ember régi nótáit, kívül-belül, alul és felül kitapétázta a házat egypesós bankókkal. A régi hajlék, amelyet még a gépzongora meghozatala idején fehérre festettek, most olyan kétes külsőt öltött, mint egy bazár. A család felhördülése, Ursula szörnyülködése s a tékozlás megdicsőülésének látványára odasereglett tömeg éljenzése közepette Második Aureliano végül is mindent kitapétázott a homlokzattól a konyháig s a hálószobáktól az árnyékszékekig, és a megmaradt bankókat az udvarra szórta.
– No – mondta –, most aztán remélem, többé senki se fog pénzről beszélni ebben a házban.
Úgy is lett. Ursula leszedette a nagy mészgalacsinokhoz ragadt bankjegyeket, és újból kimeszeltette a házat. – Istenem – fohászkodott. – Add, hogy megint olyan szegények legyünk, mint amikor a falut alapítottuk, nehogy aztán a túlvilágon kelljen megfizetnünk ezért a tékozlásért. – Fohásza fordítva teljesült. Az egyik kőműves a pénz eltávolítása közben véletlenül feldöntött egy hatalmas gipsz Szent József-szobrot, amit a háború utolsó éveiben hagyott náluk valaki, s az üreges szobor darabokra tört. Színültig tele volt aranyakkal. Senki sem emlékezett rá, hogyan került oda az életnagyságú szent. – Három ember hozta – mesélte Amaranta.
Kérték, hadd maradjon itt, amíg eláll az eső, én azt mondtam, tegyék oda a sarokba, ahol senkinek nem lesz az útjában, oda is tették nagy óvatosan, és azóta ott állt, mert soha nem jöttek érte.
Ursula az utóbbi időben gyertyákat állított elé, és gyakran letérdepelt előtte, mit sem sejtve, hogy nem egy szenthez, hanem kőrülbelül két mázsa aranyhoz imádkozik. Akaratlan pogányságának utólagos felismerése csak növelte a kétségbeesését. Leköpte a bámulatos pénzrakást, betöltötte három vitorlavászon zsákba, s elásta egy rejtekhelyre abban a reményben, hogy a három ismeretlen előbb-utóbb érte jön. Jóval később, a végelgyengülés nehéz éveiben Ursula néha beleszólt a sok-sok utazó beszélgetéseibe, akik ez idő tájt megfordultak a házban, és arról faggatta őket, hogy a háború alatt nem hagytak-e náluk megőrzésre egy gipsz Szent József-szobrot, amíg eláll az eső.
Ezek a dolgok, amelyek annyira megbotránkoztatták Ursulát, akkoriban mindennaposak voltak. Macondo megfeneklett a csodával határos jólétben. Az alapítók vályog- és bambuszkunyhóit faredőnyös, cementpadlós téglaépületek váltották fel, amelyekben könnyebben el lehetett viselni a délután kétórai fullasztó hőséget. José Arcadio Buendía hajdani falujából csak a poros mandulafák maradtak meg, mert úgy volt megírva, hogy a legmostohább körülményeket is átvészeljék, s az áttetsző vizű folyó, amelynek őskori köveit Második José Arcadio zúzta porrá megvadult baltacsapásokkal, amikor nekifogott, hogy megtisztítsa a medret a hajózás számára. Eszelős álom volt, dédapja álmaihoz is alig fogható, mivel a köves folyóágy és a gyakori vízesések mindenfajta hajózást lehetetlenné tettek Macondo és a tenger közt. De Második José Arcadio megmakacsolta magát a vakmerőség hirtelen rohamában. Mindaddig semmi jelét nem mutatta a képzelőerőnek. Petra Cotesszel való futó kalandján kívül nem volt dolga nővel. Ursula a családi krónika legfakóbb szereplőjének tartotta, aki még a kakasviadalokon sem tud kitűnni a többi szurkoló közül, míg aztán egyszer Aureliano Buendía ezredes szóba nem hozta a spanyol gályát, amely szárazon rekedt a tengertől tizenkét kilométerre, s amelynek megszenesedett bordázatát a háború alatt maga is látta. A történet, amelyet annyi éven át annyian mesének hittek, valóságos kinyilatkoztatás volt Második José Arcadiónak. Elárverezte a kakasait, embereket toborzott, felszerelést vásárolt, és hozzálátott a hatalmas vállalkozáshoz: követ tört, csatornát vájt, szirteket zúzott szét, és vízeséseket símított el. – Ezt már fejből tudom – kiabálta Ursula. – Mintha körben járna az idő, és visszatértünk volna a legelejéhez. – Amikor a folyó Második

José Arcadio szerint hajózhatóvá vált, részletesen előadta terveit a fivérének, és megkapta tőle a vállalkozáshoz szükséges összeget. Hosszú időre eltűnt. Már azt mondogatták, hogy a hajó megvételének terve csak ügyes fogás volt, amellyel kicsalta a fivére pénzét, amikor elterjedt a hír, hogy egy különös hajó közeledik a folyón. Macondo népe, amely már nem emlékezett José Arcadio Buendía mesés vállalkozásaira, összefutott a parton, és a hitetlenségtől kimeredt szemmel bámulta, amint befut a faluba az első és utolsó hajó. Közönséges tutaj volt szálfákból, és húsz ember vontatta vastag kötelekkel, a két parton haladva. Második José Arcadio büszkén csillogó szemmel a hajó orrából irányította a költséges műveletet. Vele együtt egy csapat tündöklő matróna is partra szállt; látványos napernyőkkel óvták magukat a perzselő naptól, bájos selyemkendő volt a vállukon, pirosító az arcukon, élő virágok a hajukban, aranykígyók a karjukon és gyémántok a fogukban. Több vízi járművet Második José Arcadio nem is tudott felvontatni Macondóig a szálfatutajon kívül, azt is csak egyetlenegyszer, de vállalkozása kudarcát sohasem ismerte be, sőt a hősies akarat győzelmének kiáltotta ki. Aggályosan elszámolt a testvérével, aztán mindjárt elmerült ismét a kakastenyésztés örömeiben. A szerencsétlen vállalkozásból csupán az az újító fuvallat maradt meg, amelyet a matrónák hoztak Franciaországból: csodás szakértelmük megváltoztatta a szerelem hagyományos módszereit, a társadalmi jólét iránti érzékük pedig tönkretette Catarino elavult kocsmáját, és az utcát japán lampionok és mélabús kintornák bazárává alakította át. Ők kezdeményezték azt a véres karnevált is, amely három napon át önkívületben tartotta Macondót, s amelynek csak egy tartós következménye volt: alkalmat adott Második Aurelianónak, hogy megismerkedjék Fernanda del Carpióval. A szép Remediost választották meg királynőnek. Ursula, aki reszketett dédunokájának nyugtalanító szépsége miatt, nem tudta megakadályozni. Mindaddig sikerült elérnie, hogy a szép Remedios ki se mozduljon otthonról, csak ha Amarantával a templomba ment, de ilyenkor fekete mantillával kellett eltakarnia az arcát. Az Istentől leginkább elrugaszkodott férfiak, akik csak Catarino feketemiséin öltöttek papi álcát, pusztán azért jártak templomba, hogy legalább egy pillanatra láthassák a szép Remedíos arcát, akinek legendás szépségét döbbenten és szenvedélyesen emlegette az egész lápvidék. Sokáig kellett várniuk, amíg megláthatták, és jobban jártak volna, ha mindörökké hoppon maradnak, mert a legtöbben soha nem nyerték vissza álmuk békességét. Hogy mégsem maradtak hoppon, egy idegen férfinak köszönhették, aki örökre elvesztette lelki nyugalmát, mindinkább lehúzta a nyomor és a züllés hínára, és néhány évvel később szétmorzsolta egy éjszakai vonat, amely alva találta a síneken. Már a legelején, amikor zöld kordbársony ruhában és hímzett mellényben a templomba lépett, mindenki tudta, hogy nagyon messziről jött, talán valami távoli, külföldi városból, és a szép Remedios bűvös varázsa vonzotta ide. Olyan szép ember volt, olyan legényes, de mégis higgadt, és olyan magabiztos tartású, hogy Pietro Crespi koraszülöttnek látszott volna mellette: sok nő keserű mosollyal összesúgott, hogy ő az, aki igazán méltó a mantillára. Senkivel sem elegyedett szóba. Vasárnap reggelenként bukkant fel, mint egy mesebeli herceg, ezüstkengyeles, bársonytakarós lován, és mise után eltávozott Macondóból.

Erő sugárzott belőle; mihelyt először meglátták a templomban, mindenki tudta, hogy közte és a szép Remedios közt néma és feszült párbaj kezdődött, titkos egyezség köti össze őket, visszavonhatatlan kihívás, amely még a szerelemben sem teljesülhet be, csak a halálban. A hatodik vasárnapon a lovag egy sárga rózsával jelent meg a templomban. Állva hallgatta végig a misét, mint szokta, majd a kifelé igyekvő szép Remedios elé állt, és odanyújtotta neki a rózsát. A szép Remedios természetesen fogadta, mintha nem érte volna váratlanul a hódolat, s ekkor felfedte egy pillanatra az arcát, és egy mosollyal mondott köszönetet. Ennyi volt az egész. De nemcsak a lovag, hanem az összes többi férfi számára is, akiknek kiváltságul jutott ez a végzetes élmény, a pillanat örökkévaló maradt.

A lovag ettől kezdve zenekart állíttatott a szép Remedios ablaka alá, s olykor virradatig húzták. Csak Második Aureliano érzett iránta szívből fakadó részvétet, és próbálta megingatni

állhatatosságában. – Kár az időt vesztegetni – mondta egy éjszaka. – Ebben a házban olyan nők élnek, hogy rosszabbak az öszvérkancáknál. – Felajánlotta a barátságát, pezsgőfürdőre invitálta, s igyekezett megértetni vele, hogy családjában a nőknek kovakőből vannak a belsőségeik, de nem sikerült kizökkentenie a makacsságából. Aureliano Buendía ezredes, akit a véget nem érő éjjeli zenék kihoztak a sodrából, azzal fenyegette meg, hogy pisztollyal fogja kigyógyítani. De az idegent semmi sem tántoríthatta el, csak az önnön siralmas, kétségbeesett állapota. A makulátlan eleganciát felváltották a hitvány rongyok. Azt beszélték róla, hogy hatalmat és vagyont hagyott távoli szülőhazájában, de valójában sohasem derült ki a származása. Kötekedő kocsmatöltelék lett belőle, és reggelenként a saját piszkában ébredt Catarinónál. Tragédiájában az volt a legszomorúbb, hogy a szép Remedios még akkor sem figyelt fel rá, amikor hercegi öltözetében jelent meg a templomban. Elfogadta a sárga rózsát, de nem gondolt semmi rosszra, legfeljebb mulattatta a szokatlan gesztus, és azért emelte fel a mentilláját, hogy jobban lássa a férfi arcát, nem a magáét akarta megmutatni.
A szép Remedios valójában nem is evilági lény volt. Nagy kamaszlány korában is Irgalmas Szent Zsófiának kellett mosdatnia és öltöztetnie, és később, amikor már egyedül is elboldogult, vigyáznia kellett rá, nehogy egy pálcikával állatokat mázoljon a falra az ürülékéből. Húszéves volt már, de se írni-olvasni, se evőeszközzel bánni nem tudott, és meztelenül járkált a házban, mert a természetével nem fért össze semmiféle formaság. Amikor az őrség ifjú kapitánya szerelmet vallott neki, naivul visszautasította, megriadva a léhaságától. – Képzeld, milyen gügye – mondta Amarantának. – Azt mondja, én leszek a halála, mintha csak valamiféle bélcsavarodás volnék. – Amikor a kapitányt csakugyan holtan találták az ablaka alatt, a szép Remedios igazolva látta első benyomását.
– Na ugye – mondta. – Tisztára gügye volt.
Mintha valami emésztő éleslátással a dolgok valóságának mélyére tudott volna hatolni, túl minden külső formán. Aureliano Buendía ezredes legalábbis így vélekedett, és egyáltalán nem tartotta gyengeelméjűnek, mint a többiek, sőt éppen ellenkezőleg. – Olyan, mintha húszévi katonáskodásból jött volna vissza –szokta mondani róla. Ursula a maga részéről hálát adott az Istennek, hogy családját egy kivételesen tiszta lénnyel jutalmazta meg, de ugyanakkor nyugtalanította is a lány szépsége, mert ellentmondást érzett benne, ördögi kelepcét az ártatlanság kellős közepén. Ezért határozta el, hogy távol tartja a világtól, és megóvja minden földi kísértéstől, nem is sejtve, hogy a szép Remedios már magzat kora óta védve van minden fertőzéssel szemben. Álmában sem gondolt rá, hogy a farsangi tombolák közepette szépségkirálynővé választhatják. De Második Aureliano mindenáron tigrisnek akart öltözni, és egyszer hazacipelte Antonio Isabel atyát, hogy győzze meg Ursulát: a karnevál nem pogány ünnep, hanem katolikus hagyomány. Engedve a rábeszélésnek, Ursula végül is kénytelen-kelletlen beleegyezett a koronázásba.
Az a hír, hogy Remedios Buendía lesz az ünnepség királynője, órák alatt átlépte a lápvidék határait, és távoli tartományokba is eljutott, ahol ugyan mit sem tudtak roppant sugarú szépségéről, de mégis aggódni kezdtek, mert a vezetéknevét még mindig a felforgatás jelképének érezték. Aggodalmuk alaptalan volt. Ez idő tájt senki sem lehetett volna ártalmatlanabb, mint a megöregedett és kiábrándult Aureliano Buendía ezredes, aki lassanként minden kapcsolatát elvesztette a nemzeti valósággal. Bezárkózott a műhelyébe, s csupán az aranyhalak árusítása fűzte a külvilághoz. Egy leszerelt katona, aki a béke első napjaiban a ház őrségéhez tartozott, járta velük a lápvidék falvait, s pénzzel és hírekkel tért vissza. A konzervatív kormány, mesélte, a liberálisok támogatásával naptárreformot készít elő, hogy minden elnök száz évig maradhasson hatalmon. S hogy végre aláírták a Szentszékkel a konkordátumot, és egy bíboros érkezett Rómából gyémántos koronával, színarany trónon, és a liberális miniszterek térden állva fényképeztették le magukat, amint csókkal illetik a gyűrűjét. Meg hogy a fővárosban vendégszereplő spanyol társulat primadonnáját egy álarcos banda elrabolta az öltözőjéből, és a következő vasárnap meztelenül táncolt a köztársasági elnök

nyaralójában. – Hagyd a politikát – mondta az ezredes. – Nekünk az a dolgunk, hogy a halacskákat áruljuk. – Ursula jót nevetett, amikor a fülébe jutott, hogy az ezredest állítólag azért nem érdekli az ország sorsa, mert az ötvösséggel agyonkeresi magát. Félelmetes gyakorlati érzékével nem tudta felfogni, mi az üzlet abban, hogy az ezredes aranytallérokra cseréli az aranyhalakat, azután az aranytallérokból halakat csinál, és így tovább a végtelenségig, úgyhogy minél többet ad el, annál többet kell dolgoznia egy rettenetes, örök körforgás kényszerében. De az ezredest nem az üzlet, hanem a munka érdekelte. A pikkelyek megmintázása, a parányi rubinok beillesztése a szemek üregébe, a kopoltyúlemezkék kicsiszolása és az uszonyok felrakása annyira lekötötte, hogy a háború okozta kiábrándulásnak már nem maradt hely. Az aprólékos munka olyan mohó figyelmet követelt, hogy rövid idő alatt többet öregedett, mint a háború hosszú éveiben; a sok görnyedéstől meghajlott a gerince, és a parányi részecskék kidolgozásában megromlott a látása, de a megfeszített figyelem nagy lelki békével kárpótolta. Háborús ügygyel akkor foglalkozott utoljára, amikor a két párt veteránjainak egy vegyes csoportja azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy segítsen kiharcolni az örökösen ígérgetett, de soha meg nem érkező nyugdíjakat. – Verjék ki a fejükből – mondta. – Én önként lemondtam róla, mert meg akartam kímélni magam attól a gyötrelemtől, hogy halálomig a nyugdíjat várjam. – Gerineldo Márquez ezredes eleinte minden alkonyatkor meglátogatta, kiültek a ház kapujába, és a múltat idézgették. De Amarantában elviselhetetlen emlékeket támasztott fel a megfáradt ember, akit a kopaszodás az idő előtti öregség szakadékába taszított, és addig gyötörte mindenféle igazságtalan ürüggyel, míg aztán már csak kivételes alkalmakkor jött el, s miután a paralízis ágynak döntötte, végleg elmaradt. A szótlan, csendes Aureliano Buendía ezredes, aki mit sem érzett a házat megrázkódtató új életerő szeléből, kezdte megsejteni, hogy a jó öregkor nem más, mint tisztességes szerződés a magánnyal. Hajnali ötkor kelt, könnyű éjszakai álom után, a konyhában felhajtotta az örökös cukor nélküli kávét, egész nap bezárkózott a műhelybe, majd délután négykor egy zsámolyt húzva maga után, végigment a tornácon, észre sem véve a rózsák lángolását, a délután ragyogását és a szoborrá dermedt Amarantát, akinek estefelé olyan hallhatóan sustorgott a búbánata, mint egy levesesfazék, és kiült az utcai kapuba, amíg a szúnyogok hagyták. Olykor akadt egy-egy ember, aki elég bátor volt hozzá, hogy megzavarja a magányát.
– Hogy vagyunk, ezredes úr? – szóltak oda az utcáról.
– Megvagyok – felelte az ezredes. – Várom a halottas kocsimat.
Így hát teljesen alaptalan volt az aggodalom, amikor a neve közszájon kezdett forogni a szép Remedios megkoronázása alkalmából. Mégis sokan nyugtalankodtak. Macondo népe a közelgő tragédiáról mit sem sejtve, lármás, kirobbanó jókedvvel nyüzsgött a főtéren. A farsangi téboly a tetőpontjára hágott, Második Aurelianónak megvalósult az álma; tigrismezben s a bömböléstől berekedve, boldogan kószált a féktelen tömegben, amikor a mocsár felőli úton egy csomó maskara tűnt fel, közöttük pedig aranyozott hordszéken egy olyan elbűvölő nő, hogy a képzelet sem teremthetett volna különbet. Macondo békés lakossága egy pillanatra levette a maszkokat, hogy jobban láthassa a smaragdkoronás és hermelinpalástos, tündöklő lényt, akiből valódi méltóság áradt, nem csupán a csillám- és papírdíszek fensége. Volt, aki kellő éleslátással provokációt gyanított a dologban, de Második Aureliano egy szempillantás alatt véget vetett a döbbenetnek, a jövevényeket díszvendégeknek nyilvánította, és salamoni bölcsességgel közös trónra ültette a szép Remediost és a betolakodott királynőt. A beduinnak öltözött idegenek éjfélig maguk is részt vettek az általános tombolásban, sőt még fokozták is azt a cigányok művészetére emlékeztető pompás tűzijátékokkal és akrobata-mutatványokkal. Aztán a nagy őrjöngésben valaki egyszer csak felboritotta a kényes egyensúlyt.
– Éljen a liberális párt! – kiáltotta. – Éljen Aureliano Buendía ezredes!

A tűzijáték fényeit túllángolta az eldördülő puskák torkolattüze, rémült kiáltások nyomták el a zeneszót, s a mámor pánikba fulladt. Sokan még évek múlva is állították, hogy a betolakodott királynő testőrsége a reguláris hadsereg egy csapata volt, s a katonák szolgálati puskákat rejtegettek pazar dzsilabájuk alatt. A kormány egy rendkívüli közleményben visszautasította a vádat, s a véres epizód ügyében szigorú nyomozást ígért. De az igazság soha nem derült ki, és megmaradt az a feltevés, hogy a királynő testőrsége minden provokáció nélkül fegyvert rántott, és a parancsnok jeladására irgalmatlanul lőni kezdte a tömeget. Amikor helyreállt a nyugalom, az utolsó álbeduin is eltűnt a faluból, a téren pedig holtan vagy sebesülten hevert kilenc bajazzó, négy kolombina, tizenhét kártyakirály, egy ördög, három zenész, két francia pair és három japán császárnő. A pánik zűrzavarában Második José Arcadiónak sikerült biztonságba helyeznie a szép Remediost, Második Aureliano pedig karjában vitte haza a betolakodott királynőt, akinek rongyokban lógott a ruhája, és csupa vér volt a hermelinpalástja. Fernanda del Carpiónak hívták. Az ország ötezer legszebb lánya közül őt választották meg a legeslegszebbnek, és azzal az ígérettel hozták Macondóba, hogy kikiáltják Madagaszkár királynőjévé. Ursula úgy gondoskodott róla, mint a saját édeslányáról. A falu nemhogy kétségbe vonta volna az ártatlanságát, hanem inkább meghatódott tőle. Hat hónappal a mészárlás után, mire felgyógyultak a sebesültek, és a tömegsíron az utolsó virágok is elhervadtak, Második Aureliano elment érte a távoli városba, ahol az apjával élt, és aztán húsz napig tartó, fényes lakodalmat ült vele Macondóban.

A házasságnak két hónap múlva csaknem vége szakadt, mert Második Aureliano – engesztelésül – fényképet csináltatott a Madagaszkár királynőjének öltöztetett Petra Cotesről. Amikor Fernanda ezt megtudta, visszacsomagolta a kelengyéjét, és búcsú nélkül elhagyta Macondót. Második Aureliano a lápvidék felé vezető úton érte utol. Hosszas könyörgés és fogadkozás után sikerült ismét hazavinnie, a szeretőjét pedig faképnél hagyta.
Petra Cotes, erejének tudatában, nem adta jelét az aggodalomnak. Ő csinált férfit belőle. Még kisfiú volt, amikor kihozta Melchiades kamrájából: a fejében csupa hóbortos eszme, a valósággal semmi kapcsolata – ő adott helyet neki a világban. Második Aurelianót a természet zárkózottnak és félénknek teremtette, magányos töprengésre hajlamosnak, de ő elevenné, közlékennyé és fesztelenné gyúrta át, megtanította az élet élvezetére, a mulatságok és pénzszórás örömére, míg kívül-belül azzá a férfivá nem vált, akit Petra Cotes serdülőkora óta megálmodott magának. Azután megnősült, ahogy előbb-utóbb minden anyának megnősül a fia. Második Aurelianónak nem volt bátorsága, hogy előre bejelentse. Gyerekes módon próbált szabadulni helyzetéből: sérelmeket talált ki és haragot színlelt, hogy Petra Cotes legyen az, aki a szakítást kimondja. Egy napon, amikor igaztalanul nekitámadt, a lány elkerülte a csapdát, és tiszta vizet öntött a pohárba:
– Hagyjuk – mondta –, úgyis tudom, hogy el akarod venni a királynőt.
A megszégyenült Második Aureliano dührohamot színlelt, és kifakadt, hogy a lány nem érti meg őt, csak bántalmazza, és többé felé se nézett. Petra Cotes, aki egy pillanatra se zökkent ki a pihenő vadállatok fenséges fölényéből, úgy hallgatta az esküvői zeneszót és petárdákat, a hét határra szóló lakodalom tébolyult zsivaját, mintha az egész csak Második Aureliano valami újabb stiklije volna. Sokaknak megesett rajta a szíve, de ő mosolyogva mondta: – Nem kell aggódni. Én királynőket fogok a szekerembe. – Egy szomszédasszonynak, aki gyertyákat hozott a hűtlen szerető arcképe alá, talányos biztonsággal jelentette ki:
– Az a gyertya, amelyik visszahozza, úgyis mindig ég.
S ahogy megjósolta, Második Aureliano nyomban a mézeshetek után vissza is tért hozzá. Elhozta régi cimboráit, egy vándorfényképészt meg a ruhát és a vérfoltos hermelinpalástot, amelyet Fernanda viselt a karneválon. A mulatság hevében, amit aznap délután csaptak, felöltöztette Petra Cotest a királynői ruhába. Madagaszkár örök és teljhatalmú úrnőjévé

koronázta, a fénykép másolatait pedig szétosztotta a barátai közt. Petra Cotes nemcsak hogy belement a játékba, de a szíve mélyén még sajnálta is Második Aurelianót: nagyon meg lehetett ijedve, ha ilyen rendkívüli eszközhöz folyamodott a megengesztelésére. Este hétkor úgy, ahogy volt, a királynői ruhát le sem vetve, fogadta az ágyában. Második Aureliano alig két hónapja nősült, de Petra Cotes nyomban észrevette, hogy a hitvesi ágyban nincsenek rendjén a dolgok, és a beteljesedett bosszú kéjes öröme töltötte el. De két nappal később, amikor Második Aureliano nem mert visszatérni, hanem közvetítőt küldött a válásuk lebonyolítására, Petra Cotesnek be kellett látnia, hogy nagyobb türelemre lesz szüksége, mint gondolta, mert a jelek szerint Második Aureliano hajlamos feláldozni magát az illendőség kedvéért. De most sem vesztette el a fejét. Ismét beleegyezett mindenbe, megadásával támasztva alá a közhiedelmet, hogy igazán méltó a szánalomra, s csak azt az egy pár lakkcipőt tartotta meg emlékül, amelyet Második Aureliano – mint maga mondotta – a koporsóban kívánt viselni. A rongyokba csomagolt cipőt egy láda mélyére zárta, és felkészült rá, hogy átadja magát a csöppet sem reménytelen reménykedésnek.
„Előbb-utóbb úgyis eljön – gondolta –, ha másért nem, hát azért, hogy fölhúzza a cipőjét.”
Nem kellett olyan sokat várnia, mint képzelte. Második Aureliano már a nászéjszakáján tudta, hogy vissza fog térni Petra Cotes házába jóval azelőtt, hogy szüksége lenne a lakkcipőre: Fernanda nem ebbe a világba való. A tengertől ezer kilométerre született és nevelkedett, egy nyomasztó városban, amelynek macskaköves sikátorait a lidérces éjszakákon még mindig felverte az alkirályok hintóinak dübörgése. Minden este hatkor harminckét toronyban kondult meg a lélekharang. A márványsírokkal kövezett nagyúri palotában soha senki nem látta a napot. A patio ciprusai, a hálószobák fakó függönyei és a tubarózsakert nyirkos árkádjai közt elhalt a levegő. Fernandának egészen serdülő koráig csak az egyik szomszéd házból áthallatszó bús zongoragyakorlatok adtak hírt a külvilágról: valami különc játszhatott, aki hosszú éveken át képes volt semmibe venni a szieszt́at. Beteg anyja mellől, akit a magas ablakokon beszűrődő poros fény zöldre és sárgára festett, hallgatta a módszeres, szívós és csüggedt skálázást, és arra gondolt, hogy ez a zene kint van a világban, ő meg odabent sorvad el, halotti pálmakoszorúkat kötözgetve. Anyja, miközben az ötórai láz verítéke kiütött rajta, a fényes múltról mesélt. Egy holdas éjszakán, még kislány korában, Fernanda egy szépséges nőt pillantott meg a kertben: fehérbe öltözve haladt a kápolna felé. A futó látomásban az nyugtalanította leginkább, hogy úgy érezte, pontosan olyan, mint ő: mintha húsz évvel későbbi önmagát pillantotta volna meg. – Dédanyád, a királynő – mondta anyja, mikor köhögés közben szóhoz jutott. – Le akart metszeni egy tubarózsaágat, elszédült és meghalt. – Sok évvel később, amikor Fernandában felötlött az a gondolat, hogy éppen olyan, mint a dédanyja, kételkedve emlékezett vissza a gyerekkori látomásra, de anyja megrótta a hite tlenségéért.
– Nagyon gazdagok és hatalmasak vagyunk – mondta. – Egyszer még te is királynő leszel.
Fernanda elhitte, bár a damasztabrosszal és ezüst evőeszközökkel terített hosszú asztalnál csak egy csésze vizes csokoládé meg egy szelet kalács volt a szokásos lakomájuk. Esküvője napjáig álmodozott a mesebeli királyságról, noha don Fernandónak, az apjának el kellett zálogosítania a házat, hogy a kelengyét megvehesse. Nem mintha Fernanda naiv lett volna, vagy nagyzási hóbort kerítette volna hatalmába. Így nevelték. Amióta csak eszét tudta, családi címeres aranybilibe végezte a szükségét. Tizenkét éves korában hagyta el először a házat, lovas hintón, azzal is csak két sarokkal messzebbre ment, a kolostorba. Osztálytársnői ámulattal nézték, hogy Fernandát külön ültetik, magas támlájú karosszékbe, és a szünetekben sem vegyül közéjük. – Ő más, mint a többiek – mondták az apácák. – Királynő lesz. – Társnői ezt el is hitték, mert Fernandánál szebb, előkelőbb és finomabb lányt még sohasem láttak.
Nyolc év múlva, amikor már egyforma tökéllyel tudott latinul verselni, clavikordon játszani, valamint a lovagokkal solymászatról, az érsekekkel apologetikáról, idegen uralkodókkal államügyekről, a pápával pedig Isten ügyeiről társalogni, visszatért a szülői házba, hogy

tovább kötözgesse a halotti koszorúkat. Kifosztott ház fogadta. Csak a legszükségesebb bútorok, az ezüst gyertyatartók és evőeszközök maradtak meg, mivel a berendezést darabonként el kellett adni, hogy fedezni tudják neveltetésének költségeit. Anyját elemésztették az ötórai láz rohamai. Apja, don Fernando talpig feketében, keményített gallérral, arany óralánccal a mellén minden hétfőn adott Fernandának egy ezüsttallért a háztartási kiadásokra, és elszállította az előző héten készült halotti koszorúkat. A nap legnagyobb részét dolgozószobájában töltötte, és azokban a ritka esetekben, amikor kilépett az utcára, délután hat előtt újból otthon volt, hogy lányával együtt mondja el a rózsafüzért. Fernanda soha senkivel nem kötött szorosabb barátságot. Soha nem hallott az országban dúló háborúkról. Soha nem múlt el egy nap anélkül, hogy délután háromkor ne hallotta volna a zongoragyakorlatot. Már az az illúzió is elhagyta, hogy valaha királynő lesz belőle, amikor valaki kétszer egymás után parancsolóan bekopogtatott a ház kapuján, és a kapuba kisiető Fernanda előtt egy délceg, méltóságteljes tiszt állt, forradással az arcán és arany érdemrenddel a mellén. A tiszt bezárkózott don Fernandóval a dolgozószobába. Don Fernando két óra múlva a varrószobába sietett. – Csomagoljon – mondta. – Nagy út előtt áll. – Így került Fernanda Macondóba. Amit szülei éveken át elkendőztek előtte, a valóságot az élet egyetlen nap alatt rázúdította nyersen, teljes súlyával. Mikor hazaért, sírva zárkózott be a szobájába, süket maradt don Fernando minden könyörgésére és magyarázkodására, és megpróbálta eltüntetni az égési sebet, amit az elképesztő tréfa ütött rajta. Már azt is megfogadta, hogy élete végéig ki sem teszi a lábát a szobájából, amikor Második Aureliano eljött érte. Hihetetlen szerencse volt, Fernanda ugyanis a felháborodás kábulatában és dühöngő szégyenében hazugságokkal vezette félre Második Aurelianót, hogy sohase jöjjön rá a kilétére. Összetéveszthetetlen felföldi kiejtése és koszorúkötő mestersége volt az egyetlen nyom, amelyen Második Aureliano utánaindult. Irgalmatlanul kereste-kutatta. Nem lankadt egy pillanatra sem, szünet nélkül kereste, olyan rettenthetetlenül, ahogy José Arcadio Buendía vágott át a sierrán Macondo alapítása előtt, olyan vak gőggel, ahogy Aureliano Buendía ezredes kezdett hiábavaló háborúiba, és olyan esztelen makacssággal, ahogy Ursula próbálta biztosítani a törzs fennmaradását. Ha megkérdezte, hogy hol árulnak halotti pálmakoszorút, házról házra vitték, hogy kedvére válogathasson. Ha megkérdezte, hogy hol található a föld legszebb lánya, minden anya a saját lányát vezette elé. A köd sikátoraiban, az elfeledett idők birodalmában s a csalódás útvesztőiben bolyongott kiúttalapul. Átkelt egy sárga fennsíkon, ahol visszhangja támadt a gondolatoknak, és a szorongás ijesztő délibábokat szült. Meddő hetek után elérkezett egy ismeretlen városba, ahol minden toronyból lélekharang kondult. S bár sohasem látta, és hallani sem hallott róluk, nyomban ráismert a csontok salétromától kimart falakra, a roskatag, gombaette faerkélyekre és a kapura, amelyen a világ legbánatosabb, esőtől ázott cédulája volt olvasható: Halotti koszorúk kaphatók. Ettől a pillanattól fogva oly gyorsan telt az idő addig a fagyos reggelig, amikor Fernanda a zárdafőnöknő gondjaira hagyta a házat, hogy az apácák alig bírták megvarrni a kelengyét, és berakni hat ládába az ezüstkandelábereket és evőeszközöket, az aranyéjjelit és mindazt a temérdek hasznavehetetlen kacatot, ami a két évszázados késéssel bekövetkezett családi katasztrófa után megmaradt. Don Fernandót hiába hívták magukkal. Megígérte, hogy ha majd elintézi folyó ügyeit, felkeresi őket, azután megáldotta a lányát, és bezárkózott a dolgozószobájába, hogy onnan írogassa neki a bánatos képekkel és a családi címerrel díszített partecédulákat, amelyek először teremtettek emberi kapcsolatot Fernanda és az apja között. Fernanda valójában ezen a napon született a világra, Második Aureliano számára pedig ezen a napon kezdődött el és ért véget, szinte egyidőben, a boldogság.

Fernanda magával vitt egy aranykulcsocskával zárható, finom naptárt, amelyben lelkiatyja lila tintával jelölte meg a házasélet böjti napjait. A nagyhetet, a vasárnapokat, az előírt ünnepeket, az első péntekeket, a magányos ájtatosságokat, az áldozásokat és a havi periódusokat leszámítva, Fernandának évente mindössze negyvenkét kihasználható napja maradt,

szétszórva a lila keresztek rengetegében. Második Aureliano bízott benne, hogy idővel majd csak elvásnak az ellenséges spanyollovasok, s a tervezettnél hosszabbra nyújtotta a lakodalmat. A házat elárasztották az üres pálinkás- és pezsgősüvegek, Ursula már belefáradt a kihajigálásukba, s ugyanakkor megbotránkozva látta, hogy a fiatalasszony és a férje nem egyszerre fekszik le, és nem is ugyanabban a szobában, miközben szünet nélkül pukkannak a petárdák, szól a zene, és nyúzzák az ökröket: eszébe jutott a saját esküvője, és arra gondolt, hogy hátha Fernanda is szeméremövet vett magára, ami aztán előbb-utóbb szóbeszéd tárgya lesz, és tragédiát okoz. De Fernanda bevallotta, hogy csak várni akar két hetet, mielőtt először magához engedné a férjét. Amikor a két hét letelt, Fernanda az engesztelő áldozatok csendes belenyugvásával csakugyan nyitva hagyta a hálószobája ajtaját, és Második Aureliano előtt félelemtől csillogó szemmel, mint egy riadt állat, és a párnán szétterülő rézszínű, hosszú hajával ott feküdt a földkerekség legszebb nője. Annyira elbűvölte a látvány, hogy az első pillanatban meg se látta Fernandán a bokáig érő és csuklóig zárt, hófehér hálóinget, amelyen egy gyönyörűen kislingelt, nagy kerek gomblyuk nyílt az ágyék táján. Második Aurelianóból ellenállhatatlanul kitört a nevetés.
– Életemben nem láttam még ilyen malacságot! – kiáltotta hahotázva, hogy rengett belé a ház.
– Egy irgalmas nővérkét vettem feleségül.
Egy hónap múlva, amikor még mindig nem tudta leimádkozni a feleségéről a hálóinget, elment Petra Coteshez, és királynői köntösben lefényképeztette. Később, miután sikerült visszahoznia Fernandát, az asszony a kibékülés hevében engedett a kérésének, de korántsem tudott olyan megkönnyebbülést nyújtani, amilyenről Második Aureliano a harminckét tornyú városba vezető úton álmodozott. Csak mélységes elkeseredést váltott ki belőle. Egy éjjel, nem sokkal az első gyermekük megszületése előtt Fernanda rájött, hogy férje titokban visszajár Petra Cotes ágyába.
– Igaz – ismerte be Második Aureliano. És levert, beletörődő hangon meg is magyarázta: – Meg kellett tennem, hogy tovább szaporodjon a jószág.
Némi kis időbe tellett, amíg sikerült meggyőznie Fernandát e különös módszer szükségességéről, de amikor cáfolhatatlannak látszó érvei végre győztek, csak azt az egyet kellett megígérnie, hogy vigyázni fog magára, nehogy szeretője ágyában érje utol a halál. Így éltek aztán békés hármasban: Második Aureliano mindkettőjüknek megadta azt, ami járt, és egyforma gyöngedséget tanúsított irántuk; Petra Cotest büszkeséggel töltötte el a kibékülés diadala, Fernanda pedig úgy tett, mintha nem tudna semmit.
Fernanda azonban az egyezség révén sem tudott beilleszkedni a családba. Hiába kérlelte Ursula, hogy dobja el a gyapjúkendőt, amelyet szeretkezés után szokott magára venni, ha fölkelt, s amelynek láttán összesúgtak a szomszédok. Arra sem tudta rávenni, hogy járjon ki az árnyékszékre, vagy használjon éjjelit, az aranyedénykét pedig adja el Aureliano Buendía ezredesnek, aki majd halakat csinál belőle. Amarantát annyira piszkálták Fernanda selypegései és finomkodó körülírásai, hogy mindig csak madárnyelven beszélt előtte.
– Evez mévég avakkovor ivis fövölhuvúzzava avaz ovorrávát – mondta –, hava savajavát mavagava szavarivik.
Fernanda, akit bosszantott a tréfa, egyszer megkérdezte tőle, hogy mit mondott – Amaranta válaszában aztán nem volt selypegés vagy finomkodás.
– Azt, hogy neked még a seggedből is böjti szelek fújnak.
Attól fogva nem beszéltek egymással. Ha a kényszer úgy hozta, másokkal üzentek egymásnak, vagy közvetett módon közölték a mondanivalójukat. A család szemmel látható ellenállásával mit sem törődve, Fernanda nem állt el attól a, szándékától, hogy rájuk erőltesse őseinek életmódját. Nem tűrte, hogy mindenki a konyhában egyék, amikor éppen éhes; a családnak most már a nap meghatározott óráiban, a damasztabrosszal, ezüst gyertyatartókkal és evőeszközökkel megterített asztalnál kellett étkeznie az ebédlőben. Az az aktus, amit Ursula a mindannapi élet legegyszerűbb eseményének tartott, olyan szertartásossá vált, és

olyan merev légkört teremtett, hogy legelőször is a szelíd és csöndes Második José Arcadio lázadt fel ellene. De a szokás immár meghonosodott a vacsora előtti rózsafüzér-imádkozással együtt, ami anynyira magára vonta a szomszédok figyelmét, hogy nemsokára már egész Macondóban elterjedt a hír: Buendíáék nem úgy esznek, mint a többi földi halandó, hanem nagymisét celebrálnak az asztalnál. Még Ursula babonái is, amelyek többnyire pillanatnyi ihletből fakadtak, nem pedig hagyományokból, összeütközésbe kerültek Fernanda hazulról hozott, gondosan rendszerezett és minden alkalomra előírt babonáival. Amíg Ursula birtokában volt teljes szellemi és testi erejének, néhány régi szokás továbbra is érvényben maradt, és az ursulai előérzetek valamelyest befolyásolták még a család életét, de amikor elvesztette a látását, és a reá nehezedő évek egy sarokba száműzték, akkor bezárult a ridegség köre, amit Fernanda az odaérkezése pillanatában kezdett megvonni, és ő lett a család sorsának legfőbb irányítója. A sütemények és cukorállatkák árusítását, amit Ursula kívánságára Irgalmas Szent Zsófia folytatott, Fernanda méltatlan tevékenységnek tartotta, és egykettőre beszüntette. A ház kapuit, amelyek kora hajnaltól az esti lefekvésig tárva-nyitva álltak, először a szieszta idejére záratta be, azzal az ürüggyel, hogy a nap átfűti a hálószobákat, majd végül örökre. Az áloéág és a kenyér helyébe, mely az alapítás óta a szemöldökfán lógott, Jézus szent szíve került egy kis mélyedésbe. Aureliano Buendía ezredes észrevette a változásokat, és megjósolta a folytatást. – Már egészen kifinomodtunk – dohogott. – Ha ez így megy tovább, végül megint hadat üzenünk a konzervatívoknak, de most azért, hogy királyt ültessünk a helyükbe. – Fernanda finom taktikai érzékkel kerülte vele az összeütközést. Titokban bántotta Aureliano Buendía független szelleme, és hogy mindenféle társadalmi merevséget ellenez. Mélységesen elkeserítette az ezredes hajnali ötórai kávézása, feldúlt műhelye, kirojtosodott ruhája és az a szokása, hogy alkonyatkor kiül a kapuba. De a családi gépezete kilazult alkatrészének létezését kénytelen volt eltűrni, mert tisztában volt vele, hogy az öreg ezredest megjuhászította ugyan a sok-sok év és csalódás, de ha egy szenilis dühroham kitörne rajta, a sarkából is kiforgatná a házat. Amikor férje úgy döntött, hogy első fiukat a dédapja nevére kereszteli, nem mert szembeszállni az akaratával, mert még csak egy éve jött a házba. De amikor első leánygyermekük megszületett, határozottan kijelentette, hogy Renatának fogják hívni, mint a saját anyját. Ursula azt akarta, hogy Remedios legyen a neve. Heves vita után, amelyben Második Aureliano a bohókás közvetítő szerepét játszotta, a kislányt Renata Remediosnak keresztelték, de Fernanda mindig csak Renatának szólította; férje családja és az egész falu viszont Memének, ami a Remedios beceneve.
Fernanda eleinte nem beszélt a családjáról, de később eszményíteni kezdte az apját. Úgy emlegette az asztalnál, mint valami kivételes lényt, aki minden földi hiúságtól mentes, és a legjobb úton van afelé, hogy szentté váljon. Második Aureliano, aki elámult apósa váratlan megdicsőülésén, nem bírt ellenállni a kísértésnek, hogy a felesége háta mögött eltréfálkozzon rajta. A család többi tagja követte a példáját. Még Ursula is, aki rendkívül féltékenyen őrködött a családi harmónia felett, és akinek titokban fájt az otthoni torzsalkodás, olykor-olykor arra a megjegyzésre vetemedett, hogy a kis dédunokájából most már biztosan pápa lesz, mert szent a nagyapja, királynő az anyja és marhatolvaj az apja. A gyerekek e mosolygó összeesküvés ellenére is úgy gondoltak a nagyapjukra, mint egy legendás lényre, aki ájtatos versekkel írja tele a leveleit, és minden karácsonykor akkora láda ajándékot küld, hogy alig fér be a ház kapuján. Valójában a patrimónium utolsó roncsaiból állt az ajándék. A gyerekszobában oltárt állítottak össze belőle, az életnagyságú szentek olyan ijesztőn néztek az üvegszemükkel, mintha élnének, és egyetlen macondóinak sem volt soha olyan finom öltözete, mint az ő művészien hímzett szövetruhájuk. Fernanda fagyos, ódon házának gyászpompája lassan áttelepült a Buendíáék napfényes otthonába. – Már az egész családi kriptát elküldték nekünk – jegyezte meg Második Aureliano egy ízben. – Csak a fűzfák meg a sírkövek vannak hátra. – Noha a ládákban soha nem volt semmi játékszer, a gyerekek egész évben a decembert várták, mert az avítt és mindig kiszámíthatatlan ajándékok mégiscsak

eseményt jelentettek a házban. A tizedik karácsonyon, amikor a kis José Arcadio már a szemináriumba készülődött, a nagypapa óriási ládája az előző évekhez képest korábban érkezett meg, jól leszegezve, kátránnyal vízhatlanítva, tetején a szokásos, gót betűs címzéssel, amely őnagysága doha Fernanda del Carpio de Buendía úrhölgynek szólt. Mialatt Fernanda a levelet olvasta a szobájában, a gyerekek gyorsan nekiláttak, hogy kinyissák a ládát. Második Aureliano segített nekik, ahogy szokta: lehántották a kátrányt, felfeszítették a fedelet, kiszórták a fűrészpor védő rétegét, s egy rézcsavarokkal lezárt, hosszúkás ólomládát találtak alatta. Második Aureliano a gyerekek türelmetlen sürgetése közben leszerelte a nyolc rézcsavart, s már csak arra jutott ideje, hogy kiáltson, és félrelökje a gyerekeket: ahogy felemelte az ólomlemezt, don Fernando talpig feketében bukkant elő, feszülettel a mellén; bőrét már kipukkasztották a bűzös gázok, úgy főtt lassúdan a saját habos és gyöngyöző levében.
Nem sokkal a kislány születése után érkezett a váratlan hír, hogy a neerlandiai egyezmény legközelebbi évfordulóján a kormány akaratából jubileumi ünnepséget rendeznek Aureliano Buendía ezredes tiszteletére. Ez annyira nem fért össze a hivatalos politikával, hogy az ezredes hevesen tiltakozott, és visszautasította a kitüntetést. – Jubileum. Most hallom először ezt a szót. De bármit jelentsen is, nem lehet más, mint valami rossz tréfa. –A szűk kis ötvösműhelyt követek árasztották el. Ismét eljöttek hozzá, sokkal öregebben és sokkal ünnepélyesebben, a sötét ruhás ügyvédek, akik egykor hollók módjára röpködték körül. Amikor a háború egykori elposványosítói a színe elé járultak, nem bírta elviselni cinikus gratulációikat. Rájuk förmedt, hogy hagyják békén, és kijelentette, hogy ő nem a haza hőse, mint mondják, hanem egyszerű mesterember, akinek nincsenek emlékei, s aki csak arra vágyik, hogy fáradtan, feledésben, nyomorúságos aranyhalai között érje utol a halál. Dühe akkor hágott a tetőfokára, amikor megtudta, hogy a köztársasági elnök is eljön a macondói ünnepségekre, és személyesen kívánja átnyújtani neki az érdemrendet. Aureliano Buendía ezredes erre szó szerint a következőket üzente az elnöknek: őszinte izgalommal várja az elkésett, de kiérdemelt alkalmat, amikor lelőheti, nem azért, hogy a rendszer önkényeskedéseiért és anakronizmusáért megtorlást vegyen, hanem amiért az elnök meggyaláz egy öregembert, aki senkinek sem vétett. Olyan hévvel hangzott ez a fenyegetés, hogy a köztársasági elnök az utolsó percben lefújta az utazást, és személyes megbízottjával küldte el a kitüntetést. A paralízisben szenvedő Gerineldo Márquez ezredes, akit a legkülönfélébb pressziókkal vettek ostrom alá, elhagyta betegágyát, hogy régi harcostársát megpuhítsa. Aureliano Buendía ezredes, amint megpillantotta a hintaszéket – négy ember hozta – s benne hatalmas vánkosok közt a barátját, aki kora ifjúságától osztozott győzelmeiben és vereségeiben, egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy a szolidaritás jeléül szánta rá magát erre az erőfeszítésre. De amikor a látogatás valódi okát megtudta, kitétette a műhelyből.
– Most látom, amikor már késő – mondta –, akkor tettem volna jót veled, ha hagyom, hogy főbe lőjenek.
Így aztán a jubileumi ünnepség a család részvétele nélkül zajlott le. Véletlenül éppen egybeesett a karnevál hetével, Aureliano Buendía ezredes fejéből azonban senki sem tudta kiverni azt a makacs rögeszmét, hogy a kormány szántszándékkal választotta ezt az időpontot: így akarta még kegyetlenebbül megcsúfolni. Műhelyének csendes magányából hallgatta az indulókat, a díszlövéseket, a te deumi harangszót és a házuk előtt elhangzó szónoklatok egy-egy foszlányát, amikor az utcát az ő nevére keresztelték át. Felháborodásában, tehetetlen dühében könnyek szöktek a szemébe, és a vereség óta most először fájlalta, hogy elszállt belőle az ifjúi hév, és nem indíthat újabb véres háborút, amely a konzervatív rendszer utolsó nyomait is elsöpörné. Még el sem ült az ünnepség visszhangja, amikor Ursula bekiabált, hogy nyisson ajtót.
– Hagyjanak békén – szólt ki az ezredes. – Dolgozom.

– Nyisd ki – sürgette Ursula mindennapi hangján. – Nem az ünnepről van szó.
Aureliano Buendía ezredes elhúzta a reteszt: tizenhét férfi állt az ajtó előtt, mind más és más arc, más színű haj, más alkat, de mindegyikből úgy sugárzott a magányosság, hogy a föld bármely pontján nyomban rájuk lehetett volna ismerni. A fiai voltak. Nem beszéltek össze, nem is ismerték egymást, de amikor meghallották az ünnepség hírét, a partvidék legkülönbözőbb helyeiről mindnyájan felkerekedtek. Mind büszkén viselte az Aureliano nevet az anyja vezetéknevével. Három nap alatt, amíg Ursula örömére és Fernanda megbotránkozására ott maradtak, a feje tetejére állították a házat. Amaranta a régi irományok közül előkereste a háztartási könyvecskét, amelybe Ursula annak idején feljegyezte a neveket, születési helyeket és keresztelési dátumokat, s most mindegyik név mellé beírta a jelenlegi címet is. A lista alapján össze lehetett volna foglalni a háború húsz évének történetét. Meg lehetett volna rajzolni az ezredes éjszakai útvonalait attól a hajnaltól kezdve, hogy a felkelés délibábját űzve, huszonegy ember élén elhagyta Macondót, egészen legutóbbi visszatéréséig, amikor véráztatta köpenyébe takarva hozták haza. Második Aureliano kapott az alkalmon, hogy egetverő pezsgős és harmonikás dáridóval ünnepelje meg az unokafivérek érkezését, s így utólag kárpótolja magát a karneválért, amitől a jubileum elütötte. A fél étkészletet darabokra törték, egy bikát megkergetve letaposták a rózsaágyakat, puskával lövöldöztek a tyúkokra, Amarantát Pietro Crespi bús keringőinek dallamára erőnek erejével megtáncoltatták, a szép Remediost rávették, hogy férfinadrágban rúdra mászszon, behajtottak az ebédlőbe egy faggyúval megkent disznót, amely feldöntötte Fernandát – de senki sem bánta a felfordulást, mert a ház az egészség vulkánjától rengett. Aureliano Buendía ezredes, aki eleinte bizalmatlanul fogadta őket, és némelyiküknek még a származását is kétségbe vonta, jót mulatott a bolondozásaikon, és mielőtt elmentek, mindegyiküknek adott egy aranyhalat ajándékba. Még az emberkerülő Második José Arcadio is meghívta őket egy teljes estét betöltő kakasviadalra, amely majdnem tragédiába fulladt, mert az Aurelianók többsége alapos szakértelemmel rendelkezett, s egy szempillantás alatt leleplezte Antonio Isabel atya kisded játékait. Második Aureliano, felismerve a féktelen duhajkodási lehetőségeket, amiket e népes rokonság nyújthat, azt szerette volna, ha mindnyájan ott maradnak, és beállnak hozzá dolgozni. De csak egyikük állt kötélnek: Aureliano Triste, egy szép szál mulatt, aki nagyapja vállalkozó kedvét és felfedező hajlamát örökölte, s miután a fél világon szerencsét próbált már, mindegy volt neki, hogy hol üti fel a sátorfáját. A többiek, bár még mind nőtlenek voltak, már meglelték helyüket a világban. Serény iparosok, békés, otthonülő emberek voltak valamennyien. Hamvazószerdán, mielőtt újból szétszéledtek volna a partvidékre, Amaranta rávette őket, hogy öltözzenek ünneplőbe, menjenek el vele a templomba. Nem annyira áhítatból, mint inkább mulatságból követték Amarantát az áldoztató rácsig, ahol Antonio Isabel atya hamuval keresztet rajzolt a homlokukra. A templomból hazatérve, a legkisebb fivér le akarta tisztítani a homlokát, s ekkor vette észre, hogy a folt, akárcsak a bátyjai homlokán, letörölhetetlen. Megpróbálták szappannal és vízzel, földdel és szalmacsutakkal, majd habkővel és lúggal, de nem tudták eltüntetni a keresztet. Pedig Amaranta és a többiek, akik a misén voltak, könynyen le tudták törölni. – Jobb is – mondta Ursula búcsúzóul, ezentúl legalább mindenki rátok ismer. – Egy csapatban indultak útnak, élükön zenészekkel, petárdákat durrogtatva, és a falu népében semmi kétség nem maradt az iránt, hogy a Buendíák törzsének hosszú évszázadokra el van vetve a magja. Aureliano Tríste, homlokán a hamukereszttel, a falu határában felépítette a jéggyárat, amelyet José Arcadio Buendia annak idején feltalálói delíriumaiban megálmodott.
Aureliano Triste, néhány hónappal a megérkezése után, amikor már mindenki ismerte és becsülte, házat keresett, hogy odahozhassa az anyját és hajadon nővérét, aki nem az ezredes lánya volt, és szemébe ötlött az a roskatag épület, amely a tér egyik sarkán, látszólag elhagyatva állt. Kérdezősködni kezdett, hogy kié a ház. Valaki azt mondta, hogy gazdátlan, s régebben egy magányos özvegyasszony élt benne, aki földdel és a falakról lekapart mésszel

táplálkozott, élete utolsó éveiben mindössze kétszer látták az utcán, apró művirágokkal díszített kalapban és óezüst színű cipőben átment a tér túlsó oldalán levő postára, hogy levelet küldjön a püspöknek. Azt is elmondták, hogy egy szívtelen cseléd volt az egyetlen társa, aki minden kutyát, macskát és a házba tévedő egyéb állatot elpusztított, tetemüket pedig az utca közepére hajította, hogy rothadásuk bűzével ingerelje a falut. S mivel a napfény az utolsó állat kiszáradt bőrét is réges-rég összeaszalta, mindenki biztos volt benne, hogy a ház úrnője cselédjével együtt még jóval a háborúk vége előtt meghalt, s a ház is csak azért áll még mindig, mert az előző években nem volt kemény tél, se pusztító orkán. A rozsdától szétmállott forgópántok, a kapuk, amelyeket csak a pókhálókötegek tartottak valamelyest össze, a nedvességtől bedagadt ablakok, a gyomtól és vadvirágoktól feltöredező, repedezett kövezet, amelynek réseiben gyíkok és mindenféle rovarok tanyáztak, mind azt a feltevést látszottak igazolni, hogy legalább fél évszázada nem járt ott élő ember. A vállalkozó szellemű Aureliano Tristének nem sok bizonyíték kellett, hogy a tettek mezejére lépjen. Vállával belökte a főkaput, mire a szúette faalkotmány zajtalanul összeomlott, termeszfészkek szétporladt földjének néma kataklizmájában. Aureliano Triste megállt a küszöbön, és várta, hogy elüljön a porfelhő, majd a nagy szoba közepén megpillantotta a roskatag özvegyet múlt századbeli ruhájában; kopasz fején néhány sárga hajszál libegett, még mindig szép, nagy szemében a remény legutolsó csillagai is kihunytak, arcbőrét kiszikkasztotta az aszályos magány. Aureliano Triste, megreszketve e túlvilági látványtól, alig vette észre, hogy az özvegy egy ósdi katonai pisztolyt szegez rá.
– Bocsánat – suttogta.
Az özvegy meg sem mozdult. A limlomokkal zsúfolt szoba közepén tüzetesen szemügyre vette a szögletes vállú óriást a homlokára tetovált hamukereszttel, és a por gomolygó ködén át egy másik kor ködében látta, kétcsövű puskával a vállán és nyúlfüzérrel a kezében.
– Az Isten szerelmére – fakadt ki halkan –, nem igazság, hogy most küldik rám ezt az emléket.
– Szeretném bérbe venni a házat – szólalt meg Aureliano Triste. Az asszony felemelte a pisztolyt, biztos kézzel célba vette a hamukeresztet, és kérlelhetetlen elszántsággal felhúzta a závárt.
– Ki innét! – kiáltotta.
Aureliano Triste aznap este vacsora közben elmesélte a családnak a történteket, és Ursula úgy megdöbbent, hogy elsírta magát.
– Szent Isten! – kiáltotta, kezét a fejéhez kapva. – Még mindig él!
Az idő, a háborúk, a számtalan, mindennapos bajok kiverték a fejéből Rebecát. Csak a hajthatatlan és megvénült Amaranta nem felejtette el egy pillanatra sem, hogy Rebeca él és rothad a tulajdon férges levében. Őrá gondolt hajnaltájt, amikor jeges szíve felébresztette a magányos ágyban, őrá gondolt, amikor fonnyadt mellét és löttyedt hasát szappanozta, amikor magára vette öregasszonyos fehér alsószoknyáit és batiszt pruszlikjait, és amikor szörnyű vezeklésének fekete pólyáját kicserélte a kezén. Mindig, minden órában, ébren és álomban, a legfennköltebb és a legalantasabb pillanatokban Rebecára gondolt, mert a magány megtizedelte az emlékeit, elhamvasztotta a bánat tornyosuló szemétdombjait, amelyeket az élet felhalmozott a szívében, de megtisztította, felmagasztalta, örök életűvé tette a többit, a legkeserűbbeket. A szép Remedios is tőle tudott Rebeca létezéséről. Valahányszor elhaladtak az omladozó ház előtt, Amaranta mindig elmondott valami kellemetlen epizódot, gyalázó mesét, hogy emésztő gyűlölete az unokahúgára is ráragadjon, s így túlélje őt, de hiába, mert a szép Remedioson nem fogott semmiféle szenvedély, legkevésbé a másoké. Ursulában viszont ennek épp a fordítottja ment végbe, Rebeca emléke minden szennyeződéstől megtisztult benne, mert a szánni való kislány képe, ahogy a házba került, tarisznyájában a szülők csontjaival, elhomályosította későbbi vétkét, amely lemetszette a család terebélyéről. Második Aureliano kijelentette, hogy haza kell hozni és gondját kell viselni, de jó szándéka megtört

Rebeca hajthatatlan makacsságán: hosszú évek kínlódásával és nyomorgásával vívta ki a magány kiváltságait, s most nem volt hajlandó lemondani róluk a könyörület hamis írjával felkavart öregségért.
Februárban, amikor Aureliano Buendía ezredes tizenhat fia visszajött, még mindig a homlokán viselve a hamukeresztet, Aureliano Triste a vigadozás hevében megemlítette nekik Rebecát, s a testvérek fél nap alatt újjávarázsolták a ház külsejét; új ajtókat és ablakokat tettek a régiek helyébe, vidám szinekkel átfestették a homlokzatot, megtámasztották a falakat, és kicementezték a járdát, de a ház belsejét nem hozhatták rendbe. Rebeca még az ajtón sem dugta ki a fejét. Hagyta, hogy befejezzék az eszeveszett tatarozást, azután kiszámította a költségeket, és Argénidával, az öreg cseléddel, aki még mindig vele volt, küldött egy marék pénzt, amely a legutóbbi háború idején kiment a forgalomból, de az ő szemében megőrizte az értékét. Ekkor jöttek rá, milyen elképzelhetetlenül messzire került a világtól, és megértették, hogy konok bezárkózottságából mindaddig nem lehet kimozdítani, amíg egy leheletnyi élet van benne.
A második alkalommal, amikor Aureliano Buendía ezredes fiai visszalátogattak Macondóba, ott maradt még egy fivér, Aureliano Centeno, és beállt Aureliano Triste gyárába. Annak idején az elsők közt érkezett, hogy a keresztséget fölvegye, s Ursula is, Amaranta is jól megőrizte az emlékezetében, mert néhány óra alatt minden törékeny tárgyat elpusztított, ami csak a keze ügyébe került. A kezdeti lendületet, amellyel fejlődésnek indult, az idő megfékezte: közepes termetű ember lett, arcát himlőhelyek borították, de kezének bámulatos pusztító ereje épségben megmaradt. Annyi tányért tört el, olykor hozzájuk sem érve, hogy Fernanda jobbnak látta, ha sürgősen óntányérokat vesz neki, mielőtt még a drága étkészlet utolsó maradványaival is végezne; de Aureliano Centeno kezében a masszív fémtányérok is hamarosan kicsorbultak és meggörbültek. Gyógyíthatatlan képessége mellett, amely őt magát is kétségbe ejtette, olyan szívélyesség áradt belőle, hogy mindenkiben rögtön bizalmat keltett, és rendkívül munkabíró volt. Rövidesen úgy fellendítette a jéggyártást, hogy a helybeli piac már szűknek bizonyult, és Aureliano Tristének azon kellett törnie a fejét, miképpen terjeszthetné ki az üzletet a lápvidék többi falujára is. Ekkor ötlött fel benne a döntő lépés: korszerűsíti a gyárát, s egyúttal a falut is összeköti a külvilággal.
– Ide kell hozni a vasutat – jelentette ki.
Ekkor hangzott el először Macondóban az a szó, hogy vasút. A vázlatot szemlélve, amelyet Aureliano Triste az asztalra rajzolt, s amely a José Arcadio Buendía napsugár-háborús terveit illusztráló ábrák közvetlen leszármazottja volt, Ursula igazolva látta azt a benyomását, hogy az idő körben forog. De Aureliano Triste nagyapjával ellentétben nem szenvedett álmatlanságban, nem vesztette el az étvágyát, és senkit sem gyötört búskomorsági rohamaival, hanem a leghajmeresztőbb tervekről is úgy beszélt, mintha nyomban meg lehetne őket valósítani, józanul kiszámította a költségeket és a határidőket, és időközi csüggedések nélkül véghez is vitte, amit akart. Második Aureliano viszont egyvalamiben nyilvánvalóan a dédapjára ütött, nem pedig Aureliano Buendía ezredesre: képtelen volt tanulni a leckéből; éppoly könnyelműen adta oda a pénzt a vasútra, mint annak idején a fivére képtelen hajózási társaságára. Aureliano Triste áttanulmányozta a kalendáriumot, és a következő szerdán útra kelt, hogy az esőzés végére visszatérhessen. Aztán hírét sem hallották. Aureliano Centeno, akinek a gyár fellendülése szárnyakat adott, immár azzal kísérletezett, hogy víz helyett gyümölcsléből állítsa elő a jeget, s így öntudatlanul és akaratlanul ráhibázott a fagylaltkészítés alapelvére: tudniillik szerette volna változatosabbá tenni a gyártást, miután a gyárat már a saját tulajdonának tekintette, hiszen véget ért az esőzés, és elmúlt a nyár, de a bátyja még mindig nem adott hírt magáról. A következő tél elején egy asszony, aki a nap legforróbb órájában ruhát mosott a folyónál, ijesztő állapotban, feldúltan sikoltozva szaladt be a falu főutcájára.

– Ott jön – nyögte ki nagy nehezen – valami rémség; egy füstölgő konyha, és egy falut húz maga után.
E pillanatban szörnyű, fül repesztő fütyülés és iszonyú zihálás remegtette meg Macondót. Az előző hetekben látták ugyan a talpfákat és a sínek lefektetésével foglalatoskodó emberrajokat, de ügyet sem vetettek rájuk, mert azt hitték, ismét a cigányok bukkantak fel valami újabb huncutsággal, hogy sípok és dobok évszázados és elcsépelt zenebonája mellett hirdessék az isten tudja, miféle jeruzsálemi vagy matuzsálemi balzsamok bűverejét. De amikor magukhoz tértek a döbbenetből, amit a füttyök és pöfögések idéztek elő, Macondo összes lakói az utcára tódultak, és megpillantották a lokomotívról integető Aureliano Tristét, és megigézve nézték a felvirágozott vonatot, amint legelőször befut, mindjárt nyolchónapos késéssel. Az ártatlan, sárga vonatot, amely aztán annyi kétséget és bizonyosságot, annyi örömet és balszerencsét, annyi változást, nyomorúságot és keservet hozott Macondóba.

Annyi temérdek és csodálatosnál csodálatosabb találmány káprázatában Macondo népe azt sem tudta, hogy hol kezdje az álmélkodást. Éjszakákon át bámulták a halovány villanykörtéket, s csak nagy nehezen, hosszú idő múlva tudták megszokni az idegtépázóan lüktető generátort, melyet Aureliano Triste hozott a második vonattal. A mozgóképek, amiket don Bruno Crespi, az időközben meggazdagodott kereskedő vetített az oroszlánfej-pénztáros színházban, nagy felháborodást keltettek, mert az egyik film főszereplője, miután meghalt, eltemették, és balsorsát keservesen megsiratták, eleven arabként bukkant fel a következő filmben. A közönség, amely két centavót fizetett, hogy a szereplők viszontagságaiban osztozzon, nem tűrte ezt a példátlan tréfát, és összetörte a székeket. A polgármester don Bruno Crespi kérésére kiáltványban tette közzé, hogy a mozi csupán illúziógép, és nem méltó a közönség túláradó szenvedélyeire. A kiábrándító magyarázat hallatán sokan azt hitték, hogy egy újabb látványos cigányhuncutságnak estek áldozatul, ezért jobbnak látták, ha többé a lábukat se teszik be a moziba: elég nekik a maguk baja, minek sirassák az ilyen képzeletbeli lények kitalált nyavalyáit. Hasonló sorsra jutottak a fonográfok is, melyeket a vidám francia matrónák hoztak az ósdi verklik helyébe, és amelyek egy ideig súlyosan sértették a helybeli zenekar érdekeit. Az új masina eleinte megszaporította a tiltott utca klienseit, s akadtak tisztes hölgyek is, akik parasztgúnyába bújtak, hogy közelről megszemlélhessék az újdonságot; de aztán addig szemlélték, és olyan közelről, hogy igen hamar belátták: a fonográf nem varázsmalom, mint az emberek hitték és a matrónák állítják, hanem közönséges gépi trükk, amit nem lehet egy napon emliteni a megindító, emberi és köznapi életigazságokat kifejező zenekarokkal. A kiábrándulás olyan súlyos volt, hogy amikor az egyre népszerűbb masina már egyetlen házból sem hiányzott, akkor sem a felnőttek mulatságára tartották, hanem azért, hogy a gyerekeknek legyen mit kibelezniük. Mégis, amikor a vasútállomáson az egyik macondóinak alkalma adódott a maga kézzelfogható valóságában kipróbálni a telefont, amit a tekerője miatt a gramofon kezdetleges változatának tekintettek, még a leghitetlenebbek is meginogtak. Úgy látszik, Isten próbára akarta tenni Macondo lakosainak álmélkodóképességét, s addig penderítgette őket ujjongás és csüggedés, kétség és megvilágosodás között, hogy végül már senki sem tudhatta biztosan, hol kezdődik és hol ér véget a valóság. A való tények és a délibábok kusza egyvelege görcsös nyugtalansággal töltötte el José Arcadio Buendía árnyát a gesztenyefa alatt, és arra késztette, hogy fényes nappal is ide-oda bolyongjon a házban. Amióta hivatalosan felavatták a vasutat, s minden szerdán tizenegykor befutott a vonat, és felépült a kezdetleges indóház iróasztallal, telefonnal meg egy kis jegykiadó-ablakkal, Macondo utcáin idegen férfiak és nők tűntek fel, akik úgy viselkedtek, mintha közönséges járókelők volnának, de valójában cirkuszi mutatványosoknak látszottak. Egy olyan faluban, amely a cigányoknak már jócskán megfizette az iskolapénzt, nem várt nagy jövő a vándorkereskedelem e kötéltáncosaira, akik egyforma svádával

kínálgatták sípoló fazekaikat meg a napi étrendet, amitől a hetedik napon feltétlenül üdvözül a lélek; de azért a sok rábeszéléssel kifáraszthatóbbak és az örök balekok így is bámulatos hasznot biztosítottak. E csepűrágó népség közepette, a szerdák egyikén, lovaglónadrágban és lábszárvédőben, parafa sisakban, acélkeretes szemüveggel Macondóba érkezett és a Buendía-házban ebédelt a topázszemű, sima bőrű, köpcös és mosolygós Mr. Herbert.
Az asztalnál ügyet sem vetettek rá, amíg az első fürt banán el nem fogyott. Második Aureliano véletlenül akadt össze vele, amint tört spanyolsággal éppen azon méltatlankodott, hogy a Hotel de Jacobban nem lehet szobát kapni; erre hazavitte, mint annyi más idegent. Mr. Herbert léggömbös volt, a fél világot bejárta, és remekül keresett, de Macondóban senkit sem sikerült felemelkedésre bírnia, mert az új találmányt gyenge utánzatnak tartották, miután látták és kipróbálták a cigányok repülő gyékényeit. Így hát Mr. Herbert a legközelebbi vonattal távozni készült. Amikor az asztalra került a tigriscsíkos banánfürt, amely ebéd alatt ott szokott lógni felakasztva az ebédlőben, Mr. Herbert nem nagy lelkesedéssel törte le az első gyümölcsöt. De aztán beszéd közben tovább evett, forgatta a falatot a szájában, inkább a tudósok szórakozottságával, mint az ínyencek kedvtelésével, s amikor az első fürttel végzett, még egyet kért. Szerszámosládájából, amelyet mindig magával hordott, elővett egy kis optikai műszerkészletet. Mint aki gyémántot vásárol, vizsla figyelemmel tüzetes vizsgálatnak vetett alá egy banánt, különleges szikével feldarabolta, minden egyes darabot patikamérlegre helyezett, és egy fegyverkalibrálóval megmérte az átmérőjét. Azután más műszereket vett elő a ládából, és megmérte a hőmérsékletet, a légkör nedvességtartalmát és a fényerősséget. Olyan. meghökkentő volt a szertartás, hogy mindenkinek torkán akadt a falat, s várták, hogy Mr. Herbert végre kinyilatkoztasson valamit, de ő semmit se közölt, ami a legcsekélyebb mértékben is fényt vetett volna a szándékaira.
A következő napokon egy hálóval és egy kosárkával látták a falu környékén lepkékre vadászni. Szerdán nagy csapat mérnök, agronómus, hidrológus, topográfus és földmérő érkezett, és heteken keresztül vizsgálgatta ugyanazokat a helyeket, ahol Mr. Herbert lepkére vadászott. Később megjött Jack Brown úr a sárga vonathoz kapcsolt, színezüst borítású, püspöklila bársonyüléses, kék üvegtetős vagonjában. A különvagonban jöttek a Brown úr körül röpködő, fekete ruhás, ünnepélyes ügyvédek, akik annak idején Aureliano Buendía ezredest is mindenhová elkísérték, ami azt az érzést keltette az emberekben, hogy az agronómusoknak, hidrológusoknak, topográfusoknak és földmérőknek, valamint Mr. Herbertnek a léggömbjeivel meg a tarka lepkéivel és Brown úrnak a kerekeken gördülő mauzóleumával és vicsorgó német juhászkutyáival együtt valamiképpen közük van a háborúhoz. De nemigen értek rá elgondolkozni ezen, mert Macondo gyanakvó lakóiban jóformán még fel sem ötlött a kérdés, hogy mi az ördög történik itt, a falu máris átalakult bádogtetős barakktáborrá, melybe a vonat csőstül szállította az idegeneket, nemcsak az üléseken és a kocsiperonokon, de még a vagonok tetején is. A gringók, akik aztán elhozták muszlinruhás, fátylas, nagy kalapos, bágyadt asszonyaikat is, külön települést alapítottak a vasúti töltésen túl, pálmafákkal szegélyezett utcákkal, rácsos ablakú házakkal, a teraszokon fehér asztalkákkal, a mennyezetre szerelt keresztlapátos ventillátorokkal és nagy, kék pázsitokkal, ahol pávák és fürjek tanyáztak. Az egész területet, mint valami hatalmas baromfiudvart, árammal töltött drótháló vette körül, amely a hűvös nyári hóna-pokban már virradatkor feketéllett a rásült fecskéktől. Még senki sem tudta, hogy a jövevények mit akarnak, s hogy csakugyan nem emberbarátok-e, de máris felforgattak mindent, sokkal viharosabban, mint hajdan a cigányok, ugyanakkor kevésbé mulandóan és kevésbé érthetően. Olyan hatalom birtokában, amilyen régente a Mennyei Gondviselésnek volt fenntartva, kibillentették az esőzés rendjét, meggyorsították a betakarítás ciklusait, kiemelték a folyót ősi medréből, s fehér köveivel és jeges áramlataival együtt áthelyezték a település másik végébe, a temető mögé. Ekkor építették fel a betonerődítményt José Arcadio sírjára, hogy a holttest lőporszaga ne fertőzze a vizet. A szerelem nélkül érkező jövevények kedvéért a nyájas francia

matrónák utcáját valóságos községgé, a magukénál nagyobbra duzzasztották, s egy dicsőséges szerdai napon meghoztak a vonattal egy egész rakomány valószínűtlen ringyót, babilóniai némbereket, ősrégi fogások tudóit, felszerelve mindenféle kenőccsel és egyéb kellékkel, ami az erőtlenek serkentéséhez, a félénkek buzdításához, a falánkok jóllakatásához, a szerények felcsigázásához, a többedmagukkal élvezkedők megrendszabályozásához és a magányosok jó útra térítéséhez szükséges. A Törökök utcája, amelynek a régi tarka bazárok helyén emelt fényes csemegeüzletek új pompát kölcsönöztek, szombat esténként hangosan morajlott a kalandorok sokaságától: vadul tolongtak a játékasztaloknál, a céllövőbódék előtt, a jövendőmondók és álomfejtők sikátorában, a lacipecsenyés- és italos-asztalok között, amelyek vasárnap reggelre mind összedűltek, és egy kupacba kerültek a földön heverő testekkel, néha csak boldog részegekkel, de többnyire a pórul járt bámészkodókkal, akiket golyó, ökölcsapás, késszúrás vagy egy eltévedt palack terített le a tülekedésben. Oly féktelen és fergeteges erővel zúdult az áradat a falura, hogy az első időkben járni sem lehetett az utcán a bútorok és ládák torlaszaitól, a folytonosan ide-oda szállított gerendáktól, amelyekből házak épültek minden engedély nélkül, ahol épp hely volt, meg a botrányos pároktól, akik a mandulafák közt feszítették ki a függőágyukat, és a szúnyogháló alatt szeretkeztek fényes nappal, mindenki szeme láttára. Csak az Antillák békés négereinek jutott nyugodalmas lakóhely, egy faluszéli utca cölöpökön álló faházakkal, amelyeknek a küszöbére esténként kiültek, és zagyva keveréknyelvükön mélabús himnuszokat énekeltek. Macondo rövid idő alatt akkorát változott, hogy nyolc hónappal Mr. Herbert látogatása után az őslakosoknak kora hajnalban kellett kelniük, ha ki akarták ismerni magukat a faluban.
– Mi aztán megkaptuk a magunkét – mondogatta Aureliano Buendía ezredes –, pedig nem is csináltunk egyebet, csak banánt etettünk egy gringóval.
Második Aurelianót viszont boldoggá tette az idegenek lavinája. A házat hamarosan elárasztották az ismeretlen vendégek, a tivornyázás verhetetlen világbajnokai: muszáj volt hálóhelyiségeket építeni a patióba, megnagyobbítani az ebédlőt, a régi asztal helyett egy tizenhat személyeset venni, új étkészlettel és evőeszkőzökkel, s még így is csak felváltva ülhettek le az ebédhez. Fernanda kénytelen volt elfojtani a berzenkedését, és királyi módon látni vendégül a hitványabbnál hitványabb alakokat, akik csizmájukkal összesározták a tornácot, a kertbe vizeltek, oda terítették a gyékényüket, ahol éppen kedvük támadt szieszt̀ázni, és vaskos szavaikkal nem kímélték az érzékeny hölgyeket vagy a finnyásabb urakat. Amarantát úgy megbotránkoztatta a házukat elözönlő csürhe, hogy ismét a konyhában fogyasztotta el az ételét, mint régen. Aureliano Buendía ezredes, aki tudta, hogy a műhelyébe lépő látogatók többsége nem a rokonszenv vagy a megbecsülés jeléül keresi fel, hanem kíváncsiságból, mert egy antik ereklyét, egy múzeumi kövületet akar látni, keresztrúddal torlaszolta el az ajtaját, és többé nemigen mutatkozott, legfeljebb nagy ritkán, ha kiült az utcai kapuba. Ursulát viszont még azokban az időkben is, amikor már húzta a lábát, és tapogatózva botorkált a falak mentén, a vonat érkezésének közeledtére gyerekes öröm töltötte el. – Süssetek pecsenyét és halat – adta ki a parancsot a négy szakácsnőnek, aki lélekszakadva sürgött-forgott Irgalmas Szent Zsófia rendíthetetlen irányításával. – Mindenfélét készítsetek – mondogatta –, mert sosem lehet tudni, hogy mit kívánnak az idegenek. – A vonat a nap legforróbb órájában érkezett. Amikor eljött az ebéd ideje, éktelen piaci lárma verte fel a házat, és a verejtékben úszó vendégek, akik a háziaknak még a nevét sem tudták, falkában tódultak az asztalhoz, hogy a legjobb helyekre ülhessenek, a szakácsnők pedig minduntalan egymásnak ütköztek a hatalmas leveseslábasokkal, húsosserpenyőkkel, salátástálakkal, rizsesedényekkel, és soha ki nem ürülő merőkanalaik hordószámra mérték a limonádét.

A nagy felfordulásban Fernandát nem hagyta nyugton az a bosszantó gondolat, hogy sokan kétszer is ebédelhetnek, és néha kedve lett volna olyan cifrát káromkodni, mint egy zöldségeskofa, ha egy-egy ügyefogyott vendég a számlát kérte. Több mint egy év telt el Mr.

Herbert látogatása óta, s csak annyit lehetett tudni, hogy a gringók banánnal akarják beültetni az elvarázsolt vidéket, amelyen José Arcadio Buendía és emberei annak idején a nagy találmányok felé vezető utat keresve áthatoltak. Ez a hömpölygő lávafolyam meghozta Aureliano Buendía ezredes két másik fiát a hamukeresztes homlokúak közül, s az a mondat, amellyel számot adtak jövetelük okáról, talán az összes többiek indítékait is feltárta:
– Eljöttünk – mondták –, mert mindenki eljön.
Csak a szép Remedios nem kapta el a banánkórt. Lehorgonyozta magát a gyönyörű serdülőkorban, a formaságokkal szemben egyre idegenebbül, a rosszmájúság és a gyanakvás iránt egyre közömbösebben, a maga boldog világának egyszerű valóságában. Nem értette, miért komplikálják életüket a nők fűzőkkel és alsószoknyákkal; varrt magának egy kanavász inget, amibe csak belebújt, s végleg elvetette az öltözködés gondját, ugyanakkor pedig megmaradt az az érzése, hogy pucér, mert az ő felfogása szerint odahaza csakis így illett járni. Annyit zaklatták, hogy vágja rövidebbre zuhatagként aláhulló és bokáig érő haját, tűzze föl fésűkkel, fonja varkocsokba színes szalagokkal, hogy végül is tövig leborotválta, és parókát csinált belőle a szentek fejére. Egyszerűsítési ösztönében az volt a bámulatos, hogy minél inkább fittyet hányt a divatnak a kényelem érdekében, és minél kevésbé adott a konvenciókra, csakis természetes hajlamainak engedve, hihetetlen szépsége annál lázítóbb lett, s a viselkedése annál kihívóbb. Amikor Aureliano Buendía ezredes fiai legelőször Macondóba látogattak, Ursulában felötlött, hogy ereikben és a szép dédunoka ereiben ugyanaz a vér folyik, s újra megborzongatta a rettegés, amit már elfelejtett. – Tartsd nyitva a szemed – óvta a szép Remediost. – Ezek közül mindegyiktől disznófarkú gyerekeid lesznek. – A szép Remedios oly kevéssé hallgatott a figyelmeztetésre, hogy férfinadrágba bújt, homokban hempergett, hogy rúdra mászhasson, és majdnem tragédiába sodorta a tizenhét unokafivért, akiket megőrjített ez a kibírhatatlan látvány. Ez volt az oka, hogy az éjszakát egyikük sem töltötte a házban, amikor látogatóba jöttek, s az a négy, aki a faluban maradt, Ursula kívánságára másutt bérelt szobát. A szép Remedios viszont megpukkadt volna nevettében, ha értesül erről az óvóintézkedésről. Soha nem tudta meg, amíg e földi világban élt, hogy megmásíthatatlan sorsa, a lázító nőiség mindennapos katasztrófát jelent. Valahányszor Ursula tilalmát megszegve az ebédlőbe lépett, páni kétségbeesésbe sodorta az idegeneket. Nagyon is szembeötlő volt, hogy a durva ing alatt teljesen pucér, és senki sem látta be, hogy nem kacérságból borotválja kopaszra tökéletes fejét, s az sem bűnös kihívás, ha a meleg miatt szemérmetlenül feltárja a combját, vagy ha élvezettel szopogatja az ujjait, miután puszta kézzel a szájába rakta a falatot. Azt viszont egyik családtag sem tudta, amit az idegenek tüstént érzékeltek: a szép Remedios valami izgató levegőt, kínzó fuvallatot áraszt, amely órák múlva is érződik mindenütt, ahol megfordult. Szerelmi viharokban edzett férfiak, akik a világ minden próbáját kiállták, megesküdtek rá, hogy még soha nem éreztek olyan gyötrő vágyat, mint amit a szép Remedios természetes szaga vált ki belőlük. A begóniás tornácon, a szalonban, a ház bármely részén pontosan meg lehetett állapítani, hogy hol tartózkodott, és menynyi ideje ment el onnan. Jellegzetes, összetéveszthetetlen nyomot hagyott, amelyet a háziak egyike sem érzett, mert régóta beleolvadt a mindennapos szagokba, de az idegenek azonnal megszimatolták. Így csupán ők értették meg, hogy miért halt bele a szerelembe a testőrség fiatal kapitánya, s miért veszejtette el magát a messzi földről jött lovag. A szép Remedios, aki mit sem tudott a nyugtalanító légkörről, amelyben mozgott, a belső földindulásról, ami a léptei nyomán támadt, minden rosszmájúság nélkül bánt a férfiakkal, és ártatlan játékaival végleg megőrjítette őket. Amikor. aztán Ursula ráparancsolt, hogy a konyhában egyen Amarantával, távol az idegenek tekintetétől, a szép Remedios föllélegzett, mert végre felszabadult mindennemű rendszabály alól. Valójában mindegy volt neki, hogy hol eszik, s a nap melyik órájában, mert csak az étvágya szeszélyeihez igazodott. Néha hajnali háromkor kelt föl ebédelni, majd átaludta a napot, s hónapokon át élt az időt felforgatva, amíg valamely véletlen esemény vissza nem zökkentette a megszokott rendbe. Jobb esetben délelőtt

tizenegykor kelt, és két órát is eltöltött a fürdőben anyaszült meztelenül, skorpiókat öldösve, amíg a mély és hosszú álom után magához nem tért. Aztán egy tökhéjjal meglocsolta magát a tartály vizéből. Olyan hosszadalmas és aprólékos volt ez a művelet, annyi szertartásos pózból tevődött össze, hogy aki nem ismerte jól a szép Remediost, azt hihette volna, önnön testének jogos imádatában merül el. De az ő számára e magányos rítusban semmi érzékiség nem rejlett: ezzel is csak az időt múlatta, várva, hogy megjöjjön az étvágya. Egy napon, amikor kezdte magára locsolni a vizet, egy idegen férfi leemelt a tetőről egy cserepet, és a szép Remedios meztelenségének döbbenetes látványától elállt a lélegzete. A lány a töredezett cserepeken át meglátta eszelős szemét, és nem szégyenében, hanem ijedtében felkiáltott:
– Vigyázzon! Leesik.
– Csak látni akarom – suttogta az idegen.
– Az más – mondta a lány. – De vigyázzon, mert ezek a cserepek nagyon mállottak.
Az idegen arcára fájdalmas döbbenet ült ki, és látszott, amint ádázul viaskodik első felindulásával, nehogy szétfoszlassa a délibábot. A szép Remedios azt hitte, azért szenved, mert a tető beszakadásától fél, és gyorsabban mosakodott, mint máskor, hogy a férfiról hamarabb elmúljon a veszély. Miközben a tökhéjból locsolgatta magát, elpanaszolta, hogy rémes, milyen állapotba került a tető, mert biztos az esőtől rothadt levélréteg ársztja el skorpiókkal a fürdőt. Az idegen azt hitte, hogy a szép Remedios ezzel a csevegéssel csak a hajlandóságát leplezi, s ezért amikor szappanozni kezdte magát, engedett a kísértésnek, hogy előrelépjen egyet:
– Hadd szappanozzam én – suttogta.
– Köszönöm, hogy segíteni akar – mondta a lány –, de elég nekem a magam két keze is.
– Legalább a hátát – könyörgött az idegen.
– Minek pocsékoljuk az időt? – mondta a lány. – Ki látott olyat, hogy valaki a hátát is beszappanozza!
Azután, mialatt törülközött, az idegen könnyes szemmel rimánkodott hozzá, hogy legyen a felesége. A szép Remedios őszintén megmondta, hogy sohasem menne feleségül egy olyan bárgyú alakhoz, aki majdnem egy órát képes elvesztegetni, és még az ebédről is lemarad csak azért, hogy egy nőt fürödni lásson. Végül, amikor belebújt a vászoningbe, a férfi nem bírta elviselni, hogy bizonyossá vált, amit mindenki gyanított: valóban nincs alatta semmi, és úgy érezte, hogy e titok izzó vasa örök bélyeget sütött rá. Leemelt még két cserepet, hogy bemászhasson a fürdőbe.
– Nagyon magas – figyelmeztette a szép Remedios ijedten. – Kitöri a nyakát!
A mállott cserepek borzasztó robajjal beszakadtak, és a férfinak csak arra volt ideje, hogy rémületében felkiáltson, máris szétzúzta a koponyáját, és szörnyethalt a cementpadlón. Az idegenek, akik az ebédlőből hallották a csörömpölést, és odasiettek, hogy kivigyék a holttestet, megérezték bőrén a szép Remedios fullasztó szagát: úgy átjárta a testét, hogy a felhasadt koponyából nem vér szivárgott, hanem valami ámbraolaj, telítve a titokzatos illattal, s akkor megértették, hogy a szép Remedios szaga a halálon túl is kínozza a férfiakat, amíg csontjaik szét nem porladnak. De a szörnyű baleset és a másik két férfi halála közt, aki a szép Remedios miatt lelte vesztét, mégsem láttak összefüggést. Még valakinek áldozatul kellett esnie, amíg az idegenek és Macondo számos őslakója hitelt adtak a legendának, amely szerint Remedios Buendíából nem a szerelem, hanem a halál fuvallata árad. Néhány hónap múlva győződtek meg róla, amikor a szép Remedios egy délután a barátnőivel együtt felkerekedett, hogy megnézze az új ültetvényeket. A macondóiaknak ugyanis az volt a legújabb szórakozásuk, hogy bejárják a banáncserjékkel szegélyezett, nedves és végtelen utakat, ahol még lomhán terpeszkedett a vadonatúj csend, mintha máshonnan hozták volna, és ügyetlenül adta tovább a hangot. Olykor fél méterrel arrébb sem lehetett jól hallani, amit mondtak, az ültetvény túlsó végében mégis tisztán megértették. A macondói lányoknak az új játék jó alkalmat adott a nevetésre, ijesztgetésre, rémüldözésre és tréfára, s esténként úgy emlegették e

sétákat, mint egy álombeli élményt. Ez a csend olyan nevezetessé vált, hogy Ursulának nem volt szíve megfosztani a szép Remediost a szórakozástól, és megengedte, hogy egy délután ő is elmenjen, persze csak akkor, ha illően felöltözik, és még kalapot is vesz. Abban a pillanatban, hogy a lányok csoportja belépett az ültetvényre, halálos illat töltötte meg a levegőt. A cserjesorok között dolgozó férfiak úgy érezték, hogy különös igézet keríti hatalmába őket, és valami láthatatlan veszély fenyeget, s többen nem tudtak úrrá lenni a sírás ellenállhatatlan vágyán. A szép Remediosnak és rémült barátnőinek sikerült bemenekülniük egy közeli házba, mielőtt még rájuk rontott volna a megvadult hímek falkája. A négy Aureliano szabadította meg őket nem sokkal utóbb – az ő hamukeresztjeik ugyanis vallásos tiszteletben álltak, mint valami kasztnak a jelvénye, mint sebezhetetlenségük jegye. A szép Remedios nem mondta el senkinek, hogy az egyik férfinak a nagy kavarodásban sikerült a hasa táján belémarkolnia – olyan volt a keze, mint a sasnak a karma, ha a szakadék szélébe kapaszkodik. Amint egy pillanatig döbbenten szembenézett a támadóval, látta a férfi kétségbeesett tekintetét, amely izzó parázsként égette bele magát szánalomra indult szívébe. Aznap este a férfi a Törökök utcájában eldicsekedett vakmerő tettével, és fennhangon hirdette a szerencséjét, de néhány percre rá egy ló patája szétzúzta a mellét, s az idegenek sokasága végignézhette, amint az utca közepén vívja haláltusáját, és végül is megfullad a torkába szökő vértől.
Azt a feltevést, hogy a szép Remediosban halálos erő lakozik, immár négy cáfolhatatlan tény támasztotta alá. Noha néhány nagyszájú férfi tetszelegve hangoztatta, hogy az életét is odaadná, csak egyetlen szerelmes éjszakát tölthessen ezzel a vérlázító nővel, valójában egyikük sem erőltette meg magát érte. Lehet, hogy a meghódításához is, a veszélyek távol tartásához is elegendő lett volna az az egyszerű és primitív érzés, amelynek a neve szerelem, de éppen ez az egy senkinek sem jutott az eszébe. Ursula már nem törődött a szép Remediosszal. Korábban, amikor még nem mondott le arról a szándékáról, hogy megmenti a világnak, megpróbált érdeklődést kelteni benne a legelemibb házi tennivalók iránt. – A férfiaknak nem elég, amit te gondolsz – mondta rejtélyesen. – Ráadásul még főzni is kell, takarítani, semmiségekért szenvedni. – De voltaképpen csak áltatta magát, amikor a családi boldogságra próbálta felkészíteni a szép Remediost, mert a lelke mélyén jól tudta, hogy nincs olyan férfi az egész földkerekségen, aki egy napig is el tudná viselni a lány minden képzeletet felülmúló hanyagságát, ha már kielégült a szenvedélye. Miután megszületett a legifjabb José Arcadio, és ő szilárdan elhatározta, hogy pápát csinál belőle, figyelme végleg elfordult a szép Remediostól. Sorsára hagyta, bízva a csodában: ezen a világon minden előfordul, hát előbb-utóbb olyan férfi is akadhat,,aki elég nagy flegma, és a nyakába veszi. Amaranta már régen letett róla, hogy valamirevaló asszonyt faragjon belőle. A feledésbe merült varrodai délutánok óta, amikor unokahúga érdeklődése legfeljebb a varrógép forgattyújának hajtásához volt elegendő, arra az egyszerű megállapításra jutott, hogy a szép Remedios idióta. – Végül majd ki kell hogy sorsoljunk – mondta értetlenül, látva, hogy minden férfibeszéd lepereg róla. Később, amikor Ursula a fejébe vette, hogy a szép Remedios elfátyolozott arccal járjon a misére, Amaranta úgy gondolta, hogy ez a titokzatos viselet még kihívóbb lesz, és hamarosan akad majd férfi, aki a felcsigázott kíváncsiság ösztönzésére türelmesen megkeresi a lány szívének sebezhető pontját. De látva, hogy a szép Remedios esztelenül semmibe veszi még azt a kérőjét is, aki több oknál fogva előnyösebb, mint egy herceg, felhagyott minden reménnyel. Fernanda még csak meg sem próbálta érteni. Amikor a véres karneválon a szép Remediost királynői ruhájában megpillantotta, azt hitte, hogy rendkívüli lénnyel áll szemben. De amikor látta, hogy puszta kézzel eszik, és minden kérdésre mesebelien együgyű válaszokat ad, már csak azon sopánkodott, hogy milyen hosszú életűek a család idiótái. Hiába hitte és mondogatta váltig Aureliano Buendía ezredes, hogy a szép Remedios a legértelmesebb lény, akit valaha is látott, s hogy ennek pillanatonként bizonyságát adja elképesztő ügyességével, csúfot űzve mindnyájukból – többé nem törődött vele senki. A szép Remedios, akinek immár

semmilyen kereszt nem nyomta a vállát, elhagyatottan bolyongott a magány sivatagában, lassan érlelődve lidércnyomástól mentes álmaiban, vég nélküli fürdőzéseiben, időhöz nem kötött étkezéseiben, mély és hosszú hallgatásaiban, amelyeknek nem adott tartalmat az emlékezés, egészen egy márciusi délutánig, amikor Fernanda kinn az udvaron, brabanti vászonlepedőinek összehajtogatásához készülődve, segítségül hívta a család többi nőtagját. Alig fogtak hozzá, amikor Amaranta észrevette, hogy a szép Remedios szinte áttetszővé sápad.
– Rosszul vagy? – kérdezte.
A szép Remedios, aki a lepedő másik végét fogta, szánakozva elmosolyodott.
– Dehogyis – mondta –, soha nem éreztem magam ilyen jól. Amint e szavak elhangzottak, Fernanda érezte, hogy egy könnyű fényfuvallat kiragadja kezéből a lepedőt, és teljes egészében szétteríti. Amaranta valami rejtélyes remegést érzett alsószoknyáinak csipkéiben, és megpróbált belekapaszkodni a lepedőbe, hogy el ne essen: a szép Remedios abban a pillanatban kezdett a levegőbe emelkedni. Csak a majdnem teljesen megvakult Ursulában volt annyi lélekjelenlét, hogy felismerje az ellenállhatatlan fuvallat természetét; átengedte a lepedőt a fénynek, és látta, amint a szép Remedios búcsút int felé a vakítóan lobogó lepedők közül, amelyek felszálltak vele a magasba, elhagyták vele a skarabeusok és dáliák szféráját, áthatoltak vele azon a szférán, ahol nincs többé délután négy óra, és örökre eltűntek vele a felsőbb szférákban, ahol az emlékezet legmagasabb röptű madarai sem érhették utol.
Az idegenek természetesen azt hitték, hogy a szép Remedioson végre beteljesedett a méhkirálynők elkerülhetetlen sorsa, és a család a levegőbe emelkedés históriájával próbálja menteni a becsületét. Fernanda, aki sárgult az irigységtől, végül is elismerte a csodát, és még hosszú időn át fohászkodott Istenhez, hogy adja vissza a lepedőit. A legtöbb ember elhitte a csodát, sőt gyertyákat is gyújtottak, és megtartották a kilencnapos ájtatosságot. Hosszú ideig talán nem is beszéltek volna másról, ha az Aurelianók barbár kiirtása rémületre nem váltja ámulatukat. Bár nem emlékezett rá, hogy erről valaha is jóslatot hallott volna, Aureliano Buendía ezredes valahogyan megérezte, hogy fiai tragikus véget érnek. Amikor Aureliano Serrador és Aureliano Arcaya, az a kettő, aki a tömeggel együtt érkezett, kinyilvánította akaratát, hogy végleg Macondóban marad, apjuk megpróbálta lebeszélni őket. Nem értette, mihez akarnak kezdeni egy olyan faluban, amely máról holnapra megtelt veszéllyel. De Aureliano Centeno és Aureliano Triste – Második Aureliano támogatásával – munkát adtak nekik a gyárukban. Aureliano Buendía ezredesnek volt rá oka, bár egyelőre csak homályos, hogy ne pártfogolja ezt az elhatározást. Attól a perctől kezdve, hogy Brown urat a Macondóba érkező első automobilon megpillantotta – lehajtható tetejű, narancsszínű kocsi volt, amelynek a dudája ugatva rémítgette a kutyákat –, a vén hadastyánt felháborította az emberek szolgai lelkendezése, és tudomásul kellett vennie, hogy valami megváltozott a jellemükben a hajdani idők óta, amikor asszonyt-gyereket faképnél hagyva puskát ragadtak, és hadba vonultak. A neerlandiai békekötés után a helyi hatóságot kezdeményezőkészség nélküli polgármesterek, díszként odaállított bírák képviselték, akik a békés, elrenyhült macondói konzervatívok soraiból kerültek ki. – Szánalmas fickók szánalmas rendszere! – fakadt ki Aureliano Buendía ezredes, amikor az ólmosbottal felfegyverzett mezítlábas rendőrök elsétáltak előtte. – Mennyit háborúztunk, és miért? Csak azért, hogy ne fessék kékre a házainkat. – Hanem amikor megjött a banántársaság, a helyi vezetők tisztjét parancsoló fellépésű idegenek foglalták el, akiket Brown úr a villamosított baromfitelepre költöztetett, hogy ott, mint mondta, a rangjukhoz méltóan élhessenek, és ne kelljen elszenvedniük a falubeli hőséget, a moszkitókat, a számtalan kényelmetlenséget és hiányt. A régi rendőröket éles machetékkel felfegyverzett bérgyilkosok váltották fel. Aureliano Buendía ezredes a műhelyébe zárkózva tűnődött e változásokon, és amióta az évek csöndes magányba burkolták, most első ízben tört rá a kínzó bizonyosság, hogy hibát követett el, amikor nem folytatta tovább a háborút a végsőkig. Ezekben a napokban történt, hogy a rég elfelejtett Magnífico Visbal ezredes egyik fivére

kivitte a térre hétéves unokáját, hogy ott az egyik kordénál szörpöt vegyenek, s mivel a kisfiú véletlenül beleütközött az egyik rendőrtisztbe, és leöntötte az egyenruháját, a vadállat felaprította a machetéjével, és egyetlen csapással lefejezte az öreget, aki közbe akart lépni. Az egész falu látta a lefejezett testet, amint néhány ember hazaszállította, a levágott fejet, amelyet a hajánál fogva vitt egy asszony, és a véráztatta tarisznyát, amelybe a gyerek darabjait tették. Ez az esemény véget vetett Aureliano Buendía ezredes vezeklésének. Ugyanaz a felháborodás lett úrrá rajta, mint ifjúkorában az asszony holtteste előtt, akit bottal vertek agyon, mert megharapta egy veszett kutya. Nézte a házzal szemközt álldogáló kíváncsiskodók csoportjait, és régi sztentori hangján, amelynek az önmaga iránti mélységes megvetés adta vissza az erejét, rájuk zúdította mindazt a felhalmozódott gyűlöletet, ami már nem fért meg a szívében. – Majd én felfegyverzem a fiaimat – kiáltotta –, számoljanak le ezekkel a szaros gringókkal! Egy hét se múlt el, és a partvidék különböző pontjain ismeretlen tettesek úgy vadásztak a tizenhét fiára, mint a nyulakra: a hamukereszt közepét vették célba. Aureliano Triste az anyja házából lépett ki este hétkor, amikor lövés dördült a sötétben, és átlyukasztotta a homlokát. Aureliano Centenót a gyári függőágyában találták meg; egy jégtörő szerszám volt markolatig bedöfve a két szemöldöke közé. Aureliano Serrador hazakísérte menyasszonyát a moziból, és a kivilágított Törökök utcáján jött visszafelé, amikor valaki revolverrel rálőtt a tömegből – sohasem sikerült megállapítani, hogy kicsoda –, és Aureliano Serrador egy forró zsírral teli üstbe hanyatlott. Néhány perccel ezután valaki megzörgette annak a szobának az ajtaját, ahová Aureliano Arcaya bezárkózott egy nővel, és ezt kiáltotta: – Siess, gyilkolják a fivéreidet. –A nő, akivel a szobában volt, később elmesélte, hogy Aureliano Arcaya kiugrott az ágyból, ajtót nyitott, aztán eldördült egy Mauser-puska, és szétroncsolta a koponyáját. A halál éjszakáján, amikor a ház népe már a négy holttest melletti virrasztáshoz készülődött, Fernanda félőrülten kutatta át a falut Második Aureliano után, akit Petra Cotes egy ruhásszekrénybe zárt, mert azt hitte, hogy a kiirtási parancs mindenkire vonatkozik, aki az ezredes nevét viseli. Csak négy nap múlva engedte ki, amikor a különböző tengerparti helységekből érkezett táviratok alapján világossá vált, hogy a láthatatlan ellenség haragja csak a hamukereszttel megjelölt fivérek ellen irányul. Amaranta előkereste a háztartási könyvet, amelybe unokaöccseinek adatait annak idején beírta, és sorban, ahogy jöttek a táviratok, kihúzta a neveket, míg végül csak a legidősebbiké maradt benne. Nagyon jól emlékezett rá, sötét bőrétől élesen elütő, nagy, zöld szemére. Aureliano Amadornak hívták, asztalos volt, és a sierra nyúlványainak egyik eldugott falujában élt. Miután két hétig várta a haláláról szóló táviratot, Második Aureliano elküldött hozzá egy embert, hogy figyelmeztesse, hátha nem is tud a veszélyről. A küldönc azzal a hírrel tért vissza, hogy Aureliano Amador biztonságban van. A mészárlás éjszakáján két ember bement a házába, és pisztollyal rálőttek, de nem találták el a hamukeresztet. Aureliano Amadornak sikerült átvetnie magát az udvar kerítésén, s aztán nyomtalanul eltűnt a sierra útvesztőiben, amelyeket úgy ismert, mint a tenyerét, hála az indiánokkal való barátságának, akiktől fát szokott vásárolni. Többé nem hallottak róla. Aureliano Buendía ezredes komor napokat élt át. A köztársasági elnök részvéttáviratot küldött, amelyben kimerítő nyomozást ígért, és mély megrendülésének adott kifejezést. A polgármester az elnök utasítására négy halotti koszorúval jelent meg a temetés napján, és a koporsókra akarta helyezni őket, de az ezredes kiutasította. A temetés után megírt és személyesen a postára vitt egy dühödt táviratot a köztársasági elnök címére, de a távírász nem volt hajlandó továbbítani. Az ezredes erre még néhány különlegesen erős kifejezéssel tűzdelte meg a táviratot, majd borítékba rakta, és bedobta a postaládába. Akárcsak a felesége halálakor vagy a háború alatt, amikor annyi jó barátja meghalt, nem a fájdalom, hanem a vak és céltalan harag uralkodott el rajta valami ólmos tehetetlenséggel együtt. Még Antonio Isabel atyát is cinkosnak mondta, amiért letörölhetetlen hamuval jelölte meg a fiait, hogy ellenségei felismerjék őket. A roskatag pap, akinek a gondolatfűzése már nem működött valami jól, és olyan képtelen eszmefuttatásokba sodorta a szószéken, hogy a hivők kezdtek döbbenetbe esni,

egy délután megjelent náluk a hamvazószerdai urnával, hogy a család összes tagját megkenje, s azután bebizonyítsa, hogy a hamu vízzel is lejön. De a tragédia iszonyata olyan mély nyomokat hagyott bennük, hogy még Fernanda sem vetette magát alá a kísérletnek, és többé egyetlen Buendía sem térdepelt oda hamvazószerdán az áldoztató rácshoz.
Aureliano Buendía ezredesnek sokáig nem tért vissza a nyugalma. Abbahagyta az aranyhalacskák készítését, alig ment le a falat a torkán, és alvajáróként bolyongott a házban, pokróccal a hátán, vak dühén rágódva. Három hónap leforgása alatt megőszült, hajdan oly kackiás bajsza rákonyult vértelen ajkára, de szeme ismét úgy parázslott, mint régen, amikor megijedtek tőle, akik a születését látták, és amikor a puszta nézésével megtáncoltatta a székeket. Dühödt kínjában hasztalanul próbálta felidézni a jóslatokat, amelyek ifjúságát annyi veszélyes ösvényen át a dicsőség kietlen pusztaságáig vezérelték. Utat vesztve, idegenül kóválygott a házban, ahol már egy szikrányi érzelmet sem váltott ki belőle senki és semmi. Egyszer, a háború előtti múlt nyomait kutatva, benyitott Melchiades kamrájába, de csak hulladékot, szemetet, mocskot talált benne, a lakatlan évek lerakódását. A könyvek fedelét, amelyeket már nem olvasott senki, a nedvességtől sebhelyes régi pergameneket valami hullaszínű tenyészet lepte be, és a levegőben, amely valaha itt volt a legtisztább és fényesebb az egész házban,rothadó emlékek elviselhetetlen bűze terjengett. Egy reggel sírva találta a gesztenyefa alatt Ursulát, halott urának a térdén. Aureliano Buendía ezredes volt a ház egyetlen lakója, aki nem látta a fél évszázad viharaitól görnyedt, hatalmas aggastyánt. – Köszönj apádnak – mondta Ursula. Az ezredes egy pillanatra megállt a gesztenyefa előtt, és tapasztalta, hogy ez az üres tér sem vált ki belőle érzelmeket.
– Mit mond? – kérdezte.
– Nagyon szomorú – felelte Ursula –, mert úgy érzi, hogy nemsokára meghalsz.
– Mondja meg neki – mosolyodott el az ezredes –, hogy az ember nem akkor hal meg, amikor szeret, hanem amikor lehet.
A halott apa jóslata csak a gőg utolsó zsarátnokát szította fel a szívében, de ő azt hitte, a régi erő tért vissza hirtelen. Ezért ostromolta Ursulát, hogy árulja el, hová ásatta az udvaron a gipsz Szent Józsefben talált aranyakat. – Azt nem fogod megtudni soha, mondta szilárdan Ursula, mert egyszer már okult a leckéből.
Egy nap megjön a kincs gazdája, és csak ő áshatja ki. – Senki sem értette, hogy a mindig roppant igénytelen ezredes most miért szomjazik ilyen mohón a pénzre, méghozzá nem is kevésre, hogy valami váratlan kiadást fedezzen, hanem olyan képtelenül nagy summára, amelynek a puszta említése is az ámulat tengerébe lökte Második Aurelianót. Az öreg liberálisok, akikhez segítségért fordult, elbújtak előle, hogy ne kelljen fogadniuk. Ebben az időben mondogatta az ezredes: – A liberálisok és a konzervatívok közt jelenleg csak az a különbség, hogy a liberálisok az ötórai misére járnak, a konzervatívok pedig a nyolcóraira. – Mindamellett olyan buzgón kilincselt, úgy rimánkodott, úgy megtagadta a méltóságról vallott elveit, hogy innen is, onnan is felcsipegetve valamicskét, konok kitartással, szívós akarattal beférkőzve mindenhová, nyolc hónap alatt több pénzt sikerült összegyűjtenie, mint amennyit Ursula a földbe rejtett. Ekkor felkereste a beteg Gerineldo Márquez ezredest, hogy segítségét kérje a totális háború kirobbantásához.
Valamikor csakugyan Gerineldo Márquez ezredes volt az egyetlen ember, aki még bénán, a hintaszékéből is meg tudta volna rántani a felkelés rozsdás drótjait. Amíg Aureliano Buendía ezredes a neerlandiai fegyverletétel után száműzetésbe vonult aranyhalacskái közé, ő kapcsolatban maradt azokkal a felkelő tisztekkel, akik a végső vereségig hűségesen kitartottak mellette. Velük együtt harcolta végig a mindennapos megaláztatás, a kérvények és beadványok, a jöjjön holnap, a most már rövidesen meglesz, az ügyét alapos megfontolás tárgyává tesszük siralmas háborúját, ezt a menthetetlenül elvesztett háborút a kiváló tisztelettel búcsúzni kész hívek ellen, akiknek ki kellett volna utalniuk, de sohasem utalták ki az életjáradékot. A másik háború, amelyben húsz évig folyt a vér, nem sanyargatta meg őket

annyira, mint az örökös halogatás felőrlő háborúja. Gerineldo Márquez ezredes, aki túlélt három merényletet, és sértetlenül átvészelt számtalan csatát, maga is összeroppant a várakozás szörnyű ostromgyűrűjében, és az aggkor csatamezőjének nyomorult legyőzöttjeként álmodozott Amarantáról egy idegen ház fényrombuszai közt. Az utolsó veteránokról, akiknek még hallották a hírét, az újságban jelent meg egy fénykép: sértetten felszegett fejjel álltak egy ismeretlen köztársasági elnök oldalán, aki megajándékozta őket a saját képmásával, hogy tűzzék a gomblyukukba, és visszaadott nekik egy véres és lőporos zászlót, hogy a koporsójukra teríthessék. A többiek, a büszkébbek még vártak egy levélre a közjótékonyság homályában, az éhhalál szélén, a dühből merítve életerőt, a dicsőség pompás trágyadombján rothadva vénségükben. Így aztán, amikor Aureliano Buendía ezredes felszólította, hogy kezdjék meg az irtóhadjáratot, amely leszámol az idegen megszállók korrupt és botrányos rendszerével, Gerineldo Márquez ezredes nem tudott uralkodni magán, és megremegett a szánalomtól.
– Jaj, Aureliano – sóhajtotta –, tudtam, hogy vén vagy, de most veszem észre, hogy sokkal vénebb vagy, mint amilyennek látszol.

A legutóbbi évek szédült forgatagában Ursulának csak nagy ritkán jutott ideje José Arcadio pápai képzésével foglalkozni, s a kisfiút máris sebtében össze kellett pakolni, hogy a szemináriumba menjen. Meme, a húga, aki Fernanda szigora és Amaranta keserűsége közt hánykódott, majdnem ezzel egyidőben érte el azt a kort, amikor zárdába akarták küldeni, hogy az apácák klavikordművésznőt faragjanak belőle. Ursulát súlyos kétségek gyötörték, hogy hatásosak voltak-e a módszerei, amelyekkel a lanyha pápainas szellemét nemesítgette, de nem a maga roggyant öregségét okolta érte, és nem is a sötéten gomolygó felhőket, amelyek szinte teljesen elfedték előle a dolgok körvonalait, hanem valami mást, amit maga sem tudott pontosan meghatározni, csak homályos képzetei voltak róla: arról, hogy az idő fokozatosan megvetemedik. – Mostanában nem úgy jönnek az évek, mint azelőtt – mondogatta, érezve, hogy a mindennapos valóság kiszalad a keze közül. „Régen – gondolta magában – a gyerekek sokáig növekedtek.“ Elég volt felidéznie, mennyi idő telt el, amíg José Arcadio, az elsőszülött elment a cigányokkal, aztán amíg visszajött, tarkára festve, mint egy kígyó, és olyan beszédekkel, mint egy csillagász, és mennyi minden történt a házban, amíg Amaranta és Arcadio elfelejtette az indiánok nyelvét, és megtanult spanyolul. Vagy hány verőfényes napot és csillagos éjszakát kellett a szegény José Arcadio Buendíának elviselnie a gesztenyefa alatt, ő meg, Ursula, hányszor elsiratta Aureliano Buendía ezredest, amíg félholtan haza nem hozták, alig ötvenévesen, pedig mennyi háború volt, és mennyi könnyet hullajtottak érte. Hajdanában, amikor egész nap a cukorállatkák készítésével foglalkozott, arra is jutott ideje, hogy a gyerekek után nézzen, és a szemük fehérjéből kiolvassa, ha egy kanálka ricinusolajra van szükségük. Most viszont, amikor semmi tennivalója nem akadt, és reggeltől estig csak téblábolt a csípőjén lovagló José Arcadióval, a leértékelődött idő arra kényszerítette, hogy mindent félbehagyjon. Az az igazság, hogy még akkor is tiltakozott az öregedés ellen, amikor már az éveinek számát sem tudta; folyton lábatlankodott, mindenbe beleütötte az orrát, és agyonzaklatta az idegeneket a kérdezősködésével, hogy a háború alatt nem hagytak-e ott megőrzésre egy gipsz Szent Józsefet, amíg el nem áll az eső. Senki sem tudta pontosan, hogy mikor kezdett el gyengülni a látása. Még élete utolsó éveiben is, amikor már fel sem tudott kelni az ágyból, legfeljebb magatehetetlennek látszott, azt azonban senki se fedezte fel, hogy megvakult. Ő maga José Arcadio születése előtt kezdte észrevenni. Eleinte azt hitte, múló gyengeségről van szó, és titokban csontvelőszirupot ivott, és mézet csöppentett a szemébe, de igen hamar meggyőződött róla, hogy menthetetlenül ráborul a homály, s így soha nem is alkothatott világos fogalmat a villanyfény találmányáról, mert amikor az első körtéket felszerelték, csak a derengésüket látta. Nem árulta el senkinek, mert azzal nyíltan beismerte

volna, hogy többé semmi haszna. Türelmes, titkos tanulásba fogott, hogy felismerje a tárgyak és az emberi hangok távolságát, és emlékezetével lássa mindazt, amit a hályog függönye eltakar előle. Később fedezte fel a váratlanul segítségére siető szagokat, amelyek sokkal meggyőzőbb útmutatást adtak a homályban, mint a testek színe vagy térfogata, és végleg megmentették a lemondás szégyenétől. Sötét szobában is be tudta fűzni a cérnát a tűbe, tudott gomblyukat varrni, és tudta, hogy mikor kezd forrni a tej. Olyan pontosan megtanulta minden tárgy helyét, hogy olykor maga is megfeledkezett a vakságáról. Egyszer Fernanda azzal lármázta föl a házat, hogy eltűnt a jegygyűrűje, s ő a gyerekszoba egyik polcán megtalálta. Mi sem volt egyszerűbb: mialatt a többiek gyanútlanul járkáltak a házban, ő a megmaradt négy érzékével éberen figyelte őket, nehogy egyszer is rajtakapják, és egy idő után észrevette, hogy minden egyes családtag minden áldott nap öntudatlanul is ugyanazokat az útvonalakat járja be, ugyanazt csinálja, és percnyi pontossággal majdnem mindig ugyanazt mondja. Csak akkor fenyegetett valaminek az elvesztése, ha kizökkentek ebből az aprólékos rendből. Amikor tehát Ursula meghallotta, hogy Fernanda az eltűnt jegygyűrűje miatt sopánkodik, felidézte magában, mi volt aznap az az egyetlen dolog, amiben eltért a szokásától: kitette a napra a gyerekek hálógyékényét, mert éjszaka Meme egy poloskát talált. Minthogy a gyerekek jelen voltak a tisztogatásnál, Ursula arra gondolt, hogy Fernanda arra az egyetlen helyre tette a gyűrűt, ahol a gyerekek nem érhetik el: a polcra. Fernanda viszont csak a mindennapos útvonalai mentén kereste, nem tudván, hogy épp a megszokás akadályozza az elvesztett dolgok felkutatását, s ezért kell annyit vesződni, amíg rájuk találunk.
Ursula, aki minden erejét megfeszítette, hogy a házban történő legkisebb változásokról se maradjon le, nagy segítségre talált José Arcadio nevelésében. Amikor észrevette, hogy Amaranta a gyerekek szobájában új ruhát ad a szentekre, úgy tett, mintha meg akarná tanítani a kisfiút a színek közti különbségre.
– Lássuk csak – mondta –, hadd halljam, milyen színű ruha van Szent Ráfael arkangyalon.
A gyerek ily módon mindazt tudatta vele, amit a szeme megtagadott tőle, és jóval azelőtt, hogy José Arcadio elment a szemináriumba, Ursula már a szövet tapintásából is meg tudta különböztetni a szentek ruháinak színét. Néha azért előfordult egy-egy váratlan baleset. Amaranta egy délután a begóniás tornácon hímezett, és Ursula nekiment.
– Az Isten szerelmére – fakadt ki Amaranta –, nézzen az orra elé.
– Te ültél rossz helyre – mondta Ursula.
Efelől nem volt kétsége. De attól a naptól kezdve felfedezett valamit, amire addig senki se jött rá: hogy a nap állása az év folyamán észrevétlenül változik, és a tornácon ülők öntudatlanul is követik a székükkel napról napra. Ezután csak meg kellett jegyeznie a dátumot, és máris tudta, hogy pontosan hol ül Amaranta. Bár egyre feltűnőbben remegett a keze, és alig tudta húzni a lábát, soha még egyszerre annyi helyen nem látták apró kis alakját. Majdnem olyan serény volt, mint amikor a háztartás egész súlya az ő vállára nehezedett. De az aggság áthatolhatatlan magányában olyan éleslátással tudta mérlegelni a család életének legjelentéktelenebb eseményeit is, hogy csak most tárult fel előtte tisztán sok igazság, amit hajdan a nagy elfoglaltsága miatt nem láthatott. José Arcadio még fel sem készült a szemináriumra, amikor ő már a legapróbb részletekig végiggondolta a család egész történetét Macondo megalapítása óta, és teljesen megváltoztatta az ivadékairól alkotott véleményét. Rájött, hogy Aureliano Buendía ezredes nem azért hidegült el a családjától, mert a háború megkérgesítette a lelkét, mint addig hitte, hanem azért, mert soha nem szeretett senkit, se Remediost, a feleségét, se azt a számtalan nőt, aki egy-egy éjszakára bevonult az életébe, s még kevésbé a fiait. Az is felderengett benne, hogy fiát nem az idealizmus vitte a háborúk hosszú sorába, ahogy mindenki hitte, és nem a fáradtság miatt mondott le a küszöbönálló győzelemről, ahogy mindenki hitte: akár győzött, akár vesztett, ugyanannak köszönhette: pusztán a vétkes gőgnek. Be kellett látnia, hogy fiának, akiért az életét is odaadta volna, van egy fogyatékossága: képtelen szeretni. Egy éjjel, amikor még a hasában hordta, hallotta, hogy

felsír. Olyan élesen hallatszott a sírás, hogy José Arcadio Buendía fölébredt mellette, és megörült, hogy hasbeszélő lesz a fia. Mások jóstehetséget jövendöltek neki. Őt viszont elfogta a reszketés, mert biztosan tudta, hogy az a mélyről fakadó jajszó a félelmetes disznófarok első jele, és buzgón kérte az Istent, engedje elpusztulni a magzatot a méhében. De az aggkor megvilágosodásában ráeszmélt, és sokszor mondogatta, hogy az anyák hasából felhangzó gyereksírás nem a hasbeszélő képesség vagy a jóstehetség, hanem a szeretni nem tudás csalhatatlan jele. Miután a fiáról alkotott képe ily módon leértékelődött, Ursulában hirtelen feltámadt mindaz a részvét, amivel addig az adósa maradt. Amaranta viszont, aki eddig elborzasztotta keménységével, megkeserítette tömény keserűségével, a végső vizsgálat fényében most úgy állt előtte, mint minden idők leggyöngédebb női teremtménye, s a szánakozó tisztánlátás megértette vele, hogy nem bosszúvágyból gyötörte oly méltatlanul Pietro Crespit, ahogy mindenki hitte, és nem keserűségének maró epéje változtatta lassú kínszenvedéssé Gerineldo Márquez ezredes életét, ahogy mindenki hitte, hanem mindkét esetben a mértéktelen szerelem és a leküzdhetetlen gyávaság kelt benne halálos párviadalra, hogy végül is az irracionális félelem kerekedjék felül, az örökös félelem önnön háborgó szívétől. Ursula ekkor kezdte Rebeca nevét emlegetni, s a kései megbánástól és a hirtelen támadt csodálattól átfűtött régi gyengédséggel gondolt rá, megértve, hogy csak benne, Rebecában, aki nem az ő tejét szopta, hanem földet és meszet evett, akinek ereiben nem az ő vére folyt, hanem a sírban is kotyogó csontú ismeretlenek ismeretlen vére, csak benne, a türelmetlen szívű, mohó ölű Rebecában volt meg az a szilaj bátorság, amelyet Ursula a saját ivadékaiban szeretett volna látni.
– Rebeca – mondta, a falak mentén tapogatózva –, milyen igazságtalanok voltunk hozzád!
A házban azt hitték, hogy csupán félrebeszél, főleg amióta előretartott jobb kézzel járkált, mint Gábriel arkangyal. Fernanda mindamellett észrevette, hogy zagyva beszédének homályán átcsillan valamelyest a józan ész napja, mivel Ursula habozás nélkül meg tudta mondani, hogy mennyi pénzt költöttek a házban az elmúlt év alatt. Amaranta is olyasmit gondolt, amikor anyja egy napon a konyhában a leves kavargatása közben egyszer csak megszólalt – azt hitte, egyedül van –, és azt mondta, hogy a kukoricadaráló, amit az első cigányoktól vettek, de már régen eltűnt, még mielőtt José Arcadio hatvanötször megkerülte a világot, azóta is ott van Pilar Terneránál. Pilar Ternera, aki szintén közel járt a századik évéhez, de egészséges volt és mozgékony, bár hihetetlen kövérségétől a gyerekek éppúgy féltek, mint hajdani kacagásától a galambok, nem lepődött meg rajta, hogy Ursula a távolba lát, mert a saját tapasztalata is kezdte rávezetni, hogy az éber öregség tisztább képet ad a dolgokról, mint a kártyavetés.
Mégis, amikor Ursula ráeszmélt, hogy annyi idő alatt sem sikerült megalapoznia José Arcadio hivatását, a meghökkenés valósággal főbe kólintotta. Hibát hibára halmozott, mert a szemével próbálta látni, amit a megérzés tisztábban láttatott vele. Egy reggel szagos víz helyett tintát öntött a gyerek fejére. Makacsul beleártotta magát mindenbe, annyi veszekedést okozott, hogy szinte kótyagossá tette a sok bosszúság, ami visszaütött rá, s így próbált szabadulni a homálytól, amely végül is körülfogta, mintha egy pók szőtt volna rá inget. Ekkor jutott eszébe, hogy ügyetlenségében nem az elaggás és a sötétség első győzelme jelentkezik, hanem az idő romlása. Arra gondolt, hogy régen, amikor Isten nem olyan csaló módon mérte a hónapokat és az éveket, mint a törökök a perkált, minden másképpen volt. Most nemcsak a gyerekek nőttek gyorsabban, de az érzelmek is másféleképpen alakultak. Alig ment fel a szép Remedios testestül-lelkestül az égbe, Fernanda már semmire se volt tekintettel, és csak azon zúgolódott, hogy magával vitte a lepedőit. Az Aurelianók teste még alig hűlt ki a sírban, Második Aureliano máris alkoholgőzbe fojtotta a házat, és elárasztotta részegekkel, akik harmonikáztak és pezsgőben lubickoltak, mintha nem is keresztények haltak volna meg, hanem kutyák, s mintha ez az őrültekháza, amelyért annyi fejfájással és annyi cukorállatkával kellett fizetni, arra lett volna ítélve, hogy minden kárhozat szemétdombjává legyen. Ezekre

gondolva, miközben José Arcadio poggyászát készítgették, Ursulában felötlött a kérdés, hogy nem tenné-e jobban, ha egyszer s mindenkorra befeküdne a sírjába, és elföldeltetné magát; félelem nélkül kérdezte az Istent, csakugyan azt hiszi-e, hogy az ember vasból van, s elbír annyi kínt és keservet; addig kérdezte, míg fel nem szította a dühét, és fel nem támadt benne az elfojthatatlan vágy, hogy káromkodjon, mint az idegenek, hogy végre ő is megízlelhesse egyszer a lázadás pillanatát, azt a sokszor áhított és ugyanannyiszor elodázott pillanatot, amikor végre kitörülheti magát a belenyugvással, és szarhat mindenre, és kivetheti a szívéből a hegyekké tornyosult trágár szavakat, amiket egy évszázadnyi megalkuvás beléfojtott.
– A kurva mindenit! – kiáltotta.
Amaranta, aki a ruhákat rakosgatta az útiládába, azt hitte, hogy az anyját skorpiócsípés érte.
– Hol van? – kérdezte rémülten.
– Micsoda?
– A féreg – mondta Amaranta.
Ursula a szívére bökött:
– Itt.
José Arcadio egy csütörtöki napon délután két órakor ment el a szemináriumba. Ursula azután mindig úgy látta maga előtt, amilyennek a búcsúzáskor képzelte; bánatos és komoly az arca, viszszatartja a sírását, ahogy ő tanította, fuldokol a melegtől rézgombos, zöld kordbársony ruhájában, keményített nyakravalójával. Az ebédlőt egészen átjárta a szagosvíz illata, amit Ursula locsolt José Arcadio fejére, hogy nyomon követhesse a házban. Miközben a búcsúebédet ették, a család vidám csevegéssel leplezte izgalmát, és túlzott lelkesedéssel ünnepelte Antonio Isabel atya szellemességeit. De amikor elszállították a bársonnyal bélelt, ezüstsarkú ládát, úgy érezte, hogy egy koporsót visznek ki a házból. Csak Aureliano Buendía ezredes nem volt hajlandó részt venni a búcsúztatáson.
– Még csak ez hiányzott – dohogott. – Egy pápa!
Második Aureliano és Fernanda három hónap múlva elvitte Memét a zárdába; egy klavikorddal tértek vissza, amely a gépzongora helyébe került. Amaranta ebben az időben kezdte szőni a szemfödelét. A banánláz időközben lecsillapodott. Macondo őslakói, akiket a jövevények félrelöktek az útból, keservesen tengődtek a maguk régi módján, de legalább úgy érezhették, mintha túléltek volna egy hajótörést. A Buendía-ház továbbra is tele volt vendégekkel, s a régi rendhez csak hosszú évek múlva tértek viszsza, amikor elment a banántársaság. De azért a vendéglátás hagyományos értelme gyökeresen megváltozott, mert ekkor már Fernanda törvényei uralkodtak. Mivel Ursulát foglyul ejtette a homály, Amaranta pedig elmerült a szemfödélszövésben, a hajdani királynőjelölt szabadon válogathatott a meghívandók között, és rájuk kényszeríthette a szüleitől tanult, rideg szabályokat. Szigorúsága a feltámasztott illem erődjévé változtatta a házat, míg a faluban tombolt a közönségesség, mellyel az idegenek nyakára hágtak könnyen szerzett vagyonuknak. Fernanda szemében, minden egyébtől eltekintve, az volt a „jobb ember”, akinek semmi köze sem volt a banántársasághoz. Még Második José Arcadio, a sógora is áldozatul esett e különbségtevő buzgalomnak, miután az első órák lelkes hevében újra elárverezte pompás harci kakasait, és beállt a banántársasághoz munkafelügyelőnek.
– Ide többé be ne tegye a lábát – mondta Fernanda –, amíg az idegenek rühösségét le nem veti magáról.
Olyan zordon légkört teremtett a házban, hogy Második Aureliano végleg jobban érezte magát Petra Cotesnél. Először a tivornyákat helyezte át Petra Cotes házába, azzal az ürüggyel, hogy le akarja venni a terheket a hitvese válláról. Aztán azzal az ürüggyel, hogy csökkenőben van a jószág szaporulata, áthelyezte a marha-és a lóistállókat. Végül azzal az ürüggyel, hogy a szeretője házában hűvösebb van, áthelyezte kis irodáját, ahol üzleti ügyeit intézte. Amikor Fernanda rádöbbent, hogy özvegyasszony lett belőle, bár még nem halt meg a férje, már késő volt, nem lehetett visszaállítani a régi helyzetet. Második Aureliano csak étkezni járt haza, s

legfeljebb a látszatot igyekezett némileg fenntartani, például abban, hogy a feleségével alszik, de úgysem hitte el senki. Egyszer egy óvatlan éjszaka után Petra Cotes ágyában lepte meg a reggel. Fernanda egyetlen szóval se tett szemrehányást, bár Második Aureliano számított rá, egyetlen halk sóhajjal se fejezte ki nehezteléséét, de még aznap két ládában utánaküldte a ruháit a szeretőjéhez.
Fényes nappal küldte utána, és meghagyta, hogy az utca közepén vigyék, mindenki szeme láttára, mert azt hitte, hogy a megtévedt férj nem bírja a szégyent, és lehajtott fejjel visszatér a karámba. De a hősi gesztus ismét csak azt bizonyította, hogy Fernanda nemcsak az ura jellemét ismeri rosszul, hanem azt a közeget is, amelyben élt, s amely lényegében különbözött a szülei közegétől: akik ugyanis látták az utcán a ládákat, mind úgy gondolták, hogy végül is ez a természetes, másképpen nem is végződhetett a história, amelynek intim részletei közismertek voltak. Második Aureliano pedig háromnapos tivornyával ünnepelte az ajándékba kapott szabadságot. S hogy még nagyobb legyen a feleség hátránya, aki ájtatos fekete ruháival, ósdi medáliájával és oda nem illő gőgjével nem valami szerencsésen lépte át az érett asszonyiság küszőbét, a szerető láthatólag kivirult és megfiatalodott, feszültek rajta az igéző hernyóselyem ruhák, és szemében tigrisfényeket lobbantott a birtoklás diadala. Második Aureliano ismét a kamaszkor tüzével lángolt érte, mint régen, amikor Petra Cotes nem önmagáért szerette, hanem csak azért, mert összetévesztette az ikertestvérével, és egyidőben hálva mindkettőjükkel, azt hitte, hogy Isten kegyelméből olyan férfihoz jutott, aki kettő helyett is szeretkezik. Oly mohón támadt fel bennük a régi szenvedély, hogy nem is egyszer, asztalhoz ülve, csak összenéztek, s aztán szó nélkül újra lefedték a tálakat, és bementek a hálószobába, elpusztulni éhen és szerelemben. Második Aureliano, a francia matrónáknál tett titkos kiruccanások ihletésére, vett Petra Cotesnek egy érseki baldachinnal ékesített ágyat, az ablakokra bársonyfüggönyt tétetett, s a hálószoba falait és mennyezetét nagy hegyikristály tükrökkel boríttatta. Soha nem volt olyan duhaj és pazarló, mint akkoriban. A vonattal, amely minden délelőtt tizenegykor érkezett, ládaszámra kapta a pezsgőt és a konyakot. Az állomásról visszafelé jövet mindenkit megfogott, aki csak az útjába akadt, helybelit és idegent, ismerőst és ismeretlent, ahogy épp jött, és magával cipelte a sebtében csapott mulatságra. Még az angolnaszerű Brown úr is, aki csak idegen nyelven tudott beszélni, engedett Második Aureliano csábító jelbeszédének, és több ízben holtrészegre itta magát Petra Cotesnél, sőt rávette a vad farkaskutyákat is, amelyek sohasem tágították mellőle, hogy táncot járjanak a texasi dalokra, amelyeket maga adott elő kérődző szájjal és harmonikakísérettel.
– Félre az útból, tehenek! – bőgte Második Aureliano a mulatság tetőpontján. – Félre, rövid az élet!
Soha nem ragyogott így, soha nem szerették annyian, és soha nem szaporodott ilyen féktelenül a jószág. Annyi marhát, disznót és tyúkot öltek le a véget nem érő tivornyákon, hogy az udvar földje csupa fekete sár lett a sok vértől. Csontok és belek halmai tornyosultak rajta, mint egy hulladéktelepen, és állandóan dinamitrudakat kellett gyújtani, hogy a keselyűk ki ne vájják a vendégek szemét. Második Aureliano meghízott, ibolyaszínűre vált és elteknősbékásodott, hála hatalmas étvágyának, melyhez még a világ körüli útjáról visszatért José Arcadióé is alig volt mérhető. Emberfeletti falánkságának, határt nem ismerő tékozlásának, példátlan vendégszeretetének híre túljutott a lápvidék határain, és a tengerpart legkiválóbb evőbajnokait is odavonzotta. Jöttek mindenfelől a legendás nagybélűek, hogy benevezzenek a Petra Cotesnél rendezett esztelen távevő tornákra. Az evés verhetetlen bajnoka Második Aureliano maradt, amíg egy gyászos szombati napon meg nem érkezett Camila Sagastume, egy nőnemű totem, akit országszerte csak Elefántnak becéztek. Kedd hajnalig tartott a párviadal. Az első huszonnégy órában, miután elfogyasztottak egy borjút jukkával, naméval és sült banánnal, s mellé másfél láda pezsgőt, Második Aureliano biztos volt a győzelmében. Lelkesebben és élénkebben tartotta magát, mint rendíthetetlen ellenfele, aki szemmel láthatólag közelebb állt az igazi profi stílushoz, de éppen ezért kevésbé nyűgözte

le a tarka közönséget, amely alig fért a házban. Míg Második Aureliano, a diadal vágyától megbokrosodva, foggal tépte a húst, az Elefánt sebészi szakszerűséggel metélte a magáét, és sietség nélkül, sőt némi élvezettel ette. Óriási, tömör nő volt, de irdatlan hústömegében is érvényesült gyengéd nőiessége, és olyan szép volt az arca, olyan finom és ápolt a keze, s olyan ellenállhatatlan varázs áradt a lényéből, hogy amikor belépett a házba, Második Aureliano halkan megjegyezte: inkább az ágyat választaná a torna színhelyéül, mint az asztalt. Később, látva, amint ellenfele a legapróbb illemszabályokat is betartja a borjúfertály elfogyasztása közben, már komoly hangon mondta, hogy ez a finom, elbűvölő és telhetetlen ormányos bizonyos tekintetben az ideális nő. Nem tévedett. Hiába mondták az Elefántról, hogy olyan, mint egy saskeselyű, a hír minden alapot nélkülözött. Nem volt igaz, hogy eleven ökrök szétmarcangolója vagy szakállas nő egy görög cirkuszban, ahogy mesélték, hanem egy énekakadémiát vezetett. Tisztes családanya korában tanulta az evést, a gyermekei jobb táplálkozásának módszerét keresve – mégpedig nem az étvágy mesterséges felcsigázása, hanem a teljes lelki nyugalom alapján. A gyakorlatban is bebizonyított elmélete abból az elvből indult ki, hogy ha valakinek teljesen tiszta a lelkiismerete, akkor megállás nélkül képes enni, amíg bele nem fárad. Így hát nem a sportszenvedély, hanem az erkölcsi kényszer vitte rá, hogy otthagyjon családot és akadémiát, és megmérkőzzön azzal az emberrel, aki elvtelen nagyevőként vált híressé az egész országban. Már első látásra tudta, hogy Második Aurelianónak vesztenie kell, nem a gyomra, hanem a jelleme miatt. Eltelt az első éjszaka, s az Elefánt mindvégig megőrizte a hidegvérét, Második Aureliano viszont belefáradt a sok beszédbe és nevetésbe. Négy órát aludtak. Ébredés után fejenként megitták ötven narancs levét, nyolc liter kávét és harminc nyers tojást. A második hajnalon, sok álmatlan óra s két disznó, egy fürt banán és négy láda pezsgő elfogyasztása után az Elefántban feltámadt a gyanú, hogy Második Aureliano öntudatlanul rájött a módszerére: igaz, képtelen módon, a teljes felelőtlenség útján. Veszélyesebb hát, mint gondolta. Mégis, mikor Petra Cotes behozott két sült pulykát, Második Aurelianót már csak egy lépés választotta el a gutaütéstől.
– Ha nem bírja, ne egyen többet– mondta az Elefánt. – Legyen döntetlen.
Szívből mondta, mert belátta, hogy az ő torkán se menne le még egy falat, úgy bántaná a lelkiismeret, amiért halálba küldi az ellenfelét. De Második Aureliano újabb kihívásnak tekintette e szavakat, és úgy teletömte magát a pulykával, hogy az még az ő hihetetlen befogadóképességének is sok volt. Elvesztette az eszméletét. Arccal rábukott a csontostányérra, habzott a szája, mint a veszett kutyának, és fuldokolt, mint aki a halálán van. A ráboruló sötétben úgy érezte, mintha egy torony tetejéről valami feneketlen szakadékba löknék, s értelmének utolsó villanásával rádöbbent, hogy az örök zuhanás végén a halál várja.
– Vigyetek Fernandához – mondta maradék erejével. Barátai abban a hitben vitték haza, hogy a feleségének tett ígérete szerint nem a szeretője ágyában akar meghalni. Petra Cotes kifényesítette a lakkcipőt, amit a koporsóban kívánt viselni, és már-már utána is küldte, amikor hírül hozták, hogy túl van a veszélyen. Alig egy hét múlva csakugyan talpra állt, és két hét múlva olyan dáridóval ünnepelte meg az életben maradását, amilyet még nem látott a világ. Ismét Petra Cotesnél lakott, de mindennap meglátogatta Fernandát, s olykor még ebédre is a családjával maradt, mintha a sors a visszájára fordította volna a helyzetet, s Második Aurelianót a szeretője férjévé és a felesége szeretőjévé tette volna.
Fernanda fellélegzett. Az elhagyatottság nyomasztó unalmában csak a szieszta alatti klavikordgyakorlatok és a gyerekeinek írt levelek adtak némi szórakozást. Kéthetenként küldött részletes beszámolóiban egyetlen sor se volt igaz. Eltitkolta a gyötrelmeit. Elhallgatta, hogy milyen bánat üli meg a házat, hogy hiába a napfényben fürdő begóniák, hiába a délután kétórás fullasztó hőség, hiába az utcáról gyakorta besüvítő, vidám hangfergeteg, egyre inkább olyan lesz, mint szüleinek gyarmati kúriája. Fernanda magányosan kószált három élő kísértet és José Arcadio Buendía holt kísértete közt, aki néha vizsla figyelemmel üldögélt a szalon félhomályában, miközben ő a klavikordon játszott. Aureliano Buendía ezredes már csak árny

volt. Amióta legutoljára kilépett a házból, hogy Gerineldo Márquez ezredest egy kilátástalan háborúra rábeszélje, alig hagyta el a műhelyét, legfeljebb ha vizelni ment a gesztenyefa alá. Látogatókat nem fogadott, csak a borbélyt háromhetenként. Azt ette, amit Ursula éppen bevitt neki, napjában egyszer, s bár a régi szenvedéllyel gyártotta az aranyhalacskákat, nem adta el őket, amióta megtudta, hogy az emberek nem ékszernek veszik, hanem történelmi ereklyének. Az udvaron máglyát rakott Remedios babáiból, amelyek esküvőjük napja óta a hálószobájukat ékesítették. Az éberen őrködő Ursula észrevette, hogy mire készül, de nem tudta megakadályozni.
– Te kőszívű! – mondta.
– Semmi köze a szívhez ! – mondta az ezredes. – Tele van a szoba mollyal.
Amaranta a szemfödelét szőtte. Fernanda nem értette, miért van az, hogy időnként egy-egy levelet ír Memének, sőt még ajándékokat is küld neki, José Arcadióról viszont hallani sem akar. – Holta napjáig se fogja megtudni – felelte Amaranta, amikor Fernanda Ursulán keresztül megkérdezte, s e válasszal olyan talányt ültetett a szívébe, amit soha nem tudott megfejteni. A magas, dölyfös, nyársat nyelt Amaranta sok-sok csipkés alsószoknyájával s fennkölt arckifejezésével, amelyen nem fogtak az évek meg a rossz emlékek, olyan volt, mintha a homlokán viselné a szüzesség hamukeresztjét. Pedig a kezén viselte, a fekete pólya alatt, amit még éjszakára se vetett le, s maga mosott és vasalt. A szemfödél-hímezgetésben lassacskán elfolyt az élete. Mintha éjszaka felfejtette volna, amit nappal hímzett, de nem azért, hogy legyőzze a magányát, hanem épp ellenkezőleg, hogy fenntartsa.
Az elhagyatottság éveiben Fernanda leginkább azon aggódott, hogy ha Meme hazajön az első szünidőre, nem találja otthon Második Aurelianót. A vértolulás véget vetett félelmének. Mire Meme hazajött, szülei összebékültek, nemcsak azért, hogy a kislány továbbra is otthonülő férjnek tartsa az apját, hanem azért is, hogy ne érezze meg a ház szomorúságát. Második Aureliano minden évben két hónapig a példás férj szerepét játszotta, és fagylaltos-piskótás házi mulatságokat rendezett, melyekhez a vidám és élénk diáklány adott andalító klavikordzenét. Már akkor is nyilvánvaló volt, hogy vajmi keveset örökölt az anyja természetéből. Inkább úgy látszott, mintha Amaranta támadna fel benne, a fiatal Amaranta, aki még nem ismerte a keserűséget, és tizenkét-tizennégy éves korában táncos léptekkel verte fel az egész házat, amíg a Pietro Crespi iránti titkos szenvedély végleg ki nem siklatta a szívét. De Amarantával ellentétben és mindenki mással ellentétben még nem ütközött ki rajta a magány családi vonása, és úgy viselkedett, mint aki tökéletesen rendben van a világgal, még akkor is, amikor délután kettőkor bezárkózott a szalonba, hogy vasfegyelemmel eljátssza a klavikordgyakorlatokat. Nyilvánvaló volt, hogy jól érzi magát otthon, hogy egész éven át a hazaérkezését ünneplő süldő lányok viháncolásáról álmodozik, s hogy nem hiányzik belőle az apja duhaj vére és túláradó vendégszeretete. A vészes örökség első jelét a harmadik szünidőben tapasztalták, amikor Meme négy apácával és hatvannyolc osztálytársnőjével tért haza: saját ötlete alapján, és minden bejelentés nélkül meghívta őket, hogy töltsenek egy hetet a családja körében.
– Micsoda csapás! – nyögte Fernanda. Ez a gyerek éppen olyan barbár, mint az apja!
Nem volt mit tenni: ágyakat és függőágyakat kértek a szomszédoktól, kilenc csoportban szolgálták fel az ételt, órarendet akasztottak ki a fürdőre, és kölcsönvettek negyven zsámolyt, hogy a kék egyenruhás és férficipős kislányok ne csapongjanak ide-oda egész nap. A vendégség teljes kudarcba fulladt, mert alighogy a lármás zárdanövendékek befejezték a reggelit, az első csoportnak máris ebédhez kellett ülnie, aztán vacsorához, s az egész hét alatt csak egyetlenegyszer tudtak kisétálni az ültetvényre. Az apácák estére teljesen kimerültek, több mozdulatra vagy parancsszóra már nem futotta erejükből, s a fáradhatatlan leányhad még mindig fújta az udvaron bárgyú iskolás dalocskáit. Egyszer majdnem feldöntötték Ursulát, aki mindig éppen ott akarta hasznossá tenni magát, ahol a leginkább útban volt. Egy másik alkalommal az apácák lármázták fel a házat, mert Aureliano Buendía ezredes, az udvaron

tartózkodó kislányokra rá se hederítve, odavizelt a gesztenyefa alá. Amaranta jóvoltából majdnem kitört a pánik, mert az egyik apáca berohant a konyhába, ahol ő épp a levest sózta, és hirtelenében nem tudott jobbat kérdezni, mint hogy mi az a fehér por, amit marokszámra szór a fazékba.
– Arzén – mondta Amaranta.
A diáklányok közt érkezésük estéjén akkora kavarodás támadt, amikor lefekvés előtt el akarták végezni a szükségüket, hogy a lemaradottak még éjfél után egykor is vártak a sorukra. Fernanda ezek után vett hetvenkét éjjelit, de csak azt érte el vele, hogy az éjszakai bajokból reggeli bajok lettek, mert a lányok már hajnaltól kezdve ott álltak a mellékhelyiség előtt, hosszú sorban, kezükben az éjjelivel, amit ki akartak öblíteni. Bár többen belázasodtak, vagy az elmérgesedett moszkitócsípésektől szenvedtek, a nagy többség rendületlenül ellenállt minden megpróbáltatásnak, s a legnagyobb hőség órájában is a kertben futkározott. Amikor végre elmentek, a virágok le voltak tarolva, a bútorok összetörve, a falakat rajzok és feliratok borították, de Fernanda úgy megkönnyebbült a távozásuktól, hogy megbocsátotta a pusztítást. Visszaadta gazdáiknak a kölcsönkért ágyakat és zsámolyokat, a hetvenkét éjjelit pedig elraktározta Melchiades kamrájában. A bezárt helyiség, amely körül egykor a ház szellemi élete zajlott, ettől kezdve a bilik szobája néven lett ismeretes. Aureliano Buendía ezredes szerint jobb elnevezést nem is találhattak volna, hiába álmélkodott a család többi tagja, hogy Melchiades kamráját nem támadja meg se a por, se a pusztulás, ő mégiscsak szemétdombnak látta. Egyébként láthatólag nemigen érdekelte, hogy kinek van igaza, s csak azért szerzett egyáltalán tudomást a kamra sorsáról, mert Fernanda egy egész délután ki-be járkált, és zavarta a munkájában, amikor a biliket hordozta.
Ez idő tájt bukkant fel újra a házban Második José Arcadio. Köszönés nélkül végigment a tornácon, és bezárkózott a műhelybe, hogy elbeszélgessen az ezredessel. Ursula ugyan nem láthatta, de a munkafelügyelői csizma kopogását elemezve rádöbbent, hogy Második José Arcadio menthetetlenül eltávolodott a családjától, még az ikertestvérétől is, akivel gyerekkorában leleményes megtévesztő játékokat játszott, s akire most már semmiben sem hasonlított. Hórihorgas, ünnepélyes alak lett belőle, csupa tűnődés és szaracén bánat, őszies színű arcán valami gyászos visszfény. Kettőjük közül ő hasonlított inkább az anyjára, Irgalmas Szent Zsófiára. Ursula szemrehányásokat tett magának, amiért hajlamos volt kifelejteni a családból, de amikor ismét otthon érezte, és tapasztalta, hogy az ezredes munkaidő alatt is megtűri a műhelyében, újból átvizsgálta régi emlékeit, és egyre szilárdabb lett az a meggyőződése, hogy Második José Arcadio még valamikor gyerekkorában kicserélte magát az ikertestvérével, mert az Aureliano név őt illette meg, nem pedig a másikat. Senki se tudta, hogyan és miként él. Egy időben úgy tudták, hogy nincs állandó lakhelye, és kakasokat nevel Pilar Ternera házában, ahol olykor meg is alszik, de legtöbbször a francia matrónáknál tölti az éjszakát. Érzelem és becsvágy nélkül hányódott, mint egy bolygó csillag Ursula naprendszerében.
Második José Arcadio csakugyan nem tartozott már a családba, mint ahogy más családba sem, soha többé, amióta Gerineldo Márquez ezredes egy régi hajnalon elvitte a kaszárnyába, nem azért, hogy kivégzést lásson, hanem hogy ne felejtse el, amíg csak él, a kivégzett ember szomorú és kissé csúfondáros mosolyát. Ez volt a legrégibb, sőt, egyetlen gyerekkori emléke. A másikat, az öregemberét, aki időtlen zekéjében és hollószárnyú kalapjában csodálatos dolgokról mesélt egy vakítóan fényes ablak előtt, nem tudta elhelyezni az időben. Elmosódó emlék volt, minden tanulság vagy nosztalgia nélkül, nem úgy, mint az agyonlőtt ember emléke, amely tulajdonképpen megszabta az élete irányát, és minél öregebb lett, annál élesebben rajzolódott ki az emlékezetében, mintha az idő múlása egyre közelebb hozná.
Ursula megpróbálta Második José Arcadio révén kiugratni Aureliano Buendía ezredest a búvóhelyéről. – Beszéld rá, hogy menjen el a moziba – mondta. – Még ha nem is tetszenek neki a filmek, legalább egyszer friss levegőt szív. – De hamarosan rájött, hogy Második José

Arcadio ugyanolyan süketen hallgatja a kérlelését, ahogyan maga az ezredes hallgatná, és mindkettőjüket ugyanaz a páncél védi az érzelmek ellen. Bár se ő, se más nem tudta meg soha, hogy hoszszas bezárkózásaik alatt miről beszélnek a műhelyben, Ursula megértette, hogy a család tagjai közül, úgy látszik, csak ezt a kettőt köti össze a belső rokonság.
Az igazság az volt, hogy az ezredest még Második José Arcadio se tudta volna kihúzni a búvóhelyéről. Az iskolásinvázió meghaladta türelme végső határait. Azzal a kifogással, hogy hitvesi hálószobáját Remedios ínycsiklandó babáinak elégetése után is birtokukban tartják a molyok, felakasztott egy függőágyat a műhelyében, s aztán csak az udvarba járt ki, a szükségét végezni. Ursulának még a leghétköznapibb beszélgetésre se sikerült rávennie. Tudta, hogy rá se néz az ennivalóra, csak leteszi a munkapad egyik végébe, otthagyja, amíg el nem készül az aranyhalacskájával, és nem törődik vele, hogy közben bebőrösödik a leves, vagy kihűl a hús. Amióta Gerineldo Márquez ezredes megtagadta tőle a segítségét az aggkori háború kirobbantásában, Aureliano Buendía mindinkább megkérgesedett. Keresztrúddal zárkózott be önmagába, s a család végül már úgy gondolt rá, mintha meghalt volna. Semmiféle emberi megnyilvánulást nem láttak tőle mindaddig az október tizenegyedikéig, amikor kiment a kapuba, hogy végignézze az érkező cirkusz felvonulását. Aureliano Buendía ezredesnek ez a nap is éppen olyan volt, mint utóbbi éveinek összes többi napja. Hajnali ötkor ébresztette a békák és tücskök lármája a falon túlról. Már szombat óta szemerkélt az eső, hallotta finom surrogását a kerti levelek között, de anélkül is megérezte volna a csontjait átjáró hidegből. Pedig rajta volt az elmaradhatatlan gyapjúpokróc és a hosszú pamut alsónadrág, amit kényelemből viselt, bár poros anakronizmusa miatt maga is „gót gatyának“ nevezte. Felhúzta szűk szárú nadrágját, de nem csatolta be, s az inge gallérjába se tette be az aranygombot, amit mindig viselt, mert még fürödni szándékozott. Aztán fejére borította a pokrócot, mint valami csuklyát, ujjaival megfésülte lekonyuló bajuszát, és kiment az udvarra vizelni. Olyan messze volt a napkelte, hogy José Arcadio Buendía még javában szendergett az esőtől rothadt pálmatető alatt. Aureliano Buendía ezredes azonban nem látta, mint ahogy azelőtt sem látta soha, és nem is hallotta azt az érthetetlen mondatot, amit apja kísértete intézett hozzá, amikor felriadt a cipőjére permetező meleg húgytól. Aureliano Buendía ezredes későbbre halasztotta a fürdőjét, nem a nedvesség és a hideg, hanem a nyomasztó októberi köd miatt. Visszatérve a műhely felé, orrát megcsapta a tűzhely lámpabélszaga, mert Irgalmas Szent Zsófia éppen tüzet rakott, mire ő ott maradt, hogy megvárja a konyhában, amíg felforr a kávé, és elvihesse a maga cukor nélküli adagját. Irgalmas Szent Zsófia, mint minden reggel, most is megkérdezte, milyen nap van, s ő megmondta, hogy kedd, október tizenegyedike. Elnézve a tűzfénytől aranyló, rettenthetetlen aszszonyt, aki mintha sem ebben a pillanatban, sem életének bármely más pillanatában nem létezett volna teljesen, hirtelen eszébe jutott egy másik október tizenegyedike, a háború idején, amikor arra a brutális bizonyosságra riadt föl, hogy a mellette fekvő nő halott. Úgy is volt, s neki megmaradt a fejében a dátum, mert egy órával előbb az a nő is megkérdezte, hogy milyen nap van. De bármenynyire feltámadt is az emlék, ezúttal sem látta be, hogy mennyire elhagyták a jóslatok, és miközben forrt a kávé, puszta érdeklődéssel, de a nosztalgia legcsekélyebb veszélye nélkül gondolt tovább a nőre, akinek soha nem tudta meg a nevét, és soha nem is látta az arcát, amíg élt, mert sötétben botorkált oda az ágyához. De miután annyi nő lépett be az életébe ugyanígy, s csak üresség maradt utánuk, nem emlékezett rá, hogy ez volt az, aki az első találkozás önkívületében majdnem belefulladt a saját könnyeibe, s alig egy órával a halála előtt megesküdött rá, hogy holtáig szeretni fogja. Aztán már nem gondolt se rá, se más nőre, bement a műhelybe a gőzölgő csészével, és lámpát gyújtott, hogy megszámolja a bádogdobozukban fekvő aranyhalacskákat. Tizenhét darab volt benne. Amióta úgy határozott, hogy nem adja el a halait, naponta kettőt készített, s amikor elkészült huszonöt darab, beolvasztotta őket a tégelyben, hogy aztán újrakezdje. Egész délelőtt elmerülten dolgozott, semmire se gondolt, azt sem hallotta, hogy tíz órakor szakadni kezd az eső, s a műhely előtt

elfut valaki, és azt kiabálja, hogy csukják be az ajtókat, mert a víz elárasztja a házat; arról is megfeledkezett, hogy a világon van, amíg Ursula be nem hozta az ebédet, és el nem oltotta a lámpát.
– Micsoda eső! – mondta Ursula.
– Október – mondta az ezredes.
Közben föl sem pillantott az aznapi első aranyhalacskáról, mert éppen a rubinokat illesztette be a szemek üregébe. Csak amikor már végzett vele, és a bádogdobozba tette a többi közé, akkor kezdte kanalazni a levest. Aztán nagyon lassan megette az egyetlen tányérra rakott hagymás pörköltet, rizst és sült banánszeleteket. Étvágyára nem hatottak sem a legjobb, sem a legzordabb kőrülmények. Ebéd után a semmittevés kínjai következtek. Valamiféle tudományos babonához igazodva, mindig csak kétórai emésztés után kezdett dolgozni, olvasni, fürödni, szeretkezni, s ez a hiedelem olyan mélyen gyökerezett benne, hogy sokszor még a hadműveleteket is elhalasztotta, nehogy vértolulás veszélyének tegye ki a seregét. Így hát lefeküdt a függőágyára, egy bicskával kipiszkálta füléből a viaszt, es néhány perc múlva elaludt. Azt álmodta, hogy belép egy üres házba, fehér falak közé, és az a nyomasztó érzése támadt, hogy ő az első ember, aki oda belép. Álmában eszébe jutott, hogy az előző éjjel s az elmúlt évek sok-sok éjszakáján ugyanezt álmodta, és tudta, hogy a kép azonnal szétfoszlik az emlékezetében, amint felébred, mert e visszatérő álomnak az a sajátossága, hogy csak álom közben lehet emlékezni rá. Egy pillanattal később, amikor a borbély bekopogott a műhelyajtón, Aureliano Buendía ezredes csakugyan azzal az érzéssel ébredt, hogy csak elszenderült néhány másodpercre akaratlanul, s nem is volt ideje álmodni.
– Ma nem – mondta a borbélynak. – Majd pénteken.
Háromnapos szakálla volt, fehér pihékkel tele, de nem tartotta szükségesnek, hogy megborotválkozzék, hisz pénteken úgyis hajat vágat, s akkor egyszerre túlesik mind a kettőn. A kínos szieszta tapadós verítéke felélesztette hónaljában a kelések sebhelyeit. Az eső elállt, de még nem bújt elő a nap. Aureliano Buendía ezredes hangosan felböfögött, amitől visszajött a szájpadlására a leves csípős íze: mintha a szervezete ráparancsolna, hogy borítsa magára a pokrócot, és menjen ki az árnyékszékre. Ott a kelleténél tovább időzött a deszkaládából felszálló, sűrű erjedés fölött kuporogva, míg a megszokás nem jelezte, hogy ideje folytatni a munkát. Várakozás közben ismét eszébe jutott, hogy kedd van, és Második José Arcadio azért nem jött el a műhelybe, mert a banántársaság birtokain ma fizetik ki a béreket. Ez is, mint az utóbbi évek valamennyi emléke, észrevétlenül a háborúra terelte a gondolatait. Eszébe jutott, hogy Gerineldo Márquez ezredes egyszer ígért neki egy lovat, fehér csillaggal a homlokán, aztán soha többé nem beszélt róla. Végül már csapongott az események között, de indulatok nélkül: mivel másra nem tudott gondolni, megtanult hidegen gondolkodni, hogy az elkerülhetetlen emlékek többé ne sértsék az érzékenységét. A műhely felé menet érezte, hogy a levegő már szárad, és úgy gondolta, jó lenne megfürödni, de Amaranta megelőzte. Így hát nekifogott az aznapi második halnak. Épp a hal farkát redőzte, amikor olyan erővel sütött ki a nap, hogy a fényesség suhogott, mint egy vitorlás. A levegő, amit három napon át mosott az eső, megtelt szárnyas hangyákkal. Ekkor ráeszmélt, hogy már régóta vizelnie kell, de visszatartja, mert el akar készülni a halacskával. Kiment az udvarra négy óra tízkor, meghallotta a távoli trombitaszót, dobpufogást és gyerekzsivajt, és beleesett – ifjúkora óta most először, de tudatosan – a múltba vágyás kelepcéjébe, és újból átélte a cigányok csodálatos délutánját, amikor az apja elvitte jégnézőbe. Irgalmas Szent Zsófia félbehagyta munkáját a konyhában, és kiszaladt a kapuba.
– Itt a cirkusz! - kiáltotta.
Aureliano Buendíh ezredes sem ment tovább a gesztenyefa felé, hanem az utcai kapuba sietett, s a bámészkodók közé vegyült, akik a felvonulást nézték. Látott egy elefántháton lovagló, aranyruhás nőt. Látott egy szomorú dromedárt. Látott egy hollandi nőnek öltöztetett medvét, aki serpenyővel és merőkanállal verte a taktust. Látta a menet végén szaltózó

bohócokat, s aztán megint csak a maga nyomorúságos magányát szemtől szembe, amikor már mindenki elvonult, és csak a fényes üresség maradt az utcán, a szárnyas hangyákkal teli levegő s egy-két bámészkodó a bizonytalanság szakadékának peremén. Ekkor, a cirkuszra gondolva, odament a gesztenyefához, és vizelés közben is a cirkuszra szeretett volna gondolni, de már nem lelte fel az emlékét. Válla közé húzta a fejét, mint a csirkék, s úgy maradt mozdulatlanul, homlokát a gesztenyefa törzsének támasztva. A család csak másnap találta meg, délelőtt tizenegykor, amikor Irgalmas Szent Zsófia kivitte a szemetet a hátsó udvarba, és felfigyelt a le-leszálló keselyűkre.

Meme legutolsó vakációja egybeesett az Aureliano Buendía ezredes halálát követő gyásszal. A bezárt házban nem volt helye a mulatságoknak. Suttogva beszéltek, csöndben ettek, naponta háromszor elmondták a rózsafüzért, s még a szieszta forró óráiban felhangzó klavikordgyakorlatok is gyászosan zengtek. A szigorú gyászhoz Fernanda ragaszkodott, aki titokban nem szívelhette ugyan az ezredest, de mégis hatott rá, hogy a kormány olyan ünnepélyesen magasztalta a halott ellenség emlékét. Második Aureliano szokása szerint hazajött aludni, amíg a vakáció tartott, és Fernanda, úgy látszik, tehetett valamit törvényes hitvesi jogainak visszaszerzéséért, mert a következő évben Meme egy újszülött húgocskát talált otthon, akit anyja akarata ellenére Amaranta Ursulának kereszteltek.
Meme befejezte a tanulmányait. Diplomája klavikordművésznővé avatta, s hogy méltó e címre, kiderült, amikor nagy virtuozitással adott elő tizenhetedik századi népi dallamokat azon az ünnepségen, melyet tanulmányainak befejezése alkalmából rendeztek, s amely egyúttal a gyásznak is véget vetett. A vendégek még a művészeténél is jobban csodálták szokatlan kettősségét. Léha és már-már gyerekes természete, úgy látszott, nem alkalmas semmilyen komoly tevékenységre, de amikor leült a klavikordhoz, mintha kicserélték volna: egy csapásra megérett, felnőttessé vált. Ez mindig így történt. Valójában nem volt benne igazi elhivatottság, de rendületlen szorgalmával mindig a legjobb osztályzatokat szerezte meg anyja kedvéért. Bármi más tanulmányra fogják, ugyanez lett volna az eredmény. Kicsi kora óta kínozta Fernanda szigorúsága, folytonos beleszólása a mások dolgába, és a klavikordleckéknél sokkal keményebb áldozatokra is hajlandó lett volna, csak ne kelljen beleütköznie a hajthatatlanságába. Az iskolai záróünnepélyen úgy érezte, hogy a gót betűs és iniciálés pergamen egy kötelezettség alól szabadítja fel, amelyet nem annyira engedelmességből, mint inkább kényelemből vállalt, és azt hitte, hogy attól fogva még a konok Fernanda sem törődik többé a hangszerével,mely még az apácák szemében is muzeális kövület volt. Az első években azt hitte, hogy rosszul számított, mert miután sikerült a fél várost álomba ringatnia, nemcsak a szalonjukban, hanem az összes elképzelhető macondói jótékony célú esten, iskolai előadáson és hazafias ünnepségen, az anyja továbbra is a házukba invitált minden új embert, akiről feltételezte, hogy méltányolni tudja a leánya képességeit. Meme csak Amaranta halála után, amikor a család egy ideig ismét visszavonult a gyászba zárhatta be a klavikordot, a kulcsát pedig ott felejthette valamelyik szekrényben, mert Fernanda úgyse törte magát, hogy kiderítse, mikor és kinek a hibájából kallódott el. Meme éppoly sztoikusan tűrte, hogy dobogóra állítsák, mint ahogyan a tanulmányait végezte. Így fizetett a szabadságáért. Fernanda annyira meg volt elégedve az engedelmességével, és olyan büszke volt művészi sikereire, hogy sohasem bánta, ha a házba csődíti a barátnőit, délutánonként kisétál az ültetvényre, sőt talán moziba megy Második Aureliano vagy néhány megbízható hölgy társaságában, feltéve, ha Antonio Isabel atya a szószékről jóváhagyja a filmet. E vidám percekben mutatkoztak meg Meme igazi hajlamai. Boldogságát a fegyelem szöges ellentétében találta meg, a zajos mulatságokon, a szerelmi susmusokban, a hosszú, bizalmas együttlétekben, amikor a barátnők cigarettázni tanultak, férfidolgokról beszélgettek, és egyszer három üveg rumtól úgy becsíptek, hogy a végén meztelenre vetkőzve méricskélték

és hasonlítgatták össze különböző testrészeiket. Meme sohasem felejtette el azt az estét, amikor édesgyökeret rágcsálva ment haza, és anélkül, hogy feltűnt volna, milyen állapotban van, leült a szótlanul vacsorázó Fernanda és Amaranta mellé. Két szörnyű órát töltött egy barátnőjénél, könnycsordító nevetésben, félelemben, s a rohamon átesve rátalált arra a ritka bátorságra, amelynek híján nem szökött meg a zárdából, és nem vágta oda az anyjának keresetlenül, hogy mit csináljon a klavikordjával. Ott, az asztalfőn, a tyúklevest kanalazva, amely a feltámadás elixírjeként csorgott a gyomrába, Meme a valóság leleplező fénysugarában pillantotta meg Fernandát és Amarantát. Nagy erőfeszítésébe került, hogy arcukba ne vágja a kényeskedésüket, korlátoltságukat, nagyzási hóbortjaikat. A második vakáció óta tudta, hogy apja csak a látszat kedvéért lakik otthon, és ismerve Fernandát, amiként ismerte, majd később szerét ejtve, hogy Petra Cotest is megismerje, igazat adott az apjának. Ő is szívesebben lett volna a szerető lánya. Az alkohol ködében most élvezettel gondolt arra, hogy milyen botrány lenne, ha kimondaná, ami épp a fejében jár, és a kajánsága akkora belső megelégedéssel töltötte el, hogy Fernanda is észrevette.
– Mi van veled? – kérdezte.
– Semmi – felelte Meme. – Csak most jöttem rá, hogy mennyire szeretlek benneteket.
A szavaiból süvítő gyűlölet szinte megdermesztette Amarantát. Fernanda viszont úgy meghatódott, hogy majd belebolondult, amikor Meme éjféltájban szaggató fejfájással ébredt, és epét hányva fuldokolt. Megitatott vele egy üvegecske ricinusolajat, borogatást tett a hasára, jégtömlőket a fejére, majd ötnapos diétát és szobafogságot mért rá, híven az újdonsült és különc francia doktor utasításaihoz, aki több mint kétórai vizsgálat után arra a ködös megállapításra jutott, hogy Memének valami női baja van. Memét elhagyta a bátorsága, és nyomorúságos állapotban, csüggedten hevert; tűrnie kellett, mást nem tehetett. Csak a már teljesen vak, de még mindig tevékeny és világos fejű Ursula hibázott rá a pontos diagnózisra. „Szerintem – gondolta magában – hajszálra úgy van, ahogy a részegek szoktak lenni.“ De aztán elhessegette ezt a gondolatot, sőt még szemrehányást is tett magának a léha ötletért. Második Aureliano lelkiismereti görcsöket érzett, látva Meme siralmas állapotát, és megfogadta, hogy a jövőben többet foglalkozik vele. Így jött létre apa és lánya közt a vidám pajtási viszony, amely az apát egy időre megszabadította a tivornyák keserű magányától, Memét pedig Fernanda gyámkodásától, s a már-már elkerülhetetlennek látszó családi válságnak nem kellett kirobbannia. Második Aureliano minden programját elhalasztotta, hogy Memével lehessen, moziba vagy cirkuszba vigye, és szabad idejének legnagyobb részét neki szentelte. Az utóbbi időben egyre savanyúbb lett a természete, részint az elképesztő kövérség nyűge miatt, amitől már a cipőjét sem tudta befűzni, másrészt azért, mert szertelenül kielégítette a legkülönfélébb fajta étvágyait. Lányának fölfedezése visszaadta régi kedélyét, s a vele való együttlét öröme lassanként elvonta a zülléstől. Meme közben nővé érett. Nem volt szép, mint ahogy Amaranta sem volt soha, de rokonszenves és keresetlen, s első látásra mindenkit le tudott venni a lábáról. Modern szelleme sértette Fernanda régimódi tartózkodását és rosszul leplezett szívbéli fukarságát, viszont lelkes pártfogóra talált Második Aurelianóban. Ő határozta el, hogy kiköltözteti gyerekkori hálószobájából, ahol az ijesztő szemű szentek riadt tekintete még serdülőkorában is rémítgette; új szobát rendezett be neki baldachinos ággyal, nagy toalettasztallal és bársonyfüggönyökkel, öntudatlanul Petra Cotes szobájáról véve a mintát. Olyan bőkezű volt hozzá, hogy azt se tudta, mennyi pénzt ad neki, hiszen a lány maga vette ki a zsebéből, s ráadásul az apja pontosan tájékoztatta minden új szépítőszerről, amely a banántársaság boltjaiba érkezett. Meme szobája megtelt körömcsiszoló habkődarabkákkal, hajsütő vasakkal, fogfehérítő krémekkel, szembogár-fényesítő cseppekkel s annyi más kozmetikai és piperészeti újdonsággal, hogy valahányszor Fernanda a szobába lépett, arra kellett gondolnia, milyen botrányos hasonlóság állhat fenn a lánya toalettasztala és a francia matrónáké között. De Fernanda ekkoriban a szeszélyes és beteges kis Amaranta Ursulának szentelte minden idejét, már amennyit a láthatatlan

orvosokkal folytatott lélekbe markoló levelezés meghagyott. Úgyhogy amikor észrevette az apa és a lánya cinkosságát, csak azt az egyet ígértette meg Második Aurelianóval, hogy soha nem viszi el Memét Petra Coteshez. Ennek az intelemnek egyébként nem volt semmi értelme, mert a szeretőt annyira bosszantotta Második Aureliano és Meme pajtáskodása, hogy hallani se akart Meméről. Ismeretlen félelem kerítette hatalmába, mintha ösztöne azt súgta volna, hogy Meme egyetlen szó nélkül is elérheti, ami Fernandának sohasem sikerült: megfoszthatja szerelmétől, amelynek már haláláig birtokában érezte magát. Második Aureliano első ízben volt kénytelen elviselni a szerető keserű fintorait és maró gúnyolódását, sőt már-már attól tartott, hogy vándorló ládái visszafelé is megteszik az utat a hitvesi házba. Erre nem került sor. Férfit még nem ismertek úgy, mint Petra Cotes a szeretőjét; tudta, hogy a ládák ott maradnának, ahová küldi őket, mert Második Aureliano mindennél jobban irtózott attól, hogy módosításokkal és költözködésekkel bonyolítsa az életét. A ládák tehát ott maradtak, ahol voltak, és Petra Cotes inkább azt az egyedüli fegyvert igyekezett kiköszörülni a férj visszahódítására, amellyel a lánya nem vívhatott ellene. De erre az igyekezetre sem volt szükség, hiszen Meme soha nem akart beavatkozni az apja dolgaiba, vagy ha mégis, legfeljebb a szerető érdekében tette volna. Rá sem ért volna, hogy ártson valakinek. Maga söpörte fel a szobáját, és rakta rendbe az ágyát, ahogyan az apácáktól tanulta. Délelőttönként a ruháival foglalatoskodott: a tornácon hímezett, vagy Amaranta öreg, kézi forgattyús varrógépével varrt. Mialatt a többiek szieszt áztak, két órán át gyakorolt a klavikordon, hogy ezzel a mindennapos áldozattal nyugton tartsa Fernandát. Ugyanezen okból továbbra is fellépett az egyházi ünnepségeken és az iskolai előadásokon, bár egyre ritkábban kérték a közreműködését. Estefelé rendbe hozta magát, fölvette egyszerű ruháját és kemény cipőjét, és ha nem volt programja az apjával, valamelyik barátnőjéhez ment, és vacsoráig ott maradt. Aztán Második Aureliano szinte mindennap érte ment, hogy moziba vigye.
Meme barátnői közt volt három észak-amerikai lány is, aki a baromfitelep villamos drótkerítése mögül kitörve barátságot kötött macondói lányokkal. Patricia Brown volt az egyik. Hálából Második Aureliano vendégszeretetéért, Brown úr megnyitotta Meme előtt háza kapuját, és meghívta a szombati táncmulatságokra, e ritka alkalmakra, amikor a gringók elvegyültek a bennszülöttekkel. Amikor Fernanda megtudta, egy pillanatra megfeledkezett Amaranta Ursuláról és a láthatatlan orvosokról, és valóságos melodrámát rendezett. – Képzeld el – mondta Memének –, mit gondol majd az ezredes a sírjában! – Ursula támogatására is számított természetesen. De a vak öregasszony minden várakozás ellenére úgy vélekedett, hogy nincs abban semmi kivetnivaló, ha Meme részt vesz a táncmulatságokon, és vele egykorú észak-amerikai lányokkal barátkozik, feltéve, ha megőrzi a józan ítélőképességét, és nem hagyja, hogy áttérítsék a protestáns hitre. Meme nagyon jól megértette az ükanyját, és a táncok utáni napon a szokásosnál korábban kelt, hogy misére menjen. Fernanda ellenállása addig tartott, amíg Meme le nem fegyverezte azzal a hírrel, hogy az észak-amerikaiak hallani szeretnék a klavikordjátékát. A hangszer ismét elhagyta a házat, és ellátogatott a Brown úrébа, ahol az ifjú művésznő csakugyan roppant őszinte tapsokat és roppant lelkes gratulációkat kapott. Attól fogva nemcsak a táncestekre hívták meg, hanem a vasárnapi uszodai partykra is, és hetenként egyszer ebédre. Meme megtanult profi módra úszni,azonkívül teniszezett, és virginiai sonkát evett ananászkarikákkal. A sok táncban, úszásban és teniszezésben hamar ráragadt egy kis angol tudás. Második Aureliano úgy fellelkesült a lánya haladásán, hogy egy vándor könyvárustól vett neki egy hatkötetes angol enciklopédiát sok színes képmelléklettel, és Meme azt olvasgatta szabad óráiban. Az olvasás lekötötte figyelmét, melyet addig a szerelmi susmusoknak vagy a lányok közti bizalmas kísérleteknek szentelt – nem mintha kötelező tantárgyként fogta volna fel, csak egyáltalán nem érdekelte többé a közszájon forgó titkok megtárgyalása. Részegségében most már gyerekes kalandot látott, de olyan mulatságosat, hogy elmesélte Második Aurelianónak, aki még nála is jobban mulatott rajta. – Ha az anyád tudná – mondta, fuldokolva a nevetéstől, mint mindig, ha Meme beavatta

valamelyik titkába. Megígértette vele, hogy éppily bizalmasan beszámol majd az első udvarlójáról is, és Meme elárulta, hogy megtetszett neki egy vörös hajú észak-amerikai, aki vakációra jött a szüleihez. – Hű, a mindenit – nevetett Második Aureliano. – Ha az anyád tudná! – De Meme azt is elmondta, hogy a fiú hazautazott, és többé nem adott életjelt magáról. Érett ítélőképessége jót tett a családi békének. Második Aureliano ismét több időt tölthetett Petra Cotesnél, s bár sem testi, sem lelki erejéből nemigen futotta már olyan tivornyákra, mint régen, mégsem szalasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy murit csapjon, és kivegye tokjából a harmonikát, amelynek egyik-másik billentyűje már cipőfűzővel volt odakötve. Odahaza Amaranta csak szőtte a szűnni nem akaró szemfödőt, Ursulát pedig az elaggás mindinkább lehúzta a sötétség kútjába, amelynek fenekén már nem látott semmi mást, mint José Arcadio Buendía kísértetét a gesztenyefa alatt. Fernanda hatalma megszilárdult. A leveleiben, melyeket havonta küldött a fiának, José Arcadiónak, most már nem volt egy sornyi hazugság, csak azt hallgatta el, hogy levelezésben áll a láthatatlan orvosokkal, akik egy jóindulatú daganatot találtak a vastagbelében, s most éppen arra készítették elő, hogy alá kell vetnie magát a telepatikus beavatkozásnak.
Azt lehetett volna hinni, hogy az elgyötört házba hosszú időre beköszöntött a mindennapos béke és boldogság, de Amaranta hirtelen halála újabb vihart kavart. Az esemény mindenkit váratlanul ért. Amaranta öreg volt ugyan, és mindenkitől elkülönült, de keményen és egyenesen tartotta magát, és változatlanul olyan egészséges maradt, mint a csont. Senki se látott a lelkébe, amióta egy régmúlt délutánon végleg kikosarazta Gerineldo Márquez ezredest, és bezárkózott sírni a szobájába. Mire előjött, minden könnyét elsírta. Nem látták sírni a szép Remedios égbe menetelekor, sem az Aurelianók meggyilkolásakor, sőt még Aureliano Buendía ezredes halálakor sem, akit a legjobban szeretett a világon, bár ezt csak akkor tudta kimutatni neki, amikor megtalálták a holttestet a gesztenyefa alatt. Segített felemelni, ráadta a díszegyenruhát, megborotválta, megfésülte, és jobban kipödörte a bajszát, mint akár maga az ezredes a legdicsőbb éveiben. E műveletben senki sem gyanította a szeretetet, hiszen megszokták, hogy Amaranta otthonosan mozog a halál szertartásaiban. Fernanda megbotránkozva látta, hogy Amaranta semmit se fog fel a katolicizmus és az élet kapcsolataiból, csak a halállal való kapcsolatait látja, mintha nem is vallás volna, hanem egy temetkezési intézet prospektusa. Amaranta annyira belebonyolódott emlékeinek hálójába, hogy az ilyen apologetikai finomságokhoz már nem lehetett érzéke. Minden nosztalgiáját elevenen vitte magával az öregségbe. Pietro Crespi keringőinek hallatán ugyanúgy sírhatnékja támadt, mint lánykorában, mintha az idő és a tapasztalatok mind kárba vesztek volna. A zenehengerek, melyeket ő maga dobott a szemétbe azzal az ürüggyel, hogy tönkremennek a nedvességtől, tovább forogtak, és működtették emlékezetében a gépzongora kalapácsait. Megpróbálta elborítani őket azzal a mocsaras szenvedéllyel, melyet annak idején az unokaöccse, Aureliano José iránt hagyott vakmerően fellobbanni magában, s megpróbált Gerineldo Márquez ezredes biztonságos és férfias oltalmába menekülni, de nem sikerült szabadulnia tőlük még öregkorának legkétségbeesettebb cselekedetével sem, amikor a kis José Arcadiót fürösztötte, három évvel azelőtt, hogy a szemináriumba küldték volna, s ő nem úgy simogatta, mint nagyanya az unokáját, hanem úgy, mint asszony a férfit, úgy, ahogy állítólag a francia matrónák szoktak simogatni, s ahogy maga is simogatta volna Pietro Crespit tizenkét-tizennégy éves korában, amikor táncolni látta feszes nadrágjában, vagy ahogyan varázspálcájával verte a metronóm ütemét. Néha szenvedett attól, hogy ilyen mocskos patak kígyózik a nyomában, néha pedig annyira dühöngött miatta, hogy tűvel szurkálta az ujját, de minél jobban szenvedett és minél jobban dühöngött, annál jobban keserítette az orrfacsaró és férges szerelmi bánat, amelyet haláláig vonszolt maga után. Mint ahogy Aureliano Buendía ezredesnek akaratlanul is mindig a háborúra kellett gondolnia, úgy gondolt Amaranta Rebecára. De amíg bátyjának sikerült fertőtlenítenie az emlékeit, ő csak felhevítette őket. Hosszú éveken át csak arra kérte Istent, ne büntesse azzal, hogy előbb

kelljen meghalnia, mint Rebecának. Valahányszor elment a háza előtt, és látta a pusztulás terjedését, jólesett éreznie, hogy Isten meghallgatja. Egy délután, miközben a tornácon hímezgetett, feltámadt benne a bizonyosság, hogy akkor is ott fog ülni, ugyanazon a helyen, ugyanúgy és ugyanabban a fényben, amikor majd meghozzák Rebeca halálhírét. Csak ült, és várta, mint aki levelet vár, es bizonyos, hogy volt idő, amikor letépkedte a gombjait, majd újra felvarrta őket, hogy a tétlenség ne tegye még hosszabbá és keservesebbé a várakozást. Senki se vette észre a házban, hogy Amaranta ekkoriban Rebecának sző gyönyörű szemfödelet. Később, amikor Aureliano Triste elmesélte, hogy Rebeca, összeaszott bőrével és néhány gyér hajszállal a koponyáján, úgy jelent meg előtte, mint egy látomás, Amaranta nem lepődött meg, mert a leírt kísértet pontosan olyan volt, amilyennek már régóta képzelte. Elhatározta, hogy majd rendbe hozza Rebeca holttestét, arca romjait kitölti paraffinnal, és a szentek hajából parókát készít neki. Gyönyörű hullát csinál belőle, s lenvászon szemfödéllel, bíborfodros, bársonybélésű koporsóban bocsátja a férgek rendelkezésére egy káprázatos gyászszertartás keretében. Annyi gyűlölettel szőtte a tervét, hogy egészen belereszketett a gondolatba: ugyanígy tenne akkor is, ha a szeretet vezérelné – de azért nem engedett a kétségeknek, s aprólékos gonddal tökéletesítette a részleteket, úgyhogy végül nem is szakértője, hanem virtuóza lett a halál szertartásainak. Csak azt az egyet felejtette ki iszonyatos tervéből, hogy Istenhez küldött fohászai netán hiábavalónak bizonyulnak, és ő hal meg előbb, nem pedig Rebeca. Amiként úgy is lett. De a legvégső pillanatban nem a kudarc érzése töltötte el, hanem ellenkezőleg, minden keserűségétől megszabadult, mert a halál abban a kegyben részesítette, hogy évekkel előre jelezte jövetelét. Egy forró déli órában pillantotta meg: ott varrogatott mellette a tornácon, nem sokkal azután, hogy Meme a zárdába ment. Azonnal ráismert, és egyáltalán nem látta félelmetesnek: hosszú hajú, kék ruhás asszony volt, a külseje kissé divatjamúlt, és némiképpen Pilar Ternerához hasonlított konyhalány korában. Fernanda többször is elment mellette, de nem látta meg, pedig a halál oly valóságos, oly emberi volt, hogy egyszer megkérte Amarantát, legyen szíves, és fűzze be a cérnát a tűjébe. A halál nem mondta meg, hogy mikor jön el érte, s azt se, hogy előbb üt-e az órája, mint Rebecának, csak azt hagyta meg, hogy a következő április hatodikán kezdjen bele a saját szemfödelébe. Megengedte, hogy olyan dúsra és ékesre hímezze, amilyenre akarja, de csak ha éppoly kötelességtudóan dolgozik rajta, mint a Rebecáén, és elárulta, hogy fájdalom, félelem és keserűség nélkül fog meghalni annak a napnak az estéjén, amikor befejezi a szemfedőt. Hogy lehetőleg minél több időt pocsékoljon, Amaranta a legvékonyabb lenfonalat választotta ki, és maga szőtte az anyagot. Akkora gondot fordított rá, hogy csupán ez a munka négy évig tartott. Aztán nekilátott a hímzésnek. Ahogy közeledett az elodázhatatlan vég, belátta, hogy munkáját csak valami csoda segítségével folytathatná Rebeca halálán túl is, de épp az odaadó figyelemben megtalálta azt a nyugalmat, amelyre szüksége volt, hogy beletörődhessen a kudarc gondolatába. Ekkor értette meg azt is, hogy miféle bűvös körben forgott Aureliano Buendía ezredes az aranyhalacskáival. A világ most már nem hatolhatott át a bőre felszínén, s a belseje védve maradt minden keserűségtől. Sajnálta, hogy nem évekkel előbb következett be ez a megvilágosodás, amikor még megtisztíthatta volna az emlékeit, új fényben építhette volna újjá a világmindenséget, és remegés nélkül emlékezhetett volna vissza Pietro Crespi alkonyi levendulaillatára, és Rebecát is kihalászhatta volna feneketlen nyomorúságából, nem a gyűlölet és nem is a szeretet által, hanem azzal a határtalan megértéssel, amely a magány gyümölcse. A gyűlölet, amit Meme szavaiból érzett ki egy este, nem azért rendítette meg, mert neki szólt, hanem mert önnön mását vélte felfedezni egy másik serdülőkorban, amely éppoly tisztának látszott, mint annak idején az övé, s mégis éppúgy megrontotta már a harag. De mivel ekkor már a legmélyebb belenyugvásba süllyedt, még az a bizonyosság sem kínozta, hogy a sorsán immár semmiképpen sem változtathat. Csak a szemfödelet akarta befejezni. Ahelyett, hogy felesleges cikornyákkal késleltette volna, mint kezdetben, inkább gyorsította a munkát. Egy héttel előbb kiszámította, hogy február negyedikére virradóra végzi majd az

utolsó öltést, s az okairól mit sem szólva, megpróbálta rávenni Memét, hogy az utána való napra kitűzött klavikordkoncertet hozza előbbre, de Meme nem hallgatott rá. Amaranta ekkor mindent elkövetett, hogy még negyvennyolc óráig kitartson, s már-már azt gondolta, hogy a halál csakugyan kegyes hozzá, mert a február negyedikére virradó éjszakán a vihar tönkretette a villanytelepet. De másnap reggel nyolckor valóban elvégezte az utolsó öltést a legremekebb kézimunkán, amit női kéz valaha is alkotott, és minden drámaiság nélkül bejelentette, hogy estére meghal. Nemcsak a családot figyelmeztette, hanem az egész falut, mert kiötlötte, hogy egy egész élet fukarságát jóváteheti, ha egy utolsó szívességet tesz a világnak, és úgy gondolta, az lesz a legnagyobb szívesség, ha leveleket visz a holtaknak.
A hír, hogy Amaranta Buendía alkonyatkor felszedi a horgonyt, és elviszi a halál postáját, még délelőtt elterjedt a faluban, és délután háromig már egy ládára való levél gyűlt össze a szalonban. Akiknek nem akarózott írni, szóban mondták el az üzennivalójukat, Amaranta pedig beírta egy füzetbe a címzett nevével és elhalálozásának dátumával. – Ne aggódjon – nyugtatta meg a feladókat. – Amint megérkeztem, első dolgom lesz, hogy megkeressem az illetőt, és átadjam az üzenetet. – Mintha valami komédia lett volna az egész. Amarantán nem látszott semmi izgalom, s a fájdalomnak legcsekélyebb jelét se mutatta, sőt mintha a megtett kötelesség valamelyest megfiatalította volna. Egyenes volt és karcsú, mint mindig. Ha nem ugrik ki olyan élesen a járomcsontja, s a szája itt-ott nem foghíjas, sokkal kevésbé látszott volna öregnek, mint amilyen valójában volt. Ő maga intézkedett, hogy a leveleket egy kátrányozott dobozba tegyék, s azután miképpen helyezzék el a sírban, hogy minél jobban védve legyen a nedvességtől. Még reggel hívatott egy asztalost, hogy mértéket vegyen róla a koporsóhoz: állva fogadta a szalonban, mint egy varrónőt. Az utolsó órákban olyan tetterőt árult el, hogy Fernanda azt hitte, csúfot űz mindnyájukból. Ursula, aki tapasztalatból tudta, hogy a Buendíák nem betegségben szoktak meghalni, egy csöppet sem kételkedett benne, hogy a halál előre jelezte a jövetelét Amarantának, csak attól félt, hogy a fejvesztett levélírók a nagy jövés-menésben és az üzenetek mielőbbi eljuttatásának reményében még élve eltemetik. Így aztán ragaszkodott hozzá, hogy tisztuljanak a házból, és hangos szócsaták árán délután négyre sikerült is kikergetnie a betolakodókat. Amaranta addig minden holmiját szétosztotta a szegények közt, és a gyalulatlan deszkából ácsolt, zordon koporsóra csak egy váltás fehérneműt készített ki, meg az egyszerű kordbársony lábbelit, amit a halálban kívánt viselni. Erre azért volt gondja, mert emlékezett rá, hogy amikor Aureliano Buendía ezredes meghalt, egy pár új cipőt kellett venniük, mivel egyebe sem volt, mint az a papucs, amit a műhelyben hordott. Nem sokkal öt előtt Második Aureliano eljött Meméért, hogy a hangversenyre kísérje, és meglepődve látta a temetési előkészületeket. Pedig a ház népe közül senki sem látszott annyira élőnek, mint a derűs Amaranta, akinek még arra is jutott ideje, hogy kivágja a tyúkszemeit. Második Aureliano és Meme tréfás istenhozzádokkal búcsúztak el tőle, és megígérték, hogy szombaton dáridót csapnak a feltámadása örömére. Antonio Isabel atya, akinek szintén a fülébe jutott a hír, hogy Amaranta Buendía a halottak postáját gyűjti, délután ötkor maga is megjelent az utolsó kenettel, és több mint negyedórát kellett várnia, amíg a haldokló kijött a fürdőből. Amikor meglátta fehér perkál hálóingében, vállára hulló, kibontott hajával, az agg plébános azt hitte, hogy beugratták, és elküldte a ministránst. De azért úgy gondolta, él az alkalommal, és majdnem húszévi konok ellenszegülés után végre gyónásra bírja Amarantát. Amaranta erre keresetlen egyszerűséggel kijelentette, hogy nincs szüksége semmiféle lelki malasztra, mert tiszta a lelkiismerete. Fernanda megbotránkozva hallgatta. Mit sem törődve azzal, hogy mások is hallják, hangosan feltette a kérdést: vajon miféle szörnyű bűnt követhetett el Amaranta, ha inkább vállalja a szentség nélküli halált, mint a gyónás szégyenét. Amaranta ekkor lefeküdt, és kényszerítette Ursulát, hogy a nyilvánosság előtt tegyen tanúságot a szüzességéről.
– Nehogy bárki is tévedésbe essen – kiáltotta, hogy Fernanda meghallja. – Amaranta Buendía úgy megy el ebből a világból, ahogyan érkezett.

Nem is kelt föl többé. A vánkosok közé süppedve, mintha csakugyan beteg volna, hosszú varkocsokba fonta a haját, majd a füle köré tekerte, mert a halál előírta, hogy így viselje a koporsóban.
Aztán kért egy tükröt Ursulától, és több mint negyven év óta először pillantva meg az évektől és a gyötrelemtől elpusztított arcát, meglepődve látta, hogy éppen olyan, mint amilyennek képzelte. Ursula az alkóv csendjéből sejtette, hogy leszállt az alkony.

– Búcsúzz el Fernandától – könyörgött. – Egypercnyi kibékülés többet ér, mint egy életre szóló barátság.
– Már nem érdemes – felelte Amaranta.
Meme nem is gondolt rá, amikor kigyulladtak a rögtönzött színpad lámpái, és elkezdődött a műsor második része. A darab közben valaki a fülébe súgta a hírt, s a hangverseny félbeszakadt. Amikor hazaértek, Második Aurelianónak utat kellett törnie a tömegben, hogy láthassa a megcsúnyult és szederjes arcú aggszűz holttestét, kezén a fekete pólyával, a remekbe készült szemfedő alatt. A szalonban ravatalozták fel, a postaláda mellett.
A virrasztás kilenc éjszakája után Ursula sem kelt fel többé. Irgalmas Szent Zsófia viselte gondját. A szobájába vitte az ételt meg az orleánfa nedvével illatosított mosdóvizet, és mindenről beszámolt neki, ami Macondóban történt. Második Aureliano gyakran meglátogatta, és ruhákat hozott, amiket Ursula az ágya közelében helyezett el a mindennapi élet egyéb nélkülözhetetlen kellékeivel együtt, úgyhogy hamarosan sikerült egy kis világot teremtenie maga körül, a keze ügyében. Nagyon megszerettette magát a kis Amaranta Ursulával, aki éppen olyan volt, mint ő, s akit olvasni tanított. Mivel öntudata egy csöppet sem lett homályosabb, és ügyesen el tudta látni magát, mindenki azt hitte, hogy természetesen összeroppant a száz év terhe alatt, és nyilvánvalóan roszszul lát – de senki se gyanította, hogy teljesen vak. Ursula pedig, ahogy több lett a ráérő ideje és bensejében a csend, egyre jobban tudta követni a ház életét, és elsőnek vette észre Meme gyötrelmeit.
– Gyere ide – mondta. – Most, hogy kettesben vagyunk, valld be nekem, szegény öregnek, hogy mi a bajod. Meme kurta nevetéssel kitért a beszélgetés elől. Ursula nem erőltette, de mivel Meme nem jött be hozzá többé, igazolva látta a gyanúját. Tudta, hogy Meme korábban kezd öltözködni, mint máskor, és alig várja a pillanatot, amikor kiléphet az utcára: tudta, hogy éjszakákon át forgolódik az ágyában a szomszéd szobában, s hogy egy pillangó röpködése kínpadra vonja. Egyszer hallotta, amint Meme azt mondja, hogy Második Aurelianóhoz készül, és csak bámulta korlátolt fantáziájú Fernandán, aki egyáltalán nem fogott gyanút, amikor a férje hazajött, és a lányát kereste. Bárki másnak már régen szemet szúrtak volna Meme titkos útjai, sürgős elintéznivalói és elfojtott remegései – nemcsak azon az estén, amikor Fernanda az egész házat felverte, mert rajtakapta, amint egy férfival csókolózott a moziban.
Meme akkoriban annyira magába vonult, hogy azt hitte, Ursula árulta be, s ezt a szemébe is mondta. De valójában ő maga árulta el magát. Amerre csak járt, a nyomok özönét hagyta maga után, amitől a legálmosabb embernek is felnyílt volna a szeme, s Fernanda csak azért ébredt olyan későn, mert a láthatatlan orvosokkal fenntartott titkos kapcsolat az ő látását is elködösítette. De végül így is észrevette a lánya mély hallgatásait, hirtelen összerezzenéseit, kedélycsapongását és következetlenségeit. Titokban, de ádázul figyelni kezdte. Hagyta, hogy eljárjon örökös barátnőivel, segítette az öltözködésben a szombat esti táncmulatságok előtt, és soha nem tett fel tapintatlan kérdéseket, amiktől Meme gyanút foghatott volna. Már sok bizonyítéka volt rá, hogy Meme mást tesz, mint amit mond, de nem mutatta ki gyanakvását, mert a döntő alkalomra várt. Meme egy este bejelentette, hogy moziba megy az apjával. Fernanda nem sokkal később meghallotta a tivornyázók petárdáit és Második Aureliano összetéveszthetetlen harmonikázását Petra Cotes háza felől. Ekkor felöltözött, bement a moziba, és a zsöllyék félhomályában észrevette a lányát. A férfit, akivel csókolózott, nem

látta, mert kába volt a hirtelen bizonyosságtól, de reszkető hangját a közönség fülsiketítő füttyei és hahotája közepette meghallotta. – Sajnálom, szerelmem – ennyit hallott, aztán szó nélkül kirángatta Memét a teremből, és mindenki szeme láttára végigvonszolta a forgalmas Törökök utcáján, majd a szobájába lökte, és kulcsra zárta az ajtót.
Másnap délután hatkor Fernanda újra hallotta a férfi hangját: eljött hozzá. Fiatal volt, a bőre sárgás, szeme sötét és mélabús – amitől Fernanda nem lepődött volna meg annyira, ha ismerte volna a cigányokat –, s olyan álmatag volt a képe, hogy egy kevésbé rideg szívű nő tüstént megértette volna Memét. Igen kopott vászonruha volt rajta, a cipőjére kenve számos cinkfehér réteg, amivel körömszakadtáig védte a pusztulás ellen, s kezében a múlt szombaton vásárolt szalmakalap. Soha életében, sem addig, sem azután nem érzett olyan ijedtséget, mint abban a pillanatban, de vele született méltósága és önuralma megóvta a megaláztatástól, s külsejének természetes eleganciáján csak a kérges kéz és a nehéz munkától repedezett körmök ejtettek csorbát. De Fernanda az első pillantásra látta, hogy kétkezi munkás. Tudta, hogy az egyetlen ünneplője van rajta, és inge alatt a banántársaság ótvarától rücskös bőre. Nem engedte szóhoz jutni. Be sem engedte a kapun, amit egy pillanat múlva be kellett zárni, mert sárga pillangók lepték el az egész házat.
– Takarodjon – mondta Fernanda. – Jobb emberek közt semmi keresnivalója.
Mauricio Babiloniának hívták. Macondóban született és nevelkedett, és szerelőinas volt a banántársaság műhelyében. Meme véletlenül ismerkedett meg vele egy délután, amikor Patricia Brownnal elment az autóért, hogy kikocsizzanak az ültetvényre. Mivel a sofőr beteg volt, a fiú vitte ki őket, és Memének végre teljesült az a vágya, hogy odaüljön az első ülésre, és közelről figyelhesse az autóvezetés módszerét. Mauricio Babilonia – nem úgy, mint az állandó sofőr – gyakorlati oktatásban részesítette. Ez akkoriban történt, amikor Meme Brown úrékhoz kezdett járni, és még illetlenségnek számított, hogy egy hölgy autót vezessen. Így hát beérte az elméleti tájékoztatással, és hónapokon át nem látta viszont Mauricio Babiloniát. Később eszébe jutott, hogy már az autózás alatt feltűnt neki férfias szépsége – eltekintve durva kezétől –, de utána elmondta Patricia Brownnak, hogy bántotta az a kissé gőgös magabiztosság. Az első szombaton, amikor apjával moziba ment, viszontlátta Mauricio Babiloniát ünneplő vászonruhájában, nem messze tőlük, és észrevette, hogy a fiút nem érdekli a film, állandóan hátrafordul, és őt nézi, nem is azért, mert látni akarja, hanem azért, hogy ő észrevegye, hogy nézik. Memét boszszantotta ez a közönséges módszer. A film végén Mauricio Babilonia odajött köszönni Második Aurelianónak, és Meme ekkor tudta meg, hogy ismerik egymást, mert a fiú valamikor Aureliano Triste kezdetleges villanytelepén dolgozott, és úgy beszélt az apjával, mint az alárendeltje. Ettől Memének megszűnt az a rossz érzése, amit a fiú gőgös magatartása okozott. Nem maradtak kettesben, és a köszönésen kívül egyetlen szót sem váltottak, még azon az éjszakán sem, amikor azt álmodta, hogy Mauricio Babilonia kimenti egy hajótörésből, és őt erre nem a hála, hanem a düh érzése tölti el. Mintha alkalmat adott volna a fiúnak arra, amire vágyott, pedig ő a világért sem akarta: se Mauricio Babiloniával, se más férfival, aki esetleg érdeklődik iránta. Ezért aztán rettenetesen fel volt háborodva, amikor ébredés után nemhogy gyűlölte volna, hanem ellenállhatatlanul vágyott rá, hogy minél előbb viszontlássa. Ahogy múlt a hét, úgy nőtt a türelmetlensége, és szombatra már olyan kínzó lett, hogy amikor Mauricio Babilonia odaköszönt a moziban, csak nagy erőfeszítéssel sikerült eltitkolnia, hogy a szíve ki akar ugrani a száján. A boldogsággal vegyes harag vakító zűrzavarában ekkor nyújtotta oda először a kezét, és Mauricio Babilonia csak ekkor merte megszorítani. Meme egy pillanat töredéke alatt már meg is bánta hirtelen tettét, de megbánása nyomban kegyetlen örömmé változott, amikor tapasztalta, hogy a fiú keze is nyirkos és hideg. Azon az éjszakán megértette: nem lesz egy pillanatnyi nyugta, amíg be nem bizonyítja Mauricio Babiloniának, hogy milyen hiábavalóak a vágyai, s az egész héten át ezt a kívánságot röpködte körös-körül. Mindenféle hasztalan ügyeskedést latba vetett, hogy Patricia Brown elvigye autózni. Végül a vörös hajú észak-amerikait használta fel, aki akkoriban épp a

vakációját töltötte Macondóban, és azzal az ürüggyel, hogy szeretné látni az új autómodelleket, elvitette magát a műhelybe. Mihelyt megpillantotta Mauricio Babiloniát, felhagyott az önámítással, belátta, hogy nem bírja tovább, kettesben akar maradni vele, és dühös volt, amiért ezt a fiú is nyilvánvalóan megértette, mihelyt ránézett.
– Az új modelleket jöttem megnézni – mondta Meme.
– Jó ürügy – mondta a fiú.
Meme rádöbbent, hogy egykettőre meg fog pörkölődni a férfi kevélységének tüzén, és kétségbeesetten kereste a módját, hogy megalázza. De Mauricio Babilonia nem hagyott erre időt. – Ne ijedj meg – mondta halkan. – Nem ez az első eset, hogy egy nő belebolondul egy férfiba. – Olyan gyámoltalanság fogta el, hogy meg se nézte az új modelleket, kiment a műhelyből, és egész éjjel forgolódott az ágyában, és zokogott a felháborodástól. A vörös hajú észak-amerikait, aki már csakugyan kezdte érdekelni, most pólyásbabának látta. Ekkor figyelt fel a sárga pillangókra, amelyek Mauricio Babilonia előhírnökei voltak. Azelőtt is látta őket, főként a műhelyben, és azt hitte, hogy a festékszagra gyűlnek oda. Olykor a mozi sötétségében is érezte, hogy a feje körül röpködnek. De amikor Mauricio Babilonia a nyomába szegődött, mint egy árny, amit csak ő vett észre a sokaságban, rájött, hogy a sárga pillangóknak valami közük van hozzá. Mauricio Babilonia mindig ott volt a hangversenyeken, a moziban, a nagymisén, s neki nem is kellett látnia, mégis tudta, hogy ott van, mert a sárga pillangók hírül adták a jelenlétét. Második Aurelianót egyszer úgy kihozta a sodrából a bosszantó szárnycsapkodás, hogy Meme már-már bevallotta a titkát, amiként annak idején megígérte, de ösztöne azt súgta, hogy apja ezúttal nem mondaná nevetve, mint máskor: „Mit szólna az anyád, ha tudná.“ Egy reggel, miközben rózsát nyesegettek, Fernanda rémülten felkiáltott, és elrántotta Memét onnan, ahol állt: a kertnek ugyanarról a pontjáról, ahonnan a szép Remedios felszállt az égbe. Egy pillanatig azt hitte, hogy a csoda meg akar ismétlődni a lányával, mert váratlan szárnysuhogás zökkentette ki a munkájából. A pillangók voltak. Meme meglátta őket, mintha a fényből keltek volna életre hirtelen, és nagyot dobbant a szíve. E pillanatban belépett a kapun Mauricio Babilonia, és egy csomagot hozott azzal, hogy Patricia Brown ajándéka. Meme leküzdötte a pirulását, elfojtotta felindulását, s még egy természetes mosolyra is futotta az erejéből, amikor megkérte Mauricio Babiloniát, hogy tegye a csomagot a korlátra, mert neki föld ragadt az ujjaira. Fernandának csak egyvalami tűnt fel a férfin, akit néhány hónap múlva kizárt a házból, de akkor nem emlékezett rá, hogy már látta: az epebajos színű bőre.
– Nagyon különös ember – mondta Fernanda. – Látszik rajta, hogy nemsokára meghal.
Meme azt hitte, hogy anyja még nem ocsúdott fel a pillangók rohamából. Amikor befejezték a rózsanyesést, megmosta a kezét, és bevitte a csomagot a szobájába, hogy kinyissa. Valami kínai játék volt benne, öt egymásba helyezhető doboz s a legbelső dobozban egy papírdarabka, amire egy írni alig tudó kéz nagy üggyel-bajjal ezt rótta fel: Szombaton találkozunk a moziban. Meme csak utólag döbbent meg, hogy a doboz milyen sokáig hevert a korláton, Fernanda kíváncsiságának kiszolgáltatva, s miközben hízelgett neki Mauricio Babilonia bátorsága és leleményessége, meg is hatódott, amiért ilyen naivul elvárja a találkára. Meme már tudta, hogy Második Aureliano szombat este nem ér rá. A hét folyamán mégis olyan perzselően égette a türelmetlenség lángja, hogy szombaton rábeszélte apját, hagyja ott egyedül a moziban, és az előadás után menjen vissza érte. Amíg a teremben égtek a lámpák, egy éjjeli lepke röpködött a feje körül. S aztán megtörtént, aminek meg kellett történnie. Amikor kialudtak a lámpák, Mauricio Babilonia odaült mellé. Meme érezte, hogy elmerül a félelem mocsarában, amelyből, mint az álmában is, csak ez a gépolajszagú férfi tudja kimenteni, akit alig látott a homályban.
– Ha nem jössz el – mondta a férfi –, soha többé nem láttál volna.
Meme a térdén érezte a tenyerét, és tudta, hogy e pillanatban mindketten elértek a gyámoltalanság sivatagának túlsó oldalára.

– Benned az a megdöbbentő – fordult hozzá mosolyogva –, hogy mindig pontosan azt mondod, amit nem kéne.
Fülig beleszeretett. Se enni, se aludni nem bírt, és olyan mélyre merült a magányban, hogy még az apját is kölöncnek érezte. Fernanda félrevezetésére valóságos szövevényt font a nem létező teendőiből, elhanyagolta a barátnőit, és felrúgott minden illemszabályt, hogy bárhol és bármikor találkozhasson Mauricio Babiloniával. Eleinte bántotta a férfi nyersesége. Az első alkalommal, amikor kettesben voltak, a műhely mögötti néptelen mezőn, Mauricio Babilonia oly irgalmatlanul rántotta bele az állati létbe, hogy utána minden ereje elhagyta. Némi időbe telt, amíg ráébredt, hogy ez is a gyöngédség egyik formája, s ekkor végleg elszállt a nyugalma, csak neki élt, szédülten a vágytól, hogy beszívja bódító olajszagát, amit a lúgos víz sem mosott le róla. Nem sokkal Amaranta halála előtt, az őrület kellős közepén a józanság egy kis tisztására bukkant, és reszketve gondolt a bizonytalan jövőre. Fülébe jutott, hogy van egy asszony, aki kártyát szokott vetni, és titokban elment hozzá. Pilar Ternera volt az. Mihelyt meglátta az ajtóban, máris kitalálta Meme rejtett okait. – Ülj le – mondta. – Nem kell ahhoz kártya, hogy belelássak egy Buendia jövőjébe. – Meme nem tudta, és nem is tudta meg soha, hogy ez a százéves szibilla a dédnagyanyja. El se hitte volna, miután Pilar Ternera realisztikus nyerseséggel a tudtára adta, hogy az efféle szerelmi kínokra csak az ágyban találhat enyhülést. Felfogásával Mauricio Babilonia is egyetértett, de Memének nem akaródzott osztoznia benne, mert azt hitte, hogy csak egy kétkezi munkás fejében támadhatnak ilyen csúnya gondolatok. Akkor még úgy képzelte, hogy a szerelem egyik fajtája elpusztítja a másikat, mert a férfiaknak olyan a természete. hogy ha egyszer jóllaktak, többé nem jön meg az étvágyuk. Pilar Ternera nemcsak eloszlatta ezt a tévhitet, de fel is ajánlotta öreg tábori ágyát, ahol Arcadio, Meme nagyapja, később pedig Aureliano José megfogant a méhében. Arról is kioktatta, hogyan kell a nem kívánt fogamzás ellen mustármaglisztes borogatással védekezni, és megadta különféle főzetek receptjét, amelyek baj esetén „még a lelkifurdalást is elhajtják”. A beszélgetés ugyanolyan bátorságot öntött Memébe, mint a részegség délutánja. Amaranta halála miatt azonban kénytelen volt elhalasztani a döntést. A gyász kilenc éjszakája alatt egy pillanatra se tágított Mauricio Babilonia mellől, aki elvegyült a házba özönlő tömegben. Azután jött a hosszú gyász és a kényszerű bezárkózás, és egy időre el kellett válniuk. Memét ezekben a napokban úgy megkínozta a belső nyugtalanság, az elfojthatatlan türelmetlenség és a visszafojtott vágy, hogy az első délután, amikor elhagyhatta a házat, egyenesen Pilar Ternerához ment. Ellenkezés nélkül, szégyenkezés nélkül, minden teketória nélkül adta oda magát Mauricío Babiloniának, olyan gátlástalan hévvel és ösztönös tudással, hogy abban egy gyanakvóbb férfi hosszas tapasztalatok párlatát sejtette volna. Több mint három hónapig minden héten kétszer szerelmeskedtek egymással, és Második Aureliano ártatlanul is a cinkosuk lett: semmi rosszra nem gondolva, alibit nyújtott a lányának, csakhogy megszabadítsa az anyai szigortól.
Aznap este, amikor Fernanda rajtuk ütött a moziban, Második Aureliano, a lelkifurdalás terhe alatt görnyedezve, bement Meme szobájába, ahol az anyja zárva tartotta, és azt várta, hogy a lány most megteszi a vallomást, amellyel régóta adósa. De Meme mindent tagadott. Olyan biztos volt önmagában, annyira hozzánőtt a magányához, hogy Második Aureliano úgy érezte, minden kapocs elszakadt köztük, s a pajtáskodás meg a cinkosság csak múltbeli ábránd. Arra gondolt, beszél Mauricio Babiloniával, hátha az egykori főnök tekintélye elriasztja a szándékától, de Petra Cotes azt mondta, ne avatkozzék a nők dolgába, s így átengedte magát a határozatlanság zavaros sodrának, abba a reménybe kapaszkodva, hogy a szobafogság majd kigyógyítja Memét a bajából.
Memén a bánat legcsekélyebb jelei sem látszottak. Épp ellenkezőleg: Ursula a szomszéd szobából megfigyelhette, hogy békésen alszik, derűsen tesz-vesz, rendszeresen étkezik, és jó az emésztése. A majdnem két hónapja tartó szobafogság alatt csak az hökkentette meg, hogy Meme nem reggel fürdik, mint a többiek, hanem este hétkor. Szerette volna figyelmeztetni,

hogy megmarhatják a skorpiók, de Meme, aki besúgót látott benne, úgy elhúzódott tőle, hogy Ursula jobbnak látta, ha nem zaklatja efféle üknagymamai okvetetlenkedéssel. A sárga pillangók minden alkonyatkor elárasztották a házat. Meme a fürdőből kijövet minden este feldúlt állapotban találta Fernandát, amint rovarirtó fecskendővel öldösi a pillangókat. – Micsoda átok – mondta Fernanda. – Mindig úgy hallottam, hogy az éjjeli pillangók szerencsétlenséget hoznak. – Egy este, amikor Meme a fürdőben volt, Fernanda véletlenül bement a szobájába, ahol annyi pillangó röpködött, hogy alig lehetett lélegzethez jutni. Találomra felkapott egy ruhadarabot, hogy elhessegesse őket, és rémületében jéggé dermedt a szíve, amikor belehasított a gyanú, hogy a lánya esti fürdőzései és a földön szanaszét heverő mustáros borogatások közt némi összefüggés lehet. Nem várt az alkalmas pillanatra, mint legelőször. Másnap meghívta ebédre az új polgármestert, aki felföldi volt, akárcsak jómaga, és megkérte, hogy állítson éjjeliőrt a hátsó udvarba, mert az a gyanúja, hogy lopják a tyúkjait. Az őr aznap este puskavégre kapta Mauricio Babiloniát, mikor az épp leemelte a tetőcserepeket, hogy bemásszon a fürdőbe, ahol Meme csupaszon és szerelemtől reszketve várta a skorpiók és a pillangók közt, mint az elmúlt hónapok majdnem minden estéjén. A hátgerincébe fúródó golyó élete végéig az ágyhoz szögezte. Öregkorában halt meg, magányosan, miután soha egy zokszót nem ejtett, soha nem tiltakozott, soha nem próbálta feltárni a szívét, csak küszködött emlékeivel és a sárga pillangókkal, amelyek egy pillanatra sem hagyták nyugton, és elmerült a tyúktolvajoknak kijáró közmegvetésben.

Azok az események, amelyek később megadták Macondónak a kegyelemdöfést, épp akkor kezdtek kirajzolódni, amikor hazahozták Meme Buendía fiát. A bizonytalan közállapotok miatt senkinek sem volt kedve magántermészetű botrányokkal törődni, s e kedvező helyzetben Fernanda bízvást számíthatott rá, hogy sikerül rejtve tartania a gyereket, mintha soha nem is létezett volna. Be kellett fogadnia, mert olyan körülmények között érkezett, hogy nem utasíthatta el. Kénytelen-kelletlen meg kellett tűrnie, amíg csak élt, mert az igazság pillanatában nem volt bátorsága, hogy végrehajtsa titkos szándékát, és belefojtsa a fürdő tartályába. Bezárta hát Aureliano Buendía ezredes hajdani műhelyébe. Irgalmas Szent Zsófiával sikerült elhitetnie, hogy a víz hozta egy kosárban. Ursula a halála pillanatáig se tudta meg a gyerek származását. A kis Amaranta Ursula, aki egyszer bement a műhelybe, amikor Fernanda épp a gyereket etette, szintén elhitte az úszó kosár meséjét. Második Aureliano, aki végleg eltávolodott a feleségétől, amiért olyan esztelen szerepet játszott Meme tragédiájában, csak három évvel az unokája hazahozatala után tudta meg létezését, amikor a kisfiúnak Fernanda figyelmetlensége folytán sikerült kiszöknie a zárkájából, s egy másodperc töredékére megjelent a tornácon anyaszült meztelenül, boglyas fejjel, a pulykakakasok nyaklebernyegéhez hasonló, impozáns nemiszervvel, mintha nem is emberi lény volna, hanem az emberevő ábrázolása egy lexikonban.
Fernanda nem számított rá, hogy javíthatatlan sorsa így megtréfálja. A gyerek olyan volt, mint egy makacsul visszatérő szégyen, amelyről azt hitte, hogy örökre kiirtotta a házból. Még el se vitték Mauricio Babiloniát az eltört hátgerincével, amikor Fernandában máris megfogamzott a terv a legapróbb részletekig, hogy miképpen fogja nyomtalanul eltüntetni a gyalázatot. Férjének megkérdezése nélkül másnap összecsomagolt, egy kis bőröndbe berakott három váltás fehérneműt, amire a lányának szüksége lehet, és félórával a vonat indulása előtt bement a szobájába.
– Gyerünk, Renata – mondta.
Nem fűzött hozzá egyebet. Meme pedig nem várt, és nem is kívánt magyarázatot. Nem tudta, hogy hová mennek, de azt se bánta volna, ha a vágóhidra viszik. Attól a perctől fogva. hogy meghallotta a hátsó udvarban eldurranó lövést és vele egyidőben Mauricio Babilonia fájdalomkiáltását, megnémult és élete végéig néma maradt. Amikor anyja ráparancsolt. hogy

kövesse, meg se fésülködött, arcot se mosott, és úgy szállt fel a vonatra, mint egy alvajáró, még a sárga pillangókat sem vette észre, amelyek ide is elkísérték. Fernanda sohasem tudta meg. de nem is igyekezett kideríteni, vajon Meme szándékosan hallgat-e, mint a sír, vagy pedig csakugyan megnémult a tragédiától. Meme szinte nem is látta, hogy a régi, elvarázsolt vidéken haladnak át. Nem látta a sínek két oldalán elterülő árnyas és végtelen banánültetvényeket. Nem látta a gringók fehér házait, a portól és a forróságtól kiszáradt kerteket, a verandákon sortban és kék csíkos blúzban kártyázó nőket. Nem látta a banánfürtökkel megrakott ökrös szekereket az utak porában. Nem látta a fiatal lányokat, akik kardhalak módjára ficánkoltak a folyók áttetsző vizében, hogy pompás mellükkel elkeserítsék a vonat utasait, sem a tarka és nyomorúságos munkásbarakkokat, amelyek körül Mauricio Babilonia sárga pillangói röpködtek, míg a küszöbön zöld és satnya gyerekek ültek a bilijükön, és hasas nők zúdították szitkaikat az elhaladó vonatra. Az elfutó látvány, amelytől mindig repesnie kellett, valahányszor hazajött az intézetből, nem tudta feloldani szíve zsibbadtságát. Akkor sem nézett ki az ablakon. amikor elmaradt az ültetvények forró párája, és a vonat már a pipacsos síkságon robogott, ahol még megvolt a spanyol gálya elszenesedett bordázata, majd kiért ugyanabba az átlátszó levegőbe s ugyanahhoz a tajtékos és piszkos tengerhez, ahol José Arcadio Buendía ábrándjai majdnem egy évszázaddal azelőtt szétfoszlottak.
Délután ötkor, amikor a lápvidék utolsó állomásához érkeztek, leszállt a vonatról, mert Fernanda is így tett. Beültek egy kis kocsiba – olyan volt, mint egy óriási denevér, egy kehes ló húzta –, és áthajtottak a kietlen városon, amelynek véget nem érő, salétrom marta utcái ugyanolyan zongoragyakorlástól voltak hangosak, amilyet Fernanda hallgatott lánykorában a szieszták alatt. Felszálltak egy folyami hajóra, amelynek fából ácsolt lapátkereke ropogott, mint a tűzvész, és rozsdarágta vaslemezei úgy izzottak, mint a kemence szája. Meme a kabinjába zárkózott. Fernanda naponta kétszer letett egy tál ételt az ágya mellé, majd naponta kétszer érintetlenül kivitte, nem mintha Meme elhatározta volna, hogy éhen hal, hanem mert az ételnek még a szagától is undorodott, és gyomra még a vizet sem fogadta be. Ekkor még maga sem tudta, hogy termékenysége fittyet hányt a mustárgőzöknek, mint ahogy Fernanda is csak majdnem egy év múlva tudta meg, amikor hazahozták a gyereket. A fullasztó kabinban, a vasfalak rezgésétől és a hajókerék nyomán felkavart iszap elviselhetetlen szagától betegen, Meme már nem is számolta a napokat. Már hosszú idő telt el, amióta a ventillátor lapátjai az utolsó sárga pillangót is szétszaggatták, és ő tudomásul vette, mint jóváthetetlen tényt, hogy Mauricio Babilonia meghalt. De nem hagyta eluralkodni magán a csüggedést. Őrá gondolt akkor is, amikor öszvérháton átvergődtek a délibábos fennsíkon, ahol hajdan Második Aureliano bolyongott a földkerekség legszebb lányát keresve, és amikor az indiánok ösvényein megmászták a hegyláncot, majd beértek a gyászos városba, amelynek kősikátoraiban harminckét templom lélekharangja visszhangzott. Aznap éjjel a kihalt gyarmati kúriában aludtak deszkákon, amiket Fernanda fektetett le a szoba elgazosodott padlójára, és az ablakról letépett függöny foszlányaiba takaróztak, amelyek szétszakadtak a testükön, valahányszor megfordultak. Meme tudta, hogy hol vannak, mert az álmatlanság rettenetében járkálni látta azt a fekete ruhás urat, akit egy régmúlt karácsonyestén hoztak el hozzájuk ólomládában. Másnap mise után Fernanda egy komor épületbe vezette, és Meme azonnal ráismert, mert anyja sokszor emlegette a zárdát, ahol királynői nevelését kapta: ekkor értette meg, hogy vége az utazásnak. Mialatt Fernanda a szomszédos irodában beszélgetett valakivel, ő a gyarmati korból való érsekek nagy olajportréinak sakktáblamintázata alatt várakozott a fogadószobában dideregve, mert még mindig a fekete virágos batisztruha és a fennsík fagyától puffadt magas szárú cipő volt rajta. A fogadószoba közepén állt, és az ablaküvegen át ráhulló sárga fényben Mauricio Babiloniára gondolt, amikor egy szépséges novícia kihozta az irodából a bőröndjét a három váltás fehérneművel. Meg se állt, ahogy elhaladt mellette, csak odanyújtotta a kezét:

— Gyerünk, Renata.
Meme megfogta a kezét, és engedelmesen követte. Fernanda akkor látta utoljára, amikor igyekezve lépést tartani a novíciával, behúzta maga mögött a kolostor vasrácsos ajtaját. Akkor is Mauricio Babiloniára gondolt, olajszagú testére meg a körülötte rajzó pillangókra, mint ahogy őrá gondolt minden hátralevő napján, míg nagy sokára, egy őszi hajnalon öreg fejjel, idegen név alatt és mindvégig szótlanul meg nem halt egy sötét krakkói kórházban.
Amikor Fernanda visszautazott Macondóba, a vonatot fegyveres rendőrök kísérték. Útközben tapasztalta, hogy az utasok idegesek, a vasútvonal mentén elterülő falvakban katonai előkészületek folynak, s a levegő is ritkább, mint amikor biztosan érezni, hogy valami súlyos dolog készül, de bővebb felvilágosítást csak Macondóban kapott, ahol elmondták, hogy Második José Arcadio sztrájkot szervez a banántársaság munkásai között. „Még csak ez hiányzott — mondta magában Fernanda. — Egy anarchista a családban.” Két hét múlva kitört a sztrájk, de nem járt olyan drámai következményekkel, mint amilyenektől tartottak. A munkásoknak az volt a kívánságuk, hogy vasárnap ne kelljen banánt szedniük és vagonba rakniuk, s ez a kérés olyan jogosnak látszott, hogy még Antonio Isabel atya is síkraszállt mellette, mert úgy vélte, megegyezik Isten törvényével. Az akció diadala, akárcsak a többié a következő hónapokban, kiragadta a névtelenségből a szürke Második José Arcadiót, akiről mindaddig azt mondogatták, hogy csak egyhez értett: elárasztani a falut azokkal a francia ringyókkal. Éppolyan hirtelen lendülettel, ahogy az esztelen hajózási vállalkozás kedvéért leölte harci kakasait, most lemondott a banántársaságnál betöltött munkafelügyelői tisztségéről, és a munkások mellé állt. Hamarosan megkapta új rangját: a közrend aláaknázására törekvő nemzetközi összeesküvés ügynöke. Egy éjjel, amikor már az egész héten sötét hírek járták, a csodával határos módon menekült meg négy revolvergolyótól: nem tudni, ki lőtt rá egy titkos gyűlés után. A következő hónapokban olyan feszült lett a légkör, hogy még Ursula is érzékelte a maga fekete világában, és az volt az érzése, mintha visszatértek volna azok a kockázatos idők, amikor fia, Aureliano a felkelés homeopatikus piruláit hordta a zsebében. Szeretett volna beszélni Második José Arcadióval, és figyelmeztetni a precedensre, de Második Aureliano közölte vele, hogy testvérének a merénylet éjszakája óta nyoma veszett.
— Akárcsak Aureliano — kiáltott fel Ursula. — Mintha körben forogna a világ.
Fernandát nem legyintette meg az akkori napok bizonytalansága. Úgyszólván minden kapcsolatát elvesztette a külvilággal, mióta férje durván rátámadt, amiért az ő megkérdezése nélkül döntött Meme sorsáról. Második Aureliano eltatározta, hogy kiszabadítja a lányát, ha kell, rendőri erővel, de Fernanda papírokat mutatott fel, és igazolta, hogy Meme a saját akaratából vonult kolostorba. Meme csakugyan aláírta valamennyit, amikor már a vasrácson belül volt, mégpedig ugyanazzal a fölényes megvetéssel, ahogyan hagyta magát odavezetni. Második Aureliano a lelke mélyén sohasem hitt a bizonyítékok valódiságában, mint ahogy azt sem hitte el soha, hogy Mauricio Babilonia tyúklopás céljából mászott be az udvarba, de ez is, az is jó volt arra, hogy megnyugtassa a lelkiismeretét, s így lelkifurdalás nélkül visszatérhetett Petra Coteshez, ahol folytatta a hangos tivornyákat és az eszeveszett lakmározásokat.
Fernanda tehát, mit sem érezve a falu nyugtalanságából, és süketen Ursula borzasztó jóslataira, elvégezte megvalósult tervén az utolsó simításokat. Hosszú levelet írt fiának, José Arcadiónak, aki már kispappá szentelését várta, és közölte vele, hogy nővére, Renata, a sárgaláz áldozataként békességben megtért az Úrhoz. Azután Irgalmas Szent Zsófia gondjaira bízta Amaranta Ursulát, és ismét belevetette magát a láthatatlan orvosokkal folytatott levelezésbe, amit Meme bosszantó esete megzavart. Legelőször is ki kellett tűzni az elhalasztott telepatikus beavatkozás végleges időpontját. De a láthatatlan orvosoktól azt a választ kapta, hogy jobb lesz várni vele, amíg Macondóban fennáll a társadalmi nyugtalanság állapota. A türelmetlen és tájékozatlan Fernanda erre egy másik levélben kifejtette, hogy nem áll fenn semmiféle nyugtalanság, csak az egyik sógorának a bolondériája az egész, akinek

most épp a szakszervezeti mánia ment az agyára ugyanúgy, mint régebben a kakasviadalok meg a hajózás. Még nem sikerült megegyezniük, amikor egy forró szerdai napon bezörgetett a ház kapuján egy öreg apáca, vesszőkosárral a karján. A kaput nyitó Irgalmas Szent Zsófia azt hitte, hogy ajándék érkezett, és el akarta venni a gyönyörű csipketerítővel letakart kosarat. De az apáca nem engedte, mert azt az utasítást kapta, hogy csak Fernanda del Carpio de Buendía úrhölgynek adhatja át, a saját kezébe és a legnagyobb diszkrécióval. Meme fia volt a kosárban. Fernanda hajdani lelkiatyja levélben tudatta, hogy két hónappal azelőtt született, és hogy a nagyapja után az Aureliano névre bátorkodott keresztelni, mert az anyja semmiféle óhaj közlésére nem nyitotta ki a száját. Fernanda lázongott magában a sors tréfája ellen, de volt ereje, hogy ezt eltitkolja az apáca előtt.
– Majd azt mondjuk, hogy egy úszó kosárban találtuk – jelentette ki mosolyogva.
– Senki se fogja elhinni – mondta az apáca.
– Ha a Szentírásnak elhitték – felelte Fernanda –, nem tudom, miért ne hinnék el nekem is.
Az apáca ott ebédelt náluk, amíg visszafelé meg nem jött a vonat, és az előírt diszkréciót betartva, egy szóval sem említette a gyereket, de Fernanda mégis szégyenének nem kívánatos tanúját látta benne, és sajnálta, hogy már kiment a divatból a rossz hírrel érkezők felakasztásának középkori szokása. Ekkor határozta el, hogy mihelyt az apáca elmegy, belefojtja a gyereket a ciszternába, de aztán mégsem vitte rá a lélek, és beletörődött, hogy türelmesen vár, amíg Isten végtelen jósága megszabadítja a kölönctől.
Az új Aureliano épp egyéves lett, amikor minden előjel nélkül kirobbant az általános feszültség. Második José Arcadio és más szakszervezeti vezetők, akik mindaddig titokban tevékenykedtek földalatt, egy hét végén váratlanul megjelentek, és tüntetéseket szerveztek a banánvidék falvaiban. A rendőrség beérte a rend fenntartásával. De hétfőn éjjel elmentek a vezetőkért, és ötkilós bilincseket rakva a lábukra, a tartományi székhely börtönébe küldték őket. Köztük volt Második José Arcadio és Lorenzo Gavilán, a mexikói forradalom egyik Macondóba menekült ezredese, aki, úgy mondta, szemtanúja volt barátja, Artemio Cruz hősi cselekedeteinek. De alig három hónap múlva kiszabadultak, mert a kormány és a banántársaság nem tudott megegyezni, hogy ki etesse őket a börtönben. A munkások ez alkalommal az egészségtelen szállások, az orvosi ellátás körüli visszaélések és a méltatlan munkakörülmények miatt zúgolódtak. Azt is szóvá tették, hogy nem készpénzzel fizetik őket, hanem utalványokkal, amelyekért csak virginiai sonkát kaphatnak a banántársaság telepein. Második José Arcadiót azért csukták be, mert kimondta, hogy az utalványrendszerrel a banántársaság csupán a gyümölcsszállító hajók költségeit akarja fedezni, mert ha nem hoznának árut a telepekre, üresen kellene jönniük New Orleanstól a banánrakodó kikötőig. A többi sérelem köztudomású volt. A társaság orvosai nem vizsgálták meg a betegeket, hanem libasorba állították őket a rendelő előtt, és egy ápolónő egy türkizkék pirulát helyezett mindenkinek a nyelvére, akár mocsárlázban, akár gonorrhoeában, akár székrekedésben szenvedett. Olyan általánossá vált ez a gyógymód, hogy a gyerekek sokszor beálltak a sorba, de nem nyelték le a pirulát, hanem hazavitték, és azzal jelölték meg a lottó nyerőszámait. A banántársaság munkásai nyomorúságos ólakban voltak összezsúfolva. A mérnökök latrinaépítés helyett hordozható árnyékszékekkel lepték meg karácsonyra a táborokat, ötven emberre osztva ki egyet, és nyilvánosan bemutatták, miként kell használni, hogy minél tovább tartson. A fekete ruhás, roskatag ügyvédek, akik egykor Aureliano Buendía ezredest ostromolták, és azóta a banántársaság meghatalmazottai lettek, szinte mágikus érvekkel cáfolták e vádakat. Amikor a munkások közösen megfogalmaztak egy panaszlevelet, hosszú időn át hiába próbálták hivatalosan benyújtani a banántársaságnak. Mihelyt tudomást szerzett az akcióról, Brown úr hozzákapcsoltatta pompás üvegvagonját a vonathoz, és cégének legismertebb képviselőivel együtt eltűnt Macondóból. De a következő szombaton néhány munkás rábukkant egyikükre a bordélyházban, és aláíratta vele a panaszlevél másolatát, miközben pucéran feküdt a lány mellett, aki vállalta, hogy kelepcébe csalja. A gyászba

öltözött ügyvédek a bíróságon bebizonyították; hogy az illetőnek semmi köze a banántársasághoz, s hogy állításukat senki se vonja kétségbe, lecsukatták mint címbitorlót. Később sikerült elcsípni Brown urat, inkognitóban egy harmadosztályú vagonban, és vele is aláíratták a beadvány egyik másolatát. Másnap feketére festett hajjal jelent meg a bíróság előtt, és folyékonyan beszélt spanyolul. Az ügyvédek bebizonyították, hogy ő nem Jack Brown úr, a banántársaság cégvezetője, született Prattville-ben, Alabama állam, hanem jámbor gyógynővény-kereskedő, aki Macondóban született, és ugyanott a Dagoberto Fonseca nevet kapta a keresztségben. Valamivel később, a munkások újabb próbálkozására, az ügyvédek különböző nyilvános helyeken kifüggesztették Brown úr halotti bizonyítványát, amely konzulok és követségi tanácsosok által hitelesítve igazolta, hogy június kilencedikén Chicagóban elütötte egy tűzoltókocsi. A tébolyító hermeneutikába belefáradt munkások ekkor, a macondói hatóságokat megkerülve, a felsőbb bírósághoz fordultak sérelmeikkel. A jog bűvészei ott aztán bebizonyították, hogy a panasz minden jogalapot nélkülöz, annál az egyszerű oknál fogva, mert a banántársaságnak nincsenek, soha nem is voltak és nem is lesznek munkásai, hiszen csak alkalmilag és ideiglenesen szerződteti őket. Így hát szertefoszlott a virginiai sonka, a csodatevő pirulák és a karácsonyi árnyékszékek meséje, s a bíróság határozata alapján kimondatott, majd ünnepélyesen közhírré tétetett, hogy munkások pedig nem léteznek.
Ekkor kitört az általános sztrájk. A munka félbeszakadt, a gyümölcs megrohadt a fákon, és a százhúsz vagonos vonatok a mellékvágányokon vesztegeltek. A falvak hemzsegtek a tétlen munkásoktól. A Törökök utcáját fénybe borította a napokig tartó szombat, és a Hotel de Jacob biliárdtermében napi huszonnégy órás forgalomra kellett berendezkedni. Második José Arcadio is épp ott tartózkodott azon a napon, amikor kihirdették, hogy a hadsereg parancsot kapott a közrend helyreállítására. Bár nem volt a jóslatok embere, úgy érezte, hogy ezzel a hírrel a halál jelenti magát, miután oly sokáig várta ama rég múlt reggel óta, amikor Gerineldo Márquez ezredes megengedte, hogy végignézzen egy kivégzést. A rossz előérzettől mégsem szállt el ünnepi hangulata. Fogta a dákót, ahogy elgondolta, és megcsinálta a karambolt. Nem sokkal ezután dobok pergőtüze, trombiták vonítása, emberi üvöltés és lábdobogás adta a tudtára, hogy nemcsak a biliárdjátszma ért véget, hanem az a néma és magányos játszma is, amit a kivégzés hajnala óta folytatott önmagával. Ekkor kinézett az utcára, és meglátta őket. Három ezred menetelt, gályadobok ritmusára dobbanó léptekkel rengetve a földet. Az ezerfejű sárkány bűzös párát fújt a tiszta déli levegőbe. Alacsony, zömök, állatias katonák voltak. Izzadtak, mint a lovak, s napon rothadó döghús szaga és a fennsík embereinek hajthatatlan, néma elszántsága áradt belőlük. Bár egy óránál is tovább tartott a felvonulásuk, úgy rémlett, mintha csak egy-két osztag haladna körbe-körbe, mert mind egyformák voltak, egy anya szülöttei, és mind egyforma bárgyún viselték a hátizsákok és a kulacsok terhét, a szuronyos puskák szégyenét, a vak engedelmesség és a becsületérzés koloncát. Ursula az örök éjszakába süllyedt ágyából hallotta vonulásukat, és két ujját egymásra téve, fölemelte kezét. Irgalmas Szent Zsófia a hímzett abrosz fölé hajolva, amit épp kivasalt, feltámadt egy pillanatra, és fiára, Második José Arcadióra gondolt, aki szemrebbenés nélkül nézte, ahogy az utolsó katonák belépnek a Hotel de Jacob kapuján.
A statárium lehetővé tette, hogy a hadsereg döntőbíróként lépjen fel a viszályban, de békítési kísérletekre nem került sor. Mihelyt megmutatták magukat Macondóban, a katonák félretették a puskát, nekiláttak a banán levágásának, vagonokba rakásának, és elindították a vonatokat. A munkások, akik addig beérték a várakozással, most a hegyek közé vonultak egyetlen fegyverükkel, a banánvágó késsel, hogy szabotálják a szabotázst. Birtokokat és telepeket gyújtottak fel, megrongálták a síneket, hogy feltartóztassák a vonatokat, amelyek gépfegyvertűzzel nyitottak utat maguknak, és elvágták a távíró- és telefondrótokat. A patakok vize piroslott a vértől. Brown urat, aki mégiscsak élt a villamosított baromfitelepen, családjával és más honfitársainak családjával együtt elmenekítették Macondóból, és a

hadsereg védelme alatt biztonságos területre vitték. Már-már úgy látszott, véres és egyenlőtlen polgárháborúvá fajul a helyzet, amikor a hatóság felhívást intézett a munkásokhoz, hogy gyűljenek össze Macondóban. A felhívás tudatta velük, hogy a tartomány polgári és katonai főparancsnoka a jövő pénteken Macondóba látogat a viszály megszüntetése végett.
Második José Arcadio ott volt a tömegben, amely péntek reggel óta az állomáson várakozott. Előzőleg részt vett a szakszervezeti vezetők gyűlésén, és Gavilán ezredessel együtt azt az utasítást kapta, hogy vegyüljön el az emberek között, és a helyzet alakulása szerint irányítsa őket. Nem érezte jól magát, és valami salétromízű pép sűrűsödött össze a szájpadlásán, amióta meglátta, hogy a hadsereg géppuskafészkekkel vette körül a terecskét, és hogy a banántársaság dróttal övezett városát ágyúk őrzik. Délfelé, várva a vonatot, amely nem akart megérkezni, a több mint háromezer ember – munkások, nők, gyerekek – már nem fért el az állomás előtti födetlen térségen, és a környező mellékutcák felé nyomult, amelyeket a hadsereg géppuskasövénnyel zárt el. Olyan volt az egész. mintha nem is ünnepélyes fogadtatásra készülnének. hanem vidám búcsúra. A Törökök utcájából áttelepültek a lacipecsenyés bódék és az italossátrak, s az emberek igen jó hangulatban tűrték a kínzó várakozást és a perzselő napot. Valamivel három óra előtt elterjedt a hír: a hivatalos vonat csak másnap fog megérkezni. A fáradt sokaságból csalódott sóhaj szakadt fel. A hadsereg egyik főhadnagya ekkor felmászott az állomásépület tetejére, ahonnan négy géppuskafészek nézett farkasszemet a sokasággal, és letrombitált, hogy csend legyen. Második José Arcadio mellett egy nagyon kövér, mezítlábas asszony állt két kisfiával, az egyik négyéves volt, a másik hét. Karjára vette a kisebbiket, és megkérte Második José Arcadiót, akit nem ismert, hogy vegye föl a másikat, hadd hallja jobban, amit mondanak. Második José Arcadio a nyakába ültette a gyereket. Ez a gyerek még hosszú évekkel később is mondogatta, bár senki se hitt neki, hogy a saját szemével látta a főhadnagyot, aki egy gramofontölcsért tartva a szája elé, felolvasta a tartomány polgári és katonai főparancsnokának 4. számú rendeletét. A rendelet, melyet Carlos Cortes Vargas tábornok és a titkára, Enrique García Isaza őrnagy írt alá, három, egyenként nyolcvanszavas cikkelyben gonosztevők bandájának minősítette a sztrájkolókat, és felhatalmazta a hadsereget, hogy akárhányat lelőjön közülük.
Miután fülsiketítő füttykoncert közepette elhangzott a rendelet, az állomásépület tetején egy kapitány lépett a főhadnagy helyébe, és meglengette a gramofontölcsért annak jeléül, hogy szólni kíván. A tömeg elhallgatott.
– Hölgyeim és uraim – mondta a kapitány halk, vontatott és kissé fáradt hangon –, öt percet kapnak az elvonulásra.
A türelmi idő kezdetét jelző trombitaszó harsány füttyökbe és kiáltásokba fulladt. Senki se moccant.
– Letelt az öt perc – mondta a kapitány ugyanazon a hangon.
– Még egy perc, és tüzet nyitunk.
Második José Arcadio, jeges verítékben, leemelte válláról a gyereket, és visszaadta az anyjának. - Ezek a gazemberek még képesek rá, és lőnek – mormogta az asszony. Második Jósé Arcadionem is válaszolhatott, mert abban a pillanatban meghallotta Gavilán ezredes rekedt hangját, amely kiáltva visszhangozta az asszony szavait. A feszültségtől és a csend csodálatos mélységétől részegen, s abban a szent hitben, hogy nincs az az erő, amely meg tudná mozdítani a halál bűvöletébe dermedt sokaságot, Második José Arcadio felágaskodott az előtte állók feje fölé, és életében először felemelte a hangját.
– Gazemberek! – kiáltotta. – Nektek adjuk azt a percet.
Alighogy elkiáltotta magát, olyasmi történt vele, ami nem rémülethez, hanem valamiféle káprázathoz hasonlított. A kapitány tüzet vezényelt, és tizennégy géppuskafészek nyomban megadta a választ. De olyan volt az egész, mint egy komédia. Mintha a gépfegyverek a tűzijátékok vaktöltényeivel lettek volna megtöltve: hallatszott ziháló kattogásuk, és látszott izzó köpködésük, de semmi hatást, egyetlen hangot, egyetlen sóhajt sem váltottak ki a sűrű

tömegből, amely megkövülten állt pillanatnyi sebezhetetlenségében. Aztán az állomás egyik oldala felől egy hirtelen halálsikoly törte meg a varázslatot: – Jaaaj, anyám! – A tömeg közepében most rendkívüli hatóerejű szeizmikus lökés, vulkánhörgés, bömbölő földindulás támadt. Második José Arcadio épp csak felkaphatta a gyereket, miközben az anyát a kisebbikkel együtt magába szívta a centrifugális pánikban forgó tömeg.
A gyerek még hosszú évek múlva is mesélte, bár a szomszédok továbbra is vén félnótásnak tartották, hogy Második José Arcadio fölemelte a feje fölé, és hagyta sodortatni magát, szinte a levegőben, a tömeg vakrémületének felszínén lebegve, egy mellékutca felé. Kiváltságos helyzetében a gyerek jól láthatta, hogy a megbokrosodott tömeg e pillanatban odaér a sarokhoz, és a gépfegyverek sora tüzet nyit. Több torok ordította egyszerre:
– Feküdj! Feküdj!
Az első sorokban állókat már nem kellett biztatni: a géppuskák lekaszálták őket. De az életben maradottak nem vágódtak hasra, hanem visszafordultak a tér felé, s a pánik ekkor csapott egyet sárkányfarkával, és sűrű hullámban nekihajtotta őket a szembejövő sűrű hullámnak, amelyet egy másik sárkányfarkcsapás hajtott oda a szemközti utcából, ahol ugyancsak szünet nélkül ropogtak a gépfegyverek. Minden oldalról bekerítve forogtak egy óriási örvényben, amely lassacskán epicentrumára zsugorodott, mert a szélét, mint a hagyma héját, szabályosan nyirbálták körös-körül a géppuskák telhetetlen és módszeres ollói. A tömeg egy kis tisztásán a gyerek megpillantott egy keresztbe font karú, térdén álló nőt, akit rejtélyes módon elkerültek a golyók. Itt tette le Második José Arcadio, ugyanabban a pillanatban véres arccal bukva a földre, mielőtt még az iszonyú tömeg eltiporta volna a kis tisztást, a térdeplő nőt, az aszályos égbolt magas lényét és az egész kurva világot, amelyben Ursula Iguarán olyan sok cukorállatkát tudott eladni.
Amikor magához tért, Második José Arcadio háton feküdt a sötétben. Ráeszmélt, hogy egy végtelen és néma vonaton utazik, alvadt vértől ragacsos a haja, és minden csontja fáj. Elviselhetetlen álmosságot érzett. Aludni szeretett volna hosszú órákon át, túl minden iszonyaton és retteneten, s amikor a kevésbé fájó oldalára fordult, észrevette, hogy hullákon fekszik. A vagonban nem volt egy tenyérnyi szabad hely, csak középütt az átjáró. Jó néhány órának kellett eltelnie a mészárlás óta, mivel a hullák már hűvösek voltak, mint ősszel a viasz, és ugyanolyan állagúak, mint a megkövesedett tajték, s akik berakásukat végezték, arra is ráértek, hogy éppoly rendezetten és takarosan helyezzék el őket, mint a banánfürtöket. A lidércnyomás elől menekülve, Második José Arcadio előrevonszolta magát vagonról vagonra, a vonat irányát követve, s ahogy elhaladtak az alvó falvak mellett, a lécek közt fel-felvillanó fényben látta a férfihullákat, női hullákat, gyerekhullákat, amelyeket majd a tengerbe szórnak, mint a selejtes banánt. Csak az egyik asszonyra ismert rá, aki hűsítőket árult a téren, és Gavilán ezredesre, aki még mindig kezében szorongatta moreliai ezüstcsatos derékszíját, amellyel utat próbált törni a pánikban. Amikor elért az első vagonhoz, levetette magát a sötétbe, és fekve maradt az árokban, amíg a vonat el nem haladt. Ilyen hosszút még sohasem látott: majdnem kétszáz tehervagon, elöl, hátul és középen egy-egy mozdonnyal. Semmilyen fény nem világított rajta, még a piros és zöld jelzőlámpák sem, és halk, éjszakai gyorsasággal iramodott tova. A vagonok tetején katonák és felállított géppuskák homályos körvonalai látszottak.
Éjfél után hatalmas felhőszakadás támadt. Második José Arcadiónak fogalma sem volt róla, hol ért földet, de tudta, hogy a töltés mentén visszafelé indulva elér Macondóba. Több mint háromórai járás után, csontig ázva, iszonyú fejfájással megpillantotta az első házakat a virradat fényében. A kávé csábító illatára betért egy konyhába, ahol egy asszony, kisgyerekkel a karján, épp a tűzhely fölé hajolt.
- Adj' isten - mondta kimerülten. - Második José Arcadio Buendía vagyok.
Kimondta a teljes nevet, betűről betűre, mintha önmagát is meg akarná győzni, hogy valóban él. Jól tette, mert az asszony azt hitte, hogy kísértetet lát, amikor csapzott, ijesztő alakja

megjelent az ajtóban véres fejjel, véres ruhában, a halál ünnepélyességétől megérintve. Ismerte Második José Arcadiót. Hozott egy pokrócot, hogy borítsa magára, amíg a tűzhelynél megszárad a ruhája, vizet melegített, hogy mossa ki a sebét, amely csak könnyű horzsolásnak bizonyult, és adott egy tiszta vászondarabot, kötésnek a fejére. Aztán megkínálta egy csésze kávéval cukor nélkül, mivel hallotta, hogy a Buendíák úgy isszák, és a tűzhely mellé teregette a ruháit.
Második José Arcadio csak akkor szólalt meg, amikor fölhajtotta a kávét.
– Háromezren lehettek - dünnyögte.
– Kik?
– A halottak - mondta Második José Arcadio. - Gondolom, ahányan csak ott voltak az állomáson.
Az asszony szánakozó pillantást vetett rá. - Itt nem voltak halottak - mondta. - Nagybátyád, az ezredes ideje óta nem történt Macondóban semmi. - Mind a három konyhában, ahová Második José Arcadio hazafelé menet benézett, ugyanezt mondták:
– Nem halt meg senki. - Átment az állomás előtti téren, látta a feltornyozott lacipecsenyés pultokat, és ott sem találta nyomát a mészárlásnak. Az utcák elnéptelenedve áztak a kitartó esőben, a házak bezárva, a belső élet jelei nélkül. Hogy emberek is vannak valahol, csupán a misére hívó első harangütés jelezte. Második José Arcadio bekopogtatott Gavilán ezredes házába. Egy terhes asszony, akit már sokszor látott, az orra előtt becsapta a kaput.
– Elment - mondta rémülten. - Visszament a hazájába. - A drótkerítéses baromfitelep főbejáratát most is két helybeli rendőr őrizte, mint mindig; viaszosvászon köpenyükben és sisakjukban úgy álltak az esőben, mint két kőszobor. Félreeső kis utcájukban az antillai négerek kórusban énekelték szombati zsoltáraikat. Második José Arcadio átugrotta az udvar kerítését, és a konyhán keresztül ment be a házba. Irgalmas Szent Zsófia alig hallhatóan mondta: – Nehogy Fernanda meglásson. Épp az előbb akart fölkelni. – Mintha valami hallgatólagos megállapodáshoz alkalmazkodna, bevitte a fiát a bilik szobájába, rendbe rakta Melchiades roggyant tábori ágyát, és délután kettőkor, mialatt Fernanda sziesztázott, az ablakon át beadott neki egy tál ételt.
Második Aureliano az előző éjjel otthon aludt, mert itt érte az eső, és délután háromkor még mindig arra várt, hogy kiderüljön. Miután Irgalmas Szent Zsófia titokban értesítette, bement a testvéréhez Melchiades szobájába. Ő se hitte el a mészárlást, se a halottakkal megrakott és a tenger felé robogó lidércvonat históriáját. Az előző este felolvastak egy rendkívüli közleményt, amely tudatta az ország népével, hogy a munkások engedelmeskedtek a parancsnak, szétoszoltak az állomásról, és békés menetekben hazaindultak. A közlemény azt is tudatta, hogy a szakszervezeti vezetők emelkedett hazafias szellemben csökkentették a követeléseiket, melyekből csak két pont maradt: az orvosi ellátás reformja és latrinaépítés a szálláshelyeken. Később közölték, hogy miután sikerült megegyezni a munkásokkal, a katonai hatóságok haladéktalanul értesítették Brown urat, és ő nemcsak elfogadta az új feltételeket, de még azt is felajánlotta, hogy három napig tartó közmulatságot rendez a viszály elmúltának megünneplésére. Mikor azonban a katonák azt kérdezték, hogy melyik napra tűzhetik ki a megállapodás aláírását, Brown úr kinézett az ablakon a villámoktól cikázó égre, és roppant tétován felemelte a kezét.
– Majd ha eláll – mondta. – Amíg tart az eső, minden tevékenységünket felfüggesztjük.
Már három hónapja nem esett: az aszályos évszakban jártak. De amikor Brown úr közölte döntését, az egész banánvidékre rázúdult a felhőszakadás, amely Második José Arcadiót is utolérte Macondo felé jövet. Egy hét múlva még mindig esett. A hivatalos verzió, amit a kormány az összes rendelkezésére álló tájékoztatási eszközzel ezerszer elismételt, és az egész ország népének a szájába rágott, végül is gyökeret vert: nem halt meg senki, az elégedett munkások hazatértek a családjukhoz, és a banántársaság az esőzés idejére felfüggesztette a tevékenységét. A statárium érvényben maradt, mivel rendkívüli intézkedésekre kellett

felkészülni, ha a véget nem érő esőzés netán éhínséget idézne elő, de a katonaságot visszarendelték a kaszárnyákba. A katonák nappal a folyókká vált utcákon járkáltak térdig felgyűrt nadrágban, és hajótörést játszottak a gyerekekkel. Éjjel a kijárási tilalom alatt puskatussal törték be a kapukat, kihúzták ágyukból a gyanús egyéneket, és messzi útra küldték őket, ahonnan nem volt visszatérés. Változatlanul folyt a 4. számú rendelet gonosztevőinek, gyilkosainak, gyújtogatóinak és lázítóinak felkutatása és kivégzése, de a katonák ezt még az áldozatok családtagjai előtt is letagadták, amikor felvilágosításért tódultak a parancsnoki irodákba. – Biztosan álom volt – hajtogatták a tisztek. – Macondóban nem történt, nem történik, és soha nem is fog történni semmi. Ez egy boldog falu. – Így irtották ki az utolsó szálig a szakszervezeti vezetőket.
Második José Arcadio volt az egyetlen, aki életben maradt. Egy februári éjszakán felhangzottak a kapun a puskatusok félreismerhetetlen ütései. Második Aureliano, aki még mindig az eső végét várta, hogy elmehessen hazulról, kaput nyitott a hat katonának és az élükön álló tisztnek. A bőrig ázott katonák némán átkutatták a házat, szobáról szobára, szekrényről szekrényre, a lakóhelyiségektől a magtárig. Ursula fölébredt, amikor lámpát gyújtottak a szobájában, és egy sóhaj se jött ki a száján, amíg a szemle tartott, de keresztbe tett ujjait mindig arrafelé tartotta, amerre a katonák jártak. Irgalmas Szent Zsófiának sikerült figyelmeztetnie a Melchiades szobájában alvó Második José Arcadiót, de ő belátta, hogy már nem érdemes megkísérelni a szökést. Így hát Irgalmas Szent Zsófia ismét rázárta az ajtót, ő pedig belebújt az ingébe és a cipőjébe, leült az ágyra, és várt. Ekkor már az ötvösműhelyben kutattak. A tiszt levétette a lakatot, lámpájával gyorsan végigpásztázta a helyiséget, és meglátta a munkapadot meg az üveges szekrényt a savasfiolákkal és a szerszámokkal, amelyek ugyanott álltak, ahová a gazdájuk letette őket, és úgy látszik, meggyőződött róla, hogy a műhely lakatlan. De azért ravaszul megkérdezte Második Aurelianót, hogy ötvös-e, mire ő felvilágosította, hogy Aureliano Buendía ezredes műhelyében járnak. – Aha – mondta a tiszt, majd villanyt gyújtott, és olyan tüzetesen átkutatta a műhelyt, hogy az a tizennyolc aranyhalacska se kerülte el a figyelmét, amely beolvasztatlanul ott maradt a fiolák mögött egy bádogdobozban. A tiszt egyenként szemügyre vette őket a munkapadon, s ekkor egészen emberivé vált. – Szeretnék elvinni egyet, ha megengedi – mondta. – Valaha a felforgatás jelképei voltak, de ma már ereklyék. – Fiatal volt, szinte kamasz, de nyoma sem látszott rajta a félszegségnek, és természetes rokonszenv áradt belőle, amit addig nem vettek észre. Második Aureliano neki ajándékozta a halacskát. A tiszt gyermekien csillogó szemmel az ingzsebébe tette, a többit pedig a dobozzal együtt visszarakta oda, ahol találta.
– Felbecsülhetetlen emlék – mondta. – Aureliano Buendía ezredes történelmünk egyik legnagyobb alakja volt.
Az emberiesség hirtelen rohama azonban nem akadályozta kötelessége teljesítésében. Melchiades szobája előtt, amely újra le volt lakatolva, Irgalmas Szent Zsófiában még felcsillant a remény utolsó szikrája. – Vagy száz éve nem lakik itt senki – mondta. A tiszt kinyittatta a szobát, végigpásztázta a lámpájával, s Második Aureliano és Irgalmas Szent Zsófia belenéztek Második José Arcadio arab szemeibe, amikor a fénycsóva egy pillanatra átsiklott az arcán, és tudták, hogy az addigi rettegésnek vége, és egy másik lép a helyébe, amelyet csak a beletörődés enyhíthet. De a tiszt továbbfuttatta a fénycsóvát, és semmi érdeklődést sem árult el, amíg föl nem fedezte a szekrényekben oszlopokba rakott hetvenkét éjjelit. Ekkor villanyt gyújtott. Második José Arcadio a tábori ágy szélén ült, az izmait megfeszítve, ünnepélyesebben és tűnődőbben, mint valaha. A szoba mélyén ott álltak a polcok a szakadozott könyvekkel és a pergamentekercsekkel, a tiszta és rendes íróasztal és a tintatartók, amelyekből nem száradt ki a tinta. A levegőben megmaradt ugyanaz a tisztaság, ugyanaz az áttetszőség, ugyanaz a védettség mindenféle portól és pusztulástól, amelyet Második Aureliano is tapasztalt gyermekkorában és csak Aureliano Buendía ezredes nem vett észre. De a tisztet csak az éjjelik érdekelték.

– Hány személy lakik a házban? – kérdezte.
– Őt.
A tiszt természetesen nem értette. Arrafelé bámult, ahol Második Aureliano és Irgalmas Szent Zsófia továbbra is látta Második José Arcadiót, aki maga is érezte, hogy a tiszt nézi, de nem látja. Azután a tiszt eloltotta a lámpát, és becsukta az ajtót. Amikor odaszólt a katonáinak, Második Aureliano rádöbbent, hogy a fiatal tiszt ugyanazzal a szemmel látja a szobát, mint annak idején Aureliano Buendía ezredes.
– Az biztos, hogy legalább egy évszázada senki se járt a szobában – mondta a tiszt a katonáknak. – Tán még kígyók is vannak.
Amikor bezárult az ajtó, Második José Arcadio már biztosan tudta, hogy az ő háborúja befejeződött. Aureliano Buendía ezredes évekkel azelőtt beszélt neki a háború varázsáról, és magyarázatul számtalan példát hozott fel a saját tapasztalataiból. Ő el is hitte. De azon az éjszakán, amikor a katonák ránéztek, és nem látták, miközben ő az elmúlt hónapok feszültségére, a börtön nyomorúságára, az állomáson kitört pánikra és a halottas vonatra gondolt, Második José Arcadio arra a következtetésre jutott, hogy Aureliano Buendía ezredes egyszerűen csak ripacs volt vagy pedig hülye. Nem értette, miért kellett annyi szó, hogy megmagyarázza, mit érez az ember a háborúban, amikor egyetlen szó is elég: félelem. De Melchiades szobájában a természetfeletti fény, a sustorgó eső és a láthatatlanság oltalmában rátalált a nyugalomra, melyet addig soha egy pillanatra sem ízlelhetett, és csak egy félelme maradt: hogy netán élve temetik el. Félelmét felfedte Irgalmas Szent Zsófiának, aki naponta behozta az ennivalót, mire ő megígérte, hogy erején felül is igyekszik életben maradni, s majd vigyáz, hogy csak holtan temethessék el. Második José Arcadio tehát megszabadult minden félelemtől, és Melchiades pergamenjeit kezdte átböngészni újra meg újra, annál nagyobb élvezettel, minél kevésbé értette őket. Lassan megszokta az eső zaját, amely két hónap múltán a csend új formájává lett, és magányát csak Irgalmas Szent Zsófia ki-be járkálása zavarta. Megkérte hát, hogy az ételt hagyja az ablakdeszkán, és lakatolja be az ajtót. A család többi tagja megfeledkezett róla, még Fernanda is, akinek nem volt kifogása az ottléte ellen, miután megtudta, hogy a katonák levegőnek nézték. De amikor már hat hónapja tartott a bezártság, és a katonák is eltávoztak Macondóból, Második Aureliano levette a lakatot, hogy végre beszélgethessen valakivel, amíg el nem áll az eső. Ahogy kinyitotta az ajtót, megcsapta a földön sorakozó és számtalanszor használt éjjelikből áradó bűz. Második José Arcadio csomókban hulló, gubancos hajával, az émelyítő gőzöktől elviselhetetlen levegő iránt érzéketlenül, egyre csak olvasta, olvasta az érthetetlen pergameneket. Szeráfi ragyogás vette körül. Az ajtó nyikorgására épp csak felpillantott. de a testvére ebből az egy pillantásból is ki tudta olvasni dédapjuk elkerülhetetlen végzetének a megismétlődését.
– Több mint háromezer - Második José Arcadio csak ennyit mondott. Most már biztos vagyok benne, hogy ahányan csak ott voltak az állomáson...

Négy évig, tizenegy hónapig és két napig esett. Időnként csak szemerkélt, akkor mindenki kicsípte magát, olyan arcot vágott, mint a lábadozók, és készült megünnepelni a derülést, de hamarosan megtanulták, hogy a szünetekre csak még nagyobb ború következik. Az ég dübörögve zúdította le terhét, észak felől orkánok jöttek, háztetőket téptek fel, falakat döntöttek le, és gyökerestül csavarták ki az ültetvények utolsó palántáit. Akárcsak az álmatlansági kór idején, amely Ursulának most eszébe jutott, maga az elemi csapás adott ihletet az unalom elűzésére. Második Aureliano egyike volt azoknak, akik a legtöbbet küzdöttek a tétlenség ellen. Azon az estén, amikor Brown úr rájuk küldte a vihart, éppen hazament valamiért, és Fernanda felajánlott neki egy ütött-kopott esernyőt, amit az egyik szekrényből kerített elő.
– Nem kell, mondta Második Aureliano. – Itt maradok, amíg el nem áll.

Ezt persze nem kellett kötelező ígéretnek felfogni, de ő majdnem szó szerint állta, amit mondott. Mivel a ruhái Petra Cotesnél maradtak, háromnaponként levette, ami rajta volt, és alsónadrágban várt, amíg kimosták. Időtöltésül elhatározta, hogy kijavítja a ház különféle hibáit. Sarokvasakat rögzített, zárakat olajozott, reteszeket csavarozott, kilincseket szerelt. Hónapokon át téblábolt a szerszámosládával, amit még José Arcadio Buendía idejében hagyhattak ott a cigányok, és senki se tudta volna megmondani, vajon az önkéntelen testmozgás, a téli unalom vagy a kényszerű böjt tette-e, hogy pocakja szép lassan lelappadt, mint a tömlő, üdvözült teknősbékaarca már nem volt olyan vérmes, tokája már nem duzzadt annyira, s egyáltalán, többé-kevésbé kilépett a vastagbőrűek rendjéből, és újra meg tudta kötni a cipőfűzőjét. Látva, ahogy a kilincsek szerelésével és órák szétszedésével foglalatoskodik, Fernanda arra gondolt, talán őt is a rombolásnak-teremtés szenvedélye űzi, mint Aureliano Buendía ezredest az aranyhalacskákkal, Amarantát a gombokkal és a szemfödővel, Második José Arcadiót a pergamenekkel és Ursulát a tulajdon emlékeivel. De ez nem volt igaz. Csak az esőt érhette vád, amely mindent felforgatott, úgyhogy a legmeddőbb gépek fogaskerekei is virágot hajtottak, ha háromnaponként meg nem olajozták őket, a brokátok fémszálai elrozsdásodtak, és a nyirkos fehérneműn sáfrányszínű algák születtek. Olyan nedves volt a levegő, hogy a halak az ajtón át beúszhattak volna a szobákba, aztán ki az ablakon. Ursula egy reggel arra ébredt, hogy valamiféle békés aléltságban már közeledik a vég; már szólt is, hogy hozzák el Antonio Isabel atyát, hordágyon, ha kell, amikor Irgalmas Szent Zsófia fölfedezte, hogy a hátát egész piócamozaik borítja. Izzó üszkökkel egyenként szedegették le valamennyit, mielőtt még az utolsó csepp vérét is kiszívták volna. A házban felgyűlt víz elvezetésére csatornákat kellett ásni, ki kellett söpörni a varangyokat meg a csigákat, hogy felszáradjon a padló, kivehessék az ágyak lába alól a téglákat, és újra cipőben járhassanak. Második Aureliano a sok apró foglalatosság közepette, amely egészen lekötötte, csak akkor eszmélt rá, hogy eljárt felette az idő, amikor egy alkonyi órán hintaszékéből a korai naplementét nézte, és eszébe jutott Petra Cotes, de mégsem érzett bizsergést. Nem esett volna nehezére visszatérni Fernanda sótlan szerelméhez, miután az asszony szépsége valamelyest lehiggadt a korral, de az eső megóvta mindenféle szenvedélyes mohóságtól, és eltöltötte az étvágytalanság szivacsos derűjével. Jólesett elgondolnia, valaha mi mindenre lett volna képes ebben az esőben, amely idestova egy éve tartott. Annak idején az elsők között hozatott Macondóba cinkbádog lemezeket – jóval a banántársaság előtt, melynek a révén aztán divatba jöttek –, éspedig csakis azért, hogy befedje velük Petra Cotes hálószobáját, és élvezhesse a mélységes meghittség érzését, amit ez idő tájt az eső kopogása keltett benne. De még kicsapongó ifjúságának ezek a bolond emlékei sem lendítették ki közönyéből, mintha az utolsó tivornya végleg felemésztette volna az osztályrészéül jutott bujaságot, cserében azt a csodálatos kárpótlást nyújtva, hogy keserűség és megbánás nélkül gondolhasson vissza mindenre. Úgy látszott, az özönvíz végre megadta az alkalmat, hogy leüljön és magába szálljon, s a harapófogók és olajozókannák láza felébresztette benne a késői sóvárgást a sok hasznos mesterség után, amit élete folyamán gyakorolhatott volna, de nem gyakorolt; ám sem az előbbi, sem az utóbbi nem felelt meg a valóságnak, mert Második Aurelianót nem a tűnődés és nem is a bűnbánat környékezte meg az otthonülés és a háziasság csábításával. Ennek sokkal mélyebb gyökerei voltak: az eső ásója dobta fel a régmúlt időkből, amikor Melchiades szobájában olvasta a csodálatos meséket repülő szőnyegekről és bálnákról, amelyek a matrózokkal együtt nyelik el a hajót. Ekkoriban történt, hogy Fernanda vigyázatlansága folytán a kis Aureliano egyszer csak kijött a tornácra, és nagyapja megtudta kilétének titkát. Meg is nyírta, ruhát adott rá, hozzászelídítette az emberekhez, s a kiugró járomcsontú, riadt tekintetű és magányos képű kisfiún hamarosan meglátszott, hogy vérbeli Aureliano Buendía. Fernanda fellélegzett. Már jó ideje rádöbbent, hogy a gőgje túlságosan nagy volt, de nem tudta, miként tehetné jóvá, mert minél jobban törte a fejét, annál esztelenebbnek látszott minden megoldás. Ha tudta volna, hogy Második Aureliano úgy fogadja a dolgot, ahogyan

fogadta, jóságos nagyapai örömmel, akkor annyi fontolgatás és halogatás helyett már egy évvel előbb megszabadul a gyötrelemtől. Amaranta Ursula, aki már elhullatta a tejfogait, úgy örült az unokaöccsének, mint egy pörgő játékszernek, amely kárpótolta az eső unalmáért. Második Aurelianónak eszébe jutott az angol enciklopédia, amely elhagyatva porosodott Meme hajdani szobájában. Először is a színes képmellékleteket mutogatta meg a gyerekeknek, főként az állatokat, aztán a térképeket, a messzi tájak és híres emberek fényképeit. Mivel nem tudott angolul, s a leghíresebb városokat és a legnevezetesebb embereket is alig ismerte fel, kitalált nevekkel és legendákkal próbálta jóllakatni a gyerekek határtalan kíváncsiságát.
Fernanda komolyan hitte, hogy férje csak az esőzés végét várja, aztán visszamegy a szeretőjéhez. Az esőzés első hónapjaiban attól félt, hátha Második Aureliano megpróbál beosonni a hálószobájába, amikor is szégyenszemre meg kell vallania, hogy Amaranta Ursula születése óta alkalmatlan a békülésre. Ez volt az oka a láthatatlan orvosokkal folytatott buzgó levelezésének, amely a posta viszontagságai miatt gyakran megszakadt. Az első hónapokban, amikor megtudták, hogy a vonatokat kisiklatja a vihar, a láthatatlan orvosok megírták, hogy a levelei elkallódtak. Később, amikor megszakadt kapcsolata az ismeretlen levelezőkkel, komolyan foglalkoztatni kezdte az a gondolat, hogy magára veszi a tigrisálarcot, amit férje a véres karneválon viselt, és álnéven megvizsgáltatja magát a banántársaság orvosaival. De az özönvíz rossz híreivel érkező gyakori látogatók közül valaki elmondta, hogy a banántársaság sorra leszereli a rendelőit, és derültebb ég alá kívánja áthelyezni őket. Ekkor elhagyta a remény. Beletörődött, hogy megvárja, amíg eláll az eső, és megjavul a posta; addig is az ihlet segítségével enyhített titkos gyötrelmein, mert inkább meghalt volna, mint hogy rábízza magát az egyetlen orvosra, aki Macondóban maradt, a francia csodabogárra, aki szamárkóróval táplálkozott. Ursulához is közeledett, hátha tud valami írt a bajára. De olyan nyakatekert módon beszélt, ahogy szokott, sohasem nevezve nevén a gyereket, az elülső részek helyett a hátulsókat emlegette, szülés helyett ürítést mondott, folyás helyett égést, mert akkor nem kell annyira szégyellni, így aztán Ursula logikusan – arra következtetett, hogy nem a méhével van baja, hanem a beleivel, és azt tanácsolta, vegyen be éhgyomorra egy adag kalomelt. Ha nem kínozza ez a bántalom, amit senki se szégyellt volna, hacsak nem bántja ráadásul a túlzott szemérmetesség kórsága is, és ha nem kallódnak el a levelei, Fernanda mit sem törődött volna az esővel, mert neki végeredményben az egész élet olyan volt, mint egy soha el nem álló eső. Nem változtatott a napirenden, és nem engedett a szertartásokból. Akkor is damasztabrosszal és kínai porcelánnal terített, amikor az asztalt téglákra állították és a székeket deszkákra, hogy az étkezőknek ne érjen vízbe a lábuk, vacsorához pedig kitette a karos gyertyatartókat, mert úgy vélekedett, hogy az elemi csapások nem szolgálhatnak ürügyül az illendőség felrúgására. Most már senki sem dugta ki az orrát a házból. Ha Fernandán múlik, nem is dugták volna ki soha, nemcsak amióta esett, hanem jóval régebben sem, mivel szerinte az ajtó arra szolgált, hogy becsukják, és csak a szajhákat érdekli, ami az utcán folyik. Mégis ő rohant elsőnek bámészkodni, amikor meghallották, hogy Gerineldo Márquez ezredes halottas kocsija a ház felé közeledik, bár amit a résre nyitott ablakból látott, úgy lesújtotta, hogy azután sokáig nagyon bánta a gyarlóságát.
Nyomorúságosabb gyászmenetet elképzelni se lehetett. A koporsót egy ökrös szekér vitte, banánlevelekből fontak tetőt föléje, de olyan erővel szakadt az eső, és az utcákat úgy felverte a sár, hogy a kerekek lépten-nyomon kátyúba ragadtak, és a tető kis híján széthullt. A koporsóra csorgó bánatos eső átáztatta a zászlót, amivel leborították: ugyanazt a vértől és lőportól mocskos zászlót, amit az önérzetes veteránok visszautasítottak. Ott hevert a koporsón a réz- és selyembojtos kard is, amit Gerineldo Márquez ezredes mindig fogasra akasztott a szalonban, hogy fegyvertelenül lépjen be Amaranta varróműhelyébe. A szekér mögött ott tocsogtak a sárban, térdig feltűrt nadrággal, néhányan mezítláb, a neerlandiai fegyverletétel utolsó életben maradt résztvevői, egyik kezükben ösztöke, amellyel az ökröket nógatták, a

másikban művirágkoszorú, amelynek színét vette az eső. Mint valami valószerűtlen látomás, úgy jelentek meg az utca végében, amely még Aureliano Buendía ezredes nevét viselte, s amikor a házhoz értek, valamennyien odafordultak, majd a saroknál kikanyarodtak a térre, ahol kénytelenek voltak segítséget kérni, hogy a szekeret kihúzzák a kátyúból. Ursula kivitette magát Irgalmas Szent Zsófiával a kapuba. Olyan figyelmesen követte a temetés viszontagságait, hogy mindenki azt hitte, csakugyan látja: még a keze is, melyet a hírhozó arkangyalok mozdulatával tartott a magasba, együtt rázkódott a szekérrel.
– Isten veled, Gerineldo fiam! – kiáltotta. – Üdvözöltetem az enyémeket: mondd meg nekik, hogy ha eláll az eső, találkozunk!
Második Aureliano visszasegítette az ágyába, és fesztelenül, ahogy mindig is bánt vele, megkérdezte, mit jelentett ez a búcsúzás.
– Az igazat – felelte Ursula. – Csak azt várom, hogy elálljon az eső, és meghalok.
Második Aureliano elrémült az utcák állapotán. Elkésett aggodalmában, hogy mi lehet a jószággal, magára borított egy viaszosvásznat, és elment Petra Coteshez. Szeretőjét az udvaron találta, derékig vízben, amint épp azon fáradozott, hogy továbblökjön egy zátonyra futott lótetemet. Második Aureliano a segítségére sietett egy rúddal, és a hatalmas, felpuffadt tetem lendült egyet, mint a harang, majd elragadta a zúgó sártenger. Amióta eleredt az eső, Petra Cotes egyebet sem csinált, mint az udvarát tisztogatta a dögöktől. Az első hetekben még üzengetett Második Aurelianónak, hogy sürgősen tenni kell valamit, ő pedig visszaüzente, hogy ráérnek, hogy egyáltalán nem ijesztő a helyzet, majd kigondol valamit, ha eláll az eső. Petra Cotes megüzente, hogy az istállókat elöntötte a víz, az állatok a magaslatokra húzódtak, ahol nincs mit enniük, s ki vannak szolgáltatva a tigriseknek és a dögvésznek. Nincs mit tenni – felelte Második Aureliano. – Majd ha eláll az eső, születnek helyettük mások. – Petra Cotes látta, hogy fürtökben hullanak, s alig győzte megadni a kegyelemdöfést azoknak, amelyek megfeneklettek a sárban. Süket tehetetlenséggel nézte, ahogy az özönvíz irgalmatlanul elpusztítja azt a vagyont, amely egykor a legnagyobb és a legbiztosabb volt Macondóban, s amelyből csak a bűz maradt. Amikor Második Aureliano rászánta magát, hogy odamenjen körülnézni, már csak a lótetem várta meg egy rozoga öszvér az istálló romjai közt. Petra Cotes meglepetés, öröm és neheztelés nélkül fogadta, csak egy kis gúnyos mosoly ült ki az arcára.
– Épp ideje! – mondta.
Sokat öregedett, csont és bőr volt, lándzsa alakú ragadozószeme megszomorodott és megszelídült a sok esőbe bámulástól. Második Aureliano több mint három hónapig nála maradt, nem mintha itt jobban érezte volna magát, mint a családi otthonban, hanem mert ennyi idő kellett neki, hogy ismét nekidurálja magát, és a fejére borítsa a ponyvát. – Ráérünk – mondta, akárcsak a másik házban. – Várjunk még: néhány óra múlva talán eláll az eső. – Az első hét hozzászoktatta a romboláshoz, amit az idő és az eső vitt végbe szeretője egészségi állapotában; lassanként megint olyannak látta, mint régen, visszagondolt boldog őrjöngéseire, a tébolyult szaporodásra, amire szerelme ösztönözte az állatokat, és a második hét egyik éjjelén, részben szerelemből, részben érdekből, mohó simogatásokkal felébresztette. Petra Cotes meg se mozdult. – Aludj csak, aludj – mormogta. – Nem olyan időket élünk. – Második Aureliano meglátta magát a mennyezet tükreiben, látta Petra Cotes hátgerincét, amely olyan volt, mint egy sor cérnaorsó, felhúzva a fonnyadt idegek tengelyére, és belátta, hogy igaza van, csak épp nem az idők, hanem ők maguk nem olyanok többé.
Fogta a ládáit, és hazament abban a meggyőződésben, hogy nemcsak Ursula, de Macondo valamennyi lakosa már csak az eső elálltára vár a halálával. Útközben látta, amint révedező tekintettel, karba tett kézzel ülnek a nagyszobákban, és hagyják, hogy múljon az idő, egy darabban, felszántatlanul, hiszen felesleges volna évekre és hónapokra, napokra és órákra parcellázni, amikor nincs más tennivaló, mint nézni az esőt. A gyerekek nagy örömmel fogadták Második Aurelianót, aki a kedvükért elővette a kehes tangóharmonikát. De a hangverseny nem nyűgözte le annyira őket, mint az enciklopédikus ülések, így hát

újrakezdődtek összejöveteleik Meme szobájában, ahol Második Aureliano képzelete a léghajót repülő elefánttá változtatta, amely a felhők közt tér nyugovóra. Egyszer talált egy lovast, aki egzotikus öltözetében is valami családi vonással volt felruházva, és miután hosszan tanulmányozta, arra a következtetésre jutott, hogy a kép Aureliano Buendía ezredest ábrázolja. Megmutatta Fernandának, aki szintén elismerte, hogy a lovas nemcsak az ezredesre, de a család valamennyi tagjára hasonlít, bár a valóságban egy tatár harcos volt. Így telt-múlt az ideje a rhodoszi kolosszus és a kígyóbűvölők közt, amíg felesége be nem jelentette, hogy már csak hat kiló sózott hús és egy zsák rizs van az éléskamrában.
– És akkor mit csináljak? – kérdezte Második Aureliano.
– Én tudjam? – vágott vissza Fernanda. – Férfiak dolga.
– Jó – mondta Második Aureliano –, majd csinálunk valamit, ha eláll az eső.
Továbbra is az enciklopédiát bújta, amely sokkal jobban érdekelte a házi gondoknál még akkor is, amikor már csak egy morzsányi húst meg néhány szem rizst kapott ebédre. – Most nem tehetünk semmit – mondogatta. – Nem eshetik egy egész életen át. – És minél inkább fütyült a kamra aggasztó ürességére, annál nagyobbra nőtt Fernanda felháborodása, mígnem szórványos sirámai, ritka kifakadásai feltartóztathatatlan, hömpölygő folyammá nőttek, amely egyhangú gitárszólamként kezdődött egy reggel, s ahogy múlt a nap, egyre öblösebb, egyre dúsabb, egyre fenségesebb lett. Második Aureliano csak másnap, reggeli után figyelt föl a litániára, kissé bódultan a duruzsolástól, amely addigra már szaporább és hangosabb volt az eső zajánál: Fernanda járkált ide-oda a házban, sopánkodva, hogy ő, akit királynőnek neveltek, cselédként végezze egy bolondokházában, egy lusta, bálványimádó, kicsapongó férj oldalán, aki hanyatt fekve várja, hogy szájába repüljön a sült galamb, neki meg azalatt leszakad a veséje, úgy töri magát, hogy a felszínen tartsa ezt a házat, amit már csak gombostűk fognak össze, ahol annyi a munka, annyi a tűrnivaló és tennivaló az istenadta hajnaltól fogva késő éjszakáig, hogy ég a szeme az üvegportól, amikor az ágyba zuhan, de soha senki nem mondja, hogy jó reggelt, Fernanda, hogy aludtál, Fernanda, és soha senki nem kérdi, még udvariasságból se, hogy mért olyan sápadt, vagy mitől vannak a szeme alatt reggelenként azok a lila karikák, habár ő ezt természetesen nem is várja egy ilyen családtól, amely őt, mondjuk meg őszintén, mindig csak kölöncnek tekintette, közönséges rongynak, amivel megfogják a forró fazék fülét, igen, egy nevetséges figurának, amilyet a falra szoktak rajzolni, mert itt mindenki őróla pusmog a zugokban, és szentfazéknak meg álszentnek meg kígyónak mondja, és még Amaranta is, Isten nyugosztalja, azt merészelte mondani mindenki füle hallatára, hogy neki még a seggéből is böjti szelek fújnak, Uram bocsá, micsoda szavak, és ő békésen tűrte, ahogyan a Jóisten rendelte, de nem bírta tovább, amikor az az elvetemült Második José Arcadio azt mondta, hogy az lett a veszte a családnak, hogy beengedte a kapun ezt a cifra majmot, szó szerint, ezt a cifra majmot, aki csak dirigálni szeret, Isten az atyám, ezt a cifra fajzatot, akit egy bordában szőttek a többi cifra gazemberrel, akiket a kormány Marondóba küldött a munkások lemészárlására, hát ehhez tessék szólni, és kire mondta, senki másra, mint őrá, Alba herceg keresztlányára, akinek a családfájától eperohamot kapnak az elnökfeleségek, mert ő igazi kékvérű, tizenegy spanyolországi előnév jogos viselője, az egyetlen földi halandó ezen az egész fattyútelepen, aki nem jön zavarba, ha tizenhatféle terítéket raknak elé, aztán az a csélcsap férje majd meghal nevettében, úgy kérdi, minek az a temérdek kanál meg villa meg kés meg kiskanál, százlábúaknak való az, nem embereknek, ő az egyetlen, aki behunyt szemmel is megmondja, mikor kell a fehér borból tölteni, és melyik oldalról és melyik pohárba, és mikor a vörösből, és melyik oldalról és melyik pohárba, nem úgy, mint az a bugris Amaranta, Isten nyugosztalja, aki azt hitte, hogy a fehér bort nappal, a vöröset meg este isszák, és az egész partvidéken egyedül ő dicsekedhetik vele, hogy világéletében csak aranyéjjelibe végezte a szükségét, aztán az a szabadkőműves Aureliano Buendía ezredes, Isten nyugosztalja, epésen megkérdi, vajon mivel szolgált rá erre a kiváltságra, talán nem is kakát szarik, hanem orchideát, szóljanak hozzá, ezekkel a szavakkal,

és Renata, a tulajdon lánya, aki egyszer képes volt benézni a hálószobájába, amikor a nagydolgát végezte, kijelentette, hogy az éjjeli csakugyan színaranyból van, és címer is van rajta, de ami benne van, az színszar, az merő szar, még büdösebb, mint a másé, mert majomszar, szóljanak hozzá, a tulajdon lánya, hát ezek után a család többi tagjáról sem voltak soha illúziói, de arra mindenképpen joga van, hogy valamivel több tiszteletet várjon a férjétől, aki a házasság szentségében holtomiglan-holtodiglan, jóban-rosszban az élettársa lett, a hites ura, szüzességének törvényes elvevője, aki önnön szabad akaratából vállalta a súlyos felelősséget, hogy elhozza atyja ősi kúriájából, ahol soha nem ismerte se a nélkülözést, se a bánatot, ahol puszta kedvtelésből halotti koszorúkat kötött, mert a keresztapja meghagyta saját kezűleg aláírt és gyűrűjével lepecsételt levelében, hogy keresztlánya keze nem való az evilági munkára, csupán a klavikordozásra, de az az esztelen férje mégis elragadta a szülői házból szép szóval, fenyegetéssel, és idehozta ebbe a pokolkatlanba, ahol a hőségtől nem kap levegőt az ember, és még vége se volt a pünkösdi böjtnek, amikor máris kereket oldott a vándorló ládáival meg a vásári harmonikájával, és elmerült a házasságtörés fertőjében egy cafkával, akinek csak rá kell nézni a farára, tisztesség ne essék szólván, csak rá kell nézni, hogy riszálja azt a kancafarát, és máris látszik, hogy ez egy, hogy ez egy, ez egy egészen másféle, mint ő, aki vérbeli dáma, dáma a kunyhóban, és dáma a palotában, az asztalnál és az ágyban, aki tiszteli az Istent, engedelmeskedik a törvényeinek, és aláveti magát az akaratának, és akivel persze nem lehet cigányéletet élni, és cigánykereket hányni az ágyban, mint azzal a másikkal, aki persze mindenre kapható, akár a francia matrónák, de még azoknál is rosszabb, ha meggondoljuk, mert bennük legalább van annyi tisztesség, hogy kirakják a piros lámpát a kapu fölé, még hogy ilyen disznóságokat, no hiszen, más se kéne, ővele, aki egyetlen, dédelgetett gyermeke volt dona Renata Argoténak, de mindenekelőtt persze don Fernando del Carpiónak, a szent embernek, aki fejjel magaslik ki a legjelesebb keresztények közül, a Szent Sír rendjének lovagja, és azt a kiváltságot kapta közvetlenül Istentől, hogy ép testtel nyugszik a sírjában, a bőre sima marad és fényes, mint a patyolat, a szeme tündököl és áttetsző, mint a smaragd.
– Nahát, ez már nem igaz – vágott közbe Második Aureliano amikor idehozták, már bűzlött. Volt türelme, hogy egy álló napon át hallgassa, amíg valami hibán nem éri. Fernanda rá sem hederített, de halkabban folytatta.
Aznap este vacsora közben a lamentálás kétségbeejtő zümmögésétől már az esőt se lehetett hallani. Második Aureliano alig evett, csak ült kókadtan, és hamarosan bemenekült a szobájába. Másnap a reggelinél Fernanda erősen reszketett, arcára kiültek az álmatlanul töltött éjszaka nyomai, de mégis úgy látszott, mintha minden mérgét kiadta volna magából. De amikor a férje megkérdezte, volna-e rá mód, hogy egy lágy tojást kapjon, mégsem azt az egyszerű választ adta, hogy már egy hete elfogyott minden tojás, hanem heves vádbeszédben fakadt ki azok ellen a férfiak ellen, akik egyebet se tesznek, mint a köldöküket bámulják, és még van képük pacsirtamájat kérni ebédre. Második Aureliano szokása szerint elvonult a gyerekekkel enciklopédiát nézni, és Fernanda úgy tett, mintha rendet akarna csinálni Meme szobájában, csak hogy Második Aureliano meghallja a morgását: nem sül le a bőr a pofájáról, azt meséli a szegény ártatlanoknak, hogy Aureliano Buendía ezredes képét látják az enciklopédiában. Mialatt délután a gyerekek szieszt áztak, Második Aureliano kiült a tornácra, de Fernanda oda is utánament, és szüntelenül ingerelte, gyötörte, irgalmatlanul körülzümmögte, mint egy bögöly, mondván, hogy persze most, amikor már legfeljebb csak követ ehetnek, férjem-uram elterpeszkedik, mint egy perzsa szultán, és az esőt bámulja, mert ez lett belőle, semmi más, egy világ lustája, egy selyemfiú, egy semmirekellő, puhább, mint a vatta, nőkkel tartatja ki magát, és összetéveszti a feleségét Jónáséval, akit még a bálna meséje se hozott ki a sodrából. Második Aureliano több mint két órán át hallgatta szemrebbenés nélkül, mintha süket volna. Csak késő délután szakította félbe, amikor már nem bírta elviselni a fejét hasogató dobpufogást.

– Hallgass már, könyörgök – rimánkodott.
De Fernanda nem hallgatott, sőt még hangosabban folytatta. – Miért hallgatnék? – kérdezte. – Akinek nem tetszik, szedje a sátorfáját. – Második Aureliano ekkor elvesztette az önuralmát. Lassan felállt, mintha csak nyújtózkodni akarna, és tökéletesen adagolt, módszeres dühvel egymás után megragadta a begóniásládákat, a páfrányos- és majoránnáscserepeket, és egymás után földhöz vágta őket. Fernanda megijedt, hiszen addig nem is tudta világosan, milyen iszonyú erő rejlik a litániájában, de most már késő volt, nem lehetett rajta segíteni. Második Aureliano, a kitörő düh feltartóztathatatlan rohamától megrészegülve, betörte a tálaló üvegét, szép lassan, egyenként kiszedte az étkészlet darabjait, és ízzé-porrá zúzta őket. Aztán rendszeresen, derűsen, éppoly egykedvűen, ahogy annak idején a bankjegyeket ragasztotta fel a házra, egyesével falhoz csapta a cseh kristályokat, a kézi festésű virágvázákat, a rózsakoszorús bárkákon ringó leánykák képeit, az aranykeretes tükröket, minden törhető holmit a szalontól a kamráig, és befejezésül a konyhai nagy agyagkorsót, amely hatalmas robbanással szakadt szilánkokra az udvar közepén. Aztán kezet mosott, magára borította a viaszosvásznat, és éjfél előtt egykét szárított húsdarabkával, néhány zsák rizzsel és zsizsikes kukoricával és pár satnya banánfürttel tért haza. Attól fogva nem volt hiány ételben.
Amaranta Ursula és a kis Aureliano később úgy emlékezett vissza az özönvízre, mint életük boldog korszakára. Fernanda szigorúságának nem volt foganatja: ott tocsogtak az udvar mocsarában, gyíkokra vadásztak, feldarabolták őket, és a pillangószárnyak hímporával levesmérgezést játszottak, amikor Irgalmas Szent Zsófia nem nézett oda. Legkedvesebb játékszerük Ursula volt. Mint valami nagy, ütött-kopott babát, ide-oda hurcolták a házban, tarka rongyokat aggattak rá, korommal és bíborfestékkel kenték be az arcát, s egyszer majdnem az ő szemét is kivájták a metszőollóval, mint a varangyos békáknak. De a legjobban az mulattatta őket, ha Ursula félrebeszélt. Az esőzés harmadik évében csakugyan történhetett valami a fejével, mert lassacskán minden valóságérzékét elvesztette, s a jelent összemosta élete rég múlt korszakaival olyannyira, hogy egyszer három napon át keservesen siratta Petronila Iguaránt, a dédanyját, aki több mint egy évszázada feküdt a sírban. Olyan hihetetlen zűrzavar volt benne, hogy a kis Aurelianóban a fiát látta viszont, az ezredest kisfiú korában, amikor jégnézőbe vitték, a szemináriumban levő José Arcadiót pedig elsőszülött fiának képzelte, aki világgá ment a cigányokkal. Miután annyit beszélt a családról, a gyerekek már könnyen el tudták játszani előtte, hogy milyen az, ha beállítanak a látogatók, akik nemcsak rég halottak voltak, de soha nem is éltek egyszerre. Ágyában ülve, hamu borította hajjal, arcán piros kendővel, Ursula boldogan fogadta a nem létező rokonokat, akiket a gyerekek a legapróbb részletekig lefestettek előtte, mintha valóban ismerték volna őket. Ursula olyan eseményekről beszélgetett az elődeivel, amelyek jóval a születése előtt mentek végbe, örvendezve hallgatta a híreiket, és velük együtt siratta mindazokat, akik jóval később haltak meg, mint maguk a látogatók. A gyerekek hamarosan felfigyeltek rá, hogy Ursula e kísértetvendégségek során mindig föltesz egy kérdést: ki hozta el a háború idején Szent József életnagyságú gipszszobrát, hogy őrizzék meg, amíg el nem áll az eső. Második Aurelianónak így jutott eszébe az elásott kincs, amelynek a helyét csak Ursula tudta; de hiába faggatta, hiába próbálta kiszedni belőle mindenféle fondorlattal, ami csak megfordult a fejében, mert Ursula még a zagyvaság labirintusában is mintha fenntartott volna egy kis józan tisztást, hogy a titkot megőrizze annak, aki valóban az elásott arany gazdájának bizonyul. Olyan ügyes volt és olyan éber, hogy amikor Második Aureliano elküldte hozzá az egyik cimboráját a kincs gazdájának szerepében, Ursula hamarosan sarokba szorította aprólékos keresztkérdéseivel és ravasz csapdáival.
Miután megbizonyosodott róla, hogy Ursula magával viszi a titkot a sírba, Második Aureliano felfogadott egy csapat kubikost, azt mondta, vízlevezető csatornát kell ásni a patióban és a hátsó udvaron, és maga is nekilátott a talajszondázásnak vasrudakkal és a legkülönbözőbb fémkutató szerszámokkal, de három hónapig tartó tüzetes ásatás után se talált semmi aranyhoz

hasonló dolgot. Ezután Pilar Ternerához folyamodott segítségért, bízva benne, hogy a kártyák mélyebbre látnak, mint a kubikosok, de Pilar Ternera megmagyarázta, hogy kár minden próbálkozásért, amíg maga Ursula nem emeli meg a paklit. Viszont ő is igazolta, hogy a kincs valóban létezik: pontosan hétezer-kétszáztizennégy aranypénz három viaszosvászon zsákban, ezeket rézdróttal bekötve ásták el egy kör belsejében, amelynek Ursula ágyától számítva százhuszonkét méter a sugara, de azt is megjósolta, hogy mindaddig nem találhatják meg, amíg el nem áll az eső, és három egymást követő június napsütése porrá nem szárítja a sarat. Az adatok bősége és aprólékos homályossága a spiritiszta históriákat juttatta Második Aureliano eszébe, úgyhogy tovább folytatta az ásatást, bár augusztus volt, és még legalább három évig kellett volna várni, hogy a jóslat valamennyi feltétele beteljesedjék. Legelőször is akkor döbbent meg, amikor meggyőződött róla, hogy valóban pontosan százhuszonkét méter a távolság Ursula ágya és a hátsó udvar kerítése közt. Fernanda attól tartott, hogy ő is megőrült, mint az ikertestvére, amikor látta, hogyan járkál a mérőszalaggal, és még inkább, amikor kiadta a parancsot a kubikosoknak, hogy egy méterrel mélyítsék ki az árkokat. A felfedezői őrület tébolyában, amelyhez talán csak a dédapjáé volt fogható, amikor a találmányok útját kereste, Második Aureliano utolsó zsírpárnái is fölszívódtak, s ismét kiütközött az ikertestvérével való egykori hasonlatossága, nemcsak szikár alakja, hanem elrévült tekintete és magába mélyedt hallgatása révén is. Többé ügyet se vetett a gyerekekre. Tetőtől talpig sárosan akkor evett, amikor épp úgy adódott, a konyha egyik zugában, és csak ímmel-ámmal felelt Irgalmas Szent Zsófia szórványos kérdéseire. Fernanda, aki soha nem is álmodta volna, hogy ennyi munkára képes, szorgalomnak vélte az elszántságát, önmegtagadásnak a kapzsiságát, állhatatosságnak a nyakasságát, és szívébe markolt a megbánás, amiért oly hevesen legorombította a lustasága miatt. De Második Aurelianónak most semmi kedve sem volt holmi irgalmas kibéküléshez. Nyakig süppedve a száraz gallyak és rothadó virágok ingoványában, a kert földjét is felforgatta, miután a patióval és a hátsó udvarral végzett, és olyan mélyen beásott a ház keleti szárnyának alapzata alá, hogy egy éjszaka valamennyien kiugrottak az ágyukból: azt hitték, itt a világ vége, úgy rengtek a falak, és olyan félelmetes morajlás jött a föld alól, pedig csak három szoba omlott össze, és egy fogvacogtató hasadék nyílt Fernanda hálószobájától a tornácig. Második Aurelianót ez se tántorította el a kutatástól. Még azután is, hogy kihunyt a legvégső remény, és úgy látszott, hogy talán csak a kártya jóslatának van némi értelme, megerősítette a fellazult alapokat, habarccsal töltötte ki a hasadékot, és a nyugati szárny mentén folytatta az ásást. Ott ásott még a következő év júniusának második hetében is, amikor alábbhagyott a zuhogás, oszladozni kezdtek a felhők, és látszott, hogy egyik pillanatról a másikra elállhat az eső. Így is lett. Egy pénteki napon délután két órakor fény gyúlt a világra, bárgyú napsugár, rőt és szemcsés, mint a téglapor, s majdnem olyan friss, mint a víz, és azután tíz évig nem esett.
Macondo romokban hevert. A mocsaras utcákon széttört bútorok, tarka vízililiomokkal benőtt állati csontvázak hevertek: utolsó emlékei a jövevények hordáinak, akik éppolyan fejvesztve menekültek el Macondóból, ahogy jöttek. A házak, amelyek gomba módra nőttek ki a banánláz idején, elhagyottan álltak. A banántársaság mindent leszerelt. A hajdani drótkerítéses város helyén romhalmaz állt. A faházikókat, a hűvös verandákat, ahol a kellemes délutáni kártyapartik folytak, mintha önmagát megelőzve söpörte volna el az a prófétai szélvihar, amely évekkel később eltörülte Macondót a föld színéről. A vad förgeteg után csak egyetlen emberi nyom maradt: Patricia Brown fél kesztyűje az árvácskákkal borított autóban. Az elvarázsolt vidék, amelyet José Arcadio Buendía az alapítás idején kutatott fel, s ahol később a banánültetvények virultak, korhadozó rönkök mocsarává vált, s távoli horizontján még hosszú évekig látni lehetett a tenger csöndes tajtékját. Második Aureliano fájdalmas perceket élt át azon az első vasárnapon, amikor száraz ruhát vett fel, és kiment megnézni a falut. A katasztrófa túlélői, akik már itt éltek, még mielőtt a banántársaság orkánja megrázta volna Macondót, az utca közepén üldögélve sütkéreztek az első napfényben. Bőrük még őrizte az

algák zöldjét és a dohszagot, amivel az eső átitatta, de látszott rajtuk, hogy szívük mélyén boldogok, amiért visszakapták a falut, amelyben születtek. A Törökök utcája ismét olyan volt, mint régen, a hajdani időkben, amikor a papucsos és karika-fülbevalós arabok, akik arapapagájokért csecsebecséket kínálgatva járták a világot, Macondóban alkalmas zugra találtak, ahol kipihenhetik ezredéves bolyongásukat. Az esőlátta utcán már foszladozott a bazári portéka, az ajtók elé kirakott árut moha pettyezte, a pultokat aláásták a termeszek, a falakat megrágta a nedvesség, de az arabok harmadik nemzedéke ugyanott ült és ugyanabban a tartásban, mint apáik és nagyapáik, hallgatagon, szenvtelenül, mint akiket nem kezdhet ki se az idő, se a pusztulás, olyan elevenen vagy olyan holtan, ahogy az álmatlansági kór és Aureliano Buendía ezredes harminckét háborúja után üldögéltek. Oly döbbenetes lelki nyugalommal szemlélték a romokban heverő játékasztalokat, lacipecsenyés pultokat, céllövőbódékat és az álomfejtők meg tenyérjósok sikátorát, hogy Második Aureliano megkérdezte tőlük szokásos fesztelenségével: milyen titokzatos praktikákhoz folyamodtak, hogy túlélték a hajótörést, hogy az ördögbe tudtak a felszínen maradni – mire sorba valamennyien, ajtóról ajtóra, ravasz mosollyal és álmatag pillantással, anélkül hogy összebeszéltek volna, ugyanazt felelték:
– Úszva.
Az őslakók közül talán csak Petra Cotesnek volt arab szíve. Végignézte, amint a pusztító vihar elsodorja az ólait és az istállóit, de a házat sikerült lábon tartania. Az utolsó évben kétségbeesett üzeneteket küldött Második Aurelianónak, aki azt üzente vissza, hogy nem tudja, mikor tér meg hozzá, de mindenesetre visz majd egy láda aranyat, hogy beborítsa vele a hálószoba padlóját. Petra Cotes ekkor kutatni kezdett a szívében egy kis maradék erő után, amelynek segítségével túlélheti a katasztrófát, de csak józan és jogos haragra talált, amely megeskette rá, hogy ismét előteremti a szeretője kezén és az özönvíz sodrában elúszott vagyont. Oly elszánt fogadalom volt ez, hogy amikor Második Aureliano nyolc hónappal az utolsó üzenet után visszatért hozzá, a beesett szemű, megzöldült, borzas és a rühtől csipkés bőrű Petra Cotes épp cédulákat számozott, mert tombolát akart rendezni. Második Aurelianónak földbe gyökerezett a lába, s olyan nyeszletten és ünnepélyesen bámult, hogy Petra Cotes azt hitte, nem is élete nagy szerelme, hanem annak ikertestvére jött el hozzá.
– Bolond vagy – mondta Második Aureliano. – Hacsak nem a csontokat akarod tombolán kisorsolni.
Ekkor Petra Cotes azt mondta, hogy nézzen be a hálószobába, s ott Második Aureliano egy öszvért talált. Csupa csont és bőr volt, minta gazdája, de ugyanolyan élénk és tettre kész. Petra Cotes a haragjával táplálta, és amikor már nem volt se abrak, se kukorica, se gyökér, beköltöztette a hálószobájába, és odaadta neki zabálni a perkállepedőket, a perzsaszőnyegeket, a plüss ágytakarókat, a bársonyfüggönyöket s a püspöki ágy arannyal átszőtt, selyembojtos baldachinját.

Ursulának nagyon meg kellett erőltetnie magát, hogy ígérete szerint meghaljon, amikor az ég kiderül. Az esőzés alatt még nagyon is ritka józan pillanatai augusztustól kezdve gyakoribbá váltak, amikor feltámadt a rózsafullasztó, mocsárkövesítő száraz szél, és egész Macondót belepte azzal a forró porral, amely aztán örökre megmaradt a rozsdás cinktetőkön és az évszázados mandulafákon. Ursula keservesen sírt, amikor rájött, hogy több mint három éven át a gyerekek játékszere volt. Lemosta összemázolt arcát, leszedte magáról a tarka rongyokat, a kiszáradt gyíkokat és varangyokat, a láncokat és a régi arab gyöngysorokat, amelyekkel teliaggatták a testét, és Amaranta halála óta első ízben minden segítség nélkül felkelt az ágyából, hogy újból bekapcsolódjon a család életébe. Legyőzhetetlen szívének ereje eligazította a sötétségben. Akik látták a botladozását, vagy beleütköztek arkangyali karjába, amelyet mindig az arca elé emelve tartott, azt gondolták, hogy nehezen bírja magát, de még

most sem hitték, hogy vak. Nem kellett látnia, anélkül is tapasztalta, hogy a ház első újjáépítése óta annyi buzgalommal gondozott virágágyakat tönkretette az eső, és feldúlták Második Aureliano ásatásai, hogy a falak és a cementpadlók megrepedeztek, a bútorok megroggyantak és kifakultak, az ajtók megereszkedtek, és a családot olyan levert és nyomott hangulat fenyegeti, amilyet az ő idejében el sem lehetett volna képzelni. Amint végigtapogatózott az üres szobák során, hallotta a fát forgácsoló termeszek szüntelen percegését, a szekrényekben a molyok ollónyiszegését és a vízözönben elszaporodott óriási vöröshangyák pusztító zenebonáját, ahogy aláássák a házat. Egyszer felnyitotta a szentek ládáját, és kénytelen volt segítségért kiáltani Irgalmas Szent Zsófiához, hogy szabadítsa meg a ládából ráugrott svábbogaraktól, amelyek már porrá őrölték a ruhákat. – Nem lehet ilyen nemtörődöm módon élni – mondta. – Ha ez így megy tovább, a végén mindnyájunkat felfalnak az állatok. – Attól fogva nem volt egy percnyi nyugta. Virradat előtt kelt, és mindenkit megmozgatott, akit csak tudott, még a gyerekeket is. Kirakta a napra azt a kevés ruhaneműt, ami még használható állapotban volt, rajtaütésszerű rovarirtó-támadásokkal futamította meg a svábbogarakat, lekaparta a termeszek járatait az ajtókról és az ablakokról, és oltatlan mésszel odvaikba fojtotta a hangyákat. A helyreállítási láz végül az elfeledett szobákba is elvezette. Kihordta a piszkot és a pókhálókat abból a szobából, ahol José Arcadio Buendíának a bölcsek köve keresésében kiszáradt az agyveleje, rendet rakott az ötvösműhelyben, amelyet a katonák felforgattak, aztán elkérte Melchiades szobájának a kulcsát, hogy megnézze, milyen állapotban van. Második José Arcadio kívánságához híven, aki megtiltotta, hogy bárki is betegye a lábát a szobába, amíg biztos jelekből meg nem győződnek a haláláról, Irgalmas Szent Zsófia a legkülönfélébb kifogásokkal próbálta távol tartani Ursulát. De Ursula, aki szilárdan elhatározta, hogy a ház legeldugottabb és leghaszontalanabb zugát sem engedi át a férgeknek, minden akadályt félretolt az útjából, és háromnapi konoksággal elérte, hogy kinyissák a szobát. Meg kellett kapaszkodnia az ajtófélfában, hogy a bűz le ne terítse, de két másodperc múlva már eszébe is jutott, hogy ott tartják a diáklányok hetvenkét éjjelijét, s hogy egy éjszaka, még az esőzés legelején, egy őrjárat átkutatta a házat Második José Arcadio után, de nem találta.
– Uram, Teremtőm ! – kiáltott fel, mintha látná, ami a szeme elé tárul. – Azért sulykoltuk beléd a jó modort, hogy úgy élj, mint egy disznó?
Második José Arcadio még mindig a pergameneket olvasta. Torzonborz szőrzetéből csak a fogsora látszott ki, melyet zöld csíkokban lepett be a penész, és mozdulatlan szeme párja. Dédnagyanyja hangjának hallatán az ajtó felé fordította fejét, mosolyogni próbált, és amikor megszólalt, maga sem tudta, hogy Ursula egy régi mondatát ismétli.
– Mit akar? – mormogta. – Múlik az idő.
– Múlik – mondta Ursula –, de nem ennyire.
Ahogy kimondta, felrémlett benne, hogy ugyanazt válaszolja, amit egyszer Aureliano Buendía ezredes mondott neki a cellájában, amikor a kivégzésre várt, és Ursulát megrázta ez az újabb bizonyíték, hogy az idő nem múlik, amint végül is elismerte, hanem csak forog önmaga körül. De ekkor sem hagyta, hogy úrrá legyen rajta a csüggedés. Leszidta Második José Arcadiót, mint egy gyereket, ráparancsolt, hogy mosakodjon meg, vágja le a szakállát, és segítsen rendbe hozni a házat. Második José Arcadio már a puszta gondolatra is megrémült, hogy el kell hagynia a szobát, ahol osztályrészéül jutott a béke. Kiabálni kezdett, hogy nincs az az emberi erő, amely kihúzhatná onnét, mert nem akarja látni a vonatot, a hullákkal megrakott kétszáz vagont, amely minden este elindul Macondóból a tenger felé. – Ahányan csak ott voltak az állomáson – kiáltotta. – Háromezer-négyszáznyolcan. – Ursula csak ekkor értette meg, hogy Második José Arcadio egy olyan világban él, ahol még áthatolhatatlanabb a sötétség, mint az övében, s amely hozzáférhetetlen és magányos, mint a dédapjáé volt. Hagyta, hadd maradjon a szobájában, de azt elérte, hogy ne tegyék vissza az ajtóra a lakatot, takarítsanak ki naponta, dobják a szemétbe az éjjeliket – egyet kivéve –, s gondoskodjanak

róla, hogy Második José Arcadiónak olyat tiszta és tisztes legyen a külseje, mint annak idején a dédapjáé, amíg hosszú rabságát töltötte a gesztenyefa alatt. Fernanda eleinte az aggkori téboly kitörését látta Ursula lázas tevékenységében, és csak nagy nehezen tudta leküzdeni elkeseredését. De José Arcadio, ekkor értesítette Rómából, hogy szeretne hazajönni Macondóba, mielőtt leteszi az örök fogadalmat, s a jó hír olyan lelkesedéssel töltötte el, hogy egyik napról a másikra nekiállt virágokat öntözni, napjában négyszer, nehogy a ház rossz benyomást tegyen a fiára. Ez indította arra is, hogy meggyorsítsa levelezését a láthatatlan orvosokkal, s pótolja a tornác páfrányos- és majoránnáscserepeit és begóniásládáit, mielőtt még Ursula észrevenné, hogy Második Aureliano pusztító őrjöngése végigsöpört rajtuk. Aztán eladta az ezüst étkészletet, helyette kerámia edényeket, ón levesestálakat és merőkanalakat, alpakka evőeszközöket vásárolt, hogy szegényesebbé tegye az Indiai Társaság porcelánjához és a cseh kristályokhoz szokott tálalókat. Ursula pedig mind messzebbre akart menni.
– Nyissatok ki ajtót-ablakot! – kiabálta. – Süssetek húst és halat, vegyétek meg a legnagyobb teknősbékákat, jöjjenek az idegenek, terítsék szanaszét a gyékényeiket, és vizeljenek a rózsák közé, üljenek asztalhoz, ahányszor tetszik, és büfögjenek és káromkodjanak, és sározzanak össze mindent a csizmájukkal, és tegyék velünk, amit akarnak, mert csak így ijeszthetjük el a pusztulást.
Hiú ábránd. Annyira öreg volt, annyira túlélte önmagát, hogy a cukorállatkák csodáját nem idézhette elő újra, szívósságát pedig egyik ivadéka se örökölte. A ház Fernanda parancsára zárva maradt.
Második Aureliano, aki újból elvitte a ládáit Petra Coteshez, épp csak annyi pénzt tudott előteremteni, hogy a család éhen ne haljon. Miután az öszvért kisorsolták, Petra Cotesszel együtt más állatokat vettek, és ezekkel már bele tudtak fogni egy szerényebb tombolajátékba. Második Aureliano házról házra járva árusította a jegyeket, melyeket saját kezűleg rajzolt színes tintákkal, hogy vonzóbbak és meggyőzőbbek legyenek, s talán észre sem vette, hogy sokan csak hálából veszik meg, a legtöbben pedig szánalomból. De azért a legszánakozóbb vevőknek is megadatott a lehetőség, hogy egy disznót nyerjenek húsz centavoért, harminckettőért pedig egy bikaborjút, s ettől a reménytől úgy fellelkesültek, hogy kedd este mind ott szorongtak Petra Cotes udvarán, várva a pillanatot, amikor egy találomra kiszemelt gyerek kihúzza a zacskóból a nyerő számot. Hamarosan olyan lett az egész, mint egy hetivásár, mivel alkonyat felé lacipecsenyés asztalok és italpultok jelentek meg az udvaron, a szerencsések közül sokan ott helyben levágták a nyereményállatot, azzal a kikötéssel, hogy a többiek gondoskodjanak zenéről és pálinkáról, így aztán Második Aureliano egykettőre azon vette észre magát, hogy akarva-akaratlan újból ott a kezében a harmonika, és újra indul a most már szerényebb zabálási versenyeken. Az egykori tivornyák e halvány utánzatai révén maga is rájött, mennyire lelohadt benne a hév, és mennyire elapadt a mesteri dorbézoló vénája. Mintha kicserélték volna. Százhúsz kilós súlya, melyet akkoriban ért el, amikor az Elefánt kihívta, hetvennyolcra csökkent; jámbor és puffadt teknősbékaarca iguánaarccá zsugorodott, s mindig unalom és fáradtság környékezte. De Petra Cotes mégsem érezte soha olyan jó férfinak, mint most, talán mert szerelemnek hitte az iránta való részvétet és az összetartozási érzést, amit a nyomor váltott ki mindkettőjükből. A lecsupaszított ágy szerepet cserélt: őrjöngések színteréből a meghitt együttlét menedékhelye lett. Miután a sokszorozó tükröket elárverezte, hogy állatokat vásárolhassanak a tombolához, s a buja bársonyokat és damasztokat megette az öszvér, késő éjszakáig fennmaradtak, mint két ártatlanul virrasztó öreg, s számolásra és garasok rakosgatására fordították azt az időt, amit valaha az önmaguk elprédálásával prédáltak el. Néha még az első kakasszó is ébren találta őket, amint rakják-bontják a kis pénzoszlopokat, az egyikből levesznek, a másikhoz hozzátesznek egy keveset, ezt Fernandának, ezt Amaranta Ursula cipőjére, ezt Irgalmas Szent Zsófiának, aki a háborús idők óta nem vett magának új ruhát, ezt meg koporsóra, ha Ursula meghal, ezt kávéra, amelynek egy centavóval drágul a fontja minden három hónapban, ezt meg cukorra, amely egyre

kevésbé édesít, ezt meg tűzifára, amely még csuromvizes az özönvíztől, ezt pedig a tombolacédulákhoz szükséges papírra és színes tintára, s ami megmaradt, azt az áprilisi borjú pótlására: csak a bőrét tudták csodával határos módon megmenteni, mivel karbunkulust kapott, amikor már majdnem minden tombolajegyet eladtak. Oly tiszták voltak e nyomormisék, hogy mindig Fernandának hagyták meg a legtetemesebb részt, és sohasem lelkifurdalásból vagy szánalomból, hanem mert Fernanda jólétét fontosabbnak tartották a magukénál. Az volt az igazság, bár egyikük se tudta, hogy mindketten úgy gondoltak rá, mint a saját édeslányukra, akit annyira akartak, s aki nem született meg soha: egyszer még arra is ráfanyalodtak, hogy három napig kását egyenek, csak hogy Fernanda egy hollandi gyolcsabroszt vehessen magának. De akárhogy törték magukat, akárhogy bűvészkedtek a pénzzel, és akármilyen ravaszságokat agyaltak is ki, őrző angyalaik álomba zuhantak a fáradtságtól, mialatt ők a garasokat tornyozták-osztották, hogy legalább a megélhetésükre maradjon valami. A siralmas eredmények utáni álmatlanságban azon töprengtek, vajon mi történt a világgal, hogy a jószág már nem szaporodik olyan féktelenül, mint régen, miért folyik ki kezük közül a pénz, s az emberek, akik nemrég még kötegszámra szórták a bankót a tivornyákon, most miért tartják valóságos rablásnak, ha tizenkét centavót kell fizetniük egy hat tyúkra szóló tombolajegyért. Második Aureliano arra gondolt, bár nem mondta, hogy nem a világban van a baj, hanem Petra Cotes titokzatos szívének egy eldugott zugában, ahol a vízözön alatt történnie kellett valaminek, amitől az állatok meddővé váltak, a pénz pedig cseppfolyóssá. Mivel e rejtély nem hagyta nyugton, oly mélyre igyekezett leásni Petra Cotes érzéseibe, hogy az érdekét keresve rátalált a szerelemre: addig próbálta megszerettetni magát, míg végül maga lett szerelmes. Petra Cotes pedig egyre több szerelemmel viszonozta növekvő gyengédségét, s így aztán, őszük beteljesültén, ismét hinni kezdett abban az ifjúi babonában, hogy a szegénység a szerelem szolgálója. Visszapillantva, most már mind a ketten akadálynak látták eszeveszett tivornyáikat, látványos gazdagságukat és féktelen paráznaságukat, és sajnálták, hogy annyi időt pazaroltak el az életükből, amíg rátaláltak a közös magány paradicsomára. A meddő cinkosság hosszú évei után őrült szerelemre gyúlva, élvezték a csodát, hogy az asztalnál éppúgy szeretik egymást, mint az ágyban, és olyan hatalmas lett a boldogságuk, hogy még elaggott korukban is hancúroztak, mint a nyulak, és harapdálták egymást, mint a kutyák.

A tombola nem lett jövedelmezőbb. Második Aureliano eleinte minden héten három napra bezárkózott régi állattenyésztőirodájába, és egymás után rajzolta a jegyeket, nem minden művészet nélkül festve rájuk egy piros tehénkét, egy zöld malacot vagy egy kék csirkecsoportozatot aszerint, hogy mit sorsoltak ki, s nyomtatott betűket ügyesen utánozva írta fel rájuk a vállalkozás nevét, amely Petra Cotes leleménye volt: A Mennyei Gondviselés Tombolája. De végül is úgy belefáradt a heti kétezer jegy megrajzolásába, hogy gumibélyegzőket csináltatott az állatokról, a feliratról és a számokról, ami különböző színű festékpárnák használatára egyszerűsítette a munkáját. Utolsó éveikben azt találták ki, hogy találós kérdéseket írnak a számok helyébe, s a díjat szétosztják a megfejtők között, de ez a módszer olyan bonyolultnak bizonyult, és annyi vitára adott lehetőséget, hogy másodszor már nem próbálkoztak meg vele.

Második Aurelianót annyira lekötötte a tombola népszerűsítése, hogy alig maradt ideje a gyerekekre. Fernanda beíratta Amaranta Ursulát egy magántanfolyamra, ahová csak hat lányt vettek fel, de Aurelianót nem volt hajlandó elengedni a népiskolába. Úgy gondolta, már azzal is túl nagy engedményt tett, amikor kiengedte a szobából. Akkoriban egyébként is csak katolikus családok törvényes gyermekei kerülhettek be az iskolákba, Aureliano születési bizonyítványában pedig, ami gombostűvel volt a réklijére erősítve, amikor megérkezett, az állt, hogy lelenc. Így hát otthon maradt, zárt ajtók mögött, Irgalmas Szent Zsófia jóságos őrködésére és Ursula szellemi ingadozásaira hagyatva, és a nagymamák irányításával kezdte felfedezni a ház szűk világát. Éles eszű volt, komoly és kíváncsi, hogy szinte megőrjítette a

felnőtteket, de a tekintete nem olyan fürkésző és néha átható, mint az ezredesé az ő korában, hanem pisla és kissé réveteg. Míg Amaranta Ursula iskolában volt, ő gilisztákra vadászott, és bogarakat kínzott a kertben. De Fernanda egyszer rajtakapta, amint skorpiókat rak egy dobozba, hogy aztán Ursula fekvőgyékényén engedje ki őket, s ezért bezárta Meme hajdani szobájába, ahol Aureliano az enciklopédia képmellékleteinek nézegetésével töltötte magányos óráit. Ott talált rá egy délután Ursula, aki egy csalánszárral épp harmatot hintett szét a házban, s bár sokszor látta már, megkérdezte, hogy kicsoda.
Aureliano Buendía vagyok – mondta a gyerek.
Csakugyan – hagyta rá Ursula. – Ideje már, hogy kitanuld az ötvösmesterséget.
Megint összetévesztette a fiával, mert az özönvíz utáni forró szél, amelytől néha világosság gyúlt az agyában, addigra már elült. Többé nem nyerte vissza a józan eszét. Ha belépett a szobájába, ott találta Petronila Iguaránt kényelmetlen abroncsszoknyájában és gyöngyös bolerójában, amit mindig magára vett, ha látogatóba ment, és ott találta Tranquilina María Miniata Alacoque Buendíát, a nagyanyját, aki bénán ült a hintaszékében, és pávatollal legyezte magát, és ott találta Aureliano Arcadio Buendíát, a dédapját, az alkirályi testőrség álhuszárdolmányában, és Aureliano Iguaránt, az apját, aki olyan imát talált ki, amelytől a bögölyök megégtek, és lehullottak a tehenekről, és csupa félelem anyját és disznófarkú unokatestvérét és José Arcadio Buendíát és halott gyermekeit, akik mind a falak mellé tolt székeken ültek, mintha nem is látogatóba jöttek volna, hanem halottvirrasztásra. Ursula nyelvének rokkájáról tarka szálakban pergett a szó, térben és időben igen távoli eseményekre utalva, úgyhogy amikor Amaranta Ursula hazajött az iskolából, Aureliano pedig beleunt az enciklopédiába, rendszerint az ágyán ülve találták, amint magában beszél, irányt vesztve a holtak labirintusában. – Tűz! – kiáltotta egyszer rémülten, amitől egy pillanatig az egész ház pánikba esett, pedig ő arra az istállóégésre figyelmeztette őket, amelyet négyéves korában látott. Végül már úgy összekeverte a múltat a jelennel, hogy a halála előtti két-három világos időszakában se tudta biztosan senki, vajon arról beszél-e, amit csakugyan érez, vagy csak emlékezik. Egyre kisebb lett, magzattá zsugorodott, élő múmiává, úgyhogy az utolsó hónapokra csak egy aszalt szilva maradt belőle a hálóingében, és örökösen felemelt karja végül már páviánkézre hasonlított. Napokon át feküdt mozdulatlanul, és Irgalmas Szent Zsófiának meg kellett ráznia, hogy lássa, él-e még, majd a térdére ültette, és kiskanállal töltötte szájába a cukros vizet. Olyan volt, mint egy vénséges vén újszülött. Amaranta Ursula és Aureliano ide-oda hurcolták a szobában, ráfektették az oltárra, hogy összemérjék a kis Jézussal, akinél alig volt nagyobb, és egy délután a kamrában bedugták egy szekrénybe, ahol majdnem megették a patkányok. Virágvasárnap bementek a szobájába, amíg Fernanda misén volt, és felemelték a tarkójánál és a bokájánál fogva.
– Szegény üknagymamácska – mondta Amaranta Ursula –, belehalt a vénségbe.
Ursula összerezzent.
– Hisz élek ! – mondta.
– Látod – mondta Amaranta Ursula, elfojtva a nevetését –, már nem is lélegzik.
– Hiszen beszélek ! – kiáltotta Ursula.
– Már nem is beszél – mondta Aureliano. – Kimúlt, mint egy kis tücsök.
Ursula ekkor megadta magát a bizonyosságnak. – Istenem – jajdult fel csöndesen. – Ez hát a halál. – És véget nem érő, szapora, elmerült imádságba kezdett, amely több mint két napig tartott, s amelyben keddre már összekavarodtak az Úrhoz intézett fohászok és a gyakorlati tanácsok, hogy a vöröshangyák össze ne döntsék a házat, hogy soha ne hagyják kialudni a mécsest Remedios dagerrotípiája előtt, s hogy egyetlen Buendía se kössön soha házasságot vérrokonnal, mert abból disznófarkú gyerekek születnének. Második Aureliano megpróbálta kihasználni Ursula delíriumát, hogy szóra bírja, hová ásta el az aranyat, de megint csak hiába könyörgött. – Ha megjön a gazdája – mondta Ursula –, az Úr majd megvilágosítja, hogy rátaláljon. – Irgalmas Szent Zsófia biztos volt benne, hogy bármelyik percben halva találhatja,

mert felfigyelt rá, hogy az utóbbi napokban a természet furcsa módon megzavarodott: a rózsákból büdös libatopszag áradt; amikor leejtett egy zöldborsóval teli tökhéjat, a borsószemek tökéletes mértani rendben tengeri csillaggá álltak össze a padlón; s egy éjjel fénylő, narancssárga korongokat látott átsuhanni az égen.
Nagycsütörtökre virradóra csakugyan meghalt. Amikor legutóbb, még a banántársaság idejében némi segítséggel megpróbált utánagondolni a korának, úgy számította, hogy a száztizenötödik és a százhuszonkettedik életéve között járhat. Egy kis ládában temették el, alig volt nagyobb a kosárnál,, amelyben Aurelianót elhozták, s a temetésre nagyon kevesen jöttek el, részben azért, mert már nemigen akadt, aki emlékezett rá, másrészt mert dél volt, és akkora hőség, hogy a bódult madarak úgy csapódtak neki a falaknak, mint a sörét, átszakították az ablakok szúnyoghálóit, és holtan estek le a szobákban.
Először azt hitték, hogy dögvész pusztít. A háziasszonyok alig győzték kisöpörni a döglött madarakat, különösen a szieszta órájában, a férfiak pedig szekéren hordták őket a folyóba. Húsvétvasárnap a százéves Antonio Isabel atya kihirdette a szószékről, hogy a madarak hullását az átkoserejű Bolygó Zsidó hozta rájuk, akit előző éjjel ő maga is látott. Leírta, hogy milyen volt: korcs teremtmény, egy bakkecske és egy eretnek némber ivadéka, pokolbeli szörnyeteg, akinek a lélegzete áthevíti a levegőt, s a látogatása nyomán majd torzszülöttek fogannak a fiatalasszonyok méhében. Az apokaliptikus szózatra nem sokan figyeltek fel, mert a falu biztos volt benne, hogy az élemedett korú plébános félrebeszél. De szerda hajnalban egy asszony mindenkit fellármázott, mert egy kétlábú patás nyomaira bukkant. A világos és összetéveszthetetlen nyomok láttán többé senki sem kételkedett benne, hogy valóban létezik egy olyasféle szörnyeteg, amilyet a plébános leírt, és közös erőver csapdákat állítottak az udvarokon. Így aztán sikerült is elfogni. Ursula halála után két héttel Petra Cotest és Második Aurelianót iszonyú borjúbőgés riasztotta fel egészen közelről. Mire fölkeltek, egy csapat férfi már azzal foglalatoskodott, hogy lehúzza a szörnyeteget a hegyes nyársakról, melyeket egy száraz gallyakkal betakart verem alján helyeztek el, s a bőgés abbamaradt. Annyit nyomott, akár egy ökör, bár termetre nem volt nagyobb egy kamasznál, és nyálkás, zöld vér szivárgott a sebeiből. Testét durva sörte borította, apró kullancsokkal tele, s a bőre kőkemény volt, mint a gályatartóhal páncélja, de emberi testrészei a plébános leírásával ellentétben inkább valamiféle beteges angyalra vallottak, nem pedig emberre, mert finom és ápolt bűvészkeze volt, nagy, homályos szeme, s a lapockájából két behegesedett és kérges csonk állt ki, két hatalmas szárnyé, amit fejszével hasíthattak le. Bokájánál fogva fellógatták a tér egyik mandulafájára, hogy mindenki lássa, s amikor már rothadni kezdett, máglyán elégették, mert nem tudták eldönteni, hogy a korcs természetével állatnak tekintendőe, amelyet a folyóba kell vetni, vagy pedig kereszténynek, akit megillet a temetés. Sohasem derült ki, hogy valóban őmiatta pusztultak-e el a madarak, de a fiatalasszonyok méhében nem fogantak meg a bejelentett torzszülöttek, és a hőség se csökkent.
Rebeca még ugyanennek az évnek a végén meghalt. Argénida, aki egy életen át szolgálta, a hatósághoz fordult segítségért, hogy törjék be a hálószoba ajtaját, ahová úrnője három napja bezárkózott: ott feküdt magányos ágyán, begörbülve, mint egy rák, az ótvartól megkopaszodva, hüvelykujja a szájában. Második Aureliano magára vállalta a temetést, és megpróbálta kitataroztatni a házat, hogy eladhassa, de a pusztulás oly makacsul belefészkelte magát, hogy a falakról nyomban lehullt a vakolat, mihelyt kimeszelték őket, és nem volt olyan sűrű habarcs, amely útját tudta volna állni a padlón áttörő konkolynak és a gerendákat rothasztó borostyánnak.
Ilyen sorsra jutott minden az özönvíz óta. Minél jobban eltunyultak az emberek, annál mohóbb lett a feledés, amely lassanként irgalmatlanul felfalt minden emléket, olyannyira, hogy amikor a neerlandiai békekötés újabb évfordulóján a köztársasági elnök, küldöttei eljöttek Macondóba, hogy végre átadják a kitüntetést, amit Aureliano Buendía ezredes annyiszor visszautasított, egy egész délutánon át kellett kutatniuk, míg valaki meg tudta

mondani, hol található az ezredes valamelyik leszármazottja. Második Aurelianót sikerült is megkísérteni, mert azt hitte, hogy egy színarany éremről van szó, de végül is, amikor a küldöttek már javában fogalmazták az ünnepi hirdetményeket és szónoklatokat, Petra Cotes meggyőzte róla, hogy szégyen lenne, ha elfogadná. Ekkoriban jöttek vissza a cigányok is, Melchiades tudományának utolsó örökösei, s látva, hogy a falu milyen siralmas állapotba került, és lakói mennyire elszakadtak a világtól, újra végighurcolták a házakon a mágneses rudakat, mintha csakugyan ez volna a babilóniai bölcsek legújabb találmánya, és megint nyalábba gyűjtötték a napsugarakat az óriás lencsével, és megint akadtak, akik szájtátva bámulták a lepotyogó serpenyőket és guruló üstöket, és ötven centavót fizettek, hogy döbbenten bámuljanak egy cigányasszonyt, amint kiveszi és beteszi a műfogsorát. A zsúfolt vonatból, amelyhez Brown úr hozzácsatolta üvegtetővel és püspöki székekkel felszerelt különkocsiját, s a százhúsz vagonos gyümölcs-szállító vonatokból, amelyek egész délután zakatoltak, csak egy ütött-kopott, sárga vonat maradt, amely nem vitt és nem is hozott senkit, s alig állt meg a néptelen állomáson. Amikor eljöttek az egyház megbízottai, hogy kivizsgálják a különös madárvészről és a Bolygó Zsidó feláldozásáról szóló jelentést, Antonio Isabel atya épp szembekötősdit játszott a gyerekekkel; ebből mindjárt arra gondoltak, hogy a jelentést valami szenilis hallucináció íratta vele, és menhelyre vitték. Nem sokkal utóbb elküldték Augusto Angel atyát, egy friss buzgalomtól égő, türelmetlen, kérlelhetetlen és vakmerő, újsütetű keresztes lovagot, aki saját kezűleg húzta meg a harangot napjában többször is, hogy a lelkek álomkórba ne essenek, és házról házra járva költögette az alvókat, hogy menjenek a misére, de egy év se telt bele, és őt is legyőzte a levegőben terjengő renyheség, a forró por, amely mindent megvénített és elnyelt, s az álmosság, amely az ebédre elfogyasztott húsgombócok nyomán kerítette hatalmába a szieszta elviselhetetlen hőségében. Ursula halálával a ház ismét belezuhant az elhagyatottságba; még egy olyan elszánt és erős akarat se tudta kimozdítani belőle, mint az Amaranta Ursuláé, aki hosszú évek múlva előítéletektől mentes, vidám, modern, a két lábán jól megálló asszonyként kitárta az ajtókat és az ablakokat, hogy elijessze a pusztulást, rendbe hozta a kertet, kiirtotta a vöröshangyákat, amelyek már fényes nappal is a tornácon futkároztak, és eredménytelenül bár, de megpróbálta feltámasztani a vendégszeretet feledésbe merült szellemét. Fernanda remetei szenvedélye elmoshatatlan gátat emelt Ursula örvénylő száz éve köré. Nemcsak az ajtókat nem volt hajlandó kinyitni, amikor elült a száraz szél, de még az ablakokra is deszkákat tétetett, hogy az atyai tanításhoz híven élve eltemetkezzék. A láthatatlan orvosokkal folytatott költséges levelezésnek kudarc lett a vége. A kitűzött napon és órában, amit annyiszor elhalasztottak, bezárkózott a hálószobájába egy szál fehér lepedőben, fejjel észak felé, és éjfél után egy órakor érezte, hogy egy jeges folyadékkal átitatott zsebkendő borul az arcára. Amikor felébredt, a nap már betűzött az ablakon, neki pedig a hasán, ágyékától a mellcsontjáig egy éktelen, ív alakú varrás húzódott. De még mielőtt letelt volna az előírt pihenés ideje, a láthatatlan orvosok egy tanácstalan levélben közölték, hogy hat órán keresztül kutattak benne, de semmit se találtak, ami igazolta volna az általa oly sokszor és olyan aprólékosan leírt tüneteket. Valójában Fernanda káros szokása, hogy sohasem nevezte nevükön a dolgokat, újabb zavart okozott, mert a telepatikus sebészek csupán méhsüllyedést állapítottak meg, ami pesszárium segítségével is orvosolható. A csalódott Fernanda szeretett volna pontosabb felvilágosítást kapni, de névtelen tanácsadói többé nem méltatták válaszra. Az ismeretlen szó olyan súllyal nehezedett rá, hogy elhatározta, leküzdi a szemérmét, és megkérdezi, mi az a pesszárium, s csak ekkor tudta meg, hogy a francia orvos három hónappal azelőtt felakasztotta magát egy gerendára, és Aureliano Buendía ezredes egyik régi bajtársa temette el, szembeszállva a falu akaratával. Ekkor felfedte titkát a fia, José Arcadio előtt, ő pedig elküldte Rómából a pesszáriumokat a használati utasítással együtt, amit Fernanda kívülről megtanult, majd az árnyékszékbe dobott, nehogy bárki is tudomást szerezzen bajának természetéről. Fölöslegesen volt ilyen óvatos, mert az a néhány személy, aki a házban élt, jóformán ügyet se

vetett rá. Irgalmas Szent Zsófia a magányos öregség útjain bolyongott, megfőzte a kevéske ételt, ami az asztalukra került, és csaknem teljesen Második José Arcadio gondozásának szentelte magát. Amaranta Ursula, aki örökölt valamit a szép Remedios bájaiból, a leckéire fordította azt az időt, amit régebben Ursula kínzására fecsérelt, s olyan értelmesnek és jó tanulónak mutatkozott, hogy Második Aurelianóban újból feltámadt a remény, amit Meme ébresztett benne. Megígérte neki, hogy később majd Brüsszelben taníttatja tovább a banántársaság idején elterjedt szokáshoz híven, és ez az ábránd arra ösztökélte, hogy megpróbálja feltámasztani a vízözön által tönkretett földeket. Ha nagy ritkán hazalátogatott, csakis Amaranta Ursula kedvéért jött, mert Fernanda számára végül is teljesen idegenné vált, a kis Aureliano pedig mindjobban elvadult, és magába zárkózott, ahogy kamaszodni kezdett. Második Aureliano abban reménykedett, hogy az öregség meglágyítja Fernanda szívét, és a fiú bekapcsolódhat a falu életébe, hisz nyilvánvalóan senki se törné magát, hogy gyanakvó találgatásokba bocsátkozzék a származását illetően. De mintha magát Aurelianót is inkább a bezárkózás és a magány vonzotta volna: semmi néven nevezendő fortéllyal nem igyekezett megismerni az utcai kapunál kezdődő külvilágot. Amikor Ursula kinyittatta Melchiades szobáját, Aureliano ólálkodni kezdett körülötte, bekukucskált az ajtórésen, és senki se tudta, hogy mikor született meg az a kölcsönös szeretet, amely Második José Arcadióval összefűzte. Második Aureliano csak jóval később fedezte fel ezt a barátságot, amikor hallotta, hogy a gyerek az állomáson történt mészárlást emlegeti. Egyszer ugyanis valaki azon sóhajtozott az asztalnál, hogy milyen romlásba süllyedt a falu, mióta elment a banántársaság, mire Aureliano olyan éretten és olyan élettapasztalattal szállt vele vitába, akár egy felnőtt. Az általános felfogással szemben úgy vélekedett, hogy Macondo viruló és fejlődő falu volt mindaddig, amíg fel nem dúlta, meg nem fertőzte, és ki nem facsarta a banántársaság, amelynek mérnökei rájuk küldték a vízözönt, hogy ne kelljen megtartani, amit a munkásoknak ígértek. Oly értelmesen, hogy Fernanda szinte Jézus és a tanítók jelenetének szentségtörő paródiáját látta maga előtt, a gyerek pontos és meggyőző részletekkel elmondta, hogyan lőttek le a géppuskás katonák több mint háromezer munkást, akiket az állomás előtt bekerítettek, hogyan rakták fel a hullákat egy kétszáz vagonból álló vonatra, és hogyan vetették őket a tengerbe. Fernanda, aki a nagy többséggel együtt szentül hitt a hivatalos igazságban, amely szerint nem történt semmi, most elszörnyedt arra a gondolatra, hogy a gyerek Aureliano Buendía ezredes anarchista hajlamait örökölte, és ráförmedt, hogy hallgasson. Második Aureliano viszont ráismert arra a beszámolóra, amelyet ikertestvérétől hallott. Valóban, noha mindenki őrültnek hitte, akkoriban Második José Arcadio volt a ház legjózanabb lakója. Megtanította a kis Aurelianót írni és olvasni, beavatta a pergamenek tanulmányozásába, s olyan egyéni felfogást alakított ki benne arról, amit a banántársaság Macondónak jelentett, hogy hosszú évek múlva, amikor Aureliano kilépett a világba, szinte azt hitték, valami lázálomról mesél, mert minden szava szöges ellentétben állt azzal a hamis beállítással, amit a történészek jóváhagytak és a tankönyvek szentesítettek. Az eldugott kis szobában, ahová sem a száraz szél, sem a por, sem a forróság nem hatolt be soha, mindketten maguk előtt látták a hollószárnyas kalapú öregember atavisztikus alakját, aki az ablaknak hátat fordítva mesélt a világról sok-sok évvel az ő születésük előtt. Mindketten egyszerre ébredtek rá, hogy ebben a szobában mindig március van, és mindig hétfő, s ekkor megértették, hogy José Arcadio Buendía nem is volt olyan bolond, mint ahogy a család mondta, hanem az egyetlen, akinek elég esze volt felismerni azt az igazságot, hogy az időt is érhetik zökkenők és balesetek, miáltal darabokra törhet, és ott hagyhatja egy szobában valamelyik örök szilánkját. Második José Arcadiónak egybként sikerült rendszerbe foglalnia a pergamenek titkos jeleit. Bizonyos volt benne, hogy egy negyvenhét-ötvenhárom betűs ábécét alkotnak, s bár külön-külön olyanok, mintha pókocskák vagy szarkalábak volnának, Melchiades csodálatos kalligráfiájában olyan képet mutatnak, mint a szárítókötélre aggatott ruhadarabok. Aurelianónak eszébe jutott, hogy az angol enciklopédiában látott egy hasonló táblázatot, bevitte hát a szobába, és összehasonlította

a Második José Arcadióéval. Csakugyan, pontosan egyformák voltak.
Abban az időben, amikor a találós kérdéses tombola ötlete megfogant benne, Második Aureliano reggelenként arra ébredt, hogy valami csomó van a torkában, mintha feltörő könnyeivel küszködne. Petra Cotes úgy vélte, ez is egyike a sok nyavalyának, amit rossz csillagzatuk küldött rájuk, és több mint egy éven át minden reggel mézes izsóppal kenegette Második Aureliano szájpadlását, és tormafőzetet itatott vele. Amikor a csomó már úgy nyomta a torkát, hogy csak kínnal-keservesen bírt lélegezni, felkereste Pilar Ternerát, hátha tud valami gyógyfüvet a bajára. Az elpusztíthatatlan nagymama, aki egy titkos kis bordélyház élén érte meg a századik évét, nem bízott a gyógyászati babonákban, hanem inkább a kártyákkal tanácskozta meg a dolgot. Látva, hogy a pikk bubi kardja véres sebet üt a káró lovas torkán, levonta a következtetést: Fernanda a férje hazacsábításán mesterkedik, méghozzá azzal az elcsépelt módszerrel, hogy gombostűket szurkál a fényképébe, de mivel járatlan a boszorkányságban, csak egy rejtett daganatot sikerült előidéznie. Második Aureliano, minthogy csak az esküvőjén készültek róla fényképek, azok pedig ott sorakoztak hiánytalanul a családi albumban, a felesége háta mögött az egész házat átkutatta, s a ruhásszekrény mélyén végül is rátalált fél tucat pesszáriumra, eredeti csomagolásban. Mivel úgy gondolta, hogy a kis piros gumigyűrűk a bűbájosság kellékei, zsebre dugott egyet, hadd lássa Pilar Ternera is. Ő ugyan nem tudta megállapítani róla, hogy mi fán teremhet, de olyan gyanúsnak találta, hogy mindenesetre elhozatta a teljes fél tucatot, és valamennyit máglyára vetette az udvaron. Fernanda vélt boszorkányságának ellensúlyozásául előírta Második Aurelianónak, hogy mártson vízbe egy kotlóstyúkot, és ássa el élve a gesztenyefa tövében, amit Második Aureliano meg is tett, méghozzá olyan hittel, hogy mire beszórta száraz levelekkel az ásás nyomait, máris úgy érezte, mintha könnyebben szedné a levegőt. Fernanda viszont a láthatatlan orvosok bosszúját látta a pesszáriumok eltűnésében, és egy titkos zsebet varrt a fűzője bélésébe, oda dugta a fiától kapott újabb pesszáriumokat.
Fél évvel azután, hogy elásta a tyúkot, Második Aureliano éjféltájban köhögési rohamra ébredt, és úgy érezte, mintha rákollók fojtogatnák belülről. Ekkor értette meg, hogy akárhány bűvös pesszáriumot pusztít is el, és akárhány ördögűző tyúkot márt is vízbe, a szomorú igazság az, és semmi egyéb, hogy a végét járja. Nem mondta meg senkinek. Belémarkolt a félelem, hogy meghal, mielőtt Amaranta Ursulát elküldhetné Brüsszelbe, hát nekilátott a munkának, mint még soha, és hetenként nem egy, hanem három tombolát rendezett. Kora reggeltől fogva járta az utcákat a legtávolibb és legnyomorúságosabb fertályokban is, olyan lázas igyekezettel kínálgatva a jegyeket, amilyenre csak egy haldokló képes. – Itt a Mennyei Gondviselés – kiabálta. – El ne szalasszák, mert egyszer jön csak minden száz évben. – Szánalmas erőfeszítéssel igyekezett vidámnak, megnyerőnek, beszédesnek mutatkozni, de ha csak ránéztek sápadt és verejtékező arcára, nyomban tudták, hogy csak hálni jár belé a lélek. Olykor letért az útról, bement egy-egy elhagyott telekre, ahol senki se láthatta, és leült egy percre megpihenni, miközben a rákollók szüntelenül marcangolták belülről. Még éjfélkor is ott kószált a bordélynegyedben, és a jó szerencséről szóló mesékkel próbálta vigasztalni a gramofonok mellett magányosan síró lányokat. – Ez a szám már hónapok óta nem jött ki – mondta, elébük tartva a jegyeket. – El ne mulaszd, mert az élet rövidebb, mint hinnéd. – Végül egészen lejáratta magát, az emberek kicsúfolták, s az utolsó hónapokban már nem don Aurelianónak nevezték, mint azelőtt, hanem Mennyei Gondviselés úrnak, akár a szemébe is. A hangja egyre többet bicsaklott, megereszkedett, s végül valamiféle rekedt kutyahörgésbe fulladt, de neki azért volt még annyi akaratereje, hogy ébren tartsa az érdeklődést a Petra Cotes udvarában kisorsolandó díjak iránt. Mégis, amikor elhagyta a hangja, és érezte, hogy már nem sokáig bírja a kínjait, lassanként be kellett látnia, hogy disznók és bakkecskék tombolájával ugyan sohasem juttatja el a lányát Brüsszelbe. Így támadt az az ötlete, hogy egy mesés tombolán kisorsolja a vízözön által elpusztított földeket, amelyeket bárki termővé tehet, ha megvan hozzá a tőkéje. Ilyen látványos vállalkozásról lévén szó, maga a polgármester

ajánlotta fel, hogy közhírré teszi, és társaságok alakultak a darabonként száz pesós jegyek megvásárlására, amelyek nem egészen egy hét alatt el is keltek. A húzás estéjén a nyertesek nagy mulatságot csaptak, bár nem éppen olyat, mint a régi szép időkben a banántársaság alatt, és Második Aureliano elharmonikázta, most utoljára, Francisco, az Ember elfelejtett dalait, de énekelni már nem tudta őket.
Amaranta Ursula két hónap múlva elutazott Brüsszelbe. Második Aureliano nemcsak a rendkívüli tombola bevételét adta neki, hanem az előző hónapokban megtakarított pénzét is, meg azt a nagyon keveset, ami a gépzongora, a klavikord és más kimustrált kacatok eladásából folyt be. Úgy számította, hogy ez az összeg elég lesz az összes tanulmányokra, csak a visszaút költségének a fedezete hiányzott. Fernanda az utolsó pillanatig ellenezte az utazást, mert szörnyülködve gondolt rá, hogy Brüsszel milyen közel van a kárhozott Párizshoz, de aztán megnyugtatta az az ajánlólevél, amit Angel atya írt egy apácák által fenntartott katolikus leányinternátusnak, és Amaranta Ursula ígérete, hogy az egész tanulmányi ideje alatt ott fog maradni. A plébánosnak ezenfelül sikerült elintéznie, hogy Toledóig egy ferences rendi apácacsoport felügyelete alatt utazzon, ott pedig remélhetőleg találnak majd megbízható személyeket, akik továbbkísérik Belgiumba. Amíg nagy sietve folyt a levelezés, hogy mindez egybevágjon, Második Aureliano Petra Cotes segítségével összeállította Amaranta Ursula poggyászát. Azon az estén, amikor végül elővették Fernanda egyik kelengyeládáját, már olyan pontosan ki volt dolgozva minden, hogy a diáklány betéve tudta, melyik ruhájában és bársonypapucsában kell átkelnie az óceánon, s hogy a kétgombos kék szövetkabátban és a kordován cipőben kell partra szállnia. Azt is tudta, hogyan kell lépkednie a hajóhídon, hogy beszálláskor a vízbe ne essen, hogy egy pillanatra sem szakadhat el az apácáktól, és nem léphet ki a kabinjából, legfeljebb amikor étkezni megy, és hogy semmi szín alatt nem szabad válaszolnia, ha bármilyen nemű ismeretlen személyek kérdéseket intéznének hozzá a nyílt tengeren. Vitt magával egy üvegcsét tengeribetegség elleni cseppekkel, és egy füzetet, amelybe Angel atya saját kezűleg írt be hat viharűző imádságot. Fernanda varrt neki egy vitorlavászon övet pénztartónak, és megmutatta, hogy viselheti a testén, hogy még éjszakára se kelljen levennie. Neki akarta ajándékozni a lúggal kisikált és alkohollal fertőtlenített aranyéjjelit is, de Amaranta Ursula nem fogadta el, mert félt, hogy az iskolatársnői még kicsúfolják. Néhány hónappal később, a halála óráján, Második Aureliano ismét maga előtt látta, mint utoljára, amint hiába próbálja lehúzni a másodosztályú vagon porlepte ablakát, hogy meghallgassa Fernanda utolsó intelmeit. Rózsaszinű selyemruha volt rajta, a bal vállára tűzve egy kis csokor árvácska, a lábán lapos sarkú kordován cipő talpallóval és fényes harisnya, amit gumiszalag szorított a térdéhez. Ugyanolyan apró termete, hosszú, lobogó haja és élénk szeme volt, mint az ő korában Ursulának, és az is, ahogyan könnytelenül, bár mosolytalanul búcsúzott el tőlük, ugyanarra a lelkierőre vallott. Második Aureliano, a felgyorsuló vonat mellett lépkedve, és karon fogva Fernandát, nehogy elbotoljon, alig tudott visszainteni, amikor a lánya csókot dobott felé. A házaspár mozdulatlanul állt a tűző napsütésben, nézték, amint a vonat belevész a láthatár fekete pontjába, és most először karoltak egymásba, amióta megesküdtek.
Augusztus kilencedikén, mielőtt Brüsszelből megjött volna az első levél, Második José Arcadio épp Aurelianóval beszélgetett Melchiades szobájában, és egyszer csak, minden átmenet nélkül, ezt mondta:
– Sose feledd, hogy több mint háromezren voltak, és mind a tengerbe hányták őket.
Azután arccal rábukott a pergamenekre, és nyitott szemmel meghalt. Ugyanebben a pillanatban, Fernanda ágyán, ikertestvére is a végére ért hosszú és rettenetes kínszenvedésének, amely a torkát marcangoló vasrákok munkája nyomán fakadt. Egy héttel azelőtt tért haza hangjavesztve, fuldokolva és majdnem csontig fogyva, vándorló ládáival és dáridós harmonikájával, hogy ígérete szerint ott haljon meg a felesége mellett. Petra Cotes segített összeszedni a holmiját, és egyetlen könnycsepp nélkül búcsúzott tőle, de

megfeledkezett a lakkcipőről, amit Második Aureliano a koporsóban kívánt viselni. Mikor aztán hallotta, hogy meghalt, feketébe öltözött, a cipőt újságpapírba csomagolta, és engedélyt kért Fernandától, hogy láthassa a halottat. Fernanda az ajtón se engedte be.
– Képzelje magát az én helyembe – könyörgött Petra Cotes. – Gondolja el, mennyire szerettem, ha ezt a megalázást is vállalom.
– Nincs olyan megalázás, amit egy céda meg ne érdemelne – felelte Fernanda. – Úgyhogy várjon csak, amíg meghal egy másik a sok közül, és arra húzza föl a cipőt.
Irgalmas Szent Zsófia, ígéretéhez híven, egy konyhakéssel fölhasította Második José Arcadio holttestét, hogy biztosan ne élve temessék el. A holttesteket két egyforma koporsóba tették, s akkor kiderült, hogy a halálban ismét olyan egyformák lettek, mint amilyenek kamaszkorukig voltak. Második Aureliano koporsójára a régi ivócimborák is helyeztek egy koszorút, amelynek lila szalagján ez a felirat állt: Félre az útból, tehenek, rövid az élet. Fernandát úgy felháborította ez a kegyeletsértés, hogy a szemétbe dobatta a koszorút. Azután legutoljára, a nagy felfordulásban, amikor megindultak velük a házból, a szomorú szesztestvérek összecserélték a koporsókat, és egyiket a másiknak a sírjába temették.

Aureliano sokáig nem hagyta el Melchiades szobáját. Kívülről megtanulta a salátává szakadt könyv fantasztikus legendáit, a nyomorék Hermann tanulmányainak foglalatát, a démontani jegyzeteket, a bölcsek kövének kulcsait, Nostradamus Centuriáit és a pestisre vonatkozó kutatásait, s már kamasszá serdült, de mit sem tudott a korról, amelyben élt, viszont elsajátította a középkor emberének alapismereteit. Valahányszor Irgalmas Szent Zsófia benyitott hozzá, mindig a könyvei közt találta. Kora reggel bevitt neki egy csésze kávét cukor nélkül, délben pedig egy tányér rizst néhány szelet sült banánnal, mert a házban semmi mást nem ettek Második Aureliano halála óta. Arra is gondja volt, hogy lenyírja a fiú haját, kiszedegesse belőle a serkéket, termetére igazítsa az elfelejtett ládákban talált régi ruhákat, és amikor Aurelianónak serkenni kezdett a bajsza, odaadta neki Aureliano Buendía ezredes borotvakését és a szappanhabnak való kis tökhéjat. Egyik fia, még Aureliano José sem hasonlított úgy az ezredesre, mint ő, főleg kiugró járomcsontjával s ajkának határozott és kissé kegyetlen vonalával. Amikor Aureliano a szobában tanult, Irgalmas Szent Zsófia is azt hitte, mint annak idején Ursula Második Aurelianóról, hogy magában beszél. Valójában Melchiadesszel beszélgetett. Egy izzó déli órán, nem sokkal az ikrek halála után, az ablak sugárzásában kirajzolódott előtte a gyászos öregember hollószárnyú kalapjával, mintha egy születése előtti emlék öltene testet. Aureliano addigra már rendszerbe foglalta a pergamenek ábécéjét. így, amikor Melchiades megkérdezte tőle, hogy rájött-e, milyen nyelven vannak írva, habozás nélkül felelte:
– Szanszkritül.
Melchiades bejelentette, hogy már csak néhányszor térhet viszsza ebbe a szobába. Mégis nyugodt szívvel távozik a végleges halál mezőire, mert Aurelianónak lesz ideje megtanulni szanszkritül, amíg a pergamenek néhány év múlva elérik a százéves kort, és így megfejthetővé válnak. Azt is ő fedte fel neki, hogy a folyóhoz vezető sikátorban, ahol a banántársaság idején jövendőmondók és álomfejtők tanyáztak, van egy könyvesbolt, egy katalán tudósé, abban pedig egy Sanskrit Primer, amit hat éven belül szétrágnak a molyok, ha nem siet megvásárolni. Hosszú élete során Irgalmas Szent Zsófia most először adta a jelét valamilyen érzésnek, mégpedig a döbbenetének, amikor Aureliano megkérte, hogy hozza el a könyvet, amit a Megszabadított Jeruzsálem és Milton költeményei közt talál majd a második polc jobb szélén. Mivel nem tudott olvasni, Irgalmas Szent Zsófia kívülről megtanulta az útbaigazítást, s úgy kerített pénzt, hogy eladott egy aranyhalacskát a tizenhétből, amely a műhelyben maradt, s amelynek a rejtekét csak ő meg Aureliano ismerte, mióta a katonák azon az éjszakán átkutatták a házat.

Aureliano szépen haladt a szanszkrit-tanulásban, Melchiades viszont egyre bágyadtabb lett, egyre távolibb és elmosódottabb a déli verőfényben. Amikor utoljára szólt Aurelianóhoz, legfeljebb valami láthatatlan jelenség volt, amely ezt suttogta: – Láztól pusztultam el a szingapúri fövenyen. – A szoba ekkor védtelenné vált a porral, a hőséggel, a termeszekkel, a vöröshangyákkal és a molyokkal szemben, amelyek aztán fűrészporrá változtatták a könyvek és pergamenek minden tudományát.
Ennivalónak nem látta hiányát a ház. A Második Aureliano halála utáni napon az egyik szesztestvér, aki a kegyeletsértő feliratú koszorút hozta, felajánlott Fernandának egy összeget, amivel a férjének maradt adósa. Attól fogva minden szerdán küldönc érkezett egy kosár ennivalóval, amely bőségesen elég volt egy hétre. Soha nem tudta meg senki, hogy az élelmet Petra Cotes küldi, mert úgy gondolta, hogy e változatlan jótékonysággal megalázhatja azt, aki megalázta. De a haragja hamarabb elszállt, mintsem hitte volna, s azután gőgből küldte az ennivalót, végül pedig szánalomból. Többször is előfordult, amikor nem érzett erőt a jegyárusításra, és az emberek érdeklődése megcsappant a tombola iránt, hogy inkább a saját szájától vonta meg a falatot, csak hogy Fernanda ehessen, s ezt a fogadalmát rendületlenül állta egészen Fernanda temetéséig.
A háznép megfogyatkozásával Irgalmas Szent Zsófiának el kellett volna nyernie azt a pihenőt, amely több mint fél évszázad munkája után megillette. Soha egyetlen zokszót nem hallott senki e néma és kifürkészhetetlen teremtéstől, aki a családba oltotta a szép Remedios angyali csíráit és Második José Arcadio titokzatos fennköltségét, aki magányos és hallgatag életét olyan gyerekek nevelésének szentelte, akik jóformán eszükbe se vették, hogy ő az anyjuk és a nagyanyjuk, és aki úgy gondozta Aurelianót, mintha a saját édes szülötte volna, nem is sejtve, hogy a dédunokája. Csak egy ilyen házban eshetett meg, hogy mindig a magtár padlóján aludt, egy szál gyékényen, surranó patkányok között, s nem vallotta meg senkinek, hogy egy éjjel arra a félelmes érzésre riadt fel, mintha valaki rámeredne a sötétben: egy vipera csúszott át a hasán. Tudta, hogyha szólnának Ursulának, ő befektetné a saját ágyába, de olyan idők jártak, amikor senki rá se hederített semmire, amíg hangosan nem ordítozták a tornácon, mert a kemény sütödei munka, a háborús viszontagságok és a gyereknevelés gondja közepette senki sem ért rá a mások boldogságával törődni. Senkinek nem jutott eszébe, csak Petra Cotesnek, akit pedig sohase látott. Neki volt rá gondja, hogy kapjon egy pár jó cipőt, amiben kimehet a házból, és mindig legyen rendes ruhája, még akkoriban is, amikor valóságos csodákat kellett művelni a tombola csekély jövedelmével. Fernanda, amikor a házba költözött, jó okkal tarthatta afféle örökös cselédnek, s bár többször is hallotta róla, hogy a férje édesanyja, ez olyan hihetetlenül hangzott, hogy még be se ment az egyik fülén, már ki is jött a másikon. Irgalmas Szent Zsófián soha nem látszott, mintha bántaná alárendelt helyzete. Ellenkezőleg, úgy látszott, örömét leli benne, hogy ide-oda járkál megállás nélkül, egy zokszót sem ejtve, s takarítja és rendben tartja a hatalmas házat, amely süldő lány kora óta otthona volt, s különösen a banántársaság idején inkább hasonlított kaszárnyához, mint családi fészekhez. De amikor Ursula meghalt, az ő emberfeletti szorgalma és roppant teherbírása is hanyatlani kezdett. Nemcsak azért, mert megöregedett és elgyengült, hanem mert egyik napról a másikra a házon is kitört a szenilitás. A falakat lágy moha futotta be. Amikor az udvarokon már egy tenyérnyi tisztás sem maradt, a gaz alulról áttörte a tornác cementjét, megrepesztette, mint a kristályt, s a repedésekből ugyanazok a kis sárga virágok bújtak elő, amelyeket majdnem egy évszázaddal azelőtt talált Ursula a Melchiades fogsorát tartalmazó pohárban. Irgalmas Szent Zsófia, akinek se ideje, se módja nem volt rá, hogy féken tartsa a tomboló természetet, naphosszat a szobákban kergette a gyíkokat, amelyek éjjel aztán újból visszajöttek. Egy reggel látta, hogy a vöröshangyák kibújnak az aláásott alapzatból, átvonulnak a kerten, felmásznak a korláton, ahol a begóniák már feketék voltak, mint a föld, és behatolnak a házba. Először seprűvel próbálta pusztítani őket, aztán rovarirtóval, végül pedig mésszel, de másnap újra ott vonultak, szívósan és győzhetetlenül. Fernanda, akit

elfoglalt a gyerekeivel folytatott levelezés, nem vette észre a pusztítás feltartóztathatatlan rohamát. Irgalmas Szent Zsófia egyedül küzdött tovább, harcolt a gyomok ellen, hogy el ne árasszák a konyhát, tépte a falakról a pókhálócsomókat, amelyek egy-két órán belül újra feltűntek, és kaparta a termeszek járatait. De látva, hogy már Melchiades szobáját is belepi a por meg a pókháló, hiába söpri és takarítja ki napjában háromszor, hogy bármilyen dühödten tisztogat, mégis rátelepszik a szenny és a nyomorúság, amit csak Aureliano Buendía ezredes és a fiatal katonatiszt látott előre, megértette, hogy csatát vesztett. Ekkor felvette elnyűtt ünneplőjét, Ursula egyik régi cipőjét és az Amaranta Ursulától kapott pamutharisnyát, és batyuba kötötte azt a két-három váltás ruhát, amije még volt.
– Megadom magam – mondta Aurelianónak. – Nagy ez a ház az én szegény csontjaimnak.
Aureliano megkérdezte, hová akar menni, mire ő egy tétova kézmozdulatot tett, mint akinek fogalma sincs a céljáról. Mégis azt mondta, hogy hátralevő éveit egy unokanővérénél szeretné eltölteni Riohachában. Ez a magyarázat egyáltalán nem volt valószínű. Amióta a szülei meghaltak, senkivel sem érintkezett a faluban, leveleket és üzeneteket se kapott, és soha nem beszélt semmiféle rokonáról. Aureliano odaadott neki tizennégy aranyhalacskát, mert azzal akart útra kelni, amije volt: egy peso huszonöt centavóval. Aztán látta a szobája ablakából, amint kis batyujával átmegy az udvaron, a lábát húzva, görnyedten az évek súlya alatt, és azt is látta, amint kívülről benyúl a kapu résén, és bereteszeli maga mögött. Soha többé nem hallottak róla.
Miután értesült a szökésről, Fernanda egy álló napon át rikácsolt, s közben fenekestül felforgatta a ládákat, komódokat és szekrényeket, hogy Irgalmas Szent Zsófia nem vitt-e magával valamit. Majd életében először megpróbált tüzet rakni, megégette az ujját, és Aurelianóhoz kellett fordulnia, hogy legyen szíves, tanítsa meg a kávéfőzésre. Végül is Aureliano látta el a konyhai teendőket. Amikor Fernanda felkelt, már készen várta a reggeli, s később is csak azért jött ki a szobájából, hogy elvegye az ételt, amit Aureliano fedő alatt ott hagyott a tűzhely parazsán, azután pedig magányosan elfogyassza a lenvászon abrosszal terített asztal végében, kandeláberek között, tizenöt üres székre meredve. Aureliano és Fernanda még ilyen körülmények között sem osztották meg a magányukat, ki-ki a magáéban élt tovább, maga takarította a szobáját, miközben a pókhálók behavazták a rózsaágyakat, kitapétázták a gerendákat, és kipárnázták a falakat. Ekkoriban támadt Fernandának az az érzése, hogy a házban szellemek nyüzsögnek. Úgy rémlett, mintha a tárgyak, főként a mindennapi használati tárgyak kifejlesztették volna magukban az önerejű helyváltoztatás képességét. Fernanda hosszú órákat vesztegetett el az olló keresésével, amelyről biztosan tudta, hogy az ágyára tette le, és miután mindent felforgatott, egy polcon találta meg a konyhában, ahová emlékezete szerint négy napja be se tette a lábát. Egyszer csak azt tapasztalta, hogy a kredencfiókból eltűnt minden villa, viszont hatot talált az oltáron és hármat a mosókonyhában. Még jobban kétségbeejtette a tárgyak vándorlása, ha leült levelet írni. A tintatartó, amit jobbra tett le, baloldalt bukkant fel, az itatóspárna eltűnt, s csak két nap múlva talált rá a vánkosa alatt, a José Arcadiónak írt papirosok összekeveredtek az Amaranta Ursulának írottakkal, és mindig az a nyomasztó érzés kínozta, hogy elcserélte a borítékokat, mint ahogy jó néhányszor meg is történt. Egyszer elveszett a tolla. Két hét múlva a postás adta vissza, aki a táskájában akadt rá, és házról házra járva kereste a gazdáját. Fernanda eleinte azt hitte, hogy mindez a láthatatlan orvosok műve, akárcsak a pesszáriumok eltűnése, és neki is ült egy levélnek, hogy megkérje őket, hagyják békén, de valami közbejött tennivaló miatt abba kellett hagynia, és amikor viszszament a szobájába, nemcsak az elkezdett levelet nem találta, de arról is megfeledkezett, hogy egyáltalán írni akart. Egy időben Aurelianóra gyanakodott. Figyelni kezdte: tárgyakat rakott az útjába, hogy rajtakapja, amint máshová teszi őket, de hamarosan meggyőződött róla, hogy Aureliano nem mozdul ki Melchiades szobájából, hacsak nem a konyhába vagy az árnyékszékre megy, és nem is a tréfák embere. Így aztán arra a megállapításra jutott, hogy a szellemek incselkednek vele, és jónak látta, ha

mindent odaerősít arra a helyre, ahol használni szokta. Az ollót hosszú zsinóron az ágy fejtámlájához kötötte. A tollat és az itatóspárnát az asztal lábához kötözte, a tintatartót pedig a lapjához ragasztotta, jobb kéz felől. A problémák nem oldódtak meg máról holnapra, mert egy-két órai varrogatás után már nem volt elég hosszú az olló zsinege, mintha a szellemek megkurtították volna. Így járt a toll zsinórjával, sőt a tulajdon karjával is, amely egy kevés írás után már nem érte el a tintatartót. Se Amaranta Ursula Brüsszelben, se José Arcadio Rómában nem tudott meg soha semmit ezekről az apró viszontagságokról. Fernanda azt írta, hogy boldog, mint ahogy az is volt, hiszen megszabadult minden kötelezettségétől: mintha az élet visszasodorta volna a szülei világába, ahol a hétköznapok gondjai senkit sem gyötörtek, mert a képzelet már előre megoldotta őket. A véget nem érő levelezés minden időérzékétől megfosztotta, különösen azután, hogy Irgalmas Szent Zsófia elment. Megszokta, hogy a napokat, hónapokat és éveket visszafelé számolja, a gyerekeinek hazajövetelére kitűzött dátumokhoz viszonyítva. De amikor többször is elhalasztották érkezésüket, a dátumok összezavarodtak, a határidők összekeveredtek, és Fernanda napjai olyan egyformák lettek, mintha nem is múlnának. De nem türelmetlenkedett: az állandó késés inkább valamiféle örömmel töltötte el. Nem nyugtalankodott, amiért José Arcadio, miután hosszú évekkel azelőtt bejelentette közelgő pappá szentelését, még mindig arról ír, hogy nemsokára befejezi felsőfokú teológiai tanulmányait, és áttér a diplomáciára: megértette, hogy igen magas és akadályokkal terhes az a csigalépcső, amely a Szent Péter trónjához vezet. Viszont lázba jött olyan hírektől is, amelyek másokat hidegen hagytak volna, például attól, hogy a fia látta a pápát. Hasonló örömöt érzett, amikor Amaranta Ursula tudatta vele, hogy tanulmányai hosszabbra nyúlnak a tervezettnél, mivel kitűnő bizonyítványa olyan kiváltságokhoz juttatta, amelyekkel apja nem számolt a költségvetésnél.
Több mint három év telt el azóta, hogy Irgalmas Szent Zsófia révén hozzájutott a nyelvtankönyvhöz, amikor Aurelianónak sikerült lefordítania az első pergamentekercset. Nem volt hiábavaló munka, de inkább csak az első lépés egy beláthatatlanul hosszú úton, mert spanyolra áttéve, a szöveg semmiféle jelentést nem adott: rejtjeles verssorokból állt. Aureliano nem rendelkezett kellő alapismeretekkel, amelyek rávezethették volna a megfejtés kulcsára, de mivel Melchiades azt mondta, hogy a katalán tudós boltjában megtalálhatja a pergamenek mélyebb értelmének kibogozásához szükséges könyveket, úgy gondolta, engedélyt kér Fernandától, hogy böngésző útra indulhasson. Mialatt a szobájában feltartóztathatatlanul terjedt a pusztulás, melynek végül is meg kellett adnia magát, azon törte a fejét, mi lenne a kérés legmegfelelőbb formája, mérlegelte a körülményeket, a legmegfelelőbb alkalmat, de amikor ott állt Fernanda előtt, aki épp az ebédjét vette le a tűzről, márpedig ez volt az egyetlen alkalom, hogy beszéljen vele, akkor belezavarodott gondosan megfogalmazott kérésébe, és torkán akadt a szó. Most történt meg először és utoljára, hogy leselkedett Fernanda után. Feszülten figyelte, hogyan járkál a szobájában. Hallotta, amint kimegy a kapuba, átveszi a postástól a gyerekek leveleit, és átadja a sajátjait; azután késő éjszakáig hallgatta a toll kemény és szenvedélyes sercegését a papiroson, mielőtt kattan a villanykapcsoló, és a sötétben felhangzik a mormogó ima. Ő is csak ekkor aludt el, abban a reményben, hogy másnap eljön a várva várt alkalom. Annyira bízott kérése teljesülésében, hogy egy reggel levágta a haját, amely már a válláig ért, leborotválta bozontos szakállát, szűk szárú nadrágot vett fel és keménygalléros inget, amit maga se tudta, kitől örökölt, és a konyhában várta, hogy Fernanda kijöjjön reggelizni. De nem a jól ismert asszony jelent meg felszegett fejével és szoborszerű tartásával, hanem egy természetfelettien szép, idős hölgy sárgult hermelin palástban, aranyozott papírkoronával és olyan bágyadt mozdulatokkal, mint aki titokban sírt. Fernanda csakugyan sokszor magára vette a molyrágta királynői ruhát, amióta Második Aureliano ládájában megtalálta. Ha a tükör előtt lepi meg valaki, átszellemülten a tulajdon fejedelmi mozdulataitól, azt hihette volna, hogy őrült. Pedig nem volt az. Csak annyi történt, hogy a királyi jelvényeket átalakította az emlékezés masinájává. Amikor először vette magára

őket, óhatatlanul görcsbe rándult a szíve, és szemét elöntötte a könny, mert abban a pillanatban újra érezte azt a csizmakenőcsszagot, a katonatisztét, aki eljött hozzá, hogy királynővé koronázza, s akkor a lelke kikristályosodott az elvesztett álmok fájdalmában. Olyan öregnek érezte magát, olyan közelinek a véget és távolinak élete legjobb óráit, hogy még az emlékezete szerinti legrosszabbakat is visszasírta, s csak ekkor eszmélt rá, menynyire hiányolja a tornác majoránnazuhatagát, a rózsakert alkonyi páráját, sőt az idegenek állatias természetét is. Az a hamutömeg, ami a szíve volt, s amely a mindennapos valóság legkeményebb csapásait is állta, a sajdító emlékezés első fuvallatára összeomlott. A szomorúság kényszere mindinkább szenvedélyévé vált, ahogy lassan őrölték az évek. A magány emberivé tette. Mégis, azon a reggelen, amikor a konyhában egy csontos, sápadt fiatalember révülten csillogó szemmel nyújtotta felé a csésze kávét, úgy érezte, hogy durván megsebzi a komikum. Nemcsak hogy megtagadta az engedélyt, hanem attól fogva a ház kulcsait is magával hordta, abban a zsebben, ahová a használatlan pesszáriumokat rejtette. Felesleges elővigyázatosság volt, mert Aurelianónak nem esett volna nehezére, hogy észrevétlenül kiszökjön és visszaszökjön, ha akarja. De olyan régóta raboskodott, olyan kevéssé ismerte a világot, és annyira beléivódott az engedelmesség, hogy szívében kiszáradtak a lázadás magvai. Visszatért hát a börtönébe, tovább böngészte a pergameneket, és késő éjszakáig hallgatta, hogyan zokog a szobájában Fernanda. Egy reggel szokása szerint kiment a konyhába, hogy begyújtson, és a kihamvadt parázson megtalálta az előző nap odakészített ebédet. Ekkor benyitott Fernanda szobájába: az ágyán feküdt, a hermelin palást alatt, szebb volt, mint valaha, a bőre elefántcsont páncél. Amikor José Arcadio négy hónappal később hazaérkezett, még mindig ott találta, épen és érintetlenül.
Anya és fia közt még sohasem volt ekkora hasonlóság. José Arcadio gyászfekete taftöltönyt viselt, gömbölyített és kemény inggallért, nyakkendő helyett egy vékony selyemszalagot hurokra kötve. Arca sápadt volt, mint a viasz, szeme révedező, ajka erőtlen. Simára fésült, brillantintól fénylő, fekete haja, középen egy vértelen és nyílegyenes választékkal, parókának látszott, akárcsak a szenteké a szobrokon. Paraffinszerű arcán a gondosan kiborotvált szakáll árnyéka úgy sötétlett, mint egy erkölcsi folt. Keze fehér volt, zöld erekkel, parazita ujjakkal, s a bal mutatóujján kerek, opálköves, vastag aranygyűrűvel. Aurelianónak, amíkor kaput nyitott neki, nem kellett a fejét törnie, hogy ki lehet: rögtön látta, hogy nagyon messziről jött. Léptei nyomán a házat betöltötte annak a szagosvíznek az illata, amit Ursula locsolt a fejére kisfiú korában, hogy a sötétben is megtalálja. José Arcadio valami megmagyarázhatatlan módon, annyi távol töltött év után is, megmaradt ugyanannak az őszies kedvű, roppant szomorú és magányos kisfiúnak. Egyenesen az anyja szobájába ment, ahol Aureliano négy hónapon át higanygőzöket fejlesztett a nagyapja nagyapjának athanorjában, hogy Melchiades receptje szerint konzerválja a tetemet. José Arcadio nem kérdezett semmit. Homlokon csókolta a holttestet, szoknyája alól kihúzta a bélésbe varrt zsebet, amelyben három használatlan pesszárium és a ruhásszekrény kulcsa rejtőzött. Mindent gyors és határozott mozdulatokkal művelt, rácáfolva bágyadt külsejére. A szekrényből kivett egy ládikót, intarziás fedelén a családi címerrel, és szantálillatú belsejében megtalálta azt a terjedelmes levelet, amelyben Fernanda, hogy könnyítsen a szívén, leírta mind az eltitkolt igazságokat. Állva olvasta el, mohón, de felindulás nélkül. A harmadik oldalnál szünetet tartott, és új szemmel nézett Aurelianóra, mint aki csak most látja meg igazán.
– Szóval – mondta, s a hangjában volt valami borotvaélesség, te vagy a fattyú.
– Aureliano Buendía vagyok.
– Mars a szobádba – mondta José Arcadio.
Aureliano bement, és még a kíváncsiság se csalta elő, amikor meghallotta a magányos temetés hangjait. Néha látta a konyhából, amint José Arcadio, nehezen lélegezve, fuldokolva mászkál ide-oda, és még éjfél után is összevissza bolyong a rommá lett szobákban. Hosszú hónapokon át nem hallotta a hangját, nemcsak azért, mert José Arcadio nem szólt hozzá, hanem mert neki

se volt kedve beszélgetni, és nem is ért rá, hogy a pergameneken kívül bármi másra gondoljon. Fernanda halála után elővette az utolsó előtti aranyhalat, és elment a katalán tudós boltjába, hogy megkeresse a könyveket, amelyekre szüksége volt. Nem érdekelte semmi, amit útközben látott, talán azért, mert nem hasonlíthatta össze semmiféle emlékkel, s a néptelen utcák és az elhagyatott házak éppen olyanok voltak, mint akkoriban képzelte, mikor a lelkét is odaadta volna, hogy megismerhesse őket. Az engedélyt, amit hiába várt Fernandától, önmaga adta meg magának, de csak egyetlenegyszer, egy bizonyos célra és a lehető legrövidebb időre, úgyhogy megállás nélkül futott át tizenegy utcasarkon, míg oda nem ért az álomfejtők hajdani sikátorának egyik háza elé, és lihegve belépett a homályos, vaksi helyiségbe, ahol alig lehetett mozogni. Nem annyira könyvesboltnak, mint inkább ócska könyvek szemétdombjának látszott, amelyek összedobálva hevertek a termeszrágta polcokon, a pókháló lepte sarkokban és még a polcok közti átjárókban is. A tulajdonos egy hosszú asztalnál, amely szintén roskadozott a fóliánsok alatt, valami elapadhatatlan írásművet körmölt lila és kissé eszelős betűkkel kitépett füzetlapokra. Szép, ezüstös üstöke volt, amely úgy bukott a homlokára, mint a kakadubóbita, s élénk, hunyorgó, kék szemében az olyan ember jósága, aki már minden könyvet elolvasott. Alsónadrágban volt, csorgott róla a veríték, és föl se emelte fejét a papírjai közül, hogy megnézze, ki jött be. Aureliano könnyedén előhalászta a mesés rendetlenségből az öt könyvet, amit keresett, mert pontosan ott voltak, ahol Melchiades mondta. Szó nélkül lerakta őket az aranyhallal együtt a katalán tudós elé, aki beléjük lapozott, s a szemhéja olyan lett, mint a vénuszkagyló. – Nyilván őrült vagy – mondta katalánul, majd vállat vont, és visszaadta az öt könyvet az aranyhallal együtt.
– Vidd őket – mondta spanyolul. – Azt hiszem, ezeket a könyveket a Vak Izsák olvashatta utoljára, úgyhogy jól gondold meg, mit teszel.
José Arcadio rendbe hozta Meme szobáját, kitisztíttatta és megfoltoztatta a bársonyfüggönyöket és az alkirályi ágy baldachinjának damasztját, és újra üzembe helyezte az elhagyott fürdőt, amelynek cementmedencéje egészen fekete lett valami rostos és érdes lepedéktől. Ezt a két helyiséget foglalta el vásári kacatjainak, ócska egzotikus dísztárgyainak, pacsmagolt kölnivizeinek és hamis ékköveinek birodalma. A többi helyen, úgy látszik, csak a házi oltár szentjei zavarták, mert egy délután máglyát rakott a patióban, és teljesen elhamvasztotta őket. Minden délelőtt legalább tizenegy óráig aludt. Aztán fürödni ment aranysárkányokkal hímzett, foszladozó tunikájában és sárga pomponos papucsában, s olyan szertartást celebrált, amely körülményességével és hosszúságával a szép Remedioséra emlékeztetett. Fürdés előtt három alabástrom tégelyből illatos sókat szórt a medencébe. Nem tökhéjjal locsolta magát, hanem belemerült az illatozó vízbe, és két óra hosszat feküdt benne háton, zsibbadtan a jóleső hűvösségtől és Amaranta emlékétől. Néhány nappal a hazaérkezése után levetette a taftöltönyt, amely nemcsak túlságosan meleg viseletnek bizonyult a faluban, de az egyetlen öltönye is volt; szűk nadrágot vett fel, majdnem ugyanolyat, mint amilyet Pietro Crespi viselt a táncórákon, és eleven hernyó selyméből szövött inget, hímzett monogrammal a szíve fölött. Hetenként kétszer kimosta a teljes öltözetét a medencében, és a tunikájába bújt, amíg a ruhái száradtak, mert nem volt más, amit felvehetett volna. Soha nem étkezett otthon. Amikor enyhülni kezdett a szieszta hősége, elment otthonról, és csak késő éjszaka jött vissza. Ilyenkor folytatta szorongató járkálását, fújtatva, mint egy kandúr, és Amarantára gondolva. Amaranta és az éjjelilámpa halvány fényében ijesztően rámeredő szentek képe volt az a két emlék, amit otthonról megőrzött. Gyakran előfordult a római augusztus káprázatában, hogy legmélyebb álmában felnyílt a szeme, és maga előtt látta Amarantát, amint csipkés alsószoknyáiban és bepólyált kezével kiemelkedik egy erezett márványmedencéből, megszépülve a száműzetés lázas türelmetlenségében. Míg Aureliano José azért küzdött, hogy ezt a képet a háború véres mocsarába fojtsa, ő a bujaság iszaptengerébe süllyedve igyekezett életben tartani, miközben pápai elhivatottságának véget nem érő meséjével hitegette anyját. Se ő, se Fernanda nem gondolta soha, hogy levelezésük

csupán agyszülemények cseréje. José Arcadio, aki Rómába érkezése után nyomban otthagyta a szemináriumot, azért táplálta tovább a teológia és a kánonjog legendáját, hogy veszélybe ne kerüljön az a mesés örökség, amely anyja eszelős leveleiben szerepelt, s egyszer majd bizonyára kiszabadítja a nyomorból és a szennyből, amin két barátjával osztozott egy trasteverei padlásszobában. Mikor megkapta Fernanda utolsó levelét, amit már a közelgő halál előérzete diktált, becsomagolta hamis tündöklésének utolsó roncsait, és átkelt az óceánon, a fedélközben, ahol a kivándorlók úgy össze voltak zsúfolva, mint a barmok a vágóhídon, és hideg makarónit meg kukacos sajtot ettek. Mielőtt még elolvasta volna Fernanda végrendeletét, amely csupán az elszenvedett sorscsapások aprólékos és kései lajstromából állt, a rozzant bútorok és a gazos tornác láttán már rádöbbent, hogy kelepcébe került, amelyből soha nincs menekvés, és mindörökre búcsút mondhat a római tavasz gyémántfényének és időtlen levegőjének. Az asztma szorongató álmatlanságában egyre csak balsorsa mélyeit méregette, nagy léptekkel róva a sötétbe borult házat, ahol Ursula szenilis agyrémei megtanították félni a világtól. Hogy el ne veszítse a sötétben, Ursula a gyerekszoba egyik sarkát jelölte ki neki: csak ott bújhatott el a halottak elől, akik alkonyatkor járkálni kezdenek a házban. – Ha valami rosszat teszel – mondta Ursula –, nekem azt megmondják a szentek. – Gyerekkorának vacogó estéi ebbe a sarokba szorultak bele, ahol moccanás nélkül kuporgott egy kis zsámolyon, amíg el nem jött a lefekvés ideje, és félelmében kiverte a veríték a szent besúgók éber és fagyos tekintete alatt. Fölösleges tortúra volt, hiszen már ekkor is rettegett mindentől, ami körülvette, és felkészült rá, hogy mindentől féljen, amivel az életben találkozik: az utcanőktől, akik megrontják a vérét; a házbeli nőktől, akik disznófarkú gyerekeket szülnek; a harci kakasoktól, amelyek emberhalált és életre szóló lelkifurdalást okoznak; a tűzfegyverektől, amelyeknek puszta érintése húszévi háborút idéz elő; az esztelen vállalkozásoktól, amelyeknek csalódás és őrület az ára, és végül mindentől, amit Isten az Ő véghetetlen jóságában megteremtett, s amit az ördög megrontott. Amikor a lidércnyomás kerekeitől megőrölve felébredt, az ablakon beáradó fény szabadította fel a rettegés alól, és Amaranta simogató keze a fürdőmedencében, és a selyempamacs kéjes érintése, amellyel Amaranta az ágyékát behintőporozta. Még Ursula is más volt a kerti verőfényben: itt nem mesélt félelmetes dolgokról, csak szénporral sikálta a fiú fogait, hogy pápához illően sugárzó mosolya legyen, és levágta és megtisztította a körmeit, hogy a föld négy sarkából Rómába sereglő zarándokok elámuljanak a pápa kezének szépségén, amikor áldást oszt, és pápafrizurát fésült neki, és szagosvizet locsolt rá, hogy a teste és a ruhái pápaillatúak legyenek. A castelgandolfói parkban aztán José Arcadio látta a pápát egy erkélyen, amint hét nyelven ugyanazt a beszédet intézte a zarándokok sokaságához, de igazából semmi más nem kötötte le a figyelmét, csak a pápa fehér keze, melyet mintha lúgban áztattak volna, nyári öltözékének vakító ragyogása és a diszkrét kölniillat, amely körüllengte.
Majdnem egy évvel a hazatérése után, amikor már felélte az ezüstkandelábereket meg a címeres éjjelit, melyről az igazság órájában kiderült, hogy – eltekintve a berakott címerpajzstól – nem is arany, José Arcadiónak az volt az egyetlen szórakozása, hogy hazavitte játszani a falusi gyerekeket. Velük töltötte a szieszta idő t, biztatta őket, hogy ugrókötéllel játsszanak a kertben, énekeljenek a tornácon, és artistamutatványokat végezzenek a szalon bútorain, maga pedig ide-oda járkált a csoportok között, és illemtani előadásokat tartott. Ekkor már elnyűtte a szűk szárú nadrágot és a selyeminget, és egy közönséges ruhában járt, amit az araboktól vásárolt, de ernyedt méltóságát és pápai mozdulatait továbbra is megőrizte. A gyerekek birtokukba vették a házat, mint valaha Meme osztálytársnői. Késő estig hallatszott a zsivajgásuk, éneklésük és lábdobogásuk, úgyhogy a ház olyan lett, mint egy internátus, amelyben megszűnt a fegyelem. Aureliano ügyet se vetett az inváziókra, amíg nem zavarták Melchiades szobájában. Egy reggel két fiú feltépte az ajtót, és ijedten torpant meg a szutykos és szőrös férfi láttán, aki rendületlenül böngészte tovább az íróasztalán heverő pergameneket. Belépni nem mertek, de egyre ott settenkedtek a szoba körül. Leselkedtek a réseken,

pusmogtak, élő állatokat dobáltak be a felső kis ablakokon; egyszer pedig kívülről beszögezték az ajtót és az ablakot, úgyhogy Aureliano egy fél napig küszködött, amíg sikerült kifeszítenie. A kópéságok büntetlenségétől felpezsdülve, egy másik reggel, mialatt Aureliano a konyhában volt, négy fiú bement a szobába, hogy elpusztítsa a pergameneket. De mihelyt rátették kezüket a sárgult tekercsekre, egy angyali erő felemelte őket a földről, és mind a négyüket lebegve tartotta a levegőben, amíg Aureliano meg nem jött, hogy visszaragadja a pergameneket. Attól kezdve nem zaklatták többé.
A négy legnagyobb fiú, aki rövidnadrágban járt, noha elérte már a kamaszkor küszöbét, José Arcadio küllemének ápolásával foglalkozott. Korábban jöttek, mint a többiek, és azzal töltötték a délelőttöt, hogy megborotválták, meleg törülközőkkel végigdörzsölték, keze-lába körmeit levágták és kifényesítették, szagos vízzel illatosították. Sokszor még a medencébe is utánamentek, hogy tetőtől talpig beszappanozzák, mialatt ő hanyatt fekve lebegett a vízben, és Amarantára gondolt. Azután megtörölték, behintőporozták és felöltöztették. Az egyik fiú, akinek szőke, göndör haja volt és piros üvegszeme, mint a nyulaknak, néha éjszakára is ott maradt. Olyan erős szálak fűzték José Arcadióhoz, hogy még asztmás álmatlanságában is társául szegődött, és szótlanul járta vele a sötét házat. Egy éjjel Ursula alkóvjában valami sárga ragyogást láttak a kristállyá vált cementen keresztül, mintha egy föld alatti nap üveggé változtatta volna a szoba padlóját. Nem kellett lámpát gyújtani. Elég volt kiemelniük a repedezett lapokat abban a bemélyedésben, ahol Ursula ágya állt mindig, s ahol a legerősebb volt a ragyogás, és megtalálták a rejtett kriptát, amelynek a keresésébe Második Aureliano annyi lázas ásatás után belefáradt. Ott volt a három viaszosvászon zsák rézdróttal bekötve, és bennük a hétezer-kétszáztizennégy arany, amely úgy izzott a sötétben, akár a parázs.
A kincs felbukkanása úgy hatott, mint egy bomba. Ahelyett, hogy a váratlan vagyonnal, amelyről a nyomor idején álmodozott, visszatért volna Rómába, José Arcadio dekadens paradicsommá varázsolta a házat. A hálószoba ablakaira és baldachinjára új bársonyokat rakatott, kőlapokkal boríttatta a fürdő padlóját, és fajanszcsempékkel a falait. Az ebédlőkredenc roskadozott a kandírozott gyümölcsök, a sonkák és a savanyúságok alatt, s az elárvult magtár újból megnyitotta ajtaját a boroknak és likőröknek, amiket José Arcadio személyesen vett át a vasútállomáson, a nevét viselő ládákban. Egy éjjel a négy legnagyobb fiúval dáridót rendezett, amely másnap reggelig tartott. Reggel hatkor meztelenül kijöttek a szobából, leeresztették a medencéből a vizet, és teletöltötték pezsgővel. Mindnyájan belevetették magukat, s úgy úsztak benne, mint egy illatos buborékoktól aranyló égen a madarak, mialatt José Arcadio hanyatt fekve lebegett a mulatság peremén, és nyitott szemmel Amarantáról álmodott. Még akkor is így feküdt, révülten, kétes gyönyöreinek keserű füvén kérődzve, amikor a kimerült fiúk falkában visszacsörtettek a hálószobába, letépték a bársonyfüggönyöket, beléjük törölköztek, a nagy kavarodásban bezúzták a hegyikristály tükröt, és egyszerre rohanva meg az ágyat, ledöntötték a baldachint. José Arcadio a fürdőből visszajövet mély álomban találta őket, meztelenül, egymás hegyén-hátán az alkóv roncsai között. Hirtelen fellobbant a dühe, nem annyira a rombolástól, mint inkább az undortól és az önsajnálattól, amit az orgia sivár üressége váltott ki belőle, felkapott egy szerzetesi életre szoktató korbácsot, amit a bőröndje mélyén őrzött egy ciliciummal s a sanyargatás és a vezeklés egyéb eszközeivel együtt, és kikergette a fiúkat a házból, üvöltve, mint az őrült, és olyan irgalmatlanul ütlegelve őket, hogy egy coyote-falkát bizonyára jobban kímélt volna. Utána összeroppant, több napos asztmaroham tört ki rajta, amitől olyan lett, mint a haldokló.
A kínok harmadik éjszakáján végül legyőzte a fuldoklás: bement Aurelianóhoz, és megkérte, hozzon inhalálóport egy közeli patikából. Így jutott ki Aureliano másodszor az utcára. Alig két sarokkal odébb meg is találta a szűk kis patikát, poros kirakatában a latin feliratú porcelán tégelyekkel, és odabent egy lány, aki rejtelmesen szép volt, mint egy nílusi kígyó, kiadta az orvosságot, amelynek a nevét José Arcadio felírta egy cédulára. Az utcai villanykörték halvány és sárga fényében az elhagyatott falu látványa most sem keltett Aurelianóban

nagyobb érdeklődést, mint az első alkalommal. José Arcadio már azt hitte, hogy talán megszökött, amikor mégis beállított, kissé lihegve a sietségtől, és húzva a lábát, amely mozgás híján elgyengült, és ügyetlen lett a négy fal közé zárt életben. Olyan szembetűnő volt közönye a világ iránt, hogy José Arcadio néhány nappal később megszegte az anyjának tett ígéretét, és engedélyt adott rá, hogy kimehessen a házból, amikor akar.
– Nincs semmi keresnivalóm az utcán – felelte Aureliano.
Továbbra is a négy fal közt maradt, elmerülve a pergamenekben, amelyeknek a tartalmát lassanként sikerült kihüvelyeznie, bár a jelentésükre nem tudott rájönni. José Arcadio sonkaszeleteket és kandírozott virágokat vitt be neki, amelyek tavaszi utóízt hagytak a szájában; két alkalommal egy pohár jó bort is. Egyáltalán nem érdekelték a pergamenek, amelyekben legfeljebb valami ezoterikus időtöltést látott, de a borongós kedvű rokon ritka tudására és érthetetlen életismeretére mégis felfigyelt. Ekkor tudta meg, hogy Aureliano érti az írott angol nyelvet, és hogy a pergamentekercsek közt kiolvasta az enciklopédiának mind a hat kötetét, az első oldaltól az utolsóig, mint valami regényt. Először ezzel magyarázta, hogy Aureliano úgy tud beszélni Rómáról, mintha hosszú éveken át ott élt volna, de nagyon hamar rájött, hogy nemcsak enciklopédikus tudása van: például ismeri az árakat. – Ami van, az mind tudható – ennyit mondott Aureliano, amikor megkérdezte tőle, hogyan tett szert ezekre az ismeretekre. Aureliano viszont meglepődve tapasztalta, hogy José Arcadio közelről nézve egészen más, mint amilyennek éjszakánként képzelte, a lépteire figyelve. Igenis tudott nevetni, olykor elérzékenyülni a ház múltján, sőt aggódni Melchiades szobájának nyomorúságos állapota miatt. A két magányos vérrokon közeledése távol állt a barátságtól, de mindkettőjük számára enyhítette azt a mérhetetlen magányt, amely elválasztotta és összefűzte őket. José Arcadio most már megkérhette Aurelianót, hogy húzza ki a háztartás kétségbeejtő csáváiból, Aureliano viszont kiülhetett olvasni a tornácra, megkapta Amaranta Ursula leveleit, amelyek továbbra is a szokott pontossággal érkeztek, és újból használhatta a fürdőt, ahonnét José Arcadio a hazaérkezésekor kitiltotta.
Egy meleg hajnalon mindketten arra riadtak fel, hogy valaki hevesen döngeti a kaput. Egy komor öregember állt a küszöbön: nagy, zöld szeme volt, amelytől kísértetiesen foszforeszkált az arca, s a homlokán hamukereszt. Elrongyolódott ruhája, repedezett cipője s egyetlen poggyásza, a vállán lógó ócska tarisznya láttán koldusnak hihették volna, de mozdulataiban olyan méltóság volt, ami rácáfolt a külsejére. Csak rá kellett nézni, máris látszott még a nagyszoba félhomályában is, hogy nem az életösztön az a titkos erő, amely a lelket tartja benne, hanem a vérévé vált félelem. Aureliano Amador volt az, Aureliano Buendía ezredes egyetlen fia, aki a tizenhétből életben maradt, és aki hosszú és hányatott szökevényélete végén egy kis nyugalmat keresett. Megmondta a nevét, és menedékért könyörgött abban a házban, amelyre mindig úgy gondolt a páriasors éjszakáin, mint élete utolsó biztos erődjére. De José Arcadio és Aureliano nem emlékezett rá. Azt hitték, csavargó, és durván kidobták. A kapuból aztán mindketten végignézhették, hogyan ér el végkifejletéhez az a dráma, amelynek első felvonása még José Arcadio magára eszmélése előtt játszódott le. Két rendőrügynök, aki éveken át üldözte Aureliano Amadort, kopóként szaglászva utána a fél világon át, hirtelen előugrott a szemközti járda mandulafái közül, és két puskagolyót röpített belé, pontosan a hamukereszt közepébe.
Amióta a fiúkat elkergette, José Arcadio értesítést várt, hogy mikor indul az az óceánjáró, amellyel még karácsony előtt szeretett volna Nápolyba hajózni. Ezt Aurelianónak is megmondta, sőt olyan terveket forgatott a fejében, hogy boltot nyit neki, amiből megélhet, mert Fernanda temetése óta elmaradtak az élelmiszerkosarak. De még ez a végső álma se válhatott valóra. Egy szeptemberi reggelen, miután Aurelianóval megitta kávéját a konyhában, és a mindennapi fürdést is majdnem elvégezte, a cseréptető résein át bemászott hozzá a négy fiú, akit kidobott. Nem hagytak időt a védekezésre, ruhástul a medencébe ugrottak, és üstökénél fogva a víz alá nyomták, amíg a haláltusa utolsó buboréka is szét nem pattant a

felszínen, s a néma és sápadt delfintest az illatos víz fenekére nem siklott. Aztán elvitték a három zsák aranyat, amelynek rejtekhelyét áldozatukon kívül csak ők ismerték. Olyan gyors, módszeres és brutális volt a rajtaütés, mintha katonák hajtották volna végre. Szobájának zárt ajtaja mögül Aureliano nem hallott semmit. Este, miután hiába várt José Arcadióra a konyhában, az egész házat bejárta, míg végre rátalált: ott lebegett a medence illatos tükrén, hatalmasan és puffadtan, s még mindig Amarantáról álmodozva. Aureliano csak ekkor ébredt rá, hogy kezdte nagyon megszeretni.

December első angyalaival megjött Amaranta Ursula, jó tengeri szelek hozták, ő pedig magával hozta a férjét, a nyakán selyempórázzal. Bejelentés nélkül érkezett, elefántcsontszínű ruhában, majdnem térdig érő gyöngysorral, smaragd- és topázgyűrűkkel, gömbölyű és sima frizurával, melyet fecskefarkú tűk tartottak a füle mögött. Férje, akivel hat hónappal azelőtt házasodott össze, érett, nyúlánk, tengerész külsejű flamand volt. Mihelyt benyitott a nagyszobába, Amaranta Ursula megértette, hogy távolléte hoszszabb és rombolóbb volt, mint gondolta volna.
– Istenem – kiáltott fel inkább vidáman, mint riadtan –, mennyire látszik, hogy nincs asszony a házban!
A poggyász nem fért el a tornácon. Fernanda régi ládáján kívül, amivel útnak indították a kollégiumba, a poggyászához tartozott még két hajókoffer, négy nagy bőrönd, egy napernyőtáska, nyolc kalapdoboz, egy óriási kalitka ötven kanárival, valamint a férj kerékpárja szétszerelve, külön e célra szolgáló tokban, hogy úgy lehessen hordozni, mint egy gordonkát. A hosszú utazás után egyetlen napi pihenést sem engedélyezett magának. Elnyűtt vászonoverallba bújt, melyet a férje hozott egyéb motoroskellékekkel együtt, és ő is nekilátott a ház felújításának. Szétkergette a vöröshangyákat, amelyek már birtokukba vették a tornácot, felélesztette a rózsatöveket, gyökerestül kihúzkodta a gyomot, és a korlát cserepeibe ismét páfrányt, majoránnát és begóniát ültetett. Maga vezényelte az asztalosok, lakatosok és kőművesek csapatát, akik betömték a padlóréseket, helyre ütötték az ajtókat és ablakokat, rendbe hozták a bútorokat, kívül-belül kimeszelték a falakat, úgyhogy három hónappal megérkezése után ismét az a fiatalos és ünnepi levegő töltötte be a házat, mint régen, a gépzongora idején. Soha még nem élt a házban senki, aki minden órában és bármilyen körülmények között ilyen vidám lett volna, sem ilyen dalos és táncos kedvű személy, aki a szemétre vetett minden megsavanyodott holmit és szokást. Egy csapásra kiseprűzte a halotti emlékeket, a fölösleges limlom és a babonás kellékek halmait, melyek a sarkokban tornyosultak, és csak egy dolgot őrzött meg Ursula iránti kegyeletből: Remedios dagerrotípiáját a nagyszobában. – Ilyet még nem ettem! – kiáltozta, fuldokolva a nevetéstől. – Egy tizennégy éves dédnagymama! – Amikor az egyik kőműves elmondta, hogy a ház tele van kísértetekkel, és csak úgy űzhetik el őket, ha felkutatják elásott kincseiket, pukkadozva azt felelte, hogy nem hisz a férfibabonákban. Olyan természetes volt, olyan felszabadult, olyan modern és kötetlen szellem, hogy Aureliano azt se tudta, melyik lábára álljon, amikor meglátta. – Ez már döfi! – kiáltott fel boldogan Amaranta Ursula, és ölelésre tárta a karját. – Ni csak, hogy megnőtt az én imádott emberevőm! – Mielőtt Aureliano erre bármit is szólhatott volna, már fel is tett egy lemezt a magával hozott táskagramofonra, és tanítani kezdte a divatos táncokra. Leparancsolta róla az Aureliano Buendía ezredestől örökölt ócska nadrágot, fiatalos ingeket és fehér betétes cipőket ajándékozott neki, és kituszkolta az utcára, ha túl sokáig rostokolt Melchiades szobájában.
Fürge volt, apró termetű és legyűrhetetlen, mint Ursula, majdnem olyan szép és kihívó, mint a szép Remedios, és valami ritka ösztön segítségével meg tudta előzni a divatot. A postával érkező legfrissebb szabásminták csak bizonyítékul szolgáltak, hogy nem tévedett a maga kreálta modelljeivel, amiket maga is varrt meg Amaranta kezdetleges, kézi forgattyús varrógépén. Előfizetett minden divatlapra, művészeti és tánczenei kiadványra, ami csak

Európában megjelent. és elég volt egy pillantást vetnie rájuk, máris látta, hogy a világban minden úgy megy, ahogy ő képzelte. Érthetetlen volt, hogy egy ilyen élénk szellemű nő miért jött vissza ebbe a halott faluba, ahol mindent megül a por és a hőség, méghozzá egy olyan férjjel, akinek annyi a pénze, hogy bárhol a világon pompásan megélhetnének belőle, s aki annyira szereti, hogy hajlandó selyempórázon kullogni utána. És mégis, ahogy múlt az idő, egyre nyilvánvalóbb lett, hogy Amaranta Ursula végleg ott akar maradni, hiszen minden terve évekre szólt, és minden cselekedete arra irányult, hogy kényelmes életet és nyugodt öregséget biztosítson magának Macondóban. S hogy ez a szándék nem hirtelen támadt, azt a kanáris kalitka bizonyította. Anyja egyik levelében beszámolt a madarak pusztulásáról, s ő ezért hónapokig halogatta az utazását, amíg olyan hajót nem talált, amely a Szerencsés-szigeteken is kiköt: ott aztán összeválogatott huszonöt pár kanárit a legnemesebb fajtából, hogy újra benépesítse Macondo egét. Valamennyi kudarcba fulladt vállalkozása közül ez volt a legsiralmasabb. Ahogy szaporodtak a madarak, párosával elengedte őket, de mihelyt belekóstoltak a szabadságba, máris megszöktek a faluból. Hiába csalogatta őket a madáretetővel, amit még Ursula készíttetett a ház első újjáépítése idején. Hiába tett megtévesztő fészkeket a mandulafákra, mintha eszpertófűből lettek volna, hiába szórt madáreledelt a háztetőkre, és serkentette a rabságban levő madarakat, hogy énekük hallatán a többinek elmenjen a kedve a szökéstől: mihelyt alkalom adódott rá, rögtön felröppentek, egyet köröztek az égen, de csak addig, amíg rá nem találtak a visszaútra a Szerencsés-szigetek felé.
Amaranta Ursula már egy éve volt otthon, s noha egyetlen barátságot se kötött, és egyetlen mulatságot sem tudott nyélbe ütni, váltig bízott benne, hogy sikerül megmentenie a balsorsnak ezt a kiválasztott népét. Gaston, a férje, a világért sem akart vitatkozni vele, noha már abban a halálos déli órában is megértette, amikor leszállt a vonatról, hogy felesége elhatározását a nosztalgia délibábja szülte. Abban a meggyőződésben, hogy a valóság előbb-utóbb úgyis legyőzi a feleségét, még a kerékpár összeszereléséhez se fogott hozzá, hanem a pókhálók közül, amelyeket a kőművesek leszaggattak, kikotorta a legfényesebb póktojásokat, körmével felnyitotta őket, és nagyítója alatt órákon át figyelte a belsejükből előbúvó parányi pókokat. Később, abban a hiszemben, hogy Amaranta Ursula azért folytatja a reformokat, mert nem akarja beismerni a kudarcát, mégis rászánta magát, hogy összeszerelje a lenyűgöző kerékpárt, amelynek első kereke sokkal nagyobb volt, mint a hátulsó, és minden idejét a környéken található őshonos rovarok gyűjtésére és boncolására fordította, majd befőttesüvegekben elküldte őket hajdani természetrajz-professzorának a liége-i egyetemre, ahol felsőfokú rovartani tanulmányokat végzett, bár fő hivatása az aeronautika volt. Amikor kerékpárra ült, akrobatanadrágot, kockás zoknit és detektívsapkát vett fel, de ha gyalog járt, mindig makulátlan, nyers színű vászonöltönyt viselt fehér cipővel, selyem csokornyakkendővel, girardi-kalappal s a kezében fűzfapálcával. Sápadt szembogara volt, ami csak aláhúzta tengerész jellegét, és apró mókusbajuszkája. Noha legalább tizenöt évvel idősebb volt a feleségénél, fiatalos kedvtelései, lankadatlan buzgalma, amellyel boldoggá akarta tenni, és jó szeretői képességei ellensúlyozták a korkülönbséget. Csakugyan, látva a negyvenéves férfi óvatos habitusát, nyaka körül a selyemörvet és cirkuszi biciklijét, senki se gondolta volna, hogy a frigy, amely ifjú feleségéhez köti, őrjöngő szerelemben fogant, s hogy a legképtelenebb helyeken is engedni szoktak kölcsönös vonzalmuknak, ahol éppen rájuk tört az ihlet, mint a legelső találkozásuk óta, méghozzá olyan szenvedéllyel, melyet az idő múlása s az egyre szokatlanabb körülmények csak elmélyítettek és gazdagítottak. Gaston nemcsak hogy tomboló, kimeríthetetlen tudású és fantáziájú szerető volt, hanem talán az első férfi az emberiség történetében, aki a menyasszonya társaságában kényszerleszállást végzett, és kis híján halálra zúzta magát pusztán azért, mert szeretkezni akart egy ibolyás réten.
Három évvel a házasságuk előtt ismerkedtek meg, mikor Gaston, épp Amaranta Ursula kollégiuma fölött piruettezve kétfedelű sportrepülőgépén, egy vakmerő szaltóval igyekezett

kikerülni a zászlórudat, s a kezdetleges ponyva és alumínium váz farka beleakadt a villanyvezetékbe, és lógva maradt rajta. Ettől fogva, mit sem törődve sínbe tett lábával, minden hét végén elment Amaranta Ursuláért az apácainternátusba – mert hiszen most is ott lakott, bár a házirendje nem volt olyan szigorú, mint Fernanda szerette volna, és elvitte a sportklubba. Ötszáz méter magasban kezdték szeretni egymást, a homoklapály vasárnapi levegőegében, s ahogy egyre mélyebbre merültek egymásba, egyre kisebbedtek alattuk a földi lények. Amaranta Ursula úgy mesélt neki Macondóról, mint a világ legfényesebb és legbékésebb falujáról, és egy hatalmas, majoránnaillatú házról, ahol késő öregségéig szeretne élni egy hűséges férjjel és két rakoncátlan fiúval, akiknek Rodrigo és Gonzalo lesz a neve, semmiképpen sem Aureliano és José Arcadio, meg egy kislánnyal, akinek Virginia lesz a neve, semmiképpen sem Remedios. Mivel annyira makacsul és sóvárogva emlegette a honvágytól megszépült falut, Gaston megértette, hogy sose menne hozzá feleségül, ha nem viszi haza Macondóba. Bele is egyezett hát, mint később a selyempórázba, mert múló szeszélynek hitte, amit jobb lesz az időre bízni. De miután két évet töltöttek Marondóban, és Amaranta Ursula éppoly boldog volt, mint az első napon, mégis fészkelődni kezdett egy kicsit. Akkor már felboncolta a környék összes felboncolható rovarát, úgy beszélt spanyolul, mint egy bennszülött, és ahány újságot csak hozott a posta, mindegyikben megfejtette a keresztrejtvényeket. Az éghajlatra nem hivatkozhatott, hogy sürgesse visszatérésüket, mivel, hála a természetnek, gyarmati májjal volt megáldva, amelynek meg sem kottyant a szieszta fullasztó hősége és az atkáktól hemzsegő ivóvíz. Annyira szerette a kreol konyhát, hogy egyszer megevett egy egész füzér iguánatojást, szám szerint nyolcvankét darabot. Amaranta Ursula viszont jéggel tömött ládákban, vonaton hozatta a halakat és rákokat, a húskonzerveket és a gyümölcsbefőtteket, mert egyebet nem bírt enni, és továbbra is az európai divat szerint öltözködött, a postán érkező divatrajzok alapján, noha igazán nem volt olyan hely, ahová eljárjon, sem olyan személy, akinél viziteljen, a férje pedig végül is olyan hangulatba került, hogy immár nem tudta méltányolni lenge toalettjeit, hetyke kalapjait és hétsoros nyakláncait. Legfőbb titka talán az volt, hogy mindig talált magának valami elfoglaltságot, megoldandó háztartási problémákat, melyeket maga teremtett, és rosszul elvégzett feladatokat, melyeket aztán másnap kijavított, azzal a beteges buzgalommal, melyről Fernandának a rombolásnak-teremtés örökletes hajlama juthatott volna eszébe. Mulatni vágyó szelleme oly eleven maradt, hogy ha új hanglemezeket kapott, behívta Gastont a nagyszobába, és késő éjszakáig gyakorolta vele a táncokat, melyekről iskolatársnői rajzos leírásokat is küldtek, s az egésznek rendszerint szeretkezés lett a vége a bécsi hintaszékeken vagy a puszta földön. Csak egyvalami hiányzott, hogy teljes legyen a boldogsága: a gyerekek, de betartotta a férjével kötött egyezséget, hogy várnak, amíg ötéves házasok nem lesznek.
Hogy agyonüsse valamivel üres óráit, Gaston többnyire Melchiades szobájában töltötte a délelőttöket a visszahúzódó Aurelianóval. Jólesett elbeszélgetnie vele szülőhazája legeldugottabb részeiről, melyeket Aureliano úgy ismert, mintha sokáig ott élt volna. Amikor Gaston megkérdezte, hogyan tett szert ezekre az ismeretekre, amelyek nincsenek benn az enciklopédiában, ugyanazt a választ kapta, mint José Arcadio: – Ami van, az mind tudható. – Aureliano a szanszkriton kívül megtanult angolul és franciául, s egy kicsit latinul és görögül is. Mivel ekkor már minden délután eljárt hazulról, és Amaranta Ursula hetenként ellátta zsebpénzzel, olyan lett a szobája, mintha a katalán tudós könyvesboltjának egyik fiókja volna. Mohón olvasott késő éjszakáig, bár ahogy az olvasmányait emlegette, Gastonnak az a benyomása támadt, hogy nem ismeretszerzés céljából vásárol könyveket, hanem csak meglevő ismereteinek a pontosságát akarja ellenőrizni, és semmi sem érdekli annyira, mint a pergamenek, amelyeknek a délelőtt legjobb óráit szenteli. Gaston is, a felesége is örömest bevonta volna a családi körbe, Aureliano azonban hermetikus lény volt, s a titokzatosság felhője vette körül, amely idővel csak egyre sűrűbb lett. Annyira megközelíthetetlen volt, hogy Gastonnak minden barátkozási kísérlete csődöt mondott, s más szórakozás után kellett

néznie, hogy agyonüsse üres óráit. Ebben az időben született meg az az ötlete, hogy légipostaszolgálatot létesít.
A terv nem volt új. Valójában már elég részletesen kidolgozta, amikor megismerte Amaranta Ursulát, csak éppen nem Macondóra gondolt, hanem Belga Kongóra, ahol a családjának pálmaolaj-érdekeltségei voltak. Aztán félre kellett tennie, hiszen jött a házasság meg az az elhatározás, hogy a felesége kedvéért néhány hónapot Macondóban tölt. De látva, hogy Amaranta Ursula már egy községfejlesztési bizottság megszervezésén fáradozik, őt pedig egyszerűen kineveti, ha a visszatérés lehetőségére próbál célozni, megértette, hogy hosszabb időre kell berendezkednie, és ismét érintkezésbe lépett elfelejtett brüsszeli társaival, mert hiszen az úttörőnek a Karib-tenger éppúgy megfelel, mint Afrika. Mialatt az előkészületek folytak, kiszemelt egy leszállóhelyet a hajdani elvarázsolt vidéken, amelyből szikkadt, repedezett síkság lett, kemény, mint a kovakő; tanulmányozta a szelek irányát, a tengerpart geográfiáját és a légi közlekedés számára legmegfelelőbb útvonalakat, nem is sejtve, hogy buzgalma, amely annyira hasonló a Mr. Herbertéhez, veszedelmes gyanút támaszt a faluban: talán nem is légi utakat tervez, hanem banánt akar ültetni. Az ötlet fellelkesítette: talán mégis elképzelhető, hogy végleg letelepedik Macondóban; többször elutazott a tartományi székhelyre, tárgyalt a hatóságokkal, engedélyeket kapott, és kizárólagos szerződéseket kötött. Közben brüsszeli társaival olyasféle levelezést folytatott, mint Fernanda a láthatatlan orvosokkal, és végül sikerült rávennie őket, hogy hajópostán adják fel az első repülőgépet, és küldjenek vele egy tapasztalt szerelőt is, aki majd a legközelebbi kikötőben összeszereli, és Macondóba repül vele. Annyira bízott az üzlettársak ismételt ígéreteiben, hogy egy évvel az első mérések és meteorológiai számítások után már nem is tudott másként járni az utcákon, mint az égre bámulva, a szellő híreit lesve, és várva, hogy mikor tűnik fel a repülőgép.
Bár Amaranta Ursula nem tudott róla, visszatérése gyökeresen megváltoztatta Aureliano életét. José Arcadio halála után Aureliano buzgó látogatója lett a katalán tudós könyvesboltjának. Most, hogy szabad lett, és ráérő ideje is volt, némi érdeklődés támadt benne a falu iránt, amelynek a felfedezése semmi meglepetést nem okozott neki. Járta a poros és néptelen utcákat, inkább tudományos, mint emberi kíváncsisággal szemlélve a roskadozó házak belsejét, a rozsdától és a haldokló madaraktól feltépett drótházakat az ablakokon, valamint az emlékektől megroppant lakosokat. Képzeletében megpróbálta felidézni a banántársaság letűnt városának régi dicsőségét, bár a száraz úszómedence színültig megtelt rothadó férficipőkkel és női szandálokkal, a dudva-rágta házakban pedig egy farkaskutya-csontvázat talált, nyakán még mindig a karikához erősített acéllánccal, továbbá egy telefont, amely csöngött, csöngött, csöngött, míg föl nem vette a kagylót, hallotta, hogy egy nő izgatottan és nagyon messziről kérdez valamit angolul, mire azt felelte, hogy igen, hogy a sztrájknak már vége, hogy a háromezer halottat a tengerbe dobták, hogy a banántársaság elment, és hogy Macondóban végre hosszú évek óta béke van. Kirándulásain eljutott a romlásnak indult bordély-negyedbe, ahol hajdan kötegszámra égették a bankókat, hogy nagyobb legyen a muri, de most nem maradt egyéb, mint egy siralmas útvesztő, a többinél is nyomorúságosabb utcák, néhol még világító vörös lámpák és girlandfoszlányokkal díszített, kihalt tánchelyiségek, amelyekben a kövér és hervadt közözvegyek, a francia dédnagymamák és babilóniai mátriárkák türelmesen várakoztak a tölcséres gramofonok mellett. Aureliano senkit sem talált, aki emlékezett volna a családjára, még Aureliano Buendía ezredesre sem, kivéve a legvénebb antillai négert, egy aggastyánt, aki vattás fejével olyan volt, mint egy fényképnegatív, és még mindig énekelte küszöbén az alkonyi órák síri zsoltárait. Aureliano többször is beszélgetett vele azon a néger-spanyol keveréknyelven, amelyet néhány hét alatt elsajátított, és néha megkóstolta a kakasfejlevest, amit az aggastyán dédunokája főzött, egy erős csontú, kancafarú, görögdinnye-csecsű, nagydarab néger nő, tökéletes, gömbölyű koponyáján olyan kemény drótfajpáncéllal, mint egy középkori harcos sisakja. Nigromantának hívták. Aureliano ebben az időben az asztali edények, gyertyatartók és egyéb

otthoni kacatok eladogatásából élt. Ha egy fillérje sem volt, mint legtöbbször, a piaci kifőzdében elkérte a kakasfejeket, hiszen úgyis a szemétbe dobják, és elvitte Nigromantának, hogy főzzön levest belőlük, porcsinnal sűrítve és mentával illatosítva. A dédapa halála után Aureliano nem járt el többé a házukba, de a tér árnyas mandulafái alatt találkozott Nigromantával, aki a hegyi állatok módján sziszegve csalogatta a ritka éjszakai járókelőket. Sokszor mellészegődött, keverék nyelven elbeszélgetett vele a kakaslevesekről és a nyomor egyéb nyalánkságairól, és továbbra is kísérgette volna, ha Nigromanta nem adja értésére, hogy társasága elriasztja az ügyfeleit. Bár néhányszor elfogta a kísértés, és maga Nigromanta is csupán közös nosztalgiájuk természetes beteljesülését látta volna benne, mégsem feküdt le vele. így aztán Aureliano még mindig szűz volt, amikor Amaranta Ursula visszajött Macondóba, és olyan testvéri öleléssel köszöntötte, hogy elállt a lélegzete. Valahányszor látta, s még inkább, amikor Amaranta Ursula a divatos táncokra tanította, ugyanazt a szivacsos gyengeséget érezte a csontjaiban, amely üknagyapját is felzaklatta, amikor Pilar Ternera a kártya ürügyén a magtárba hívta. Gyötrelmeit megpróbálta a pergamenek még alaposabb tanulmányozásába fojtani, és menekült a nagynéni ártatlan cirógatásai elől, hogy éjszakáit ne mérgezzék a szorongás felfakadó forrásai, de minél inkább kerülte, annál mohóbban szomjazott érdes nevetésére, boldog macskahörgésére és hálatelt trilláira, melyeket a napnak bármelyik órájában és a háznak legkevésbé valószínű zugaiban hallatott, a szerelemtől haldokolva. Egy éjjel, tíz méterre Aureliano ágyától, az ötvösműhely munkaasztalán a hibbant ölű házaspár betörte az üvegszekrényt, és végül is egy tócsányi sósavban szerette egymást. Aureliano nemhogy egy pillanatra sem hunyta le a szemét, hanem másnapra be is lázasodott, és egész nap zokogott dühében. Úgy érezte, egy örökkévalóság telik el, míg végre beesteledett, s ő először várta Nigromantát a mandulafák árnyékában, a kétség jeges tűszúrásai közepette, markában az egy peso ötven centavóval, amit Amaranta Ursulától kért, nem mintha rá lett volna szorulva, inkább csak azért, hogy valamiképpen őt is bepiszkolja, lealjasítsa, prostituálja a kalandjával. Nigromanta magával húzta szemfényvesztő gyertyalángoktól pislákoló szobájába, rossz szerelmektől gyűrött lepedőjű tábori ágyára és szívós, elszánt, vad kutyatestére, amely, azt hitte, egykettőre elbánik vele, mint egy megszeppent kisfiúval, de aztán hirtelen tapasztalnia kellett, hogy férfival van dolga, akinek iszonyú ereje szeizmikus mozgásokat támaszt a belső szerveiben.
Így kezdődött a kapcsolatuk. Aureliano délelőttönként a pergameneket böngészte, a szieszta idő ben pedig Nigromanta már várta az álmosító szobában, hogy kitanítsa előbb a giliszták, majd a csigák és végül a rákok figuráira, míg el nem kellett válnia tőle, hogy kósza szerelmekre lessen. Aureliano csak hetek múlva fedezte fel, hogy Nigromantának egy vékony öv van a derekán, olyan, mint egy cselló húrja, de kemény, mint az acél, egy darabból való, mintha együtt született és nőtt volna vele. Két szeretkezés közt szinte mindig ettek az ágyban, meztelenül, a kápráztató hőségben, a nappali csillagok alatt, amelyeket a rozsda tűzött a cinktetőre. Nigromantának most először akadt állandó embere, házi bikája, amint maga mondogatta, gurulva a nevetéstől, s már-már a szívét is elfogták az ábrándok, amikor Aureliano bevallotta Amaranta Ursula iránti visszafojtott szenvedélyét, mely a pótmegoldástól nemhogy enyhült volna, de mindjobban facsarta a belsejét, amint a tapasztalatok révén egyre szélesedett szerelmi látóhatára. Nigromanta ezután is változatlan hévvel fogadta, de csak a szolgálataiért járó fizetség ellenében, s ezt olyan szigorúan vette, hogy számlát nyitott neki, s ha Aurelianónak nem volt pénze, a tartozást hozzáírta a többihez, számjegyek helyett rovásokat karcolva a hüvelykujja körmével az ajtó mögé. Amikor beesteledett, és Nigromanta a sötét téren csatangolt, Aureliano hazament, át a tornácon, mint egy idegen, alig köszönve Amaranta Ursulának és Gastonnak, akik rendszerint ilyenkor vacsoráztak, majd bezárkózott a szobájába, de képtelen volt írni vagy olvasni, vagy akár gondolkozni is, annyira felizgatták a nevető és pusmogó hangok, az előjátékok, később pedig az elvérző boldogságkitörések, amelyek betöltötték a ház éjszakáit. Ilyen volt az élete két évvel azelőtt, hogy Gaston várni

kezdte a repülőgépet, s még azon a délutánon is, amikor a katalán tudós könyvesboltjában négy nekivadult fiúval találkozott, késhegyig menő vitába merülve a svábbogárirtás középkori módszereiről. Az öreg könyvkereskedő, ismerve Aureliano érdeklődését az olyan könyvek iránt, amelyeket előtte csak a Tiszteletre Méltó Beda olvasott, némi atyai kajánsággal szólította fel, hogy vállalja a döntőbíró szerepét, ő pedig egy szuszra belefogott a magyarázatba, hogy a svábbogarat, a föld legősibb szárnyas rovarát már az ótestamentumi saruk is előszeretettel taposták, de mint fajta határozottan szembeszegül mindenféle kiirtási módszerrel, a bóraxos paradicsomszeletektől kezdve egészen a cukrozott lisztig, hiszen ezerhatszázhárom alfaja áll ellen az üldöztetésnek, amelynél régebbi keletűvel, makacsabbal és ádázabbal az ember egyetlen élőlényt sem sújtott, magát az embert is beleértve, amióta csak megjelent a földön, s mint ahogy az emberi nemre jellemzőnek tartják a fajfenntartás ösztönét, éppúgy jellemző lehetne rá egy határozottabb és sürgetőbb ösztön is, a svábbogárirtásé, és a svábbogarak csak azért nem lettek az emberi vadság áldozataivá, mert a homályba húzódtak vissza, ahol megóvta őket az ember vele született félelme a sötétségtől, másrészt viszont napvilágnál sebezhetőkké váltak, úgyhogy sem a középkorban nem volt, sem a mi napjainkban nincsen, sem az idők végezetéig nem lesz más hatásos módszer a svábbogarak pusztítására, mint a vakító napfény.
Ebből az enciklopédiai véletlenből nagy barátság született. Aureliano azontúl minden délután összejött a négy vitatkozóval, Alvaróval, Germánnal, Alfonsóval és Gabriellel, élete első és utolsó barátaival. Rá, aki az írott valóságban sáncolta el magát, kinyilatkoztatásszerűen hatottak e viharos együttlétek, melyek délután hatkor kezdődtek el a könyvesboltban, és virradatkor értek véget a bordélynegyedben. Mindaddig meg se fordult a fejében, hogy az irodalom a legjobb játék, amit az emberek kicsúfolására valaha is feltaláltak, amint azt Alvaro az egyik átmulatott éjszakán kifejtette. Némi időbe telt, amíg Aureliano rájött, hogy ez az önkényes megállapítás épp a katalán tudós példáján alapszik, akinek a tudás mit sem ért, ha a segítségével nem lehetett a csicseriborsó elkészítésének valamiféle újabb módját kieszelni.
Azon az estén, amikor Aureliano értekezést tartott a svábbogarakról, a korgó gyomrú lányok házában ért véget a vita, egy látszatbordélyban, Macondo peremén. A madám egy mosolygós tyúkanyó volt, a folytonos ajtónyitogatás és -csukogatás mániájának rabja. Örökös mosolyát talán a vendégek hiszékenysége váltotta ki, akik bizonyosságnak fogadták el az intézményt, amely csak a képzeletben létezett, hiszen itt még a kézzelfogható dolgok is valószerűtlenek voltak: a bútorok, amelyek szétestek, ha rájuk ült valaki, a kibelezett gramofon, amelybe kotlóstyúk költözött, a művirágok kertje, a banántársaság előtti évekből ott maradt kalendáriumok, a bekeretezett litográfiák, amelyeket soha meg nem jelent folyóiratokból vágtak ki. Még a félszeg kis lotyók is, akik a szomszédból futottak át, ha a madám vendégek jövetelét jelezte, csupán a képzelet szülöttei voltak. Köszönés nélkül bukkantak fel, virágos ruhácskában, amit öt évvel fiatalabb korukban kaptak, ugyanolyan ártatlanul bújtak ki belőle, mint ahogy felvették, s az eksztázis tetőpontján rémülten kiáltották: odanézz, borzalom, mindjárt ránk szakad a plafon, és mihelyt megkapták az egy peso ötven centavójukat, máris odaadták egy darab kenyérért meg sajtért, amit a madám árult nekik a szokásosnál is szélesebb mosollyal, mert csak ő tudta, hogy még ez a harapnivaló sem igazi. Aurelianót, akinek a világa mindaddig csupán Melchiades pergamenjeitől Nigromanta ágyáig terjedt, e képzeletbeli kuplerájban alaposan kipurgálták félénkségéből. Eleinte sehogy se tudott zöld ágra vergődni, mivel a madám a legtökéletesebb szerelmi pillanatokban nyitott be a szobákba, és különféle kommentárokat fűzött a szereplők intim bájaihoz. De végül is úgy megbarátkozott az életnek ezekkel az apró kellemetlenségeivel, hogy egy éjszakán, amely még a többinél is szilajabb volt, meztelenre vetkőzött a szalonban, és mesés férfiasságán egy sörösüveget egyensúlyozva futotta körbe a házat. Ő hozta divatba az efféle bolondériákat, amire a madám csak mosolygott örökös mosolyával, egyetlen zokszó nélkül, mert semmit se hitt az egészből, mint akkor is, amikor Germán föl akarta gyújtani a házat, hogy bebizonyítsa

nemlétezését, vagy amikor Alfonso kitekerte a papagáj nyakát, és bedobta a fazékba, amelyben épp rotyogni kezdett a tyúkleves.
Bár Aureliano egyforma szeretettel és ragaszkodással viseltetett mind a négy barátja iránt, úgyhogy a gondolataiban szinte egybeolvasztotta őket, Gabriel közelebb állt hozzá, mint a többiek.
Szoros kapcsolatuk azon az éjszakán jött létre, amikor Aureliano véletlenül megemlítette Aureliano Buendía ezredest, és csak Gabriel nem vette ugratásnak. Még a madám is, aki pedig nem szokta beleártani magát a beszélgetésekbe, dühödt bábaasszonyi hévvel hajtogatta, hogy Aureliano Buendía ezredest, akiről csakugyan hallott már, csak a kormány találta ki, ürügynek a liberálisok mészárlására. De Gabriel nem vonta kétségbe az ezredes léteését, mégpedig azért, mert a saját dédapjának, Gerineldo Márquez ezredesnek volt harcostársa és kebelbarátja. Az emlékezet szeszélyei még jobban kiélezték a helyzetet, ha a munkások halomra öléséről esett szó. Valahányszor Aureliano megemlítette, nemcsak a madám, de még a nála idősebbek is cáfolták az állomáson körülzárt munkások és a halottakkal megrakott kétszáz vagonos vonat legendáját, és makacsul kitartottak amellett, amit végül a bírósági végzések és az elemi iskolai tankönyvek szentesítettek: hogy a banántársaság sohasem létezett. Így hát Aurelianót és Gabrielt valamiféle cinkossággal fűzték össze a való tények, amelyekben nem hitt senki, s egész életüket áthatva sodorták őket, mint a visszacsapódó hullámverés egy letűnt világ nyomán, amelyből a fájó emléken kívül semmi egyéb nem maradt. Gabriel ott aludt, ahol éppen utolérte az álom. Aureliano néhányszor befogadta az ötvösműhelybe, de Gabriel egész éjszaka le se hunyta a szemét a motoszkáló holtak miatt, akik hajnalig járták a szobákat. Később Nigromanta gondjaira bízta, aki vendégül látta forgalmas szobájában, ha épp üres volt, és függőleges vonalkákkal neki is számlát nyitott az ajtó mögött azon a kevés helyen, amit Aureliano adósságai szabadon hagytak.
Bármilyen léhán élt is a társaság, tagjai nem mondtak le róla, hogy valami maradandót alkossanak, a katalán tudós ösztönzésére. Ő tette lehetővé a klasszikus irodalom egykori tanáraként szerzett tapasztalataival és ritka könyvekből álló gyűjteményével, hogy egy egész éjszakán át kutassák a harminchetedik drámai szituációt egy olyan faluban, ahol már senkinek sem állt érdekében vagy módjában, hogy tovább jusson az elemi iskolánál. A barátság felfedezésének bűvöletében, s szédülten a világ boszorkányságaitól, miután Fernanda zsugorisága megfosztotta tőlük, Aureliano éppen akkor hagyta abba a pergamenek böngészését, amikor már kezdett megvilágosodni előtte, hogy rejtjeles verssorokból álló jóslatokat tartalmaznak. De amikor később rájött, hogy a bordélyba járás mellett is jut idő mindenre, újból elég erőt érzett, hogy visszatérjen Melchiades szobájába, és lankadatlanul kutasson tovább, amíg a végső kulcsokat is meg nem találja. Ez akkoriban történt, amikor Gaston várni kezdte a repülőgépet, és Amaranta Ursula olyan egyedül érezte magát, hogy egy reggel benyitott a szobájába.
– Hahó, emberevő – mondta. – Hát megint itt vagy a barlangodban.
Ellenállhatatlan volt maga kreálta ruhájában, hosszú nyaklánccal, amilyeneket maga fűzött gardahalcsigolyákból. Abban a biztos tudatban, hogy a férje úgyis hű marad hozzá, lemondott a selyempórázról, és úgy látszott, hazatérése óta most először jut egy pillanatnyi szabad időhöz. Aureliano akkor is tudta volna, hogy ott van mellette, ha nem látja. Amaranta Ursula rákönyökölt az asztalára, oly közel és oly védtelenül, hogy még a csontjai mély búgása is hallatszott, és érdeklődni kezdett a pergamenek felől. Szörnyű zavarával küszködve, Aureliano görcsösen markolt a hangja után, amely már-már cserbenhagyta, az élete után, amely már-már kiszállt belőle, az emlékezete után, amely egy polip kövületévé alakult át, és beszélt, beszélt a szanszkrit nyelv levita elhivatottságáról, a jövőbe látás tudományos lehetőségéről, mert a jövő igenis áttetszővé válik az időben, és látható lesz, akárcsak a fény elé tartott papírlap másik oldalán az írás, és beszélt arról, hogy a jóslatokat meg kell fejteni, mielőtt maguktól megvetemednének, és beszélt Nostradamus Centuráiról és Cantabria

pusztulásáról, ahogyan Szent Millán megjövendölte. Egyszerre csak, az előadást meg sem szakítva, egy ősidők óta szunnyadó kényszertől hajtva, rátette a kezét Amaranta Ursula kezére, abban a reményben, hogy e végső elszánással megmenekül a hajótörésből. De Amaranta Ursula ugyanazzal az ártatlan kedvességgel fogta meg a mutatóujját, mint a gyerekkorukban is annyiszor és mindaddig tartotta, amíg Aureliano válaszolgatott a kérdéseire. Aztán így maradtak, köztük kapocsként egy jéghideg mutatóujj, amely egyik irányba sem közvetített semmit, mígnem Amaranta Ursula felébredt múló álmából, homlokára csapott és felkiáltott: –A hangyák! – Máris megfeledkezett a kéziratokról, az ajtóhoz libbent, és onnan dobott búcsúcsókot Aurelianónak ugyanúgy, mint az apjának azon a délutánon, amikor Brüsszelbe küldték.
— Majd később elmagyarázod — mondta. — Egészen kiment a fejemből, hogy ma meszet kell szórnom a hangyalyukakba.
Azután is benézett néha hozzá, ha épp arra volt dolga, s ott maradt néhány percig, miközben a férje egyre csak az eget kémlelte. Aureliano, akit ábrándokba ringatott ez a változás, most már a családdal együtt étkezett, nem úgy, mint az Amaranta Ursula visszatérése utáni első hónapokban. Gaston örömmel fogadta. Ebéd utáni beszélgetéseikben, amelyek néha egy óránál tovább is tartottak, elpanaszolta, hogy társai a bolondját járatják vele. Értesítették, hogy hajópostán feladták a repülőgépet, de a hajó sehogy sem akart megérkezni, s bár a hajózási ügynökségek azon erősködtek, hogy nem is érkezhet meg soha, mivel nem szerepel a karib-tengeri hajók listáján, társai egyre csak azt hajtogatták, hogy a feladás annak rendje és módja szerint megtörtént, s még arra is célozgattak, hogy Gaston netán hazudik. Levelezésük a kölcsönös gyanakvásnak olyan fokára jutott, hogy Gaston jobbnak látta, ha nem ír többé, és megpendítette, hogy gyorsan átutazhatnának Brüsszelbe, ahol tisztáznák a dolgokat, és azután a repülőgéppel jönnének vissza. De a terv füstbe ment, mihelyt Amaranta Ursula kinyilvánította elhatározását, hogy még akkor se mozdul Macondóból, ha nélkülöznie kell a férjét. Aureliano eleinte maga is osztozott a közmeggyőződésben, hogy Gastonnak csak a biciklijéből nem hiányzik egy kereke sem, s ettől némi szánalmat érzett iránta. Később, amikor a bordélyházakban bővebb ismeretekre tett szert a férfitermészetet illetően, úgy gondolta, hogy Gaston jámborsága a féktelen szenvedélyből fakad. De amikor jobban megismerte, és rájött, hogy igazi lénye ellentétben áll meghunyászkodó viselkedésével, arra a rosszhiszemű feltételezésre jutott, hogy a repülőgépvárás csak komédia. Ekkor arra gondolt, hogy Gaston nem is olyan bolond, mint amilyennek mutatja magát, sőt ellenkezőleg: végtelenül szívós, ügyes és türelmes férfi, aki elhatározta, hogy az örökös engedékenység felőrlő taktikájával győzi le a feleségét, soha nem mond nemet, határtalan simulékonyságot színlel, míg Amaranta Ursula bele nem gabalyodik a saját pókhálójába, s egy napon, amikor már nem bírja tovább a keze ügyében levő illúziók unalmát, maga kezd csomagolni, hogy visszatérjenek Európába. Aureliano régebbi szánalma heves ellenszenvvé változott. Gaston módszere olyan perverznek, s egyszersmind olyan hatásosnak tűnt fel a szemében, hogy összeszedte a bátorságát, és Amaranta Ursulát is figyelmeztette rá. De az csak kinevette sötét gyanakvásáért, meg se érezve benne a szerelem, a kétség és a féltékenység már-már kirobbanó feszültségét. Eszébe se jutott, hogy a testvéri szereteten kívül másféle érzést is kiválthat Aurelianóból, mígnem egy őszibarackkonzerv kinyitásakor felsértette az ujját, Aureliano pedig ráborult, s olyan mohón és olyan áhítatosan kezdte szívni a vérét, hogy libabőrös lett a háta.
— Aureliano — nevetett fel nyugtalanul. — Aki ilyen gyanakvó, nem is lehet jó vámpír.
Aureliano erre nekivadult. Miközben árva csókokat égetett a sebesült kéz tenyerébe, felnyitotta szívének legtitkosabb odvait, s egy végtelenül kígyózó cafatot húzott ki magából, azt a szörnyű élősködőt, amelyet a kínszenvedés keltett ki benne. Bevallotta, hogyan szokott éjféltájban felébredni, hogy fájdalmát és dühét belezokogja Amaranta Ursula fehérneműjébe, amit száradni hagyott a fürdőben. Bevallotta, milyen izgatottan szokta kérlelni Nigromantát,

hogy hörögjön, mint egy macska, és zokogja a fülébe, hogy Gaston, Gaston, Gaston, és milyen ravaszul szokta elcsenni Amaranta Ursula parfümösüvegeit, hogy újra érezhesse azt az illatot a lányok nyakán, akiket a korgó gyomruk fektet az ágyba. E kirobbanás szenvedélyétől megdöbbenve, Amaranta Ursula lassan behajtotta az ujjait, amelyek visszahúzódtak, mint egy puha testű állat, míg sebesült kezéből nyomtalanul elszállt minden fájdalom és minden könyörület, s nem maradt belőle más, csak a smaragdok, a topázok s a rideg és érzéketlen csontok egybegörcsölt csomója.
— Vadállat— mondta, vagy inkább köpte a szót. — Az első hajóval Belgiumba megyek.
Alvaro ekkoriban állított be egy este a katalán tudós könyvesboltjába, harsány kiáltozással adva hírül legújabb felfedezését, a bordélyállatkertet. Az intézmény Aranygyermek néven működött: hatalmas, szabadtéri szalon volt, ahol nem kevesebb, mint kétszáz bölömbika sétálgatott kedve szerint, és minden órában fülsiketítő rikácsolással jelezte a pontos időt. A drótháló ketrecekben, a táncparkett körül, amazonasi óriáskaméliák közt foglaltak helyet a tarka kócsagok, a disznók módjára felhizlalt kajmánok, a tizenkét csörgőjű kígyók, és egy aranypáncélú teknősbéka parányi mesterséges óceánjában lubickolt. Volt egy hitvány fehér kutya is, szelíd és pederaszta, de azért megtette a magáét az ebszaporulat érdekében, hogy enni kapjon. A levegő romlatlanul sűrű volt, mintha csak most találták volna fel, s a szép mulatt lányok, akik búsan várakoztak a vérző szirmok és a divatjamúlt hanglemezek között, olyan szerelmi rítusokat ismertek, amelyeket az ember a földi paradicsomban felejtett. Az első éjszakán, amikor a társaság ellátogatott az ábrándoknak ebbe az üvegházába, a fenséges és hallgatag öregasszony, aki nádfonatú hintaszékéből fürkészte a bejáratot, úgy érezte, mintha az idő visszafolyna ősforrásához: az öt jövevény közt megpillantotta őt, a sárga képű, csontos alakot, akinek tatár pofáján öröktől fogva és mindörökre nyomot hagyott a magány himlője.
– Jaj - sóhajtott fel -, Aureliano !
Ismét maga előtt látta Aureliano Buendía ezredest, mint annak idején a lámpafényben, amikor még messze voltak a háborúk, messze a dicsőség sivársága és a száműzetés az elvesztett illúziókba, azon a hajnalon, amikor eljött hozzá, hogy kiadja élete legelső parancsát: szeretkezni akar. Pilar Ternera volt az. Már jó néhány esztendeje, amikor betöltötte száznegyvenötödik évét, felhagyott az életkor számontartásának káros szokásával, s azóta az emlékek mozdulatlan, holtági idejében élt, s egy tökéletesen feltárult és hiteles jövőben, túl a kártya tőrvetéseitől és álnok utalásaitól megzavart jövőkön.
Attól az éjszakától fogva Aureliano menedéket talált fel nem ismert üknagymamája gyengédségében és együttérző megértésében. Pilar Ternera a nádfonatú hintaszékben ülve felidézte a múltat, a család fénykorát és balsorsát, valamint Macondo régi dicsőségét, miközben Alvaro harsány hahotákkal riasztgatta a kajmánokat, Alfonso egy vaskos históriát költött a bölömbikákról, amelyek csőrükkel kivájták négy vendég szemét, amiért a múlt héten rosszul viselték magukat, Gabriel pedig benn volt annál a méla mulatt lánynál, aki nem pénzt kért a szerelméért, hanem leveleket valamiféle csempész vőlegény számára, akit az Orinoco túlsó partján tettek lakat alá, mert a határőrök hashajtót itattak vele, és ráültették egy küblire, ő pedig teleszarta gyémántokkal. Ez a valóságos bordélyház, anyai tulajdonosnőjével együtt, ez volt az a világ, amelyről Aureliano a hosszú fogságban álmodozott. Olyan jól érezte itt magát, olyan közel a teljes harmóniához, hogy azon a délutánon sem gondolt más menedékre, amikor Amaranta Ursula szétmorzsolta az ábrándjait. Szeretett volna szavakkal könnyíteni magán, hogy valaki megoldja a mellében görcsölődő csomókat, de csak forró és panaszos könnyek hulltak a szeméből Pilar Ternera ölébe. Az öregasszony hagyta, hadd sírja ki magát, közben az ujjai begyével cirógatta a fejét, s noha Aureliano nem árulta el, hogy a szerelem ríkatta meg, ő nyomban ráismert az emberiség történetének legősibb sírására.
- Jól van, kicsikém - csitította -, most mondd el, hogy kiről van szó.
Amikor Aureliano megmondta, Pilar Ternerából kitört a mélységes nevetés, az a régi, szilaj nevetés, amely végül olyan lett, mint a galambturbékolás. Egyetlen Buendía szívének a titka

sem maradhatott rejtve előtte, hiszen egy évszázad kártyái és tapasztalatai megtanították rá, hogy a család története csupán az elkerülhetetlen ismétlődések láncolata, olyan kerék, mely akár az idők végezetéig is forogna, ha lassan és óhatatlanul el nem kopna a tengelye.
- Ne emészd magad - mondta mosolyogva. - Akárhol van is ebben a pillanatban, téged vár.
Délután fél öt volt, amikor Amaranta Ursula kijött a fürdőből. Aureliano látta, amint elmegy a műhely előtt sűrű redőjű pongyolájában, fején turbán módjára körültekert törülközővel. Utánament, szinte lábujjhegyen, részeg léptekkel, és abban a pillanatban lépett be a hitvesi hálószobába, amikor Amaranta Ursula szétnyitotta a pongyoláját, hogy aztán rémülten összecsukja. Némán a szomszéd szoba felé mutatott, amelynek félig nyitva volt az ajtaja, s ahol, mint Aureliano is tudta, Gaston éppen belekezdett egy levélbe.
- Eredj - mondta hangtalanul.
Aureliano elmosolyodott, két kézzel derékon kapta, fölemelte, mint egy cserép begóniát, és hanyatt rádobta az ágyra. Amaranta Ursula még észbe se kaphatott, egyetlen nyers mozdulattal máris letépte róla a pongyolát, és belehajolt a frissen mosott meztelenség szakadékába, melyben nem volt olyan bőrhorpadás, piheárnyék vagy rejtett anyajegy, amit más szobák sötétségében már el ne képzelt volna. Amaranta Ursula őszintén védekezett, a rutinos nőstény ravaszságával, még menyétesebbre görbítve síkos, hajlékony és illatos menyéttestét, s közben igyekezett a térdével leszakítani Aureliano veséjét, és körmével felszántani az arcát, de azért nem csúszott ki a szájukon, sem az egyikén, sem a másikén, egyetlen sóhajtás sem, amely pontosan olyan ne lett volna, mintha valaki a nyitott ablakon át gyönyörködne a szerény áprilisi naplementében. Vad küzdelem volt, halálos párviadal, de látszólag mégis minden erőszak nélkül, mert tekergőző lecsapásokból és illanó, lassú, óvatos, ünnepélyes kisiklásokból állt, miáltal a kettő közt elég idő maradt, hogy kinyíljanak a petúniák, és Gaston a szomszéd szobában megfeledkezzék aeronautikai álmairól: mintha két ellenséges szerető próbálna kibékülni egy áttetsző medence fenekén. Az ádáz és szertartásos birkózás hevében Amaranta Ursula rájött, hogy erőltetett és természetellenes hallgatása sokkal inkább felkeltheti a másik szobában ülő férj gyanakvását, mint a csatazaj, amelytől tartózkodni igyekeztek. Ekkor összepréselt ajakkal nevetni kezdett, s bár nem hagyta abba a küzdelmet, csak álharapásokkal védte magát, és lassanként levedlette menyétségét, mígnem mindketten ráeszméltek, hogy egyszerre ellenfelek és cinkosok, s a birkózásból szabványos hempergés, a támadásokból pedig simogatás lett. Egyszer aztán, szinte játékosan, mintha újabb hadicselre készülne, Amaranta Ursula védtelenül hagyta magát, s amikor észbe kapott, megrémülve attól, amit maga tett lehetővé, már késő volt. Valami roppant rázkódás bénította meg a súlypontjában, szögezte oda a helyére, s védekező akaratát szétzúzta az ellenállhatatlan vágy, hogy kiderítse, mik azok a narancssárga sistergések és láthatatlan gömbök, melyek a halál túlsó oldalán várják. Épp csak annyi ideje maradt még, hogy kinyújtsa a kezét, vaktában megkeresse a törülközőt, és felpeckelje a tulajdon száját, nehogy kiszökjenek rajta a vinnyogó kis macskahangok, amelyek már szaggatni kezdték a zsigereit.

Pilar Ternera a fonott hintaszékben halt meg egy éjszakai mulatság alatt, paradicsomának kapuját őrizve. Végakarata szerint koporsó nélkül temették el, hintaszékében ülve, melyet nyolc ember eresztett le kötélen a táncparkett közepén ásott hatalmas gödörbe. A feketébe öltözött és a sírástól sápadt mulatt lányok rögtönzött gyászszertartást tartottak, levették fülbevalóikat, brosstűiket, gyűrűiket, és valamennyit bedobták a sírgödörbe, mielőtt a jeltelen kőlap elfedte volna, majd amazonasi kaméliákat halmoztak a tetejére. Azután megmérgezték az állatokat, téglával és habarccsal befalazták az ajtókat és ablakokat, és világgá mentek a faládáikkal, amelyeket szentképek, hetilapokból kiollózott színes nyomatok és fényképek béleltek: tünékeny, távoli és mesebeli vőlegényeké, akik gyémántot kakáltak vagy kannibálokat ettek, vagy kártyakirályi koronát nyertek valahol a nyílt tengeren.

Ez volt a vég. Pilar Ternera sírjában, lotyók zsoltárai és üveggyöngyei közt a múlt utolsó roncsai is elrohadtak, az a kevés, ami még megmaradt, miután a katalán tudós felszámolta a könyvesboltját, és megadva magát a tartós tavasz utáni sóvár vágyának, visszatért mediterrán szülőfalujába. Senki se gondolta volna, hogy egyszer ilyen elhatározásra jut. A banántársaság fénykorában érkezett Macondóba a sok háború valamelyikének menekültjeként, és praktikusabb ötlete nem lévén, könyvesboltot nyitott, ahol a betévedt böngészők gyanakodva lapozgatták a különböző nyelvű ősnyomtatványokat és első kiadásokat, mintha pornográf könyvek volnának, miközben arra vártak, hogy a szemközti házban, az álomfejtőnél rájuk kerüljön a sor. Fél életét a bolt fülledt hátsó helyiségében töltötte, cikornyás betűket körmölve kitépett irkalapokra lila tintával, de bizonyosan senki se tudta volna megmondani, hogy mit is ír. Amikor Aureliano összeismerkedett vele, már két ládát töltöttek meg a teleírt lapok, melyek némileg hasonlítottak Melchiades pergamenjeire, aztán az elutazásáig egy harmadik ládára való is összegyűlt, amiből nagyon logikusan arra lehetett következtetni, hogy macondói tartózkodása alatt nem csinált semmi egyebet. Csak a négy jó baráttal tartott kapcsolatot, akiktől papírsárkányokat és búgócsigákat cserélt könyvekért, s elemi iskolás korukban Senecát és Ovidiust olvastatta velük. A klasszikusokat bizalmas, közvetlen hangon emlegette, mintha valamikor mind a szobatársai lettek volna, és olyasmiket tudott, amiket egyszerűen nem illik tudni, például, hogy Szent Ágoston gyapjúinget hordott a csuhája alatt, és tizennégy évig le se vette, és hogy Arnaldo de Villanova, a halottidéző, már gyerekkorában impotens lett egy skorpiócsípéstől. Az írott szó iránti rajongásában ünnepélyes áhítat és pletykálkodó tiszteletlenség elegyedett. Saját kéziratai sem voltak mentesek e kettősségtől. Alfonso, aki azért tanult meg katalánul, hogy lefordítsa őket, néhány lapjukat beletömte a zsebeibe, amelyek mindig tele voltak újságkivágásokkal és ritka mesterségek szakkönyveivel, aztán egy éjszaka elvesztette a korgó gyomrú lányok házában. Amikor a tudós nagypapa értesült erről, nemhogy cirkuszt csinált volna, amitől Alfonso tartott, hanem a nevetéstől pukkadozva kijelentette, hogy az irodalom éppen oda való. Viszont nem volt emberi erő, amely rávehette volna, hogy megváljon a három ládától, amikor hazaindult a szülőfalujába; karthágói szitkokat zúdított a vasutasokra, akik azt kívánták, hogy személypoggyászként adja fel, és végül is sikerült maga mellett tartania mind a hármat az utasfülkében. – No hiszen – mondta –, le is foshatná magát a világ, ha az emberek első osztályon utaznának, az irodalom meg a poggyászkocsiban. – Ezek voltak a búcsúszavai. Előzőleg egy keserves hetet töltött a végső úti előkészületekkel, mert ahogy közeledett az óra, egyre jobban elborult a kedélye, összezavarodtak a szándékai, s a tárgyak egészen máshol bukkantak fel, mint ahová letette őket, mert Fernanda gyötrő manói őt is megrohanták.
– Collons – káromkodott: – Szarok a londoni zsinat huszonhetedik kánonjára.
Germán és Aureliano a gondjukba vették. Úgy istápolták, mint egy gyereket; a jegyeit és úti okmányait biztosítótűvel a zsebeibe erősítették, részletes listába foglalták, mit kell tennie attól fogva, hogy elindul Macondóból, amíg partot nem ér Barcelonában, de még így is kidobott véletlenül egy nadrágot, zsebében a fél vagyonával. Az utazás előestéjén, miután leszegezte a ládákat, és becsomagolta a ruháit ugyanabba a bőröndbe, amellyel odaérkezett, összehúzta kagyló-szemhéját, egy pökhendien áldó mozdulattal rámutatott a könyvkupacokra, amelyekkel átvészelte száműzetését, és így szólt a fiúkhoz:
– Rátok hagyom ezt a szart.
Három hónap múlva egy nagy borítékban huszonkilenc levelet és több mint ötven fényképet kaptak tőle, amely a tengeri semmittevésben gyűlt össze. Bár nem volt rajtuk dátum, mindjárt kitűnt, hogy milyen sorrendben írta őket. Az elsőkben a tőle megszokott humorral elmesélte, milyen viszontagságokat él át a tengeren, mennyire szeretné áthajítani a korláton az egyik tengerésztisztet, aki nem engedte meg, hogy a három ládát bevigye a kabinjába, milyen vakítóan hülye az egyik hölgy, aki retteg a tizenhármas számtól, nem azért, mert babonás, csak úgy érzi, mintha ehhez a számhoz még hiányozna valami, és hogy az első vacsorán

megnyert egy fogadást, mert az ivóvízben ráismert a léridai források répaízére. De ahogy múltak a napok, egyre kevésbé érdekelte a fedélzeti élet valósága, s a legfrissebb és jelentéktelenebb eseményeket is méltónak találta a visszapillantó mélabúra, mert minél messzebbre vitte a hajó, annál szomorúbb lett az emlékezete. Ez a fokozatos elmélásodás a fényképeken is kiütközött. Az elsőkön még boldognak látszott hadirokkant ingében, havas üstökével, a Karib-tenger villódzó októberében. Az utolsók már sötét kabátban mutatták, selyemsállal, a tulajdon sápadtságába és a távollét némaságába merülve egy bánatos hajó fedélzetén, amely alvajáróként bolyong az őszi óceánokon. Germán és Aureliano válaszolt a leveleire. Az első hónapokban olyan sokat írt, hogy közelebb érezték magukhoz, mint amikor Macondóban volt, és szinte már nem is haragudtak, amiért elment. Eleinte azt tudatta, hogy minden olyan, mint régen, hogy szülőházában megvan az a rózsaszínű csiga, a szárított heringnek most is ugyanolyan az íze a kenyérszeletek közt, a falu vízesései esténként most is illatoznak. Mindez ismét a lila ákombákomokkal telekapart füzetlapokon, amelyeken külön bekezdést szentelt mindegyiküknek. De később, bár úgy látszik, ennek ő maga nem is volt tudatában, a visszanyert életkedvet és bizakodást sugárzó levelek a kiábrándulás pásztorleveleivé változtak. A téli estéken, mialatt a leves duruzsolva főtt a kemencén, sóvárogva gondolt a könyvesbolt fülledt melegére, a poros mandulafákon zizegő napfényre, a szieszták álmos csendjében felhangzó vonatfüttyre, mint ahogy Macondóban a kemencén duruzsoló téli levest, a kávéárus kiáltozását és a tavasz röpke pacsirtáit sóvárogta vissza. A két nosztalgia párhuzamos tükrei közt szédelegve, elvesztette csodálatos irrealitásérzékét, s végül mindannyiuknak azt tanácsolta, hogy hagyják ott Macondót, felejtsék el mindazt, amit a világról és az emberi szívről tanított nekik, szarjanak Horatiusra, és bárhová kerüljenek is, mindig jusson eszükbe, hogy a múlt hazugság, hogy az emlékezet nem ismer visszautat, hogy minden régi tavasz visszahozhatatlanul elveszett, s hogy végső soron a legőrjöngőbb és legmakacsabb szerelem sem egyéb, mint tűnő igazság.
Elsőnek Alvaro fogadta meg a tanácsot, hogy menjenek el Macondóból. Mindenét eladta, még a rabszíjra fűzött tigrisét is, amely az udvarról szokta megtréfálni a járókelőket, és örök érvényű jegyet váltott egy vonatra, amelynek nem volt végállomása. A közbülső állomásokról levelezőlapokat küldött, egy-egy felkiáltással örökítve meg a vagon ablakából látott pillanatképeket, mintha foszlányokra tépve akarná odavetni a feledésnek a múlékonyság hosszú poémáját: az álomszerű négereket Louisiana gyapotföldjein, a szárnyas paripákat Kentucky kék füvén, a görög szeretőket Arizona pokoli alkonyában, a vörös szvetteres lányt, aki akvarelleket festett a michigani tavaknál, és utánaintett az ecsetjével, nem búcsúként, hanem reménykedve, mert nem tudta, hogy olyan vonatot lát elrobogni, amely visszafelé nem közlekedik. Aztán Alfonso és Germán is elment egy szombaton: hétfőre mondták, hogy visszajönnek, és többé nem hallott felőlük senki. Egy évvel a katalán tudós elutazása után már csak Gabriel maradt Macondóban, továbbra is céltalanul hányódva, Nigromanta bizonytalan jótékonyságára hagyatva, és egy francia képesújság pályázati szelvényeit töltögetve, hogy megnyerje az első díjat, egy párizsi utazást. A képesújság Aurelianónak járt, ő segített a szelvények kitöltésében, néha otthon, de legtöbbször az utolsó macondói patika valeriánaillatában és porcelán tégelyei közt, ahol Mercedes, Gabriel rejtélyes jegyese lakott. Ennyi maradt a múltból, amely nem bírt tökéletesen elenyészni, mert egyre csak enyészett, végtelenül, önmagát emésztve, és úgy múlt el minden egyes pillanatban, hogy az elmúlása sohasem lett mulandó. A falu a tétlenségnek olyan fokára jutott, hogy amikor Gabriel megnyerte a pályázatot, és két váltás ruhával, egy pár cipővel és Rabelais összes műveivel elindult Párizsba, integetnie kellett a mozdonyvezetőnek, hogy álljon meg, mert van felszálló. A régi Törökök utcája most már elhagyatott zug volt, ahol az utolsó arabok évezredes szokásuk szerint a küszöbön ülve várták a halált, bár hosszú évekkel azelőtt eladták az utolsó rőf zsávolyt, és a homályos kirakatokban csak a lefejezett próbabábuk maradtak. A banántársaság városa, amit Patricia Brown Prattville-ben (Alabama állam) talán megpróbált

fölidézni unokáinak a hajthatatlan előítéletekkel és ecetes uborkákkal fűszerezett estéken, gizgazzal benőtt pusztasággá változott. Az öreg plébános, aki Angel atya utóda lett, s akinek a neve senkit sem érdekelt annyira, hogy utánajárjon, kényelmes függőágyában heverve várta Isten irgalmát a kétkedés okozta álmatlanság és az ízületi fájdalmak gyötrelmei között, mialatt két lépéssel odébb a gyíkok és a hangyák marakodtak az örökül rájuk maradt templomon. Ebben a Macondóban, amit még a madarak is elfelejtettek, amit olyan makacsul megült a por és a hőség, hogy minden lélegzetvétel nagy erőfeszítést kívánt, egy csukott házban, ahová a magány és a szerelem és a szerelem adta magány zárta be őket, s ahol szinte lehetetlen volt aludni a vöröshangyák surrogásától, csak ketten voltak boldogok, Aureliano és Amaranta Ursula, a világ két legboldogabb embere.
Gaston közben visszament Brüsszelbe. Miután megunta a repülőgépvárást, egy szép napon becsomagolta kis bőröndjébe a legszükségesebb holmiját, valamint összegyűjtött levelezését, és azzal ment el, hogy majd légi úton tér vissza, mielőtt a koncesszióit átengednék egy német repülőtársaságnak, amely az övénél nagyobb szabású tervezetet nyújtott be a tartományi vezetőkhöz. Az első szeretkezés délutánja óta Aureliano és Amaranta Ursula máskor is kihasználta a férji figyelmetlenség ritka alkalmait, és felpeckelt szájú hévvel estek egymásnak a kockázatos találkozásokon, amelyeket csaknem mindig megszakított holmi váratlan hazatérés. De amikor magukra maradtak a házban, úrrá lett rajtuk a nagy szerelmi hátralék delíriuma. Esztelen, fergeteges szenvedélyüktől Fernanda csontjai rémülten zörögni kezdtek a sírban, róluk pedig egy pillanatra sem múlt el az izgalom. Amaranta Ursula vinnyogásai, haldoklásának trillái éppúgy felhangzottak délután kettőkor az ebédlőasztalon, mint hajnali kettőkor a magtárban. – Csak az fáj – mondta nevetve –, hogy mennyi időt elpocsékoltunk. – A szenvedély bódulatában is látta, hogy a hangyák letarolják a kertet, történelem előtti éhségüket a ház gerendáin csillapítják, és látta, amint az élő lávafolyam újból elözönli a tornácot, de csak akkor jutott eszébe, hogy szembeszálljon vele, amikor már a hálószobájába is beáradt. Aureliano elfeledte a pergameneket, nem ment ki az utcára, és a katalán tudós leveleire is csak sebtiben válaszolt. Egyiküknek se volt többé érzéke a valóság, az idő fogalma és a mindennapos szokások ritmusa iránt. Újra bezárták az ajtókat és ablakokat, hogy ne veszítsenek időt a folytonos vetkőzéssel, és úgy járkáltak a házban, ahogy a szép Remedios szerette volna mindig; pucéron hemperegtek az udvar sarában, s egy délután majdnem belefulladtak a vízbe, amikor a fürdőmedencében szeretkeztek. Rövid idő alatt több rombolást vittek végbe, mint a vöröshangyák: összetörték a nagyszoba bútorait, bolondozásukkal széttépték a függőágyat, amely átvészelte Aureliano Buendía ezredes sivár tábori szerelmeit, a felhasított matracok tartalmát a padlóra szórták, hogy vattafergetegben fuldokoljanak. Bár Aureliano ugyanolyan félelmetes szerető volt, mint a vetélytársa, a pusztításnak ebben a paradicsomában Amaranta Ursula dirigált hóbortos leleményével és lírai mohóságával, mintha a szerelembe sűrítette volna mindazt a féktelen energiát, amit ük-nagyanyja cukorállatkák készítésére fordított. Azután, míg Amaranta Ursula trillázott a gyönyörben, és halálra kacagta magát a tulajdon ötletein, Aureliano egyre tűnődőbb és szótlanabb lett, mert az ő szenvedélye körben forgott, és befelé égetett. Mégis olyan virtuozitásra tettek szert mind a ketten, hogy emésztő őrjöngéseik után annál jobban le tudták szakítani a kimerültség gyümölcseit. Bálványozni kezdték egymást testét, fölfedezve, hogy a szerelmi lankadás több kiaknázatlan lehetőséget rejt magában, mint a vágy. Míg Aureliano tojásfehérjével dörzsölgette Amaranta Ursula könnyen merevedő melleit, vagy kókuszvajjal puhította ruganyos combját és őszibarackhamvú hasát, ő hajas-babának oltöztette Aureliano impozáns jancsiját, bohócszemeket rajzolt neki szájrúzzsal, és török bajuszt szemöldökceruzával, csokornyakkendőt adott rá muszlinból vagy pici sapkát ezüstpapírból. Egy éjjel tetőtől talpig bekenték magukat baracklekvárral, nyaldosták egymást, mint a kutyák, a tornác kövén szeretkeztek, mint az őrültek, és csak arra tértek magukhoz, hogy a ragadozó hangyák áradata élve akarja felfalni őket.

Az őrület szüneteiben Amaranta Ursula nem hagyta válaszolatlanul Gaston leveleit. Úgy érezte, Gaston,olyan távol van tőle, és annyira lekötik a teendői, hogy lehetetlen visszatérnie. Gaston az egyik első levelében megírta, hogy társai csakugyan feladták a repülőgépet, de egy brüsszeli hajózási társaság tévedésből Tanganyikába továbbította, ahol a makondók szétszórt törzse vette kézhez. Ez a bonyodalom annyi zavart okozott, hogy két évbe is beletelhet, amíg visszaszerzi a repülőgépet. Amaranta Ursula ily módon kizárhatta bármiféle váratlan hazatérés lehetőségét. Aurelianónak a maga részéről semmi más kapcsolata nem volt a világgal, mint a katalán tudós levelei és a Gabrieltől érkező hírek, melyeket Mercedes, a szótlan patikuslány továbbított. Eleinte valódi volt a kapcsolat. Gabriel eladta a hazafelé szóló jegyét, hogy Párizsban maradhasson, és régi újságokat meg üres üvegeket árusított, amiket egy Dauphine utcai siralmas szállodából hordtak ki a szobalányok. Aureliano maga előtt látta magas nyakú pulóverében, amit csak akkor vesz le, ha a montparnasse-i kávéházak teraszait ellepik a tavaszi szerelmespárok; nappal alszik, és éjjel ír, hogy becsapja a gyomrát a karfiolszagú szobában, Rocamadour majdani halálának színhelyén. De a róla érkező hírek lassanként annyira bizonytalanná váltak, s a katalán tudós levelei olyan szórványosak és mélabúsak lettek, hogy Aureliano már csak úgy gondolt rájuk, mint Amaranta Ursula a férjére, és mindketten tovább lebegtek egy üres világegyetemben, ahol az egyetlen mindennapos és örök valóság a szerelem volt.
Egyszerre csak, mintha villám csapott volna a boldog öntudatlanság világába, megjött az értesítés, hogy Gaston hazatér. Aureliano és Amaranta Ursula felocsúdott, a lelkükbe pillantottak, kezüket a szívükre téve, egymás szemébe néztek, és megértették, hogy összeforrottságukban inkább választanák a halált, mint az elválást. Amaranta Ursula ekkor levelet írt a férjének, csupa ellentmondó igazságból összetéve: biztosította szerelméről, és hogy alig várja a viszontlátást, ugyanakkor pedig beismerte azt a fatális tényt, hogy nem tud Aureliano nélkül élni. Gaston erre mindkettőjük várakozásával ellentétben egy nyugodt, szinte atyai hangú választ küldött, két sűrű oldalon át óva őket a szenvedély szeszélyeitől, a záróbekezdésben pedig kifejezésre juttatva azt az őszinte kívánságát, hogy legyenek olyan boldogok, mint ő volt rövid hitvesi pályafutása alatt. Ez a magatartás olyan váratlan volt, hogy Amaranta Ursulát elfogta az a megalázó érzés, mintha ő maga szállított volna ürügyet a férjének, aki rég a sorsára akarta hagyni. Még nagyobb lett a mérge, amikor Gaston fél év múlva újra írt – immár Leopoldville-ből, ahol végre átvette a repülőgépet –, de csak azért, hogy küldjék utána a kerékpárt, mert mindabból, amit Macondóban hagyott, ehhez az egy dologhoz kötik érzelmi szálak. Aureliano türelemmel viselte Amaranta Ursula elkeseredését, igyekezett bebizonyítani, hogy a rosszban éppen olyan jó férje, mint a jóban, s a hétköznapi gondok, amelyek a nyakukba szakadtak, amikor Gaston utolsó pénzét is felélték, az összetartozásnak egy újfajta kötelékét teremtették meg közöttük, nem olyan kápráztatót és mámorítót, mint a szenvedély, de arra mégis elegendőt, hogy éppúgy szeressék egymást, és éppoly boldogok legyenek, mint a bujaság tébolyult idején. Pilar Ternera halálakor már útban volt a gyerekük.
A terhesség álmatagságában Amaranta Ursula megpróbált halcsigolya-nyakláncok gyártásával foglalkozni. De Mercedesen kívül, aki vásárolt egy tucatot, nem talált rájuk vevőt. Aureliano most először eszmélt rá, hogy nyelvtudása, enciklopédikus műveltsége s az a ritka adottsága, hogy távoli események és tájak részletei ismeretlenül is élnek az emlékezetében, éppoly haszontalan dolog, mint feleségének drágaköves ládikója, amely ekkoriban annyit érhetett, mint Macondo összes lakójának a vagyona együttvéve. Csoda, hogy mégis megéltek valahogy. Bár Amaranta Ursula megőrizte a jókedvét és erotikus játéktehetségét, újabban az lett a szokása, hogy ebéd után kiült a tornácra valamiféle álomtalan és tűnődő szieszstában. Aureliano vele maradt. Néha alkonyatig is elüldögéltek csöndesen, szemtől szembe, a tekintetük összekapaszkodott, s olyan szerelemmel szerették egymást a nyugalomban, mint annak előtte a tombolásban. A jövő bizonytalansága a múlt felé fordította szívüket. Ismét

látták magukat az özönvíz elveszett paradicsomában, amint az udvar sarában tocsognak, gyíkokat ölnek, és teliaggatják velük Ursulát, akit játékból élve is eltemetnek, s az emlékek fényében megvilágosodott előttük, hogy mindig együtt voltak boldogok, amióta csak az eszüket tudják. Még mélyebbre ásva a múltban, Amaranta Ursulának eszébe jutott az a délután, amikor bement az ötvösműhelybe, és az anyja elmesélte, hogy a kis Aurelianónak se apja, se anyja, mert a folyó hozta egy kosárban. Bár ez a történet valószínűtlennek tetszett, nem volt kihez fordulniuk, hogy megtudják az igazat. Csak abban voltak biztosak, miután az összes lehetőséget átgondolták, hogy Fernanda nem lehetett Aureliano anyja. Amaranta Ursula arra gondolt, hogy talán Petra Cotes szülte, akiről mindig csak gyalázkodó históriákat hallott, s e feltevéstől mindkettőjük lelkébe belefacsart az iszonyat.
A gyötrő érzés elől, hogy a testvérét vette feleségül, Aureliano átmenekült a plébániára: talán a nyirkos, molyrágta iratok közt valami biztos nyomra bukkan a származását illetően. A legrégibb keresztlevél, ami a kezébe akadt, Amaranta Buendíáé volt: ő serdülőkorában nyerte el a keresztséget Nicanor Reyna atyától, abban az időben, amikor az atya csokoládés bűvészkedéssel próbálta bizonyítani Isten létezését. Már-már beleélte magát az ábrándba, hogy valószínűleg egyike a tizenhét Aurelianónak, akiknek születési adatait négy köteten át végigtanulmányozta, de a keresztelési dátumok mind túlságosan régiek voltak az ő korához képest. A plébános, az ízületi gyulladás gyötrelmei közt, függőágyából figyelte, amint bizonytalanságtól reszketve tévelyeg a vér labirintusában, majd szánakozva megkérdezte, hogy mi a neve.
– Aureliano Buendía – felelte.
– Akkor ne törd magad a kereséssel – kiáltotta a plébános határozott hangon. – Sok évvel ezelőtt volt itt egy ilyen nevű utca, s akkoriban az volt a szokás, hogy a gyerekeket az utcákról nevezték el.
Aureliano megrázkódott dühében.
– Úgy – mondta –, szóval maga se hiszi el.
– Mit?
– Hogy Aureliano Buendía ezredes harminckét polgárháborút indított, és harminckétszer vereséget szenvedett – válaszolta Aureliano. – Hogy a hadsereg bekerített és meggyilkolt háromezer munkást, és hogy kétszáz vagonban vitték a hullákat a tengerhez.
A plébános sajnálkozva mérte végig.
– Jaj, gyermekem – sóhajtotta. – Nekem az is elég volna, ha biztosan tudnám, hogy te meg én csakugyan létezünk ebben a pillanatban.
Így aztán Aureliano és Amaranta Ursula elfogadta a kosár históriáját, nem mintha hitték volna, de oltalmat találtak benne a rettegéseik elől. Ahogy növekedett a magzat, ők mindinkább egy emberré váltak, egybeforrtak a magányos házban, amely csak egy utolsó fuvallatra várt, hogy összeomoljon. Meghúzták magukat, s nem léptek túl Fernanda hálószobáján, ahol belekóstoltak az üldögélő szerelem varázsába, vagy a tornác elején, ahol Amaranta Ursula tipegőket és csecsemősapkákat kötött, Aureliano pedig válaszolt a katalán tudós szórványos leveleire. A ház többi része megadta magát a pusztulás szívós ostromának. Az ötvösműhelyt, Melchiades szobáját, Irgalmas Szent Zsófia egykori csöndes birodalmait elnyelte a házi vadon, amelybe senki se mert volna behatolni. A falánk természet gyűrűjében Aureliano és Amaranta Ursula tovább gondozta a majoránnákat és begóniákat, mésszel húztak demarkációs vonalakat a maguk világa köré, és ásták az emberek és hangyák ősi háborújának utolsó lövészárkait. Hosszú, loboncos hajával, az arcán kiütköző májfoltokkal, dagadt lábával, régi szerelmes menyéttestének elformátlanodott tömegével Amaranta Ursula már nem volt az a fiatalos jelenség, mint amikor hazaérkezett, s vele a szerencsétlen kanárik kalitkája és rabszíjon tartott férje, de víg kedélyét változatlanul megőrizte.
– Mi a fene! – mondogatta nevetve. – Ki gondolta volna, hogy a végén mégiscsak úgy fogunk élni, mint az emberevők. – Az utolsó szál, amely a világhoz füzte őket, a terhesség hatodik

hónapjában szakadt el, amikor levelet kaptak, szemmel láthatólag nem a katalán tudóstól. Barcelonában adták fel, de a borítékot egy hivatalos kéz címezte meg közönséges kék tintával, s ártatlan és személytelen jellege volt, mint az ellenséges üzeneteknek. Amaranta Ursula fel akarta nyitni, de Aureliano kitépte a kezéből.
– Ezt ne – mondta. – Nem akarom tudni, hogy mi van benne.
S mint ahogy sejtette, a katalán tudós nem írt többé. Az idegen levél olvasatlanul, a molyok martalékául hevert a polcon, ahol Fernanda egyszer ottfelejtette a jegygyűrűjét, s a rossz hír, amit hozott, lassanként elemésztette belső tüzével, mialatt a magányos szeretők ár ellen küszködtek a végnapokban, a megátalkodottság és a balszerencse napjaiban, amelyek hasztalanul próbálták a kiábrándulás és a feledés sivatagába sodorni őket. Aureliano és Amaranta Ursula a veszély tudatában kézen fogva töltötték az utolsó hónapokat, tiszta szerelemmel fejezve be a gyereket, akit őrjöngő bujálkodással kezdtek el. Éjszakánként, egymás karjaiban fekve az ágyon, nem ijedtek meg a hangyák kozmikus robbantásaitól, a molyok neszeitől, sem a szomszéd szobákban növekedő gyom állandó és éles sziszegésétől. Sokszor a halottak mocorgására ébredtek. Hallották, amint Ursula a teremtés törvényeivel hadakozik nemzetsége védelmében, José Arcadio Buendía a nagy találmányok csalóka igazságát keresi, Fernanda imádkozik, Aureliano Buendía ezredes szemfényvesztő háborúkkal és aranyhalacskákkal butítja magát, Második Aureliano pedig a tivornyák bódulatában haldoklik a magánytól, s ekkor megtanulták, hogy a makacs rögeszmék diadalmaskodnak a halálon, és újra boldogok lettek, mert tudták, hogy kísértet korukban is szeretni fogják egymást, mikor a majdani állatfajok már régen elragadták a rovaroktól a nyomorúság paradicsomát, amit most a rovarok ragadnak el az embertől.
Amaranta Ursula egy vasárnap délután hatkor kezdett vajúdni. A korgó gyomrú lányok mosolygós bábaasszonya felfektette az ebédlőasztalra, nyeregbe ült a hasán, és addig vágtatott rajta kegyetlenül, amíg a sikolyokat el nem fojtotta egy hatalmas újszülött bőgése. Amaranta Ursula a könnyein át is látta, hogy telivér Buendía, vaskos és akaratos fiú, mint a José Arcadiók, nyílt szemű és átható tekintetű, mint az Aurelianók, és alkalmas rá, hogy elölről kezdve megújítsa a nemzetséget, megtisztítsa káros szenvedélyeitől és sorsszerű magányától, mert egy évszázad óta ő az egyetlen, aki szerelemben fogant.
– Tiszta emberevő – mondta Amaranta Ursula. – Rodrigo lesz a neve.
– Nem – tiltakozott a férje. – Aureliano lesz, és győzni fog harminckét háborúban.
Miután elvágta a köldökzsinórt, a bába nekiállt, hogy egy ruhával letisztítsa az újszülött testét borító kékes lepedéket; közben Aureliano tartotta a lámpát. Csak akkor vették észre, hogy valami más is van rajta, mint a többi emberen, amikor a hasára fordították. Odahajoltak, hogy szemügyre vegyék. A gyereknek disznófarka volt.
Nem estek pánikba. Aureliano és Amaranta Ursula nem ismerte a családi előzményt, Ursula ijesztő intelmeire sem emlékeztek, és a bába is megnyugtatta őket azzal a feltevésével, hogy a fölösleges farkat majd le lehet vágni, ha a fiú elhullajtja a tejfogait. Azután már nemigen törődtek ezzel, mert Amaranta Ursulából ömleni kezdett a vér, és nem volt erő, amely elállíthatta volna. Pókhálótamponokkal és hamulabdacsokkal próbáltak segíteni rajta, de mintha egy szökőár ellen védekeztek volna puszta kézzel. Az első órákban Amaranta Ursula erősen igyekezett megőrizni a jókedvét. Fogta az ijedt Aureliano kezét, kérte, hogy ne aggódjon, mert az olyanok, mint ő, nem szoktak akaratuk ellenére meghalni, és fuldokolva nevetett a bába goromba módszerein. De ahogy Aurelianót lassan elhagyta a remény, úgy vált ő is egyre láthatatlanabbá, mintha kitörülnék a fényből, s végül mély álomba merült. Hétfőre virradóra elhívtak egy asszonyt, hogy kóremésztő imákat mormoljon az ágya mellett, melyek embernél, állatnál egyaránt beváltak, de Amaranta Ursula szenvedélyes vérére nem hatott más varázslat, csak a szerelem. Estefelé, huszonnégy órai kétségbeesés után észrevették, hogy halott, mert a vérfolyam önmagától elapadt, Amaranta Ursulának kiélesedett a profilja, arcán alabástromszínű hajnal mosta el a lázfoltokat, és újra mosolygott.

Aureliano csak most eszmélt rá, hogy mennyire szereti a barátait, mennyire hiányoznak neki, és mit adna érte, ha vele volnának ebben a pillanatban. Berakta a gyereket a kosárba, melyet még az anyja készített elő, egy terítővel letakarta a halott arcát, és vaktában nekivágott a kihalt falunak, olyan ösvényt keresve, amely visszavezet a múltba. Bezörgetett a patika ajtaján, ahol az utóbbi időben nem járt, és egy asztalosműhelyt talált a helyén. Az öregasszony, aki lámpással a kezében ajtót nyitott, szánakozva hallgatta lázas szavait, és egyre azt hajtogatta, hogy nem, itt sohasem volt patika, és ő sohasem ismert egy hattyúnyakú és álmatag szemű lányt, akinek Mercedes a neve. Aztán a katalán tudós egykori könyvesboltja előtt sírt Aureliano, homlokát az ajtóhoz szorítva, és tudta, hogy régi adósságot törleszt a könnyeivel, hisz annak idején nem siratta el a halottat, mert nem akarta megtörni a szerelem varázsát. Véresre verte öklét az Aranygyermek cementfalain, úgy szólongatta Pilar Ternerát, fel se nézve a fénylő, na-rancssárga korongokra, amelyek az égen suhantak, és amelyeket már annyi átmulatott éjszakán csodált meg gyermekes elragadtatással a bölömbikák udvaráról. A roskadozó bordélynegyed egyetlen nyitott helyiségében egy tangóharmonika-együttes Rafael Escalona dalait játszotta: a püspök unokaöccse volt, és ő örökölte Francisco, az Ember titkait. A csapos, akinek fél karja elsorvadt, és mintha összeégett volna, mert egyszer az anyjára emelte, meghívta Aurelianót egy üveg pálinkára, aztán Aureliano hívta meg őt egy másikra. A csapos a szerencsétlenül járt karjáról beszélt, Aureliano pedig a szerencsétlenül járt szívéről, amely elsorvadt, és mintha összeégett volna, mert a nővéréhez emelte. Végül együtt sírtak, és Aureliano egy pillanatra úgy érezte, hogy megszűnt a fájdalom. De amikor ismét magára maradt Macondo utolsó hajnalán, széttárta a karját a tér közepén, és egész lelkével elkiáltotta magát, hogy mindenki meghallja:
– A kurva anyját minden jó barátnak!
Nigromanta szedte fel a tócsába gyűlt okádékból és könnyekből. A szobájába vitte, megmosdatta, és belediktált egy csésze húslevest. Vigasztaló szándékában egy szénrúddal áthúzta a számtalan ölelkezést, amiért Aureliano még az adósa volt, és felidézte a tulajdon legmagányosabb bánatait, hogy vele tudjon sírni. Hajnaltájban, rövid, ólmos álom után Aureliano visszanyerte fejfájásának tudatát. Kinyitotta a szemét, és eszébe jutott a gyerek. Nem találta a kosarában. Az első pillanatban szikrázó öröm járta át, mert azt hitte, Amaranta Ursula felébredt halottaiból, hogy ellássa a gyereket. De a holttest ott feküdt a terítő alatt, akár egy kőhalom. Mivel eszébe jutott, hogy amikor hazaért, nyitva találta a szoba ajtaját, Aureliano átment a majoránna reggeli sóhajaival telített tornácon, be az ebédlőbe, ahol még látszottak a szülés nyomai: a mosófazék, a véres lepedők, a hamuval telt cserepek és az asztalon, egy kibomlott pólyán az újszülött összetekeredett köldökzsinórja az olló és a selyemszál mellett. Fellélegzett, hogy talán a bába jött vissza éjszaka a gyerekért, és megpróbálta összeszedni a gondolatait. Belezuhant a hintaszékbe, ugyanabba, amelyben Rebeca hajdan kézimunkaórákat adott, amelyben Amaranta dámázott Gerineldo Márquez ezredessel és amelyben Amaranta Ursula a babakelengyét varrta, s e józan felvillanásban rádöbbent, hogy nem bírja elviselni a szörnyű nyomást, mellyel a múlt roppant tömege a lelkére nehezedik. A maga és a mások nosztalgiájának halálos lándzsáitól sebzetten bámulta az elhalt rózsatövekre tapadó pókhálók konokságát, a dudva állhatatosságát, a sugárzó februári reggel levegőjének derűjét. És ekkor meglátta a gyereket. Már csak egy püffedt és kiszáradt tömlő volt, melyet a világ összes hangyái vonszoltak küszködve föld alatti odújuk felé a kavicsos kerti ösvényen. Aureliano moccanni sem bírt. Nem a döbbenettől bénult meg, hanem azért, mert e csodálatos pillanatban feltárultak előtte Melchiades végső kulcsai, és látta a pergamenek mottóját, tökéletesen beleilleszkedve az emberi időbe és térbe: A nemzetség első tagja fához van kötve és hangyák falják fel az utolsót.
Aurelianónak még soha életében nem volt olyan tiszta a feje, mint most, amikor elfelejtette a halottait és a halottak fájdalmát, és nekiállt beszögezni az ajtókat meg az ablakokat Fernanda deszkáival, hogy a világ semmilyen kísértése ne háborgassa, mert ekkor már tudta, hogy az ő

sorsa is meg van írva Melchiades pergamenjein. Épen és érintetlenül talált rájuk az őskori növények, füstölgő tócsák és világító rovarok közt, melyek az emberek földi létének minden nyomát eltüntették a szobából, és nagy felindulásában ki se ment velük a világosba, hanem ott helyben, állva és olyan könnyedén, mintha spanyolul olvasna a déli verőfényben, hangosan betűzgetni kezdte őket. A család története volt Melchiades előadásában, a legapróbb részletekig, száz évre előre. Szanszkritül írta, az anyanyelvén, a páros sorokat Augustus császár magánhasználatú titkosírásával, a páratlanokat pedig a spártai katonaság módszerével rejtjelezve. Végül még egy fogást alkalmazott, amely éppen derengeni kezdett Aureliano előtt, amikor elbódult Amaranta Ursula szerelmétől: Melchiades az eseményeket nem az emberek megszokott időrendjében helyezte el, hanem úgy sűrítette össze egy évszázad mindennapos epizódjait, hogy ugyanabban a pillanatban együtt legyen érvényes valamenynyi. Most Aureliano e leleménytől elbűvölve, hangosan, kihagyások nélkül olvasta az enciklikákat, amelyeket maga Melchiades kántált el Arcadiónak, s amelyek valójában a kivégzését jövendölték, és rátalált arra a jóslatra is, hogy meg fog születni a világszép leány, aki testestül-lelkestül felszáll az égbe, és elolvasta a két meghalt ikertestvér származását, akik lemondtak a pergamenek megfejtéséről, nemcsak tehetetlenségből és állhatatlanságból, hanem azért, mert korai volt a próbálkozásuk. De Aurelianót itt már cserbenhagyta a türelem, alig várta, hogy a saját eredetéhez érjen, és átugrott egy részt. Ekkor támadt fel a szél, lágyan és langyosan, és múltbeli hangokat hozott, ősi gerániumok suttogását, a legszívósabb nosztalgiáknál is régebbi csalódások sóhajait. Ő észre sem vette, mert éppen akkor jutott el az önmagához vezető első nyomokig egy bujálkodó nagyapában, akit a léhaság a délibábos sivatagba hajtott, hogy megkeresse a gyönyörű lányt, és aztán sohase tegye boldoggá. Aureliano felismerte, majd továbbhaladt származásának titkos útjain, és rátalált arra a pillanatra, amikor skorpiók és sárga pillangók közt megfogant az alkonyi fürdőben, ahol egy kétkezi munkás csillapította kéjvágyát a szeretőjével, akit a lázadás hajtott a karjaiba. Úgy elmerült az olvasásban, hogy nem is érezte a szél második rohamát, amelynek cikloni ereje kitépte az ajtókat és az ablakokat, lesodorta a ház keleti szárnyának tetejét, és elszaggatta az alapzat gyökereit. Csak ekkor tudta meg, hogy Amaranta Ursula nem a nővére volt, hanem a nagynénje, és Francis Drake csak azért támadta meg Riohachát, hogy ők ketten a vér legtekervényesebb labirintusain át egymásra találjanak, és világra hozzák azt a mitológiai állatot, amely majd véget vet a nemzetségnek. Macondo már félelmetes por- és romtölcsér volt a dühöngő bibliai orkán örvényében, amikor Aureliano megint átugrott tizenegy oldalt, hogy ne vesztegesse az idejét nagyon is jól ismert eseményekre, és azt a pillanatot kezdte megfejteni, amelyet épp átélt, egyszerre haladva a megfejtésben és az átélésben, prófétai szemmel látva önmagát a pergamenek utolsó oldalának megfejtőjeként, mintha egy beszélő tükörbe pillantana. Aztán ismét átugrott néhány sort, hogy a jóslatoknak elébe vágva megtudja halála időpontját és körülményeit. De még mielőtt elért volna az utolsó verssorhoz, már tudta, hogy soha többé nem lép ki ebből a szobából, mert úgy volt elrendelve, hogy a tükrök (vagy trükkök) városa szétszóródik a szélben, és kihull az emberek emlékezetéből, mihelyt Aureliano Babilonia végez a pergamenek megfejtésével, és hogy mindaz, ami írva vagyon bennük, öröktől fogva és mindörökre megismételhetetlen, mert az olyan nemzetségnek, amely száz év magányra van ítélve, nem adatik még egy esély ezen a világon.

UTÓSZÓ

Az 1967-es esztendő nagy irodalmi újdonsága, ami nemcsak Latin-, de Észak-Amerikában és Európában is általános elismerést aratott, Gabriel García Márquez Száz év magány című regénye. Elsöprő sikerét jelzi, hogy számos világnyelvre azonnal lefordították, s hatására

világszerte felszökött a latin-amerikai irodalom iránti érdeklődés. A regény rendkívüli jelentőségét pregnánsan bizonyítják a fiatal latin-amerikaí írók nyilatkozatai, akik „letették a tollat”, hogy majd csak akkor vegyék fel újra, ha kellőképpen megértették a forradalmian új írás leckéjét.
A Száz év magány hosszú fejlődési folyamat betetőzése. Miguel Angel Asturias, Alejo Carpentier, Juan Rulfo, Carlos Fuentes, Mario Vargas Llosa nélkül elképzelhetetlen a latin-amerikai valóság ilyen hiteles s egyben már egyetemes érvényű ábrázolása. A Száz év magány az ibér kontinens szellemi nagykorúságáról tanúskodik, és arra figyelmeztet, hogy egy Latin-Amerikával nem számoló kulturális horizont többé már nem elég tág. A Száz év magány elsöpri a regény „válságáról” panaszkodók érveit, és indokolja azt az egyre inkább tért hódító elképzelést, hogy az északamerikai regény világirodalmi szerepét hamarosan a kontinens másik fele veszi át.
Gabriel García Márquez 1928-ban született Aracatacában, egy kis kolumbiai faluban. Ott töltötte nagyszüleivel élete első kilenc esztendejét. Vallomása szerint kilencéves kora után nem is történt vele többé semmi említésre méltó. Ez a kijelentés meglehetősen különös, ha arra gondolunk, hogy a szerző megjárta Rómát, Párizst, élt Caracasban, Bogotában, Mexikóban. Fenti állítását művei ismeretében mégis igazoltnak kell tekintenünk, mert azok valóban mind a gyermekkor benyomásait és emlékeit dolgozzák fel.
A Száz év magány megjelenéséig szívesen sorolták Márquezt a faulkneriánusok közé, noha vallomása szerint első regénye megjelenése előtt nem is olvasott semmit Faulknertől. A két író azonos vonásai, tendenciái mégis kimutathatók. Mindenekelőtt az elbeszélések, regények képzelt színhelye – Faulknernél Yoknapatawpha megye, Márqueznél Macondo és környéke; mindkettő azt a valóságos környezetet idézi, ahol a szerzők életük első korszakát töltötték–e képzelt világban újra és újra visszatérő alakok és a legendák, amelyeket a nagyapák, apák szájából hallott történetekből szőttek, megteremtve jellegzetes, irracionális elemekkel kevert realizmusukat.
Ezek a sajátosságok és a belőlük következő rokon stílusjegyek – tekintet nélkül arra, hogy ismerte-e Márquez eredetileg Faulkner műveit vagy nem – nem teszik epigonná a kolumbiai szerzőt: a hasonló társadalmi, demográfiai, kulturális helyzet s az ebből fakadó – többé-kevésbé azonos – írói szemlélet termékei.
Erre az írói szemléletre az a legjellemzőbb, hogy még a legkevésbé pozitív, sőt kifejezetten negatív alakoktól sem tudja megtagadni a rokonszenvet és az együttérzést, ami természetesen nem e figurák negatív vonásainak, hanem emberi valójuknak szól. Az élet valamennyi jelensége, minden ember elragadtatott csodálkozást vált ki García Márquezből. Életszeretete mentes minden illúziótól, de sokkal inkább magával ragadó, mint a földi léttől végső soron nem sokat remélő Faulkneré. Márquez számára a lét – bármily tragikus tényekkel terhes is – abszolút érték, s ezért már önmagában vigasztalást sugall.
Ez a szemlélet – amelyet márquezi humanizmusnak is nevezhetnénk, ha nem lenne félő, hogy ezzel nagyon is markáns vonásait belemossuk valami színtelen-szagtalan fogalomba – korántsem természetes egy mai kolumbiai írónál. Kolumbiát tíz éven át szaggatta polgárháború, amelynek egyesek szerint száz-, mások szerint háromszázezer ember esett áldozatául, s ez a gyűlölet és kegyetlenség nyomasztó képeivel töltötte meg a kortársi irodalmat, ezért is nevezik az „erőszak” irodalmának. Márquez műveiben alig-alig találhatók ilyen vonások, de megrendülése kétségbevonhatatlan, bár nem a végbement borzalmakat idézi, hanem az ezeket követő egyéni és társadalmi torzulásokat, az „erőszak” esztendőinek eltörölhetetlen és tragikus nyomait.
Humora, amely – ha zamatában nem is, de szándékában és hatásában – talán leginkább a Dickenséhez hasonlítható, békéltető, görcsoldó, embert emberhez közelítő, de cseppet sem megalkuvó a fennálló társadalmi rend, az egymást váltó konzervatív és liberális kormányzat politikai, közéleti komédiáival szemben.

Írásaiból, akárcsak nyilatkozataiból, egyértelműen kitűnik a szocializmus mint egyedüli lehetséges társadalmi rend melletti állásfoglalása. Ebből a szempontból García Márquez az elkötelezett latin-amerikai írók nagy táborához tartozik, művészi eszközei azonban e táboron belül ahhoz a generációhoz kötik, amely felismerte, hogy a társadalmi igazságtalanságok közvetlen. dokumentáció jellegű ábrázolása – úgy, ahogy elődeik tették – célt tévesztő; Márquez szerint ez a széles néptömegeknek szánt irodalom valójában kevesekhez jutott el, mert alig olvasta valaki. A haladás ügyét csak a legmagasabb rendű művészet, irodalom szolgálhatja, ez Márquez meggyőződése, és ebben osztozik a mai latin-amerikai elbeszélők legkiválóbbjaival: Julio Cortázarral, Carlos Fuentesszel, Mario Vargas Llosával.
García Márquez tizenhét éves kora óta ír – mint egyik interjújából tudjuk, bűvész szeretett volna lenni, de ehhez nem volt elegendő tehetsége, így adta fejét az írásra. Azt gondolta ugyanis, hogy a bűvészmutatványokon kívül jó történetekkel vívhatja ki leginkább barátai szeretetét.
1954-ben figyelnek fel először egyik elbeszélésére, amely díjat nyer egy pályázaton. 1955-ben jelent meg első regénye, La Hojarasca (Söpredék) címmel. Ebben a művében, akár a következőkben, azt a környezetet, azokat az alakokat vázolja fel, amelyek majd a Száz év magány-ban bontakoznak ki teljes gazdagságukban. A La Hojarasca főhősében, a falu közhangulatával szembeszálló ezredesben Márquez emberszeretete először ölt formát. A könyv kissé széteső szerkezete mögött az írói szemlélet már tökéletesen kialakult: egyéni és félreismerhetetlen. Ez az a regény, amelyet a Száz év magány előtt Márquez a legnagyobb ihlettel, gyermekkori élménye legmaradéktalanabb kifejezése igényével, de saját nézete szerint is a legkisebb sikerrel alkotott.
Az ezredes alakja kísért El coronel no tiene quien le escriba (Az ezredes úrnak nincs, aki írjon) című, 1959-ben megjelent kisregényében. Ennek az ezredesnek, akárcsak a La Hojarasca-belinek, semmi köze sincs a mi európai fogalmaink szerinti előkelő úrhoz. Ő a polgárháború során lett ezredes, harcban és nélkülözésben, amely örök sorsa lett – a győzelemre jutó kormányok ugyanis megígérték, de soha ki nem fizették a nyugdíját. A nyugdíjról szóló értesítés az a levél, amit hiába vár az ezredes. Feleségével már az éhhalál küszöbén állnak, utolsó „vagyontárgyuk" a liberális nézetei miatt megölt fiuktól rájuk maradt harci kakas. Ez a kakas nemcsak az ezredes, de a falu minden liberális fiataljának szemében valami nagyon fontosat képvisel. A bizakodás, hogy a kakas győzni fog a viadalon, azonosul bennük a politikai győzelem reménytelen reményével. Ezért az ezredes képtelen hősiessége: inkább vállalja az éhhalált, mint a kakas eladását. Ez a világ menetén mit sem változtató, nevetséges kis hősiesség éppen a hatalom birtokosai és az ellenük feszülő erők közötti dimenzionális különbség révén válik megrendítő és meggyőző gesztussá. A történelem előbbre vitele minden ember ügye – vallja általa Márquez és a győzelemre mindig van remény, míg vannak reménytelen hősiességre is kész emberek. Az El coronel no tiene quien le escribában kisebb az írói igény, mint a La Hojarascá-ban, de ebben a műben maradéktalanul megvalósulnak a szerző céljai. Tömör, minden felesleges szót kerülő stílusa teljes összhangban van a szerkezet egyszerűségével, a következetesen egyetlen vonalon előrehaladó történettel. Az 1959-ben megjelent novelláskötet, Los funerales de Mamá Grande (Mamá Grande temetése) több darabja ugyanezeket a sajátosságokat mutatja.
1962-ben adja ki La mala hora (A baljós óra) című regényét. Egy Macondo környéki községben ismeretlen tettes (vagy tettesek) naponta falragaszokon tesz közzé olyan pletykákat és rágalmakat, amelyeket mindenki ismer. A nyilvánosság félelmetes ereje miatt mégis gyilkosság, terror, a látszatmorál összeomlása követi e rejtélyes eredetű falragaszok megjelenését.
Márquez regényei közül talán a La mala horá-ban találkozunk leginkább az erőszak ábrázolásával. Az író azonban itt is az erőszak általánosan megrontó hatását hangsúlyozza, s nem a kegyetlenkedések naturalisztikus leírásával igyekszik elborzasztani az olvasót. Úgy

gondolja, mindenki áldozat az ilyen társadalomban. (Az igen ellenszenves, kapzsi, ravasz, hidegvérűen kegyetlen elöljárót kínzó fogfájás gyötri, ami még engesztelhetetlen politikai ellenfelében, a fogorvosban is némi részvétet kelt. Nyilvánvaló: az elöljáró is szívesebben élne olyan környezetben, ahol nem veszik körül halálos gyűlölettel.) A gyűlölet és bosszú mindenkit megfertőző, nyomasztó légkörében nincsenek egyértelműen tiszta jellemek, vagy ha vannak is, jó szándékú tetteik mindegyre félresikerülnek, s úgy tűnik, olykor nagyobb kárt okoznak a nyílt gonoszságnál. A „baljós óra“ félreérthetetlenül egész Kolumbiára vonatkozik. A regény elsősorban páratlan atmoszférájával hat, s ezt Márquez tömör, sejtető stílusával teremti meg. Érett alkotás, bár a sokfelé ágazó történet helyenként szétfeszíti a mű kompozícióját.
A La mala hora megalkotása után ötévi szünet következik. Márquez nem tud írni, a nap mint nap fogalmazott néhány oldal mindig szemétkosárba kerül. Végül 1965-ben, a Mexikóból Acapulcóba vezető országúton hirtelen, egyetlen pillanat alatt megjelenik előtte „regényfolyója", amelyet kora ifjúságától meg akart írni. „Annyira kész volt, hogy szóról szóra lediktálhattam volna egy gépírónőnek” – mondja. Hazament, bezárkózott, és tizennyolc hónap alatt megírta a Száz év magány-t.
Ha megpróbálnánk ezt a regényt bármilyen más műhöz hasonlítani, nehéz volna még félig-meddig meggyőző példát is felhozni. Tulajdonképpen már az író többi művéhez sem hasonlít. De talán nem felesleges megemlíteni Virginia Woolf iránti csodálatát, akivel közösnek érezheti képzelete merészségét. Az Orlando hősének alakváltozása is hozzájárulhatott, hogy Márquez visszatérjen az elbeszélés ősi forrásához, a képzelet korlátait nem ismerő és mégis a valóságban gyökerező meséhez. García Márquez úgy gondolja, hogy a világon sok minden előbb volt az emberek képzeletében, mint a valóságban: „a kanál éppúgy, mint a szívátültetés”, és „végül is a valóság előbb-utóbb igazat ad a képzeletnek”. Példaként említi, hogy a Los Funerales de Mamá Grandé-ban a pápa kolumbiai útjáról írt – noha akkoriban még nem volt pápai szokás az utazás –, és íme, VI. Pál valóban ellátogatott Kolumbiába. A Száz év magány-ban az őserdő közepén korhadó hajóra lelnek. Ezután történt, hogy a Sudamericana kiadó igazgatója valóban rátalált egy ilyen hajóra, sőt le is fényképezte.
Jól értsük meg, García Márquez nem misztikus, egyszerűen csak hisz az élet kimeríthetetlen variációs gazdagságában, amely – véleménye szerint – a legfantasztikusabb írói ötleteket is igazolja. Ugyanakkor kétségtelennek találja, hogy a képzelet is új utakra terelheti, döntően befolyásolhatja a kultúrát, de még a történelmet is. Meggyőződése végül is a mesemondóéval, a mese ifjú, vállalkozó hősével azonos, aki nekivág a félelmetes, szörnyekkel, kásahegyekkel teli világnak az iszákjában lapuló varázsszerektől vagy az emlékezetében rejlő varázsigéktől nyert bizakodással. Innen Márquez kimeríthetetlen optimizmusa ; csodában való hite egyszerűen az emberi akarat, szellem és jóság erejének a mese vagy a mítosz nyelvére fordítása.
Regényében a csodás elem nem egyéb, mint a nehezen megragadható lényeg, elvont gondolatok történéssé alakítása. A fantasztikus történés a szimbólum örök funkcióját tölti be: közöl valamit, aminek kifejezésére, feltárására a puszta logikus gondolat elégtelen, az emberi lét olyan helyzeteibe vet fénycsóvát, amelyek ez ideig még homályban maradtak.
A fantázia szabad szárnyalása Márquez szerint örökölt hagyomány: a lovagregények fantasztikus eseményeihez szokott spanyol hódítók természetesnek tartották, hogy az Újvilág Eldorádót tartogat számukra. Amerika egy kissé mindig is a képzelet égisze alatt maradt– gondoljunk csak csodás tájaira, az ott élő népek fantasztikummal átitatott kultúráira –, illik hozzá a mese gáttalan áradása.
A mesére, a mítoszra hivatkoztunk, s gondoljunk csak a Kalevalára, ahol az ének, a szó viszi végbe a legnagyobb tetteket, épít és rombol, kötöz és old. A Száz év magány eposzában a szó hasonlóképpen maga a történés – egy lapján gyakran két-három sorsfordulatról is értesülünk –, az író egy varázsló mesterségbeli tudásával és biztonságával alakítja a világot, kifordítja az

emberiség nagy mítoszait eredeti formájukból, és mégis megőriz azokból annyit, hogy az emberi történelem és kultúra hagyományaiba kapcsolódjék, félreérthetetlenül bizonyítva ugyanakkor nemcsak az újraértékelés, a változás szükségszerűségét, de lehetőségét is. A regény ezért nem pusztán az irodalom, de a tett erejével is hat, ez magyarázza, hogy az egyén és a társadalom csődbe jutása sohasem csüggeszt el, az író lüktető energiája, „varázslói" hatalmába vetett hite – ami önmagán jóval túl, az emberiség „varázserejére" mutat – felvértez, biztat, újrakezdésre, továbbküzdésre ösztönöz.
García Márquez legjellegzetesebb írói „fogása", hogy a legköznapibb realizmusba ágyazza a csodás eseményeket, a kizsákmányolás és elnyomás legbrutálisabb megnyilvánulásait pedig elképesztő túlzásokkal adja elő, vagy kevéssé valóságosnak ható kőrülmények közé helyezi. Az észak-amerikai banántársaság kizsákmányolása ellen például azért lázadoznak a munkások, mert a fizetésként kapott bonjaikra csak virgíniai sonkát vásárolhatnak a kantinban, a védtelen tömeg lemészárlását pedig mindenki tagadja egy őrült kivételével, akinek képzeletében élete végéig minden este sötét vagonok sora indul a tenger felé banánfürtök módjára felhalmozott háromezer halottal. Márquez tehát szinte felkínálja olvasóinak. hogy ne vegyék komolyan közléseit, de éppen mert a „tréfával" vagy a „mesével" nem szegezhetők szembe racionális érvek, az olvasó védtelenül ki van szolgáltatva a tudatában továbbgyűrűző, meghökkentő vagy abszurd részleteknek.
Íme, Márquez „harci módszere" a latin-amerikai társadalmi rendszerek ellen. Az olvasó menthetetlenül beleesik csapdáiba, a kézzelfogható káprázatnak bizonyul, s a víz színén tükröződő fények hirtelen megégetik a kezét. Mint mesét figyelő, tátott szájú gyerekek, alig vesszük észre, hogy az a kis, ki-tudja-hol-van helység, Macondo lassanként a világ legfontosabb pontja lesz, s a Buendía családba már magunk is beletartozunk.
A regény magával ragad, a varázs, amelyet ránk gyakorol, Márquez stílusának is köszönhető. E stílus éppen olyan sokrétű, mint a mindennapi eseményekből, mese- és mítosztöredékekből szétválaszthatatlanul egybeforrasztott történés. Egy váratlan ige vagy szó a konkrét, tárgyi valósághoz tapadó mondatnak új, meglepő irányt ad.
A sokrétűség a Száz év magány alaptörvénye. A harmadik személyű elbeszélő háttérben marad, nem azonosítható sem a „mindentudó", sem a lélek „titkait" boncoló íróval, de lényegében még az események regisztrálására szorítkozó önmagával sem. A történet fonalát egyszer az élet számtalan arcát ismerő, érett férfi, másszor a nagyanyja meséin ámuldozó, tapasztalatlan, az érthetetlen dolgokat csodával magyarázó gyermek szövi. Az író változtatja életkorát anélkül, hogy erről bármi más jelzést kapnánk, mint az olvasás folyamán saját magunkban végbement változást: hol bonyolult összefüggéseket ismerünk fel, hol a sarkokban leselkedő kísértetekben hiszünk.
Bár az elbeszélés az úgynevezett objektív időrendet követi, az író olyan eseményeket rendez egymás mellé, amelyeket a történelmi-társadalmi fejlődésben évszázadok vagy évezredek választanak el egymástól – a száz év előtti falu a patriarkális társadalom szokásait követi, lakói több száz év előtti felfedezéseken ámuldoznak –, hősei pedig, a nosztalgia „csapdájába" esve, újraélik emlékeiket, s egy-egy rég múlt pillanat csak ekkor jut el igazán a szívükhöz, ekkor lesz belőle élmény.
A tőrténelmi anakronizmusok nem öncélúak, a latin-amerikai országok egyenetlen fejlődését, az egyes néprétegek, vidékek, etnikai csoportok életformája közötti – valóban csak századokkal, ha nem évezredekkel mérhető – távolságot tükrözik. A naptári idő szerint haladó történés ugyanakkor megfelel a kontinens törekvésének: elérni végre a huszadik századot, azaz e század történelmi, társadalmi, kulturális szintjét. Ez Macondónak csak egyszer sikerül: a banántársaság ellen kirobbant sztrájkkal végre utoléri korát. A levert sztrájk zenitje után a történet valamiféle negatív időben folytatódik, amihez már nem rendelhető semmilyen évszám. E negatív időre vonatkozó feltevésünket alátámasztja Márquez egyik meglepő nyilatkozata. Szerinte a regény 1928-ban fejeződik be – ez a kolumbiai nagy

munkásmegmozdulás éve, s ezt örökíti meg az író a Macondóban kitört sztrájkkal –, holott ezután még több mint száz oldalon át folyik a Buendíák története. Kétségtelen azonban: megváltozott a történés iránya, 1928-nál modernebb korba Macondo sohasem jut már.
A szerkezet maga elárulja, hogy többről van itt szó, mint családregényről. A Buendíákkal történt eseményeket, az annyira sajátosan helyi viszonyokat, Macondo alapítását és sorsát Márquez egyetemes szintre emeli. Az egész emberiség történetét példázza ez a jó száz éven át húzódó elbeszélés, kétségtelen, de sohasem erőszakolt párhuzamokkal. Szerencsésen keveri a köz- és magánélet eseményeit. Az élet folyton változó arcába tekintünk: egyik mondat szíven ragad, a másik megnevettet, nagy szerelmekről és tántoríthatatlan aszkézisről olvasunk, tisztaságról és vérfertőzésről, tárt kapujú, vendégekkel teli otthonról és némaságba merülő, pusztuló házról.
A kimeríthetetlennek tűnő helyzetek, jellemek, lehetőségek és elszalasztott lehetőségek periodikusan ismétlődnek, bűvös és végzetes örvénybe rántva nemcsak a Buendíákat, de az olvasókat is. A végzet erejével a szerző a cselekvő akaratot szegezi szembe, s bármiként is dől el a párbaj, megértjük: az a fontos, hogy az ember merje vállalni a küzdelmet. Így minden vereség, a legteljesebb, a legdöntőbb, a legvéglegesebb is csak egy vereség, amit bármikor győzelem követhet.
Az egyetlen igazi veszély, amire Márquez figyelmeztetni akar, könyvének címében már benne van: a magányosság. A Száz év magány minden filozofálás, minden eszmefuttatás nélkül a társtalanság, az egymástól való elidegenedés keserves folyamatát, gyilkos következményeit tárja fel. Minden eszközt jónak kell találnunk, ami együtt tartja az embereket, tapossák bár le a kert rózsáit a hívatlan vendégek, üljenek bár ravaszul másodszor is az asztalhoz az ingyenlakomára tolakodók, igazán csak az elreteszelt ajtók és a zárt szívek veszélyesek.
A kultúra, a történelem egyedül helyes útja az egymáshoz való közeledés. Ez az az út, amelyen Márquez regényében a nők igazodnak el legkönnyebben, ök terelik rá újra meg újra a hóbortjaikba, hatalomvágyukba belegabalyodott férfiakat. Meggyőzőbb, igazabb tisztelettel még senki sem ismerte el a nők élet-, érték- és társadalom-megtartó cselekedeteit. A regény tartóoszlopa két asszony, a Buendía nemzetség ősanyái, akik a hitves és az ágyas szinte már mitikus megszemélyesítői. Erre mutat a csaknem százötven évig tartó életük is. Ők tartják kezükben a férfiak sorsát: a feleség neveli, eteti, ápolja, eltartja őket, a szerető az ágy vigaszát nyújtja – saját személyében, majd szerelmi közvetítőként – a kamaszkor gyötrelmeiben vagy a magány kínjaiban vergődőknek.
E két hihetetlen, minden mértéket meghaladó életforrással szemben a férfiak, bámulatos energiájuk és akaraterejük ellenére, csak játszadozó, törékeny gyermekeknek tűnnek, képtelennek arra, hogy elviseljék álmaik szertefoszlását. Vállalkozásaik mind csődbe jutnak, nemegyszer esztelenek is, mégsem tagadható, hogy megszállott erőfeszítéseikben mindig feltalálható a hősiesség legfőbb eleme: önmaguk teljes odaszánása.
A XX. század irodalmának hőstelenítő tendenciájával szemben a Száz év magány szerzője, az örök mítosz, az örök eposz útját kővetve, az embert – bármily elfogulatlan bírálója is – hősnek tekinti azért az egyszerű tényért, mert egyetlen, drága, ismételhetetlen életét áldozza oda egy eszméért, egy ábrándért, ami e magányos Buendíákban a teljesebb, az igazibb, a becsületesebb emberi jövőért fogant.
Kulin Katalin 355
Kiadta az Európa Könyvkiadó A kiadásért az Európa Könyvkiadó igazgatója felel Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (799746180) Nyomta az Alföldi Nyomda A nyomdai rendelés törzsszáma: 7976.66-14-1 Készült Debrecenben. 1980-ban